

Kukorelli István

KELL-E NEKÜNK NÉPSZAVAZÁS?

*Elrendelt népszavazások
Magyarországon 1989–2019*

ANTOLÓGIA Kiadó

Lakitelek, 2019

RETÖRKI Könyvek 41.

Sorozatszerkesztő: **Bíró Zoltán**

A könyv a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet
és Archívum szakmai támogatásával készült

Fedélterv: **Illés Zoltán**

Korrektúra: **Agócs Sándor**

© RETÖRKI, 2019

ISBN: 978 615 5862 31 1

ISSN: 2064-4531

KIADÓ: ANTOLÓGIA Kiadó és Nyomda Kft.
Tel.: 76/549-045, e-mail: antologia@nepfolakitelek.hu

Tördelés/Nyomdai előkészítés: Kvaszta József
Tel.: +36 20 991-42-86, e-mail: kvaszta@jozsef.net

Tartalom

Bevezetés.....	7
Előszó.....	9
I. Az országos népszavazás szabályozásának rövid története	11
1. A népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 1.) keletkezése és jellemzői.....	11
2. Az 1997-es kodifikáció, a népszavazás alkotmányos szintre emelése (1997. évi C. törvény (a továbbiakban: Ve. 1.), 1998. évi III. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 2.).....	23
3. Az Alaptörvény népszavazás-filozófiája, a 2013. évi CCXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 3.) a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról, a 2013. évi XXXVI. törvény (a továbbiakban: Ve. 2.).....	28
II. A népszavazások gyakorlata, adatai.....	37
1. Az 1989–1997 közötti korszak kezdeményezései.....	37
2. A népszavazási kezdeményezések a hitelesítés bevezetése után (1998–2012) ('16). Adatok – a népszavazási „cunami” időszaka.....	42
3. A hitelesítési eljárás lényege, gyakorlata, a hitelesítés „tesztjei”	44
4. Az Alaptörvény utáni „csendesedés”.....	54
III. Az elrendelt országos népszavazások Magyarországon.....	57
Az első népszavazás: Az 1989. november 26-ai négyigenes népszavazás 1989-ből és a mából nézve.....	57
Második népszavazás: Az 1990. július 29-i országos népszavazás a köz társasági elnök közvetlen választásáról.....	76
Harmadik népszavazás: A NATO-népszavazás (1997. november 16.)	98

RETÖRKI Könyvek 41.

Sorozatszerkesztő: **Bíró Zoltán**

*A könyv a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet
és Archivum szakmai támogatásával készült*

Fedélterv: **Illés Zoltán**

Korrektúra: **Agócs Sándor**

© RETÖRKI, 2019

ISBN: 978 615 5862 31 1

ISSN: 2064–4531

KIADÓ: ANTOLÓGIA Kiadó és Nyomda Kft.

Tel.: 76/549-045, e-mail: antologia@nepfolakitelek.hu

Tördelés/Nyomdai előkészítés: Kvaszta József

Tel.: +36 20 991-42-86, e-mail: kvaszta@jozsef.net

Tartalom

Bevezetés.....	7
Előszó.....	9
I. Az országos népszavazás szabályozásának rövid története.....	11
1. A népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 1.) keletkezése és jellemzői.....	11
2. Az 1997-es kodifikáció, a népszavazás alkotmányos szintre emelése (1997. évi C. törvény (a továbbiakban: Ve. 1.), 1998. évi III. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 2.).....	23
3. Az Alaptörvény népszavazás-filozófiája, a 2013. évi CCXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 3.) a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról, a 2013. évi XXXVI. törvény (a továbbiakban: Ve. 2.).....	28
II. A népszavazások gyakorlata, adatai.....	37
1. Az 1989–1997 közötti korszak kezdeményezései.....	37
2. A népszavazási kezdeményezések a hitelesítés bevezetése után (1998–2012) ('16). Adatok – a népszavazási „cunami” időszaka.....	42
3. A hitelesítési eljárás lényege, gyakorlata, a hitelesítés „tesztjei”.....	44
4. Az Alaptörvény utáni „csendesedés”.....	54
III. Az elrendelt országos népszavazások Magyarországon.....	57
Az első népszavazás: Az 1989. november 26-ai négyigenes népszavazás 1989-ből és a mából nézve.....	57
Második népszavazás: Az 1990. július 29-i országos népszavazás a köztársasági elnök közvetlen választásáról.....	76
Harmadik népszavazás: A NATO-népszavazás (1997. november 16.).....	98

Bevezetés

A kötet az országos népszavazások harminc éves magyarországi történetét dolgozza fel, 1989 és 2019 között. A parlamentarizmus hagyományaira épülő magyar jogtörténetben inkább csak a helyi-önkormányzati szinteken voltak tradíciói a közvetlen demokráciának (például falugyűlések). Az országos népszavazás intézménye 1989-ben robbant be az alkotmányos köztudatba és a 2000–2010-es évtizedben élte „virágkorát”, amikor megérkezett Magyarországra a „népszavazás-cunami”.

A könyv három eltérő nagyságú és mélységű részből áll. Az első rész az országos népszavazás szabályozásának történetét mutatja be, kiemelve a szabályozás három főbb csomópontját (1989, 1997, 2011), amely egyben modellváltásokat is eredményezett a képviselői demokrácia viszonylatában.

A második részben a népszavazások gyakorlatára, gyakoriságára utaló adatok, grafikonok találhatók. Ehhez a részhez szervesen kapcsolódik a második melléklet, amely ízelítőt ad a népszavazásra bocsátott – sokszor mulatságos – kérdésekről, az AB gyakorlatán (1997–2012) keresztül.

A harmadik rész adja a kötet gerincét, amely a hét, eddig elrendelt népszavazásról készített dokumentatív „környezettanulmányokat” tartalmaz, a kezdeményezésektől az eredmény kihirdetéséig bezárólag. Az első melléklet táblázatba rendezi a hét népszavazás legfontosabb adatait. Néha személyes a hang, mert a történéseknek nem csak tanúja voltam, hanem cselekvő részese is.

A negyedik részben a szerző – aki az OVB tagjaként, tisztségviselőként és alkotmánybíróként több száz népszavazási döntésben vett részt – a közvetlen demokráciáról, a népszavazás rendeltetéséről töprenkedik röviden: feltéve a címadó kérdést, kell-e nekünk népszavazás? A válasz nem könnyű, mert a népszavazás csupán igen és nem-es intézmény, amely történetileg igen nemes. Ebből következően a kötet összeállítója sem lehet más állásponton a népszavazás jövőjével kapcsolatban, mint borúlátóan optimista.

Göd, 2019. május 3.

Kukorelli István

Negyedik népszavazás: „Nyomás az Európai Unióra” A 2003. április 12-i EU-s népszavazás Magyarországon.....	119
Az ötödik népszavazás: A 2004. december 5-i országos népszavazás (kettős állampolgárság, kórházprivatizáció).....	133
Hatodik népszavazás: A háromdijas (tandíj, vizitdíj, kórházi napidíj) népszavazás (2008. március 9.).....	156
Hetedik népszavazás: A 2016. október 2. napján megtartott országos népszavazás A nem magyar állampolgárok kötelező betelepítése	171
IV. Néhány összegző gondolat.....	179
V. Mellékletek.....	183
1. számú melléklet A hét elrendelt népszavazás adatai Népszavazásra feltett kérdések és a népszavazás eredménye 1989–2019.	184
2. számú melléklet Az Alkotmánybíróság által vizsgált országos népszavazásra feltett kérdések.....	188
Szakirodalom.....	251

Előszó

Kell e nekünk népszavazás?

Elgondolkodtató kérdésfeltevés, és nem tudok rá egyértelműen igen-nel, vagy nem-mel válaszolni. Amennyiben nézem a kötet által felölelt 30 év kezdeményezéseinek számát (1989–2013 között csak Alkotmánybírósági határozatok száma 1082 db.), azt mondom kell, de ha az ugyanezen időszak alatt megtartott népszavazásokat vizsgálom, mely összesen 6 db (hiszen a kvóta népszavazás 2016-ban került megtartásra), azt gondolom, nem kell. Még kedvezőtlenebb a kép, ha azt mondom, hogy a megtartott népszavazások közül négy lett eredményes. Ebből az egyik a NATO-népszavazás, a másik pedig az Európai Unióhoz történő csatlakozásról döntött, széles körű politikai támogatottság mellett. Csak egyetlen szempontot ragadtam ki a kötetből, és mindjárt hosszasan lehet elemezni, gondolkodni, támogató és ellenérveket felvetni... Úgy gondolom, ezt a könyvet sokan olvassák majd, tanulók, politikusok, de a népszavazással csak „kicsit” foglalkozó választópolgárok is. Lehet belőle tanulni, történelmet, politológiát, politikát stb. Fel lehet használni kodifikáció során, jogalkalmazás szinte valamennyi területén. Hiszen bemutatja a népszavazással kapcsolatos szabályozás alakulását, történetét. (Melynek mellékesen megjegyzem még nincs vége, hiszen például nincsenek összhangban az országos és helyi népszavazás szabályai.) Levezeti az Országos Választási Bizottság (majd: Nemzeti Választási Bizottság), valamint az Alkotmánybíróság három évtizedes népszavazási döntésmechanizmusának alakulását, hatását a törvényhozásra is. Megtudhatjuk, ha valaki már elfelejtette, vagy csak most kezdett el foglalkozni ezzel a kérdéssel, mi is volt az a „népszavazási cunami”? Kívülálló nem is sejti mennyi munka van egy népszavazási kérdés megfogalmazásában, és mennyi idő telik el a kérdés feltevésétől a népszavazás megtartásáig. Minden egyes népszavazás egy-egy történelmi korszakot ölel fel. Hatalmas munkát végzett a szerző, hiszen nemcsak harminc év szabályozási mechanizmusát értékeli, hanem az Alkotmánybíróság 1990-től kialakult népszavazással kapcsolatos gyakorlatát is.

Bízom benne, hogy annak, aki a könyvet kezébe veszi, hasonló érzései, gondolatai lesznek, mint nekem: részben nosztalgia, részben filozófálgatás arról, hogyan tovább? Kell nekünk népszavazás? Vagy inkább nem kell?
Budapest, 2019. május 20.

Pálffy Ilona

I. Az országos népszavazás szabályozásának rövid története

1. A népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 1.) keletkezése és jellemzői

1.1 A közvetlen kiváltó okok

A népszavazást közvetlen kiváltó okok közül történetileg három van szoros összefüggésben politikailag az intézmény meghonosításával. Időrendben haladva:

- a településfejlesztési hozzájárulás bevezetése (1984);
- az állami területi beosztásból feltörő feszültségek, önállósodási, kiválási kísérletek, helyi népszavazások (1985-től folyamatosan);
- az 1988-as év környezetvédelmi mozgalmai, legelőbb a bős–nagy-márosi „vízlépcsőd”.

A közvetlen, felületi kiváltó okok mellett természetesen voltak a népszavazás iránti igénynek mélyebb okai is. A közvetlen demokrácia iránti igény történetileg és politikailag akkor szokott feltörni elemi erővel, amikor a politikai rendszer, a kormányzat társadalmi elfogadottsága a minimálisra csökken. Az 1980-as évek végén egyértelműen ez a helyzet. A válságba jutott posztkádári rendszerben a reformerők jóvoltából fokozatosan megteremtődtek azok az alkotmányos kapaszkodók, amelyek később legalitást adtak a tömegpolitikai részvételnek, az alkotmányos rendszerváltozásnak is. A népszavazási törvény iránti társadalmi igény első közvetlen kiváltója történetileg a településfejlesztési hozzájárulás – akkori közkedvelt nevén a „tehó” bevezetése volt (lásd 1984. évi 12. sz. tvr.). Az új intézményre, vagyis a tehó-ra reagálva a HVG 1984. szeptember 1-jei száma kitekintést adott a Nyugat-Európában alkalmazott népszavazásokról és elsőként felvetette a hazai alkalmazás lehetőségeit.¹

A népszavazás ügye már a Hazafias Népfrent (továbbiakban: HNF) nyolcadik kongresszusának első napján reflektorfénybe került az országos sajtóban.

¹ Babus Endre: *Népszavunk*, HVG, 1984. szept. 1., 11. o.

Az ÉS 1985. 13-i száma terjedelmes interjút közölt „Kell-e nekünk népszavazás?” címmel. Az interjúból idézem az első kérdésre adott választ:

„– Mikor volt utoljára népszavazás Magyarországon?

– Nem sokkal a trianoni békeszerződés megkötése után, amikor nemzetközi egyezmény értelmében Sopronnak és a környező falvak lakosságának azt kellett eldöntenie, hogy Magyarországhoz vagy Ausztriához tartozzék-e. Ez volt az utolsó – nemzetközi jogi vonatkozású – plebiszcitum hazánkban, azóta a népszavazás csak 1949-ben került szóba, akkor is csak azért, hogy bekerüljön-e az Alkotmányba. Belekerült. Az Alkotmány 30. paragrafusa 1. bekezdésének d) pontja kimondja, hogy az Elnöki Tanács országos jelentőségű kérdésekben népszavazást rendelhet el. Erre azonban egyszer sem került sor. Az Alkotmányból idézett mondattal ki is mérült a jogi szabályozás. Egyetlen jogszabály sincs, amely rendezné például a jogi-technikai eljárásokat, vagy azt, hogy egy esetleges népszavazás eredménye kit és mire kötelez. Az is tisztázatlan, hogy mit nevezünk országos jelentőségű kérdésnek.”²

Az interjú nagyjában-egészében összefoglalta a népszavazás mint intézmény legfontosabb kérdéseit: ki kezdeményezheti, milyen főbb típusai vannak (országos, helyi), milyen kérdéseket lehet népszavazásra vinni, mikor érvényes és eredményes a népszavazás. Szó esett a beszélgetésben a közvetlen demokrácia előnyeiről, hátrányairól és arról, hogy miért fél a politika, különösen kormányzati szinten, bevezetni azt.

A népszavazás iránti igénynek adott hangot a Hazafias Népfront reformszellemű VIII. kongresszusa 1985. decemberében, amely az ország nyilvánossága elé vitte a népszavazás ügyét.

A kongresszus hozzászólásaiból idézek:

„Ismert, hogy a magyar alkotmány rendelkezik a népszavazásról. 1949 óta azonban erre egyetlen esetben sem került sor. Megfontolásra érdemes a népszavazás különböző változatainak, elsősorban egy-egy település közérdekű megoldásairól, a lakosság önkéntes kötelezettségvállalásáról tartandó népszavazás intézményesítése. Ehhez is szükség lenne azonban az ilyen népszavazás

² Kell-e nekünk népszavazás?, Beszélgetés a közvetlen demokráciáról, Megyesi Gusztáv interjúja Kukorelli Istvánnal, ÉS, 1985. dec. 13., 7. o. Az interjút közli: Kukorelli István: A jogállamért. Püski Kiadó, Budapest, 1989. 71–76. o. Az interjúban érintett soproni népszavazásról lásd Björn Collinder: A leghívebb város. Scarbantia, Sopron, 1938. 3. szám.

elrendelésének, a résztvevők körének, a lebonyolítás rendjének magas szintű szabályozására.”³

„Messzemenően egyetértek az állásfoglalás-tervezetnek azzal a részével, amely azt sugallja, hogy a településeken legyen jóval nagyobb »terepe és szerepe a közvetlen demokráciának«. Ehhez olyan, a népfronttal közösen működtetett, bevált fórumok állnak rendelkezésre, mint a falugyűlések, a várospolitikai, városkörzeti és más hasonló tanácskozások. Megítélésem szerint azonban a jövőben az egész település sorsát érintő kérdések eldöntéséhez célszerű lesz gyakrabban tartani helyi népszavazást... Hasznosságát, közösségi meggyőző és megnyugvást teremtő hatását a közelmúltban két alkalommal is bizonyította. Úgy gondolom, rendszerét közösen mielőbb ki kell dolgoznunk.”⁴

„Szóba került a népfrontkongresszuson a népszavazás intézménye is. Erre azt mondhatom, meg fogjuk vizsgálni, hogy miként lehetne ebben a törvényhozási ciklusban az Alkotmány idevágó fejezetét törvényesen alátámasztani; hogy a népszavazás alkalmazható legyen, és ne csak elvi deklarációként szerepeljen törvényeinkben.”⁵

A népfrontmozgalom 1986. évi munkaprogramját elfogadó Országos Tanács ülésén ugyancsak szerepelt a népszavazás kérdése. A munkaprogramot előterjesztő főtitkári értékelés szerint; „A kongresszuson nemcsak szóba került, de konkrét javaslat is elhangzott a népszavazás intézményesítésére vonatkozóan, úgy a helyi népszavazásé, mint az országos konzultációkat segítő országos méretű népszavazás dolgában. Nemcsak közjogi munkával foglalkozó bizottságainknak, hanem a mozgalomnak is végig kell gondolnia, hogyan reflektál erre a kongresszuson és nagy nyilvánosság előtt elhangzott javaslatra, s annak konzekvenciáira.”⁶

1986 tavaszára már a közvélemény előtt is világos, hogy bizonyos előkészületi munkák folyamatban vannak. A Magyar Hírlap 1986. május 16. száma tudósít arról, hogy a Tanács Hivatalban jogszabálytervezet készül a helyi lakossági szavazásról. A glosszából megtudható, hogy a készülő tervezetről

³ Ádám Antal felszólalása, HNF VIII. kongresszusa, 1985. december 13–15., HNF OT kiadványa 77–78. o.

⁴ Papp Lajos államtitkár, a Minisztertanács Tanács Hivatalának elnöke, uo. 125. o.

⁵ A HNF főtitkárának, Pozsgay Imrének a sajtóértekezlete, 1986. január 28., Magyar Nemzet, 1986. jan. 29.

⁶ Magyar Nemzet, 1986. március 15.

a közeljövőben a HNF közjogi bizottsága rendez vitát, s „Az itt elhangzottak figyelembevételével remélhetőleg elkészül az a tervezet, amelyet már társadalmi vitára lehet bocsájtani.”⁷

Ennek az előkészületi munkának egyik megalapozója volt az a szakmai vita, ami az Államigazgatási Szervezési Intézetben zajlott le 1986. január 27-én a népszavazásról. A vitaanyagot „A népszavazás bevezetésének lehetősége a helyi tanácsoknál” címmel Kara Pál és Wiener György készítették.⁸

Mindezek ellenére a népszavazás kifejejtődött „Az 1986–1990 közötti időszak jogalkotási feladatairól” szóló minisztertanácsi határozatból. (Id. 2001/1986./I. 31./Mt.h.)

A kérdés újra feléledt 1986. szeptemberében, a Zsámbokon tartott népszavazás kapcsán. A tömegkommunikáció részletesen és pontosan közvetítette az eseményeket, országos üggyé válik a népszavazás ismét.⁹

Ettől kezdve kisebb-nagyobb erővel állandóan napirenden volt a népszavazási törvény megalkotásának szükségessége. Második közvetlen kiváltó okként tehát sürgették a kérdés megoldását az állami-területi beosztásból feltörő feszültségek is. A hatvanas évek közepétől – az új gazdasági mechanizmusra való áttéréssel együtt az volt a politikai cél, hogy a helyi tanácsoknak nagyobb önállóságot kell adni, ennek érdekében „életképes” helyi, állami szervezetet kell megalkotni. Az első és második tanács törvény által létrehozott nagyszámú egységből álló szovjet mintájú helyi tanács-hálózat ugyanis elaprózta az anyagi eszközöket, megnehezítette a koordinációt a települések között, gazdaságtalan és szakszerűtlen apparátus volt, alkalmatlan a hatáskörök decentralizációjára.

A helyi önállósodás folyamatát az 1965. évi 8. törvényerejű rendelet indította el, ez a tvr. felhatalmazta a minisztertanácsot, hogy az 1954. évi X. törvénytől eltérő szervezeti megoldásokat alkalmazzon. E felhatalmazás jegyében a minisztertanács egy sor határozatot hozott a helyi szintű tanácsok önállóságának megerősítése érdekében. Például határozatok születtek a községek területszervezési elveiről, a nagyközségekről, a közös községi tanácsokról, a

⁷ Jogszabálytervezet, Szavazzuk meg /horváth/, Magyar Hírlap, 1986. május 16.

⁸ Tanulmányuk átdolgozott változata megjelent a Jogtudományi Közlöny, 1986. évi 5. számában.

⁹ Függetlenségi háború, HVG, 1986. szeptember 13., *Megfigyelések a népszavazásról, A zsámboki elszakadás*, Magyar Hírlap, 1986. szeptember 23., 168. óra, 1986. szeptember 27. stb.

városkörnyéki községekről, a szakigazgatási szervek kettős alárendeltségének megszüntetéséről stb.

A közös tanácsok létrehozása a pártállami rendszer logikájából következően meglehetősen centralizáltan és kampányszerűen történt. A felülről végrehajtott területátszervezések során elfelejtették megkérdezni a községi közösségek lakosságát és számos indokolatlan egyesítés is történt. A racionalizálási jellegű átszervezésnek nem volt társadalompolitikai kontrollja. 1984. január 1-től egy új, városkörnyéki beosztásra tért át a magyar közigazgatás. A városkörzeteket többnyire térképek mellett, a lakosság véleményének ismerete nélkül rajzolták meg. A 139 városkörzetben szinte kivétel nélkül, mindenütt jelentkeztek olyan feszültségek, hogy egy-egy település nem oda kívánt tartozni. A városkörzeteket egyébként a megyehatárokon belül alakították ki, ez is feszültség forrása volt. A '80-as évek második felében tetőztek tehát az állami-területi beosztásban felhalmozott feszültségek. Egyik ilyen tipikus konfliktus forrás volt a társközség-székhelyközség kapcsolata. Ezek óhatatlanul felvetették a népszavazás intézményének szükségességét. Miután a népfrontmozgalom kezdeményezte a népszavazás intézményének bevezetését, e konfliktusok ismeretében számos fórumon kiállt javaslata mellett. A HNF Országos Elnöksége Közjogi Bizottsága 1986. november 19-én „a közvetlen demokrácia intézményének fejlesztése, a helyi népszavazás bevezetésének lehetősége” címmel tartott vitát. Az ülés napirendjére tűzte a Minisztertanács Tanácsi Hivatala által készített, a „Lakossági helyi szavazás” címet viselő anyagot és a hozzá mellékelt jogszabálytervezetet is. A Hivatal terve az volt, hogy törvényerejű rendelettel módosítaná a tanácsokról szóló 1971. évi I. törvényt és csak a helyi népszavazást intézményesítené. A Közjogi Bizottság és később a magasabb HNF testületek közös álláspontja három pontban foglalható össze:

- az országos és a helyi népszavazás intézményét egy jogszabályban, együttesen kell szabályozni;
- a szabályozás törvényi szintű legyen;
- a Fővárosi Tanács is kapjon lehetőséget helyi népszavazás elrendelésére.

A politikai rendszer a pártállam korlátai szerint próbált választ adni ezekre a „lokális” felvetésekre, visszafogva a kezdeményezők radikálisabb elképzeléseit. Az MSZMP PB 1987. április 21-i állásfoglalása lényegében csak a *helyi népszavazást* tűrte meg, s törvény helyett egy tanácsi hivatali irányelv született a

helyi szavazásokról.¹⁰ Az események felgyorsultak, az 1987. évi XI. törvény a jogalkotásról már tágabb jogi kereteket, az MSZMP 1988. májusi országos értekezlete pedig szabadabb politikai környezetet teremtett a törvényalkotás számára. A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény értelmében (3. § e) pont) törvényben kell szabályozni a népszavazást.

Az MSZMP országos értekezletének állásfoglalása kimondta, hogy törvényt kell alkotni az országos és a helyi népszavazás alkalmazásáról, az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya 1988. július 26-án javaslatot dolgozott ki a törvény elveire. A javaslat főbb elvei a következők voltak:

- egységesen törvényben kell szabályozni az országos és a helyi népszavazást;
- nyíljon lehetőség a népszavazás általánosan ismert, fő formáinak gyakorlására (referendum, plebiszcitum, véleménynyilvánító népszavazás);
- minden államszervezeti szinten lehessen népszavazást tartani;
- különösen érdekes a párttagnak a kezdeményezők széles alanyi körére vonatkozó elképzelését, mind országos, mind helyi szinten.

Ezek a fenti politikai direktívák jelentősen befolyásolták a törvényjavaslat megszövegezését.

Az országos népszavazási törvény iránti igényt az 1988-as év környezetvédelmi mozgalmait, mindenekelőtt a bős–nagygyarosi vízlépcső elleni tiltakozások fogalmazták meg a legmarkánsabban (pl. 1988. szeptember 12-, 13-, 17-, 30-i, október 31-i, november 5-i tüntetések). 1988 novemberében népszavazási aláírásgyűjtés kezdődött el a vízlépcső megépítése ellen. A petíció lényege a következő volt: „Amennyiben a Kormány és a parlament nem állna feladatának magaslatán, hogy azonnali és végleges döntést hozzon, KÖVETELJÜK AZ ÉPÍTKEZÉS AZONNALI FELFÜGGESZTÉSÉT ÉS NÉPSZAVAZÁS KIÍRÁSÁT! Bízunk benne, hogy az állampolgári akarat megnyilvánulása a magyar vezetés részéről meghallgatásra talál, s ez a meghallgatás egy új konszenzus kezdetét jelenti.”¹¹

¹⁰ 7007/1987. (TK. 22.)

¹¹ *Tüntetések könyve* (Szerkesztette: Katona András és Salamon Konrád). Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014. 67–69. o. Az idézet a 68. oldalról való.

Az 1988 novemberében hivatalba lépő Németh-kormány programjában (a demokrácia-csomagtervben) már szerepelt az országos és helyi népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló törvény sürgős megalkotása. A „demokrácia csomagtervet” Pozsgay Imre államminiszter terjesztette elő az Országgyűlés 1988. november 24-i ülésén. Két mondata kiemelendő a téma szempontjából, az egyik az alapjogi törvények sürgető megalkotásáról szól: „az emberi jogok körébe tartozó törvényhozási aktusoknak nincs akadálya az alkotmány előtt”. A másik mondat konkrétan nevesíti a népszavazási törvényt: „és ugyancsak időszerű megalkotni a népszavazásról szóló törvényt, nem csak lokális, helyi szabályok és ügyek körében, hanem országos ügyekben is”.¹²

A Németh-kormány – felhívást intézve a Magyarországon működő társadalmi és politikai szervezetekhez – 1989. április 8-án tette közzé a napilapokban a népszavazási törvény tervezetét.¹³ A felhívásból idézek: „FELHÍVÁS a Magyarországon működő társadalmi szervezetekhez. Politikai-jogi intézményrendszerünk régóta hiányzó eleme annak tényleges biztosítása, hogy az állampolgárok ne csak választott képviselőik útján, hanem közvetlen formában is alakíthassák az olyan döntéseket, amelyek tágabb vagy szűkebb közösségük, illetőleg saját életük leglényegesebb vonatkozásait érintik. Ennek a világ egyre több országában alkalmazott és jól bevált eszköze a népszavazás és a népi kezdeményezés. Céljuk, hogy a választópolgárok áttételek nélkül nyilváníthassák ki véleményüket, fejezhessék ki akaratukat, illetőleg az általuk fontosnak tartott kérdések érdemi megtárgyalását igényelhessék. A nép közvetlen hatalomgyakorlását biztosító intézmények szükségességét a tudomány és a progresszív politikai mozgalmak képviselői hazánkban is régóta vallják. Az utóbbi időszakban azonban itt is pozitív fordulat következett be, mert immáron társadalmi méretű egyetértés alakult ki a népszavazás és a népi kezdeményezés tényleges bevezetésének elodázhatatlanságáról.”

A népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló törvényjavaslat nagy nyilvánosságot kapott és érdemi viták forrása volt. Érdemes összevetni a 37 paragrafusból álló javaslat szövegét a későbbi törvényszöveggel, jelentős a hasonlatosság. Segítette a törvényjavaslat társadalmi vitáját, hogy több ponton alternatívát kínált fel: például a csengőszámokat illetően, 100 000 vagy 150 000

¹² Országgyűlési Napló (a továbbiakban: ON). 2514 és 2519. o.

¹³ Lásd 1989. április 8-ai napilapokat (pl. Magyar Nemzet, Népszabadság, Magyar Hírlap)

választópolgár kezdeményezzen-e. A közzétett javaslatban már szerepelt a bős–nagygyarosi klauzula és az alkotmány népszavazás útján történő megerősítése is.

A társadalmi vitát és visszajelzéseket is figyelembe véve az „utolsó rendi országgyűlés” 1989. június 1-jén, gyorsajtásban, lényegében vita és képviselői hozzászólások nélkül fogadta el a törvényt. Ennek magyarázata lehet a főbb kérdésekben kialakulni látszó konszenzus is.

1.2 A törvényjavaslat parlamenti vitája és elfogadása. A törvény főbb jellemzői

A törvényjavaslat előadója Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter volt, előadói beszédéből idézek: „Az első kérdés, amelyre válaszolnom kell: mi a törvényjavaslat célja? A cél: életre kelteni a közvetlen demokráciának egyik jogintézményét, ezzel is gazdagítva a politikai rendszer demokratikus működésének alkotmányjogi garanciáit. A jogállamiság kiépítésének útján haladva újra kell gondolni és természetesen szabályozni az állam és az állampolgár viszonyrendszerét, biztosítani kell a hatalom társadalmi ellenőrzését. Az állam polgárát valóban polgárrá kell tenni, a hatalom gyakorlásában résztvevő, az állami döntéseket befolyásolni tudó polgárrá...”

Emellett – mint ez köztudott – közrehat, közvetlen politikai tényező is. Éspedig a bős–nagygyarosi beruházás körüli szenvedélyesen felcsapó politikai vita, amelynek kapcsán felmerült a népszavazás igénye...

Ezért született meg e javaslat 37. szakaszának (2) bekezdése, aminek nem jogi indoka van. A kormány az ügy politikai jelentősége miatt mindenképpen nyitva akarta hagyni Bős–Nagygyaros kérdésében a visszamenőleges népszavazás lehetőségét, és ezért választotta ezt a kompromisszumos megoldást. Ugyanakkor a törvényjavaslat eme szakaszához fűzött indoklásban azt is világossá tettük, hogy célnak egy hosszú távú működő demokratikus jogintézmény megalapozását és nem egy „lex Nagymaros” megalkotását tekintjük.”¹⁴

Az előterjesztés után a vitában csupán a jogi-igazgatási és igazságügyi bizottság előadója szólt hozzá. Hozzászólásából idézek:

„Tisztelt Képviselőtársaim! A politikai intézményrendszer demokratizálásának, a jogállamiságnak egyik fontos garanciája lehet a népszavazásról

¹⁴ ON. 4143–4146. o.

és a népi kezdeményezésről szóló törvényjavaslat elfogadása. Bizottságunk úgy ítéli meg: elengedhetetlen, hogy a népfelség elvéből kiindulva a lakosság közvetlenül is gyakorolhassa hatalmát, legyen részese, működhessen közre a központi és a helyi szinten hozott döntéseknek, illesse meg javaslattételi joga. A jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság május 30-i ülésén tárgyalta meg a törvényjavaslatot, amelyhez négy képviselőtársunk nyújtott be módosítást. A javaslatok túlnyomó többsége a szövegezés pontosítására irányult, kisebb részben érintett érdemi kérdéseket.”¹⁵

Az Országgyűlés a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló törvényjavaslatot többségi szavazattal, ellenszavazat nélkül, 3 tartózkodással elfogadta.

Az 1989. június 15-én – a háromoldalú kerekasztal-tárgyalások megkezdésekor – a Magyar Közlönyben kihirdetett népszavazási törvény a rendszerváltás olyan sajátos történelmi pillanatában született meg, amikor a tömegpolitikai részvétel a társadalom állandó jellemzője volt.

A törvényalkotó ebben a politikai légkörben *tág* mozgásteret biztosított a politikai részvételnek. A „LEX Nagymaros” kevésbé korlátozta a közvetlen demokráciát, bár a törvényjavaslat általános indokolása szerint „A két intézmény viszonyát illetően a javaslat a népképviselő útján történő hatalomgyakorlás elsődlegességének elvi alapján áll. A népszavazás a törvényhozó hatalom külső ellenőrzését, alkotmányos korlátozását jelenti, realizálva ezáltal a kormányzati szervek működésében a »fékek és egyensúlyok« rendszerének, a hatalommegosztásnak elvi követelményét.”

Az eredetileg 35 paragrafusból álló törvény hat fejezetből állt, átfogóan mindent szabályozni kívánt. A fejezetek az alábbiak voltak:

- I. fejezet – Általános rendelkezések
- II. fejezet – Az országos népszavazás
- III. fejezet – A helyi népszavazás
- IV. fejezet – A népi kezdeményezés
- V. fejezet – Eljárási szabályok
- VI. fejezet – Záró rendelkezések

Látható, hogy a jogalkotó a nagy sietségben egy törvénybe „gyűrte” bele az anyagi jellegű és az eljárási típusú normákat. Másodlagos, háttér jogszabályként a választójogi törvény rendelkezéseit hívta segítségül (20. §).

¹⁵ ON 4146. o.

Az általános rendelkezésekben fontos a későbbiekben, így a hatályos jogban is érvényesülő alapelveket rögzített a törvényalkotó:

- deklarálta a közvetlen politikai részvétel alapjogát, a résztvevő választópolgárok alanyi körét. A kor egyik kuriózuma, hogy helyi szinten, az üdülőövezetben ingatlanulajdonnal rendelkező állampolgárokat is feljogosította a szavazásra.
- alapelveként rögzítette, hogy a népszavazás tárgya a képviseleti szervek (országgyűlés, akkor még tanácsok) hatáskörébe tartozó kérdés lehet csak. A népszavazás tehát a képviseleti szerveket korlátozó, befolyásoló, kötelező intézménnyé vált.

A törvény az állami területi beosztásnak megfelelően négy szinten képzelte el a népszavazást, arra országos, valamint megyei (fővárosi), városi (fővárosi kerületi) és községi szinten kerülhetett sor.

Az alkotmányjog tudományban és más államokban ismert tipológiát követve, a törvény a népszavazásnak az alábbi típusait rögzítette:

- jogalapját tekintve kötelezően elrendelendő (legalább százezer választópolgár) és fakultatív (például ötven országgyűlési képviselő),
- kötőerejét tekintve ügydöntő és véleménynyilvánító,
- időpontjára nézve megelőző és jóváhagyó lehetett a népszavazás.¹⁶

Önálló fejezet szólt a népi kezdeményezésről, amelynek kötelező formája nyomán a képviseleti szerv köteles volt napirendjére tűzni és érdemben tárgyalni a feltett kérdést.

A népszavazás alól kivett tárgyköröket visszafogottan és óvatosan szabályozták, lényegében három tiltott tárgykört ismert a törvény:

- a költségvetési és adójogszabályokat,
- a képviseleti szervek hatáskörébe tartozó személyi döntéseket,
- és a pacta sunt servanda tételét.

A kor sajátossága és erről az előterjesztő igazságügyi miniszter is szólt, az úgynevezett bős–nagymarosi regula a törvény záró, 35. §-ban. Idézem:

„A 6. § (1) bekezdésének c) pontjában foglalt rendelkezés nem vonatkozik a jelen törvény hatálybalépése előtt megkötött, olyan nagyberuházáshoz

¹⁶ Dezső Márta: *Népszavazás és népi kezdeményezés*, In.: Alkotmánytan (szerk.: Kukorelli István), Osiris Kiadó, Bp., 2007, 177–178. o.

kapcsolódó nemzetközi szerződésre, amely beruházás környezeti hatásai a szerződés megkötése után váltak teljes körben ismertté.”

A kivétel szabálynak a lényege jogilag az, hogy zöld lámpát gyújtott a bős–nagymarosi népszavazás kezdeményezőinek. A vízlépcső története jól ismert, a népszavazás elmaradt.¹⁷

Az 1989-es népszavazási törvény egyik fő jellemzője, hogy könnyen kezdeményezhetővé és nehezen sikeressé tette a népszavazást. A törvény választópolgári csengőszámai jól ismertek, azok a vitában egyre lejjebb ereszkedtek. A törvény ellenzéki jogként is biztosította a kezdeményezést (50 országgyűlési képviselő, egy helyi tanácstag!), helyi szinten pedig a civil társadalmat, az egyesületeket is feljogosította a kezdeményezésre.

Könnyítette a népszavazási eljárás elindítását, hogy a hitelesítés fontos intézménye a kérdésre nem vonatkozott, azt a kezdeményezők szabadon, lényegében csak az egyértelműségi paragrafusra (25. §) figyelve fogalmazhatták meg. A hitelesítés 1997-ig csak az aláírásgyűjtő ívekre, vagyis a számszerűség meglétére irányult.

Nehezen vezetett sikerre a népszavazás az érvényességi és eredményességi szabály következtében (28. §), amely a klasszikus, „kétszeres többségi” elvet fogadta el.

A későbbi eljárási törvények (1997. évi C. törvény, 2013. évi XXXVI. törvény) ismeretében történelmietlen leírni azt, hogy az első törvény hézagoss volt számos eljárási kérdésben: példaként legyen elég az aláírások gyűjtésének határideje, amely hiányzott. A törvényalkotó viszont alkotmányossági panaszt biztosított (32. §) rendkívül széles körben a törvényes előírások megsértése miatt az Alkotmánybíróság előtt.

Külön kiemelésre érdemes a törvény jellemzésekor, annak sokat vitatott 7. §-a, eszerint:

„Az Alkotmány elfogadásáról (megerősítéséről) népszavazás útján kell dönteni.”

Az akkori alkotmány szerint az alkotmányozás az országgyűlés hatásköre volt. A később alkotott népszavazási törvény értelmében az új alkotmányról (1989. évi XXXI. törvény) megerősítő népszavazást kellett volna tartani. Egy ilyen értelmezés és forgatókönyv erősíthette volna az alkotmány stabilitását

¹⁷ Havas Henrik: *A bős–nagymarosi dosszié, avagy egy beruházás hordalékai*, CODEX Rt., Bp., 1988.

és konszenzualitását, az ideiglenességgel és a 25 éven át cipelt fejléccel, az 1949. évi XX. törvénnyel szemben.

A népszavazási törvényt az 1989. novemberi népszavazás előtt az 1989. évi XXXIX. törvény, az 1990. júliusi népszavazás előtt pedig az 1990. évi XLVI. törvény módosította kisebb mértékben. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény „átemelte” a népszavazási törvényből a helyi népszavazásra és népi kezdeményezésre vonatkozó rendelkezéseket, a választási eljárási törvény (1997. évi C.) pedig az eljárási szabályokat.¹⁸

A szabályozási kronológiában az első igazi jogforrás tehát az 1989. évi XVII. törvény, előtte az alkotmányban csak egy formális hatásköri szabály szerepelt, az Országgyűlés rendelkezhet a népszavazást. A törvény ma már jogtörténeti emlék, 1998. február 27-ig volt hatályban. A „lex Nagymaros” a korba

¹⁸ A kötet a korszak helyi népszavazásaival nem foglalkozik. A helyi népszavazásokra nézve lásd:

A szakirodalomban viszonylag kevés figyelmet fordítanak az országostól sok tekintetben eltérő helyi népszavazásokra és népi kezdeményezésekre. Ld. pl. Fürth Pál: A helyi népszavazásról. In: Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére (Szerk: Dezső Márta–Kukorelli István). Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008, 85–90. o., Üö. Helyi népszavazás és alkotmányozás. Magyar Közigazgatás, 1995. 10. sz. 562–569. o., Kondorosi Ferenc: A helyi népszavazásról. Magyar Közigazgatás, 1993. 2. sz., Nagy Csilla–Tamás Veronika: Helyi népszavazások Magyarországon. Politikatudományi Szemle, 2004. 3. sz. 197–221. o. A legújabb irodalmat ld. Soltész István szakirodalomban hivatkozott Bibliográfiájában. 1466. o. A helyi népszavazások száma 1999–2008 között (az illetékes minisztérium adatai szerint) a következő:

Év	A népszavazások száma	Ebből érvényes és eredményes
1999	15	8
2000	21	7
2001	15	13
2002	9	7
2003	22	13
2004	22	10
2005	19	11
2006	19	9
2007	5	3
2008	27	19
ÖSSZESEN:	174	100

A helyi népszavazásokat általában három nagy témakörben kezdeményezték:

- településszervezési ügyekben,
- környezetvédelmi kérdésekben,
- nagyberuházások esetén.

visszahelyezve az alkotmányos rendszerváltozás nagy jelentőségű, ám tipikusan koraszülött terméke volt, amit az 1989. évi XXXI. törvény (az új Alkotmány) előtt alkottak meg. A törvény tág mozgásteret biztosított a népszavazási kezdeményezéseknek és nem szűrte azokat. A népszavazást az országgyűlés elnökénél lehetett kezdeményezni. Az országgyűlés köteles volt elrendelni a népszavazást, ha azt legalább százezer választópolgár szabályszerűen kezdeményezte.

Bár a '90-es években a kezdeményezések ritkábban voltak, mégis szinte minden esetben alkotmányos feszültségek keletkeztek a közvetlen és a képviseleti demokrácia között. A népszavazási törvény és az alkotmány közötti ellentmondásokat értelmezéseivel az Alkotmánybíróság próbálta áthidalni. Az Alkotmánybíróság két nagyjelentőségű, precedens értékű határozata (a 2/1993. (I. 22.) és az 52/1997. (X. 14.) AB-határozatok) alkotmányos követelményeket állapítottak meg a képviseleti és a közvetlen demokrácia viszonylatában, továbbá alkotmányos mulasztás kimondásával felhívták az országgyűlés figyelmét az alkotmánnyal való harmonizáció fontosságára. Az alkotmányos követelmények lényege: a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjében a népszuverenitás gyakorlásának elsődleges formája a képviselet, ehhez képest a népszavazással való döntés a kivételes. A kötelezően elrendelendő népszavazás azonban kivételes megvalósulási eseteiben a képviseleti hatalomgyakorlás fölött áll.¹⁹

2. Az 1997-es kodifikáció, a népszavazás alkotmányos szintre emelése

(1997. évi C. törvény (a továbbiakban: Ve. 1.),

1998. évi III. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 2.)

Az első népszavazási törvényt két további kodifikációs hullám követte (1997–98, majd 2011–13-as). 1997-től a népszavazás alkotmányos intézménnyé vált, szétváltak és részletesen szabályozottak lettek az anyagi jogi és az eljárási kérdései.

¹⁹ ABH 1993, 33. o., ABH 1997, 331. o., ld. továbbá Györfi Tamás: *Demokrácia és népszuverenitás*. In: Az alkotmány kommentárja. Századvég Kiadó, Budapest, 2009, Halmi Gábor: *Népszavazás és képviseleti demokrácia*. Júra, 2008. 2. sz. 29–43. o., Kilényi Géza: *A képviseleti és a közvetlen demokrácia viszonya a magyar államszervezetben*. Magyar Közigazgatás 1999. 12. sz. 673–681. o., Kukorelli István: *A képviseleti és a közvetlen demokrácia az Alkotmánybíróság értelmezésében*. In: Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban. Századvég Kiadó, Budapest, 2006, 103–113. o., Szoboszlai György: *A népszavazás alkotmányos helye és a politika*. In: Magyarország Politikai Évkönyve (Szerk.: Kurtán Sándor–Sándor Péter–Vass László), Budapest, 1998, 103–119. o.

2.1. A népszavazás az alkotmányban

1997-től az országos népszavazást az alkotmány szabályozza, az alkotmányozó az országgyűlésről szóló fejezetben a parlament hatásköréhez képest fogalmazta meg a fontosabb kérdéseket. Mit szabályozott az alkotmány az országos népszavazást illetően? Mindenekelőtt a politikai alapjogot, a résztvevők alanyi körét. Országos népszavazásban és népi kezdeményezésben kizárólag azok a nagykorú magyar állampolgárok vehetnek részt, akik a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkeznek. „Népszavazni” a szavazás napján külföldön is lehet.

Az alkotmány kialakította a népszavazás alapvető típusait: jogalap szerint kötelező és fakultatív (pl. ha százezer választópolgár kezdeményezi), kötőerő szerint pedig ügydöntő és véleményező népszavazás ismert. A kétszázézer választópolgár által kezdeményezett népszavazás mindig kötelező és ügydöntő jellegű.

Az alkotmány 28/C. §-a felsorolta azokat a tárgyköröket, amelyekben nem lehet népszavazást tartani. A jogalkalmazásban a tiltott tárgyak értelmezése jelentette és jelenti a legnagyobb problémát. Az alkotmányozó az 1989-es abszolút többségi modellhez (50% feletti részvétel és 50%+1 igen vagy nem válasz) képest könnyítette az eredmény megállapításának szabályait, az érvényességet és az eredményességet egy regulában fejezte ki. A „minimum szabály” lényege az, hogy az összes választópolgár több mint egynegyede a feltett kérdésre azonos választ adjon. Az eljárási szabályok közül az alkotmányban található az is, hogy az országos népszavazás elrendelésére irányuló kezdeményezés esetén négy hónapig lehet aláírásokat gyűjteni. Az alkotmány tehát részletesen szabályoz és más alapjogokhoz képest keveset hagy meg a tehermentesítő 2/3-os törvénynek.

2.2 Az Nsztv. 2.

Az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló, az alkotmányt végrehajtó 1998. évi III. törvény a népszavazási kodifikáció „vegyes felvágottja”, amely azt tartalmazza, ami az alkotmányból, vagy a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvényből kimaradt. A törvény mindenekelőtt a hitelesítés és az elrendelés szabályait rögzíti. Külön kiemelendő az Nsztv. 2. preambuluma, amely az intézmény rendeltetéséről szól: „Alkotmányos alapelv, hogy a hatalom birtokosa a nép. Hatalmát az alkotmány keretei között, elsősorban választott

képviselői útján gyakorolja. A demokratikus hatalomgyakorlás része, hogy az ország sorsát érintő legfontosabb ügyek eldöntésében, illetőleg a képviseleti döntések befolyásolásában, vagy megváltoztatásában a nép közvetlenül, szavazás útján is részt vehessen.”

Az Nsztv. 1.-gyel kapcsolatban az Alkotmánybíróság két fontos mulasztásos határozatot hozott. A 27/2007. (V. 17.) AB-határozat a népszavazás kötőerejét, továbbá a moratórium szabályt kérte számon a jogalkotótól. E határozatoknak eleget téve az országgyűlés módosította az Nsztv.-t: három éves kötőerőt és moratórium szabályt írt elő (2007. évi CLXXII. tv.). Ez azt jelenti, hogy az ügydöntő népszavazás eredménye három évig kötelezi az országgyűlést, továbbá nem lehet hitelesíteni azt a kérdést, amelyben három éven belül eredményes országos népszavazást tartottak.²⁰ A 100/2007. (XII. 6.) AB-határozat a versengő népszavazási kezdeményezések szabályozatlanságára hívta fel a figyelmet. A hiányzó eljárási szabály számos konfliktus forrása volt a gyakorlatban. Az Alkotmánybíróság határozatában megállapította azt is: „indokoltnak látja a népszavazás alkotmányos jogintézményére vonatkozó hatályos joganyag teljes körű felülvizsgálatát, annak érdekében, hogy a népszavazáshoz való alkotmányos alapjog érvényesülését biztosítani hivatott szabályozás teljeskörűen és a jogállamiság (jogbiztonság) alkotmányos követelményének megfelelően biztosítsa az alkotmányos alapjog érvényesülését”.²¹

2.3. A Ve. 1.

Az 1997. évi kodifikáció harmadik jogforrása, az általános és különös részből álló Ve. 1. részletekbe menően szabályozta a népszavazási eljárás valamennyi szakaszát. Ezek a következők:

- kezdeményezés és hitelesítés,
- aláírásgyűjtés,

²⁰ ABH 2007, 343. és 824. o., lásd továbbá Chronowski Nóra: *Aktuális kérdések a népszavazási eljárásban*. In: Ünnepi kötet Ivancsics Imre egyetemi docens, decan emeritus 70. születésnapjára. (Szerk. Csefkó Ferenc). Pécs, 2008, 107. o., Keyha Emese: *Mennyire köti az országgyűlést a népszavazás?* In: Parlamenti ösztöndíjasok 2004/2005. (Szerk.: Soltész István). Parlamenti Módszertani Iroda, 2005, 194. o., Térey Vilmos: *Népszavazási kötőerő* (Kézirat), Tóth Károly: *Az országos népszavazás néhány aktuális problémájának vázlata*. In: Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár tiszteltére (Szerkesztő: Dezső Márta – Kukorelli István). Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008, 377–385. o.

²¹ ABH 2007, 832. o.

- az aláírások ellenőrzése,
- az elrendelés és a kitűzés,
- a kampány és a lebonyolítás,
- az eredmény megállapítása és kihirdetése.

A Ve. 1. eredeti szövegét számos törvény módosította és egészítette ki. (pl. a 2005. évi LXXXI. tv.). A változtatások fő irányát úgy lehetne összefoglalni, hogy a magyar alkotmányjog első eljárási kódexe egyre inkább hasonlított a közigazgatási eljáráshoz. Miután nagyon élővé vált a népszavazás intézménye, megnőtt az eljárási normák jelentősége is. A jogalkalmazói tapasztalat (az Országos Választási Bizottság [OVB] állásfoglalásai, a rendes bírósági határozatok elvi tartalma) beépült a népszavazási eljárási rendbe. A Ve. 1.-et több alkotmánybírósági határozat is alakította, amelyek megsemmisítették az egyes rendelkezéseket, vagy mulasztást állapítottak meg.²²

2.4. Az országos népi kezdeményezés szabályozástörténete

Az országos népi kezdeményezés intézményét az 1989. évi XVII. törvény teremtette meg. A törvény két típust ismert, a legalább tízezer, illetve az ötvenezer állampolgár által benyújtott népi kezdeményezést. Az utóbbi esetben az országgyűlés köteles volt napirendjére tűzni és megtárgyalni az ügyet, amennyiben az a hatáskörébe tartozott és egyértelmű volt. A mérlegeléses esetben az országgyűlés dönthette el, hogy a kezdeményezést napirendjére tűzi és tárgyalja-e.

A törvény tartalmazta a legfontosabb eljárási szabályokat is. Az országgyűléshez címzett kezdeményezést a házelnök bejelentette a plénumon és „hitelesítés” céljából 8 napon belül az akkori Országos Választási Elnökséghez, később Országos Választási Bizottsághoz küldte el. A hitelesítés, amelyre 30 nap állt rendelkezésre, lényegében a számszerűség ellenőrzését, az aláíró választópolgárok azonosítását jelentette. A hitelesítés eredményéről az OVB írásban tájékoztatta a T. Ház elnökét, az országgyűlés az illetékes állandó bizottság meghallgatását követően ez alapján döntött. A népi kezdeményezés tárgyalásának az eredménytelen hitelesítésen alapuló elutasítása miatt legalább

kétszáz állampolgár alkotmányossági panaszt nyújthatott be az Alkotmánybírósághoz.²³

Az 1997-es alkotmány 50 ezer választópolgár érvényes aláírásához kötötte az országos népi kezdeményezést (28/D. §). A minden törvényi feltételnek megfelelő kezdeményezés esetén az országgyűlésnek alkotmányos kötelezettsége a kérdés napirendre tűzése és megtárgyalása. Az Nsztv. 2. szerint a kezdeményezésről három hónapon belül dönteni kell. Az alkotmány a törvények és a Házsabály kialakították az új eljárási rendet. Eszerint a kérdést és az aláírásgyűjtő ívek mintapéldányát az OVB-hez kell benyújtani hitelesítés céljából. Az OVB a jogszabályi feltételeknek megfelelő aláírásgyűjtő ívet – amely pontosan és egyértelműen tartalmazza a megtárgyalásra javasolt kérdést – 30 napon belül hitelesíti. A hitelesítés akkor tagadható meg, ha a kérdés nem tartozik az országgyűlés hatáskörébe, ha megfogalmazása nem egyértelmű, vagy ha az aláírásgyűjtő ív nem felel meg a jogszabályban előírtaknak.²⁴ A hitelesítő, vagy a megtagadó határozat ellen bárki kifogást nyújthat be az Alkotmánybírósághoz, amely azt soron kívül bírálja el. Az OVB és az AB határozatait a Magyar Közlönyben közzé kell tenni. Látható tehát, hogy eltérően az országos népszavazástól az országos népi kezdeményezésnek a törvényben tárgyköri korlátja nincs. Ezt erősítette meg az Alkotmánybíróság több határozatában is. Az érvelés arra alapozott, hogy a népi kezdeményezés intézménye nem köti az országgyűlést.²⁵ Ez a jogértelmezés nem problémamentes, erősítette a kételyeket. Gyakori volt az az eset, amikor a tiltott tárgyköre miatt elutasított országos népszavazást népi kezdeményezésként ismételten benyújtották. Az országos népi kezdeményezéssel kapcsolatos joganyag a parlamenti jog szerves része is, miután a megtárgyalásra javasolt kezdeményezésről az országgyűlésnek

²³ A törvény 32. §-a az állampolgárok által kezdeményezett népszavazás és népi kezdeményezés esetében általánosan ismerte az alkotmányossági panasz intézményét. 1990–1998 között országos népi kezdeményezéssel szemben az elutasítások ellenére nem éltek ezzel a jogorvoslattal. Országos népszavazás elutasítása esetében egyszer, helyi népszavazás elutasításakor pedig 59 esetben fordultak az Alkotmánybírósághoz. Lásd 3/1996. (II. 23.) AB végzés, ABH 1996, 361. o., továbbá 29/1999. (X. 6.) AB-határozat, ABH 1999, 294–300. o.

²⁴ A 11/2008. (III. 1.) ÖTM rendelet melléklete tartalmazza az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát. Ennek fejlécén pontosan meg kell jelölni, hogy a kezdeményező országos népi kezdeményezést támogatnak, ez a hitelesítés feltétele.

²⁵ Balogh Zsolt–Holló András–Kukorelli István–Sári János: *Az alkotmány magyarázata*. KJK Kerszöv, Budapest, 2002, 355–369. o. Először a 42/2002. (X. 11.) AB-határozat tartalmazta ezt az értelmezést. ABH 2002, 316–318. o.

²² A precedensjog teljes értékű felsorolásától eltekintünk, a Ve. 1.-nek a Complex Jogtárban közzétett akkor hatályos szövege a lábjegyzetekben tartalmazza ezeket.

döntenie kell. A korabeli Hárszabály (46/1994. (IX. 30.) OGY-határozat) ezzel kapcsolatban nem tartalmazott külön rendelkezéseket. Az ürt a 42/1998–2002. ügyrendi bizottsági állásfoglalás töltötte ki. Az országgyűlés a népi kezdeményezést a hárszabálytól való eltérés (Hárszabály 140. §) intézményének alkalmazása segítségével tárgyalta meg. A tárgyalási rend állomásai a következők voltak:

- a szabályszerű országos népi kezdeményezés – az OVB elnökének tájékoztatása után – az országgyűlés tárgysorozatába kerül,
- a házelnök kijelölte a hatáskörrel rendelkező bizottságot, amely érdemi véleményezéséről ajánlást nyújt be,
- az országgyűlés tárgyalási kötelezettségének vita formájában tett eleget, amelyre időkeretet is megállapíthat (ez 4 óránál kevesebb nem lehet),
- a vitának előterjesztője nincs, elsőként a kijelölt bizottság előadója kap szót,
- módosító javaslatot népi kezdeményezéshez benyújtani nem lehet,
- az országgyűlés a vitát követően határozatot hoz arról, hogy a népi kezdeményezésben foglaltakkal egyetért-e, vagy sem.²⁶

Az Alaptörvény már nem ismeri az országos népi kezdeményezést. Az Nsztv. 3. európai polgári kezdeményezésről szól, de ez merőben más, mint az 1989–2012 közötti országos népi kezdeményezés.

3. Az Alaptörvény népszavazás-filozófiája, a 2013. évi CCXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Nsztv. 3.) a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról, a 2013. évi XXXVI. törvény (a továbbiakban: Ve. 2.)

Mint láttuk, a magyar közjogtörténet első népszavazási törvénye az 1989. évi XVII. törvény volt, amely ma már jogtörténeti emlék. A közép-kelet-európai államokban, így Magyarországon is az 1989–1990-es években, a régi rend leváltásában nagy szerepe volt a közvetlen demokráciának. A leánykori nevén

²⁶ A népi kezdeményezések tárgyalását ld. Az Országgyűlés (Szerkesztette: Soltész István). Parlamenti Módszertani Iroda, Budapest, 2009, 253. o.

Lex Nagymarosként emlegetett népszavazási törvény – ha az adott korszakban nézzük – az alkotmányos rendszerváltozás nagy jelentőségű, ám tipikusan koraszülött terméke volt. Az alapjogot középpontba állító törvény tág mozgásteret biztosított a népszavazási kezdeményezéseknek, és nem szűrte azokat. *A liberálisnak mondott népszavazási törvény* – a modellek, a filozófiák között ez az egyik véglet – és a belépő többpárti parlamentarizmus közötti ellentmondásokat az első évtizedben az Alkotmánybíróság két nagy jelentőségű elvi határozatában [2/1993. (I. 22.) AB-határozat és 52/1997. (X. 14.) AB-határozat] próbálta áthidalni. Ezekre a határozatokra épített az 1997-es alkotmánymódosítás, amely az országos népszavazást Magyarországon először tette alkotmányos intézménnyé, valamint az Országgyűlésről szóló fejezetben a parlament hatásköréhez képest fogalmazta meg a népszavazás korlátait, az alapjoggyakorlás határait. Erre a szabályozási logikára épített az új Alaptörvény is. Az 1997–2012 közötti alkotmányos modellt a szakirodalomban sokan *középerős közvetlen demokratikus megoldásnak* tartották, többek között a csengőszámok alacsony volta (100 ezer, illetve 200 ezer választópolgár kezdeményezése), a szélesebb intézményes lehetőségek (országos népi kezdeményezés lehetősége, a véleménynyilvánító és a megerősítő népszavazás léte) és az eredményességi klauzula leszállítása²⁷ alapján. Történt mindez 1989 októberétől kezdve változatlan népszuverenitási alkotmány-klauzula mellett.

A népszuverenitási klauzulák nélkül valójában nem tudjuk értelmezni a közvetlen demokráciát. A korábbi népszavazási klauzula így szólt: „A Magyar Köztársaságban minden hatalom a népé, amely a népszuverenitást választott képviselői útján, valamint közvetlenül gyakorolja”. Az Alaptörvény (B) cikke jelentős változást hozott ehhez a klauzulához képest: „A közhatalom forrása a nép. A nép hatalmát választott képviselői útján, kivételesen közvetlenül gyakorolja”. A változás iránya kettős. Az új formula a népet a hatalom, pontosabban a közhatalom forrásaként jelöli meg, míg a korábbi formula („minden hatalom a népé”) jobban emlékeztetett az 1949-es szövegre. A másik lényeges változás a szuverenitás-klauzulában, hogy a hatalomgyakorlás két klasszikus elve között megszűnt az egyenrangúsági viszony. Az egyenrangúsági értelmezést is lehetővé tévő „valamint közvetlenül”-fordulatot – összhangban a korábban

²⁷ 28/C. § (6) Az ügydöntő országos népszavazás eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint fele, de legalább az összes választópolgár több mint egy-negyede a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott. [A Magyar Köztársaság Alkotmánya (1989)].

idézett alkotmánybírósági határozatokkal – felváltotta a „kivételesen közvetlenül” normatív tétele.

A megváltozott népszuverenitási klauzulára alapozva az Alaptörvény 8. cikke tovább korlátozta a közvetlen demokrácia mozgásterét. A változás fő elemei a középerősnek nevezett 1997-es megoldáshoz képest:

- (a) megszűnt alkotmányos szinten a véleménynyilvánító népszavazás, csak ügydöntő típusú népszavazás létezik;
- (b) mérlegelés alapján elrendelhető népszavazást nem kezdeményezhet a parlamenti kisebbség;
- (c) az alkotmány már nem ismeri az országos népi kezdeményezést;
- (d) a népszavazáshoz ismét érvényességi küszöb, a választópolgárok többségének érvényes szavazata kapcsolódik;
- (e) a kizárt tárgyak köre tágabb, szigorúbb, kategorikusabb.

Álljon itt párban az 1997-es alkotmányos lista (Alkotmány 28/C. §) és az Alaptörvény kizárt tárgyak listája (8. §).

Az 1997-es alkotmány vonatkozó szövege:

28/C. § (1) Országos népszavazást döntéshozatal vagy véleménynyilvánítás céljából lehet tartani, a népszavazás elrendelésére kötelezően vagy mérlegelés alapján kerül sor.

(2) Országos népszavazást kell tartani legalább 200 000 választópolgár kezdeményezésére.

(3) Ha az országos népszavazást el kell rendelni, az eredményes népszavazás alapján hozott döntés az Országgyűlésre kötelező.

(4) Mérlegelés alapján országos népszavazást a köztársasági elnök, a Kormány, az országgyűlési képviselők egyharmada vagy 100 000 választópolgár kezdeményezésére az Országgyűlés rendelhet el.

(5) Nem lehet országos népszavazást tartani:

a) a költségvetésről, a költségvetés végrehajtásáról, a központi adó-
nemekről és illetékekről, a vámokról, valamint a helyi adók központi
feltételeiről szóló törvények tartalmáról,

b) hatályos nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségekről, illetve
az e kötelezettségeket tartalmazó törvények tartalmáról,

c) az Alkotmány népszavazásról, népi kezdeményezésről szóló ren-
delkezéseiről,

- d) az Országgyűlés hatáskörébe tartozó személyi és szervezetalakítási
(-átalakítási, -megszüntetési) kérdésekről,
 - e) az Országgyűlés feloszlásáról,
 - f) a Kormány programjáról,
 - g) hadiállapot kinyilvánításáról, rendkívüli állapot és szükségállapot
kihirdetéséről,
 - h) a fegyveres erők külföldi vagy országon belüli alkalmazásáról,
 - i) a helyi önkormányzat képviselő-testületének feloszlátásáról,
 - j) a közkegyelem gyakorlásáról.
- (6) Az országos népszavazás eredményes, ha az érvényesen szavazó
választópolgárok több mint a fele, de legalább az összes választópolgár
több mint egynegyede a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott.

Az Alaptörvény vonatkozó szövege:

(3) Nem lehet országos népszavazást tartani

a) az Alaptörvény módosítására irányuló kérdésről;

b) a központi költségvetésről, a központi költségvetés végrehajtásáról,
központi adónemről, illetékekről, járulékról, vámról, valamint a helyi adók
központi feltételeiről szóló törvény tartalmáról;

c) az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és
polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásáról
szóló törvények tartalmáról;

d) nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségről;

e) az Országgyűlés hatáskörébe tartozó személyi és szervezetalakítási
kérdésről;

f) az Országgyűlés feloszlásáról;

g) képviselő-testület feloszlátásáról;

h) hadiállapot kinyilvánításáról, rendkívüli állapot és szükségállapot
kihirdetéséről, valamint megelőző védelmi helyzet kihirdetéséről és meg-
hosszabbításáról;

i) katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos kérdésről;

j) közkegyelem gyakorlásáról.

(4) Az országos népszavazás érvényes, ha az összes választópolgár
több mint fele érvényesen szavazott, és eredményes, ha az érvényesen
szavazó választópolgárok több mint fele a megfogalmazott kérdésre azo-
nos választ adott.

Az alaptörvényi megközelítés *gyenge közvetlen demokratikus modellként* írható le, amelyben a népszavazás nehezebben kezdeményezhető és nehezen vezet eredményre. Másként fogalmazva, alapvetően „parlamentbarát”, és kevésbé „alapjogbarát” megoldás.

A kizárt tárgykörök vonatkozásában különösen egy dolgot emelnék ki kritikusan, az alkotmányozás és a népszavazás kapcsolatát. Az alaptörvényi megoldás teljesen kizárja az intézményes közvetlen demokráciát az alkotmányozó hatalom gyakorlásának folyamatából. Ez európai viszonylatban is egyedülálló, eddig az Alkotmánybíróság sem jutott el korábbi értelmezéseiben. Bármilyen társadalmi konzultáció vagy közvélemény-kutatás alkotmányilag irreleváns, nem helyettesítheti a széles körben alkalmazott²⁸ intézményes megoldásokat.

A rövid történelmi vázlatból talán jól látható, hogy az 1989–1990-es rendszerváltozási krédóhoz képest sok területen puhult, korlátozódott a közvetlen demokrácia. Az Alaptörvénynek határozottan konzervatív filozófiája van, miközben vitathatatlan, hogy alapjogként ismeri el a politikai részvételi jogokat. A népszavazásnak rendeltetésszerűen illeszkednie kell az alkotmányos demokrácia intézményeihez, mindenekelőtt a parlament hatásköréhez és több más alapelvhez. A mostani szigorú illesztést minden bizonnyal motiválta a 2000-es évek második felének népszavazási „cunami” is.

A harmadik népszavazási kodifikáció másik fontos dokumentuma az Nsztv. 3. E törvény visszatérni látszik az intézmény kódex-szintű szabályozásához: 102 §-ban és mintegy 50 címben mind az országos és helyi népszavazást, mind a népszavazási eljárás speciális eljárási szakaszait szabályozza. Első paragrafusa csupán annyit mond a Ve. 2-ről, hogy annak „Általános részét – az e törvényekben foglalt eltérésekkel alkalmazni kell”.

A népszavazási jog terjedelmes joganyag lett, a törvényalkotó beépítette a korábbi jogalkalmazói gyakorlatot, az Alkotmánybíróság és az OVB legfontosabb határozatait. A törvényalkotó kollektív joggá tette a népszavazási kezdeményezést:

²⁸ Az 1778-as massachusettsi alkotmány feletti népszavazást követően számos állam népszavazással erősítette meg az alkotmányát, és alkalmazta a közvetlen demokrácia különböző intézményeit az alkotmányozásban. Bővebben lásd Pócs Kálmán: *Alkotmányozási eljárások összehasonlító elemzése*. In: Jakab András – Körösi András: *Alkotmányozás Magyarországon és máshol. Politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*. Budapest, 2012, 118–146. o.

4. § (1) *A kérdést legalább húsz, de legfeljebb harminc választópolgár támogató aláírásával ellátva kell benyújtani.*

(2) *

(3) *A támogató választópolgár aláírására a 15. § (2) és (3) bekezdését kell alkalmazni.*

(4) *A Nemzeti Választási Iroda a központi névjegyzékben ellenőrzi a szervező és a támogató választópolgárok választójogát.*

(5) *A támogató választópolgárok számának megállapításakor a magánszemély szervezőt is figyelembe kell venni.*

A törvény szűrőrendszere jóval erősebb a korábbi megoldásoknál, különösen az egyértelműségi teszt szigorodott:

9. § (1) *A népszavazásra javasolt kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy arra egyértelműen lehessen válaszolni, továbbá a népszavazás eredménye alapján az Országgyűlés el tudja dönteni, hogy terheli-e jogalkotási kötelezettség, és ha igen, milyen jogalkotásra köteles.*

(2) *A népszavazásra javasolt kérdés nem tartalmazhat szemérem sértő vagy más módon megbotrántoztató kifejezést.*

A Nemzeti Választási Iroda elnöke jogot kapott a népszavazási kezdeményezés előzetes formai vizsgálatára és elutasítására, ha:

10. § (1) * *Ha a kezdeményezés az országos népszavazás jogintézményének alkotmányos céljával és rendeltetésével nyilvánvalóan ellentétes, vagy nem felel meg a 2–4. §-ban, a 6. §-ban és a 8. § (1) bekezdésében foglalt feltételeknek, a Nemzeti Választási Iroda elnöke a kérdést a benyújtásától számított öt napon belül határozattal elutasítja, és nem terjeszti a Nemzeti Választási Bizottság elé. Az elutasító határozat tartalmára és közlésére a Ve. 46. §, 47. §, 48. § (3) bekezdése és 50. § rendelkezéseit kell alkalmazni.*

(2) *A Nemzeti Választási Iroda elnökének határozata ellen jogorvoslatnak helye nincs, de a szervező a kérdést ismételten benyújthatja. Az ismételten benyújtott kérdés hitelesítését a Nemzeti Választási Bizottság napirendjére kell tűzni, kivéve, ha a támogató választópolgárok száma – beleértve a magánszemély szervezők számát is – nem éri el a húszat.*

(3) *Ha a szervező a kérdést a Nemzeti Választási Iroda elnöke elutasító határozatának közlését követő tizenöt napon belül nyújtja be ismételten, a*

8. § alkalmazásában az első benyújtás időpontját kell a kérdés benyújtása időpontjának tekinteni.

Az Nsztv. 3. 2014. január 18-án lépett hatályba. A népszavazás hatályos magyar szabályozását és jelenlegi gyakorlatát alaposan feldolgozta a szakirodalom²⁹, megszületett a törvény kommentárja is.³⁰

Mindezek alapján csak néhány főbb változás kiemelésére vállalkoznék, elsősorban Gáva Krisztián tanulmányára támaszkodva:

- ilyen a kezdeményezés már idézett adminisztratív követelményeinek változása, a komolytalan népszavazások mielőbbi kiszűrése érdekében. Eerre irányul többek között a kezdeményezők azonosító adatainak megadása;
- változás a párhuzamossági moratórium normatív bevezetése. Ennek értelmében él a megelőzés elve, amely kizárja az érdemi elbírálásból az utóbb benyújtott népszavazási kérdést;
- jelentősen átalakult a jogorvoslati rendszer, a Nemzeti Választási Bizottság határozatával szemben, felülvizsgálati kérelem nyújtható be a Kúriához. Az Alkotmánybíróság hatáskörébe csak a valódi alkotmányjogi panasz elbírálása tartozik;
- szigorodott – az adatazonosítás logikájának következményeként – az aláírások ellenőrzésének rendszere;
- változtak a népszavazási kampány szabályai is.

Összességében zártabb lett a rendszer – az alapjog mozgásterét illetően.

Gáva Krisztián véleménye szerint:

„Az elvégzett kutatás alapján az Nsztv. vonatkozásában az alábbi főbb megállapítások tehetők:

- az új törvényi szabályozás az Alaptörvény rendszerébe illesztette a népszavazás intézményének részletes szabályait, számos esetben felhasználva, kodifikálva a korábbi jogalkalmazás tapasztalatait,

²⁹ Pálffy Ilona: *A népszavazás magyarországi szabályozása és gyakorlata*. In: *A népszavazás szabályozása és gyakorlata Európában és Magyarországon Tanulmánykötet*. (Szerkesztette: Gáva Krisztián és Téglási András). Budapest, 2016, 59–76. o.; Gáva Krisztián: *Történetek az Agoráról. Az új népszavazási törvény jogalkalmazási tapasztalatairól*. Kézirat, 2018.

³⁰ Cserny Ákos–Péteri Attila: *Választójogi és népszavazási kommentárok*. Wolters Kluwer, Budapest, 2017.

- komoly eredményeket ért el az intézmény iránti tisztelet helyreállításában a komolytalan, a népszavazás intézményét lejárató kérdések számának drasztikus lecsökkentésével,
- a párhuzamossági moratóriumban bekövetkezett anomáliát egy törvénymódosítással sikerült kezelni,
- előremutató a jogalkalmazók számára a Kúria jogfejlesztő tevékenysége,
- fokozott garanciát biztosít az Alkotmánybíróság szerepe
- *ugyanakkor*

még mindig több pontatlanság, következetlenség szerepel a törvényben, ezek megnyugtató rendezése további garanciát jelentene a népszavazás iránti tisztelet kiterjesztésére.”³¹

³¹ Gáva Krisztián uo., 42. o.

II. A népszavazások gyakorlata, adatai

1. Az 1989–1997 közötti korszak kezdeményezései

A magyar jogtörténet első népszavazását az SZDSZ és a Fidesz kezdeményezésére (az FKGP és az MSZDP támogatásával) 1989. október 31-én írta ki négy kérdésben az Országgyűlés.

Az első elrendelt és 1989. november 26-án lebonyolított országos népszavazás érvényes és eredményes volt, s azon a választópolgárok 58%-a vett részt (lásd részletesen a III. részben).

A második népszavazási kezdeményezés az 1990-es parlamenti választások utáni MDF–SZDSZ-paktum és alkotmányrevízió szükségserű következménye. Az 1990. évi XL. törvény a köztársasági elnök parlament általi választását rendelte el, ez ellen tiltakoztak a kezdeményezők, az MSZP (és Király Zoltán országgyűlési képviselő).

Az Országgyűlés az 56/1990. (VII. 11.) számú határozatával a népszavazást 1990. július 29-re tűzte ki. A népszavazáson a választójogosultak 13,91%-a jelent meg, így ez érvénytelen volt (lásd részletesen a III. részben).

1992 decemberében a LAÉT (Létminimum Alatt Élők Társasága) kezdeményezésére népszavazási aláírásgyűjtés kezdődött el a parlament feloszlatására. Az aláírásgyűjtő ívek első kérdése ez volt: „Akarja-e a jelenlegi Országgyűlés mandátuma előtt történő feloszlatását?” Az Országgyűlés alkotmányügyi bizottsága a kezdeményezés kérdésében az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezését kérte.

A népszavazás jogintézménye szempontjából korszakos jelentőségű 2/1993. (I. 22.) AB-határozat rendelkező részében kimondta, hogy az Országgyűlés népszavazás útján nem kényszeríthető feloszlásának kimondására.³² A népszavazási kezdeményezés – alkotmányellenességének megállapítását követően – lekerült az Országgyűlés napirendjéről. A feloszlátás később (1997-ben) bekerült a tiltott tárgyak közé.

³² ABH 1993, 33. o.

A negyedik népszavazási kezdeményezés az *EXPO 1996 Budapest* nemzetközi szakkiállítás megrendezésére irányult. Az *Új Magyarország* című napilap által jegyzett kezdeményezést az 1994-es parlamenti választások után ellenzékbe került politikai erők támogatták.

Mivel nem gyűlt össze százezernél több hiteles aláírás, az Országgyűlés a népszavazást már nem volt köteles elrendelni, és nem is írta ki.³³

Az ötödik népszavazást 1995 márciusában a FKgP kezdeményezte. Az aláírásgyűjtő íveken az alábbi kérdések szerepeltek:

„Kívánja-e, hogy a jelenlegi törvények módosításával

a) 1995-től kezdődően a Magyar Köztársaság elnökét közvetlen szavazással a nép válassza meg?;

b) Növeljék meg a nép által választandó köztársasági elnök hatáskörét a végrehajtó hatalom korlátozása érdekében?

c) A nép által megválasztandó köztársasági elnök a hivatalba lépésétől számított hat hónapon belül kezdeményezzen törvényalkotást a fiatalok első munkahelyhez és első lakáshoz jutásának előmozdítására?

d) A nép által megválasztandó köztársasági elnök a hivatalba lépésétől számított hat hónapon belül kezdeményezze egy – az Európai Unió mércéjéhez igazodó – új nyugdíjtörvény meghozatalát?”

Az Országgyűlés alkotmányügyi bizottsága ismételt az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezését kérte. Az alkotmány értelmezésére irányuló indítványt az Alkotmánybíróság a 25/1995. (V. 10.) végzésével visszautasította.³⁴ Az alkotmánybírósági végzés azonban „üzent” is a népszavazás elől menekülni kívánó Országgyűlésnek. A kódolt alkotmánybírósági üzenet lényege a következő: az alkotmány módosítása tárgyában olyan ügydöntő népszavazás, amelynek eredménye kötelező az Országgyűlésre, nem rendelhető el. Az Alkotmánybíróság az alkotmányt értelmezte és nem a népszavazási törvényt, ez utóbbi a parlament joga és kötelessége lett volna. Az AB-végzés szerint: „Az Nsztv keretei között az Országgyűlés joga és kötelezettsége határozni arról, hogy a választópolgárok népszavazási kezdeményezésének helyt ad-e, továbbá – ha a népszavazási kezdeményezésben feltett kérdésből ez nem tűnik ki világosan – a

³³ Ld. 73/1994 (XII. 27.) OGY-határozat. Magyar Közlöny, 127. szám, I. kötet, 1994. december 27.

³⁴ ABH 1995, 427. o. és 429. o.

kérdés alkalmassága alapján eldöntse, hogy döntéshozatal céljából elrendelt vagy véleménynyilvánító népszavazást ír-e ki.” Az Országgyűlés nem vette az üzenetet, a korábbi két népszavazást elrendelő határozat precedensével szakítva nem vállalta fel a hitelesített népszavazási kezdeményezés kérdéseinek törvényesítését, a népszavazást nem rendelte el.

Az elutasító országgyűlési határozat indokai: a népszavazási kezdeményezés részben az alkotmány módosítására vonatkozik, ami ellentétes a 2/1993. (I. 22.) AB-határozattal és a 25/1995. (V. 10.) AB-végzéssel, részben pedig nem az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésre vonatkozik, így ellentétes a népszavazási törvénnyel.³⁵

A hatodik népszavazási kezdeményezést a Munkáspárt nyújtotta be 1995. október 25-én. A feltett kérdés így hangzott: „Akarja-e Ön, hogy Magyarország a NATO tagja legyen?” Az OVB által a törvényes határidőben hitelesített népszavazási kezdeményezést követően lázas jogi kiskapukeresés kezdődött el.

Egyes értékelések szerint az Országgyűlés politikai megfontolásokból utasította el a Munkáspárt népszavazási kezdeményezését.³⁶

A Munkáspárt az országgyűlési határozattal szemben jogorvoslatért fordult az Alkotmánybírósághoz: beadványa utólagos normakontrollra, mulasztásos törvénysértéssel előidézett alkotmányellenesség megállapítására, alkotmányjogi panasz, illetőleg népszavazással kapcsolatos alkotmányossági panasz elbírálására irányult. Az első három kérelmet az Alkotmánybíróság a 3/1996. (II. 23.) AB végzésével – korábbi döntéseire hivatkozva – visszautasította.³⁷ Az elutasító döntés lényege, hogy a konkrét országgyűlési határozat nem tekinthető sem jogszabálynak, sem az állami irányítás egyéb jogi eszközének. Újszerű a végzésben a népszavazási törvény alkotmányossági panaszról szóló 32. §-ának értelmezése: „Az idézett rendelkezés alapján országos népszavazás elrendelésének elutasítása miatt kizárólag abban az esetben van helye alkotmányossági panasz benyújtásának, ha az elutasítás eredménytelen hitelesítésen alapul. ... Az alkotmány, az Nsztv. és más törvény sem teszi lehetővé alkotmányossági panasz előterjesztését az eredményesen hitelesített, a

³⁵ 54/1995. (V. 26.) OGY-határozat. Magyar Közlöny, 41. szám, 1995. május 26.

³⁶ Csapody Tamás: *Egy népszavazási kísérlet jogszerűsége*. Társadalmi Szemle, 1996, 6. sz. 40–47. o.

³⁷ ABH 1996, 361. o. és 364–365. o.

törvényi feltételeknek megfelelő népszavazási kezdeményezés országgyűlési elutasítása miatt és az Alkotmánybíróságnak sincs hatásköre az ilyen tartalmú beadvány elbírálására.”

A jogorvoslatról szóló rendelkezést később – az 1997-es alkotmányreformokat követően – az Alkotmánybíróság átírta. Az 52/1997. (X. 14.) AB-határozat az országgyűlési hatáskörrel, az elrendelés elutasításával szemben is jogorvoslatot biztosított.

1997 nemcsak a népszavazás alkotmányos kodifikációjának, hanem gyakorlati alkalmazásának az éve is: ebben az évben négy országos népszavazás kezdeményezése regisztrálható. A négy népszavazásból kettő tárgykörileg fedi egymást, és a külföldiek földtulajdonszerzéséről szól, a harmadik a NATO-csatlakozás, a negyedik a halálbüntetés visszaállítása érdekében fogalmazódott meg.

Az új alkotmányos szabályozás utáni *első* népszavazást az *ellenzéki pártok* (és három mezőgazdasági érdekképviselő) kezdeményezték 1997. augusztus 20-án a termőföld tulajdonszerzésével kapcsolatban. A kezdeményezők aláírásgyűjtő íveken is megfogalmazott kérdése a következő volt: „Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon külföldi sem egyénileg, sem szervezeteken keresztül – annak tagjaként vagy tulajdonosaként – közvetve és maga a szervezet ne szerezhessen termőföldtulajdont?”

A kormány a népszavazási eljárással párhuzamosan – elképzeléseihez ragaszkodva – ugyanabban a tárgykörben ügydöntő országos népszavazást kezdeményezett. Népszavazási kezdeményezését „társította” a NATO-csatlakozás ügyével.

Mi lett az ellenzék által a földkérdésben kezdeményezett népszavazás sorsa? Az országgyűlési határozatot a népszavazási törvény szerint előterjeszteni köteles alkotmányügyi bizottság többször tárgyalta a kezdeményezést. A bizottság az alkotmányos megoldás érdekében kérte az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezését is, ám azt az alkotmányvédő testület végzésében elutasította.³⁸

³⁸ Lásd az országgyűlési biztós 8526/1997. sz. jelentését, tovább a 62/1997. (XII. 5.) AB-végzést. ABH 1997, 528. o.

Az Országgyűlés végül a 23/1998. (III. 11.) OGY-határozatával a népszavazási kezdeményezést elutasította. Az elutasító határozat főbb indokai:

- a termőföld-tulajdonszerzéssel kapcsolatos állampolgári népszavazás során feltett kérdés nem felel meg a népszavazási törvénynek, miszerint a népszavazásra feltett kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy annak alapján valamennyi állampolgár egyértelműen tudjon válaszolni,
- a népszavazási kezdeményezésben szereplő kérdés kapcsán, eredményes népszavazás esetén az Országgyűlést olyan jogalkotási kötelezettség terhelné, amelynek értelmében nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségekkel ellentétes jogszabályt kellene alkotnia.

Az országgyűlési határozat részletesen felsorolta azokat a nemzetközi megállapodásokat, amelyek tekintetében a jogalkotás egyértelmű szerződésszéghez vezetne.³⁹

Az 1997-es év harmadik népszavazási kezdeményezését a kormány nyújtotta be Magyarország NATO-csatlakozásáról. A 86/1997. (X. 8.) országgyűlési határozat ügydöntő országos népszavazást rendelt el törvényi formát nem igénylő, országos jelentőségű, az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés eldöntése céljából.⁴⁰ A szavazólapon szereplő kérdés így szólt: Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság a NATO-hoz csatlakozva biztosítsa az ország védetségét?” (Lásd részletesen a III. részben).

Az 1997-es év negyedik népszavazási kezdeményezését az 1990-ben az Alkotmánybíróság által eltörölt halálbüntetés semmisnek nyilvánítása érdekében nyújtották be.⁴¹ Az OVB az első ízben átadott 107 914 aláírás hitelesítését 1997. december 8-i ülésén elvégezte és megállapította, hogy legfeljebb 34 218 a minden szempontból megfelelő aláírások száma.

A népszavazást kezdeményező a későbbiek során több alkalommal újabb aláírásokat nyújtott be, ám ezek együttes összege valamennyi aláírás érvényessége esetén sem érte el az alkotmányban meghatározott mértéket.

³⁹ 23/1998. (III. 11.) OGY-határozat. Magyar Közlöny, 18. szám, 1998. március 11.

⁴⁰ 86/1997. (X. 8.) OGY-határozat. Magyar Közlöny, 86. szám, 1997. október 8.

⁴¹ A népszavazás valóban állampolgári kezdeményezésnek minősíthető, azt Tóth Tamás, Sárszentmihályi polgármester nyújtotta be, akinek a fiát meggyilkolták.

A népszavazás körüli exlex állapot, továbbá az átmeneti szabályok szinte lehetetlenné tették a népszavazási kezdeményezés jogszerű megítélését. A kérdés tisztán jogi megoldását nehezítette a kezdeményező iránt megnyilvánuló emberi szimpátia és a társadalom többségének a népszavazási kérdést támogató véleménye.

Az aláírásgyűjtésre megállapított négy hónapos határidő 1998. február 28-án lejárt, az utóbb benyújtott aláírások ellenőrzésére az OVB nem látott törvényes lehetőséget.

Látható, hogy a népszavazások első évtizedében viszonylag kevés, összesen 10 népszavazási kezdeményezés regisztrálható, ebből figyelemreméltó, hogy 3 elrendelt népszavazás történt.

2. A népszavazási kezdeményezések a hitelesítés bevezetése után (1998–2012) ('16).

Adatok – a népszavazási „cunami” időszaka

A népszavazások történetében az 1998. évi III. törvény hatálybalépése után új korszak kezdődött el. E törvény megteremtette a népszavazás előzetes kontrollját, és az OVB feladatává tette a népszavazásra feltett kérdés – és az aláírásgyűjtő ív – hitelesítését.

Az új törvény után először az Együtt Magyarországért Unió nyújtott be véleményező országos népszavazás iránti kezdeményezést. A népszavazásra feltett kérdés: „Egyetért-e azzal, hogy a Duna magyarországi szakaszán vízlepcső épüljön?”

A hatáskörét első ízben gyakorló OVB napokig készült a nagy nyilvánosság előtt zajló hitelesítésre. A testület újonnan megválasztott elnökeként az ülésen mindenkinek megadtam a szót, szakértőket hallgattunk meg, precedenst kívánatunk teremteni a hitelesítés komolyságára. Az OVB végülis hosszas vitában hitelesítette a feltett kérdést és az aláírásgyűjtő ívet.

Az OVB határozata ellen több természetes és jogi személy kifogást nyújtott be az Alkotmánybírósághoz, azt kérve, hogy a testület semmisítse meg a határozatot. Mivel a kifogások mindegyike a törvényes határidő letelte után érkezett, az Alkotmánybíróság érdemi vizsgálat nélkül elutasította őket.⁴²

⁴² Lásd a 28/1998. (VI. 16.) AB-végzést az OVB 21/1998. (IV. 1.) határozata ellen irányuló kifogások visszautasításáról. ABH 1998, 523. o.

A népszavazási eljárást kezdeményező, az országgyűlési választásokon jelölő szervezetként is bejegyzett párt megkezdte az aláírások gyűjtését, ám a rendelkezésre álló határidőn belül nem adta át hitelesítésre azokat.

Az új törvény utáni második népszavazási kezdeményezést a Magyar Nép Pártja adta be 1998. április 3-án. A feltett kérdés így hangzott: „Nyilatkozat. A Magyar Nép Pártja NÉPSZAVAZÁSI kérelmével egyetértek, kérem a pártingatlanok állami tulajdonba való visszavételét és a pártok állami költségvetésből juttatott támogatásának megszüntetését.”

Az OVB a jogszabályi feltételeknek nem megfelelő aláírásgyűjtő ív, illetőleg kérdés hitelesítését megtagadta. Az Alkotmánybíróság a kezdeményező kifogását visszautasította, az OVB határozatát helybenhagyta.⁴³

Nem folytatom – kronologikus sorrendben a sok száz kérdés bemutatását – a további, az OVB és az Alkotmánybíróság elé kerülő népszavazási kérdéseket a 2. számú melléklet tartalmazza.

Az 1990-es választásokat követő három parlamenti ciklusban viszonylag ritkán éltek ezzel az eszközzel a kezdeményezők, akik már akkor is kevésbé az állampolgárok, gyakorta az ellenzéki, vagy a parlamenten kívüli pártok voltak.

Az OVB által elbírált népszavazási kezdeményezések száma⁴⁴

1989–1997	10
1998–2002	37
2002. 05. 15.–2006. 05. 15.	100
2006. 05. 16.–2010. 05. 13.	1022
2010. 05. 14.–2013. 09. 29.	537
ÖSSZESEN:	1696

A hitelesítés utáni korszak kérdéseit hűen dokumentálja a Magyar Közlöny, amelyben közzé kellett tenni az OVB, és ha ez ellen kifogást nyújtottak be az Alkotmánybíróság a kérdéseket is tartalmazó határozatait.

A vizsgált időszakban tehát az OVB 1696 kezdeményezést bíralt el, 87,5%-ban megtagadta azok hitelesítését. Határozatai ellen, mint látni fogjuk majd később, 593 ügyben hozták a kifogástevők mozgásba az AB intézményét. Az adatokból látható, hogy 2002; de különösen 2006 után szakad át a

⁴³ Lásd a 397/H/1998. AB-határozatot az OVB 35/1998. (IV. 21.) határozatának vizsgálatáról. ABH 1998, 1101. o.

⁴⁴ Forrás: <http://www.valasztas.hu/>

gát, a vizsgált időszak utolsó három évében nyújtják be a kezdeményezések túlnyomó többségét. A népszavazási „cunami” okainak részletes magyarázata meghaladja e könyv kereteit. Ez a nagyságrend jelzi a parlamentarizmus, a képviseleti demokrácia válságát, elképesztő mértékben leterhelte a népszavazás alkotmányosságáért és törvényességéért felelős intézményeket és lejáratta magát a közvetlen demokráciát.

A parlamentáris demokráciában legalábbis szokatlan, hogy egymással versengve kezdeményeznek népszavazást a parlamenten belüli kormánypárti és ellenzéki frakciók olyan kérdésekben, amit törvényalkotással is megoldhatnának (pl. 20/2008. (III. 12.), 22/2008. (III. 12.), 291/2008. (III. 12.) AB-határozatok). Az alkotmányos kultúra hiányát mutatja a komolytalanabbnál komolytalanabb kérdések sokasága. A kezdeményezők tréfára veszik a dolgot és nem rendeltetésszerűen élnek politikai jogaikkal. A hitelesítést végző intézmények pedig – törvényi kötelezettségüknek eleget téve – a külön-külön esetleg nem alkotmányellenes népszavazási kezdeményezésekről szóló egyedi határozataikkal teleírták a Magyar Közlönyt.

A tréfás és komolytalan kérdésekkel természetesen a hitelesítő szervek is szembesültek, az Alkotmánybíróság először az ún. ingyen sörös ügyben találkozott mindezzel, több munkaórát szentelve a kérdés alkotmányos megoldásának. A megtagadó OVB-határozatot helybenhagyó alkotmánybírósági határozat indokolása kimondta, hogy csak olyan kérdés tekinthető alkotmányosan megengedhetőnek, amely nem áll ellentétben a népszavazás alkotmányos funkciójával.⁴⁵

3. A hitelesítési eljárás lényege, gyakorlata, a hitelesítés „tesztjei”

Az Nsztv. 2. után, a „tantusz bedobását” követően a népszavazás első eljárási szakasza az aláírásgyűjtő ív és az azon szereplő kérdés hitelesítése. Így egyes számban. Az Alkotmánybíróság a „több igen”-es népszavazások elbírálása során kimondta ugyanis azt, hogy az aláírásgyűjtő ív nem tartalmazhat több kérdést. A választópolgári aláírás és a konkrét kérdés összefüggéseire a hitelesítésnek ki kell terjednie. A jogállamiságból és a jóhiszemű és rendeltetészerű joggyakorlás elvéből következik, hogy a választópolgárok minden egyes

kérdésnél külön-külön élhessenek az ajánlási jogukkal. Ezt az elvet 2005-ben törvényi szintre emelte a Ve. 1. is: egy aláírásgyűjtő íven egy kérdés szerepelhet, így a hitelesítés az egyértelműség részévé vált.⁴⁶ A Ve. 1. szerint az OVB a jogszabályi feltételeknek megfelelő aláírásgyűjtő ívet, illetőleg kérdést a benyújtástól számított 30 napon belül hitelesíteni volt köteles.

Az OVB határozata kétféle lehetett: hitelesítő, vagy megtagadó tartalmú. Az OVB határozatát 8 napon belül a Magyar Közlönyben közzé kellett tenni. A Magyar Közlönyben közzétett határozattal szemben 15 napon belül bárki élhetett kifogással és azt az Alkotmánybírósághoz címezve az OVB-nél lehetett benyújtani. Az Alkotmánybíróság a kifogást soron kívül bírálta el. Az Alkotmánybíróságnak a kifogás alapján lefolytatott eljárása jogorvoslati eljárás. Az Alkotmánybíróság az OVB határozatát helyben hagyta, vagy megsemmisítette és az OVB-t új eljárásra utasította. A hitelesítő határozat jogerőre emelkedését követően az Országos Választási Iroda vezetője hitelesítési záradékkal látta el az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát. Az aláírásgyűjtést, amely a népszavazási eljárás következő szakasza, a hitelesítési záradékkal ellátott aláírásgyűjtő ív másolatával lehetett megkezdeni.

Tekintsük át azt is, hogy milyen jogszabályi szempontok szerint történt az aláírásgyűjtő ív és a kérdés hitelesítése. Az OVB az aláírásgyűjtő ívek és az azon szereplő kérdések hitelesítését lényegében három alkotmányi és három törvényi szempont szerint végezte. Az *első* alkotmányi szempont, hogy a kérdés az országgyűlés hatáskörébe tartozik-e. Az 1989-es Alkotmány 28/B. (1) bekezdése szerint az országos népszavazás és népi kezdeményezés tárgya az országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés lehet. A *második* alkotmányi szempont, hogy a kérdés ne ütközzön az alkotmány 28/C. § (5) bekezdésében tíz tételben felsorolt tiltott népszavazási tárgykörökbe. *Harmadik* szempont, hogy a kérdés nem irányulhat az Alkotmány megváltoztatására, módosítására.⁴⁷

A törvényi szempontok közül lényeges a kérdés egyértelműségének vizsgálata. Az Nsztv. 2. 13 § (1) bekezdése szerint a népszavazásra feltett konkrét kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy arra egyértelműen lehessen válaszolni. Ha ennek a követelménynek nem felel meg a kérdés, az OVB a hitelesítést

⁴⁶ 32/2001. (VII. 11.) AB-határozat, ABH 2001, 287. o.

⁴⁷ Kukorelli István: *Az OVB és az AB feladatai az országos népszavazási kezdeményezések hitelesítési eljárásában*. In: *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*. Századvég Kiadó, Budapest, 2006, 114–127. o.

⁴⁵ 26/2007. (IV. 25.) AB-határozat, ABH 2007, 332. o.

megtagadta. Hasonló módon járt el az OVB, ha ugyanazon tartalmú kérdésben három éven belül eredményes országos népszavazást tartottak. Ugyancsak köteles megtagadni az OVB az aláírásgyűjtő ív hitelesítését, ha az nem felel meg a Ve.-ben foglalt követelményeknek. A Ve. 1. felhatalmazása alapján a 11/2008. (III. 1.) ÖTM rendelet melléklete tartalmazta az aláírásgyűjtő ív mintáját.

Lényegében ugyanezeket a szempontokat vizsgálta jogorvoslati eljárása során az Alkotmánybíróság is. Az alkotmánybírósági vizsgálat tárgya a kifogások alapján az OVB határozatának jogszabályi megalapozottsága. Az Alkotmánybíróság mozgástere alkotmányvédői szerepéből következően tágabb, mint az OVB jogalkalmazói pozíciója. Az Alkotmánybíróság döntéshozatala nincs konkrét határidőkhöz kötve, döntését soron kívül, zárt ülésben hozta meg.

Az esetek jelentős részében kifogást (kifogásokat) nyújtottak be az Alkotmánybírósághoz az OVB határozatai ellen. Ennek a gyakorlatnak az a magyarázata, hogy kifogást bárki tehetett a Magyar Közlönyben nyilvánosan közzétett határozatok ellen. Egy-egy OVB-határozat ellen gyakorta több kifogás is érkezett, ezeket az Alkotmánybíróság egyesítette és egy eljárás megteremtését követően (1998–2012 között), az Alkotmánybíróság, amíg hatásköre volt, 593 határozatot hozott az OVB kifogással megtámadott határozataival összefüggésben.

⁴⁸ A táblázat az 1998–2012 (–2016) között közzétett OVB- és AB-határozatok tartalom-elemzése alapján készült. A táblázat néhány, már alapjogi panaszt is tartalmazó határozattal átnyúlik az Alaptörvény utáni korszakra, amikor az AB szerepét a Kúria vette át. A grafikon jól mutatja a cunami éveit. A táblázat alapján egy történetileg lezárult 15 éves korszak mutatható be.

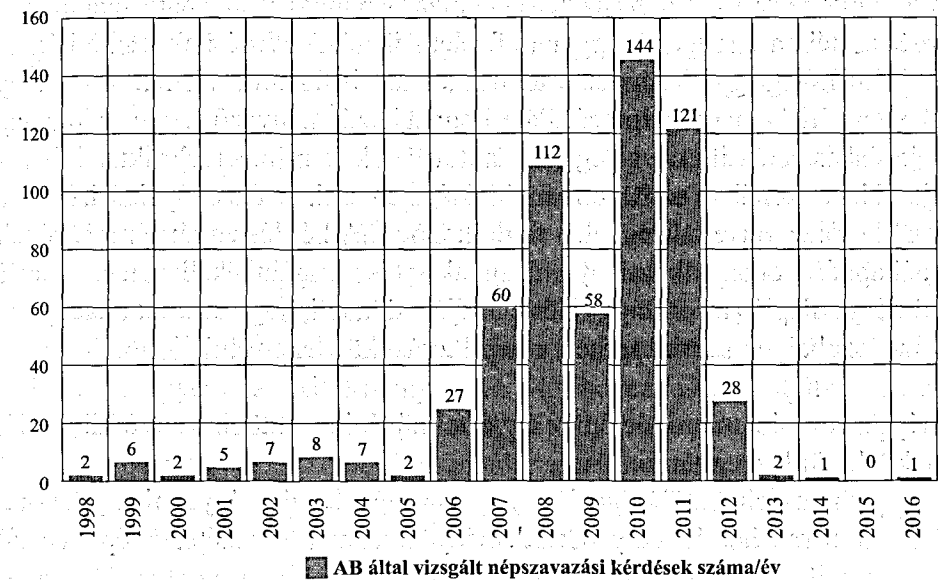
Az OVB és az Alkotmánybíróság hitelesítési eljárásának eredménye (1998–2012 (–2016) között)

Év	AB-határozatok száma	Ebből népi kezdeményezés	Ebből a kifogást elutasító vagy visszautasító végzések	Az érdemben elbírált OVB határozatok		Az AB-határozatok típusa	
				hitelesítő	megtagadó	helybenhagyó	megsemmisítő és új eljárásra utasító
1998	2	–	1	1	1	–	–
1999	6	1	2	–	2	2	–
2000	2	1	–	–	2	–	–
2001	5	–	–	–	5	2	3
2002	7	1	1	–	4	3	1
2003	8	–	–	–	2	–	2
2004	7	–	1	–	3	3	–
2005	2	–	–	–	5	4	1
2006	27	6	–	–	3	1	2
2007	60	2	28	3	25	12	2
2008	112	10	24	–	24	17	22
						44	5

Év	AB-határozatok száma	Ebből népi kezdeményezés	Ebből a kifogást elutasító vagy visszautasító végzések		Az érdemben elbírált OVB határozatok		Az AB-határozatok típusa	
			hitelesítő	megtagadó	típusa	száma	helybenhagyó	megsemmisítő és új eljárásra utasító
2009	58	9	14	14	hitelesítő	22	12	10
2010	144	5	16	16	megtagadó	22	22	–
2011	121	10	8	6	hitelesítő	22	5	17
2012	28	6	2	2	megtagadó	106	104	2
2013	2	–	1	1	hitelesítő	27	19	8
2014	1	–	1	1	megtagadó	86	74	12
2015	0	–	–	–	hitelesítő	9	3	6
2016	1	–	–	–	megtagadó	17	17	–
Összesítő	593	50	6	93	hitelesítő	155	82	73
					megtagadó	359	304	35
						494	386	108

A táblázat egyik legfőbb mutatója, hogy az 593 alkotmánybíróági határozatból 470 gyűjtött piros lámpát (79,3%) és csak 123 kérdést követhette törvényesen az aláírások gyűjtése (20,7%). A hitelesítés szűrő-rendszere mondhatni szigorúan, de törvényesen működött a vizsgált korszakban.

Az AB-által vizsgált népszavazási kérdések száma évenként



Az Alkotmánybíróság az érdemi vizsgálat megkezdése előtt azt tekintette át, hogy a kifogások a törvényben megállapított jogvesztő határidőn belül érkeztek-e. Az elkésett kifogás alapján nincs lehetőség az OVB-határozatok érdemi felülvizsgálatára, ezeket a kifogásokat az Alkotmánybíróság végzéseiben visszautasította (99 végzés). Ugyanez a sorsa a hiányosan benyújtott kifogásoknak is. A hitelesítés első alkotmányos szempontjának – miszerint a kérdés az országgyűlés hatáskörébe tartozik-e – megítélése a jogalkalmazás során relatíve egyszerűnek tűnt, különösebb problémákat nem vetett fel a két intézmény között sem.

Következetes volt a gyakorlat az alkotmány módosítására irányuló kérdések esetében is. A határozatok közel harmadának ez az indokolása. A három éves szabály alkalmazása (3 éven belül, ugyanabban a kérdésben nem lehet népszavazást tartani) jogi tényeken nyugszik. Könnyebben megítélhetőnek nevezhető a jogalkalmazás során az aláírásgyűjtő ív formaságainak léte, vagy nem léte is. A hitelesítést az eljárási feltételek hiánya miatt megtagadó OVB-határozatok ellen általában nem emeltek kifogást sem.

Problémát jelentett ugyanakkor az egyértelműségi teszt. Az Alkotmánybíróság, hatáskörét megszorítón értelmezve a kérdés egyértelműségével kapcsolatosan próbált egyfajta mércét, tesztet kialakítani. Az 52/2001. (XI. 29.)

AB-határozatban megfogalmazott mérce alapján a népszavazásra bocsátandó kérdés akkor egyértelmű, ha az kétséget kizáróan megválaszolható, eldöntendő kérdés esetében arra igen, vagy nem felelet adható. A kérdésnek tehát világosnak és kizárólag egyféleképpen értelmezhetőnek kell lennie. Nem követelmény viszont a kérdés megfogalmazásakor, hogy a kezdeményező az egyes jogágak kifejezőképességét, illetve az egyes szakterületek terminus technikusait használja. E határozatában az Alkotmánybíróság nemcsak a választópolgári, hanem a jogalkotói egyértelműséggel is foglalkozott. „A kérdés egyértelműségének megállapításakor az Alkotmánybíróságnak azt is vizsgálnia kell: a népszavazás eredménye alapján az országgyűlés el tudja-e dönteni, hogy az akkor hatályban lévő jogszabályok szerint terheli-e jogalkotási kötelezettség”.⁴⁹

A népszavazási cunami idején az egyértelműségi teszt több irányú kibővülésének lehetünk szemtanúi:

- nem lehet „több igen”-es népszavazást kezdeményezni egy lapon,
- nem lehetséges olyan kezdeményezés, amely ellentétes a népszavazás alkotmányos funkciójával,
- tilos a rosszhiszemű és a rendeltetésellenes joggyakorlás,
- ugyanazon tartalmú kérdésekben nem nyújtható be aláírásgyűjtő ív újabb mintapéldánya,
- a 18/2008. (III. 12.) AB-határozat felvetette, hogy a külön-külön megvizsgált kérdések mellett az alkotmányvédelemből az is levezethető, hogy a kezdeményezéseket összefüggésükben ítélje meg az alkotmányvédő szerv.⁵⁰

A jogalkalmazás során számos elvi problémát vetett fel az ún. tiltott tárgykörök megítélése. Az alábbiakban csak a testületeket erősen megosztó főbb tiltott tárgyköröket mutatom be. Az első kizáró ok a költségvetés érintettsége, amely különösen szikrázó volt a 2008. március 9-én megtartott „három díjas” népszavazás során.⁵¹

⁴⁹ ABH 2001, 402–403. o.

⁵⁰ ABH 2008, 212. o. E határozatot öt párhuzamos indokolás egészítette ki, jelezve az alkalmazott teszt nehézségét.

⁵¹ Lásd „A népakarat dilemmái” című kötet egészét, továbbá a Magyarország Politikai Évkönyve 2008-ról című kötetben (Szerk.: Sándor Péter–Vass László) Szoboszlai György, Wiener György, Rytkó Emília, Hubai László, Kubatov Gábor, Vető Balázs és Szigetvári Viktor írásait. 243–353. o.

A 28. § (5) bekezdés a) pontja értelmezésekor az Alkotmánybíróság az első precedens értékű határozatában a következőket állapította meg: „Az alkotmányi felsorolásból következik, hogy az alkotmányi szabályozás kiemelkedő jelentőségével a tiltott tárgykörök zárt, szoros értelmezése áll összhangban. Az Alkotmány 28/C. (5) bekezdés a) pontjában szereplő rendelkezés konkrét törvények, többek között a költségvetésről, a költségvetés végrehajtásáról szóló törvény tartalmát vonja ki a népszavazás jogintézménye alól. A költségvetésről, a költségvetés végrehajtásáról szóló törvény az adott alkotmányi rendelkezés közvetlen végrehajtásaként megjelenő törvényhozási tárgykört jelenti. Az Alkotmány 19. § (3) bekezdés d) pontjában, valamint a 32/C. § (1) bekezdésében szereplő költségvetés és annak végrehajtása (zárszámadás) fordulat teljes egészében megegyezik az Alkotmány 28/C. § (5) bekezdés a) pontjában szereplő kifejezésekkel. A költségvetésről szóló törvény fogalmába semmiképp sem tartozhat bele az összes olyan jogszabály, amelynek pénzügyi-költségvetési vonzata van. A „költségvetés végrehajtásáról”-fordulat pedig semmiképp nem jelenti valamennyi, a költségvetés érvényesítését szolgáló törvény tartalmát, hanem kifejezetten a zárszámadási törvényre utal. Az országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdések közül alig van olyan, aminek nincs költségvetési kapcsolódása. Önmagában már az országos népszavazás megtartása is költségvetési vonzatú, hiszen az Nsztv. 14. § (2) bekezdése szerint a népszavazást elrendelő határozatában az országgyűlés dönt a népszavazás költségvetéséről. Önmagában az, hogy a népszavazás eredménye esetlegesen érinti az országgyűlés mozgásterét, a következő költségvetési törvény megalkotásakor nem teszi tiltottá a népszavazást... Önmagában az, hogy a népszavazásra szánt kérdés távoli, közvetett összefüggésben áll valamely tiltott népszavazási tárgykörrel nem eredményezi a kérdés tiltott tárgykörűvé válását.”⁵²

Bár ettől a mércétől az Alkotmánybíróság egy-két határozatában eltért, a 2007–2008-as „három díjas” (vizitdíj, napidíj, tandíj) döntéseit az idézett alap-precedensre építette.

Az Alkotmány 28/C. § (5) bekezdés b) pontja szerint nem lehetett országos népszavazást tartani a hatályos nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségekről, illetve az e kötelezettségeket tartalmazó törvények tartalmáról. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint: „Az Alkotmány e rendelkezése önmagában teljesen egyértelmű és világos, értelmezési bizonytalanságoktól mentes előírást tartalmaz. Az e rendelkezésben foglalt tilalom a közvetlen

⁵² 51/2001. (XI. 29.) AB-határozat, ABH 2001, 394–395. o.

hatalomgyakorlást kizárja a már hatályos nemzetközi kötelezettségek további alakításából. Népszavazás magukról a „vállalt kötelezettségekről” nem tartható alkotmányosan, teljesen függetlenül attól, hogy a népszavazás eredménye ellentmondana-e vagy éppen megerősítené-e ezeket a kötelezettségeket.”⁵³

Az Alkotmány 28/C. § (5) bekezdésének d) pontja szerint nem lehet népszavazást tartani az országgyűlés hatáskörébe tartozó szervezetalakítási, átalakítási, megszüntetési kérdésekről. A több különvéleménnyel megalkotott 25/2004. (VII. 7.) AB-határozat kiterjesztő értelmezést adott: kimondta, hogy a d) pont valamennyi szervezetalakítási kérdésben kizárja a népszavazást, így pl. az országgyűlési képviselők száma sem lehet népszavazás tárgya.⁵⁴

A taxáció f) pontjában megfogalmazott kizáró ok, a kormány programjáról való bizalmi szavazás, klasszikus parlamenti hatáskör, amely a magyar jogrendben a miniszterelnök személyéről szóló döntéssel együtt születik meg. Az Alkotmánybíróság értelmezésében az f) pont azt jelenti, „hogy a kormányprogram egészéről nem tartható népszavazás. Az Alkotmánynak ez a rendelkezése nem zárja ki azonban, hogy a kormányprogram egyes elemeiről népszavazás döntsön, nem érintve a miniszterelnök, a kormány és az országgyűlés kapcsolatrendszerét, a miniszterelnök személyéről való döntést”⁵⁵

A táblázatból látható, hogy az Alkotmánybíróság által a jogorvoslati eljárásban érdemben vizsgált 494 OVB-határozat közül 155 hitelesítő, 339 pedig megtagadó típusú volt. Az Alkotmánybíróság a hitelesítő típusú OVB határozatok közül 82-őt helybenhagyott, 73-at megsemmisített. A megtagadó típusú OVB határozatok viszonylatában az arány 304 helybenhagyás és 35 megsemmisítés. A két intézmény között, úgy tűnik, viszonylag nagy volt az eltérés a hitelesítés alkotmányi és törvényi feltételeinek megítélésében, bár a megtagadó OVB-határozatokat – különösen a cunami idején – helybenhagyás követte rendre.

A magyar népszavazási gyakorlatra a népszavazási cunami idején turbulens módon jellemző volt, hogy a népszavazásokat a parlamenti ellenzéki pártok, valamint a parlamenten kívülre került pártok és érdekcsoportok kezdeményezték a mindenkori kormányzati többséggel szemben. Ha az ellenzék parlamentáris eszközökkel nem tudta a céljait megvalósítani, nyomásgyakorló

eszközként kormányváltásra, rendszerváltásra használta a közvetlen demokráciát. A népszavazási kezdeményezések a politikai nyilvánosságban is erőteljesen jelen voltak.

Ebben a politikai mezőben döntött az OVB, amelyben döntéshozóként ott ültek a kezdeményező pártok megbízottai is. Ebben a politikai felelősséget nem ritkán áthárító helyzetben kellett „jogiasítania” a konkrét ügyeket az Alkotmánybíróságnak is. Azokban az országokban, ahol az Alkotmánybíróságok választási bíróságként is működnek (pl. Franciaország, Ausztria), politikai jellegük jóval erőteljesebben megjelenik.

Az Alkotmánybíróság szerepfelfogására a hitelesítési eljárásban az volt általában a jellemző, hogy a politikai alapjog érvényesülése érdekében hatáskörét megszorítóan, a parlamenti demokrácia védelme érdekében pedig kiterjesztően értelmezte. A túlzott kiterjesztő értelmezés veszélye, hogy (lásd pl. szervezetalakítási tárgykör, egyes egyértelműségi tesztek) ellehetetlenülhet a népszavazás intézménye. A túlzott megszorító értelmezés (pl. a költségvetés érintettsége, a kormányprogram értelmezése) pedig szembe mehet a parlamenti demokráciával.⁵⁶

Egy kis személyes megjegyzés a fejezet végére: Az OVB-határozatok felülvizsgálatából az első időkben még ki voltam zárva, mivel a felülvizsgálat tárgya az általam, mint volt OVB-elnök által aláírt OVB-határozat volt. Jó „hendikeppel” indultam, mert az AB – alkotmányvédői pozíciójából kiindulva – rendre megsemmisítette az OVB által egyhangúlag hitelesített határozatokat (Például 25/1999 (VII. 7.) AB-határozat a 10/1999 (IV. 14.) OVB-határozat megsemmisítéséről. A vita tárgya a két intézmény között a köztársasági elnök közvetlen választásának a kérdése volt.)

A 2001-es évtől azután szinte valamennyi (közel 500) döntés részese voltam és előadó bírāja lehettem számos népszavazási ügynek. A hétfő-keddi teljes ülések közül a kedd délutánt általában a népszavazási akták foglalták le. Voltak grafomán, visszatérő kifogástevőink is. Minden kérdést komolyan kellett venni, hiszen egyrészt fontos politikai alapjogról volt szó, másrészt védeni kellett a parlamenti demokráciát, az alkotmányos demokráciát, magát az alkotmányt.

⁵³ 62/1997. (XII. 5.) AB-végzés, ABH 1997, 546. o.

⁵⁴ ABH 2004, 381. o., lásd még 58/2006. (X. 13.) és 62/2007. (X. 17.) AB-határozatokat.

⁵⁵ 15/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 263. o.

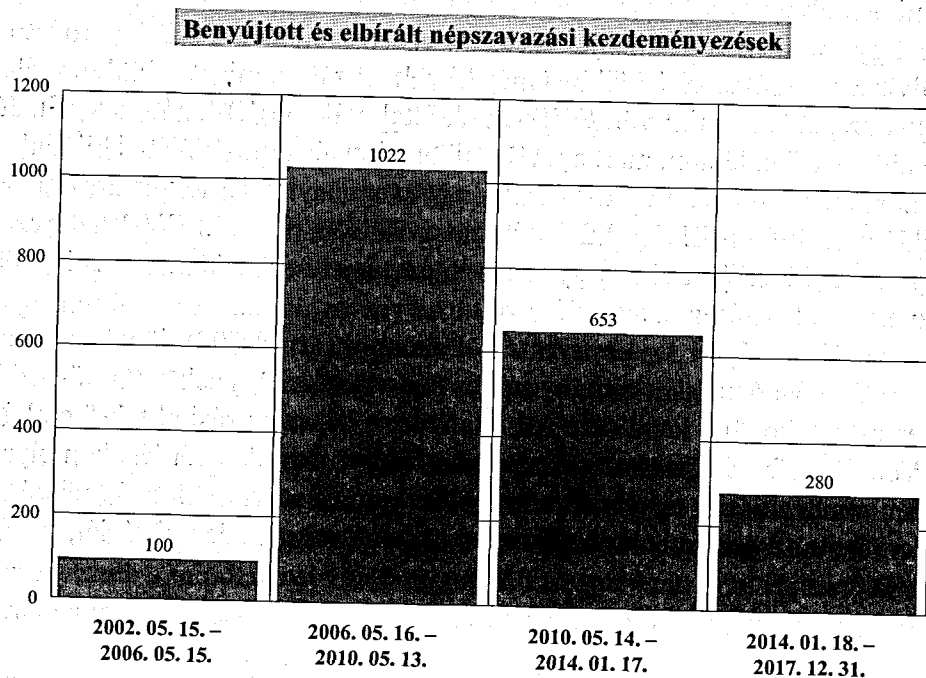
⁵⁶ Tóth Gábor Attila: *Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.

4. Az Alaptörvény utáni „csendesedés”

Az Alaptörvény elfogadása utáni korszakban (2012-től) lassú csendesedés indult el, köszönhetően az első részben bemutatott szigorúbb szűrőrendszernek is. A NEVI adatai szerint:⁵⁷ 2013. 09. 30.–2014. 01. 17. között 116 népszavazási kezdeményezést bíralt el a Nemzeti Választási Bizottság (továbbiakban: NVB), amely valamennyit megtagadó határozattal zárt le. 2014. 01. 18.–2019. 01. 07-ig 346 a kezdeményezések száma, ebből 281 a megtagadó, 16 a hitelesítő típusú NVB határozat, és 81 a NEVI elnöke által elutasított kezdeményezés.

A felülvizsgálati hatáskör az Alkotmánybíróságtól átkerült a Kúriához. Az NVB határozataival szemben 2014–2019 között 114 felülvizsgálati kérelem érkezett a Kúriához. A Kúria a határozatok 79,8%-át helybenhagyta. Az általunk 2019 elején lezárt és kevésbé vizsgált, ma is tartó korszak tehát mindösszesen 462 népszavazási kezdeményezést produkált.

A csendesedést mutatja Gáva Krisztián táblázata. Értékelése szerint:



⁵⁷ Forrás: www.valasztas.hu

„Az adatok azt mutatják, hogy a népszavazási kezdeményezési kedv az új Nsztv. hatályba lépését követően egészen 2017 tavaszáig erősen alábbhagyott a választópolgárok körében és a 2006 előtti szinthez közelített. 2017-ben a párhuzamossági moratórium megszűnésével ismét megugrott a kezdeményezések száma, de a nyolc éve csökkenő tendencia folytatódott, és a régi Nsztv. utolsó négy évéhez képest is kevesebb mint a felére csökkent a kezdeményezések száma. Ebben álláspontom szerint jelentős szerepe volt az adminisztratív feltételek meghatározásának, különösen a 20 választópolgár támogatása megszerzésének, amely úgy tűnik „elrettentő erővel” bírt a komolytalan, tömeges kérdésbenyújtásra „szakosodott” választópolgárok számára.”⁵⁸

Pálffy Ilona, a NEVI elnöke így látja a népszavazási jogalkalmazást:

„Az elutasító döntések miatt sok kritika éri a választási ügyekben eljáró szerveket, elsősorban az NVB-t, de a tisztánlátás érdekében érdemes egy pillantást vetnünk a statisztikákra. 2002 és 2006 között az OVB a benyújtott népszavazási kérdések 86%-ának hitelesítését tagadta meg. 2006 és 2010 között a kérdések 88%-át, 2010 és 2013 között pedig 93%-át nem hitelesítette az OVB. Az NVB az Nsztv. hatálybalépése, 2014 januárja és a 2015. augusztus vége közötti időszakban 71%-os arányban utasította el a népszavazási kérdések hitelesítését, azaz az elutasítások aránya csökkent.”⁵⁹

Az 1989–2019 közötti harminc évben tehát összesen 2158 népszavazási kezdeményezés regisztrálható, ehhez képest a 7 elrendelt népszavazás jól mutatja a szűrőrendszer erejét és azt is, hogy a „zöld lámpás” népszavazások is elakadtak valahol, aminek számos oka lehetséges, ezek mélyebb vizsgálatára itt és most nem térnek ki. De az látható, hogy több kezdeményező részéről játék volt ez a javából és eszük ágában sem volt aláírásokat gyűjteni. A nyilvánosságban való szereplés volt a fontos.

⁵⁸ Gáva Krisztián: *Történetek az agóráról. Az új népszavazási törvény jogalkalmazási tapasztalatai*. Kézirat. 2018. Gáva hivatkozik még: Komáromi László: *A népszavazásra vonatkozó szabályozás vonatkozásai az Alaptörvényben és az új népszavazási törvényben*. MTA Law Working Papers 2014/35, 15–16. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_35_Komaromi.pdf (letöltés ideje: 2018. január 31.)

⁵⁹ Pálffy Ilona: *A népszavazás magyarországi szabályozása és gyakorlata*. In: *A népszavazások szabályozása és gyakorlata Európában és Magyarországon*. Tanulmánykötet. (Szerk.: Gáva Krisztián, Téglási András). Az NKE kiadványa, 2016, 59–76 és 75. o.

Nem tudni még, hogy a jövőben milyen irányt vesz a népszavazási kedv, a népszavazás, mint alapjog gyakorlása. Az ezzel kapcsolatos kíváncsi alkotmányos kultúra mindenestre kiolvasható számos jogalkalmazói (OVb, NVb, AB, Kúria) döntésből. A népszavazási kultúra nélkül tévúton járunk, nem becsüljük meg és nem rendeltetésszerűen használjuk ezt az igen veretes antik intézményt.

III. Az elrendelt országos népszavazások Magyarországon

Az első népszavazás:

Az 1989. november 26-ai négyigenes népszavazás 1989-ből és a mából nézve

1. A népszavazás kezdeményezése és elrendelése

A sodró történetű 1989-es év egyik jelentős – némi túlzással, sorsfordító – közjogi, politikai eseménye volt a négyigenes népszavazás. A magyar jogtörténet első országos népszavazásának közvetlen kiváltó oka látszólag az államfő választásának módja volt, amely tisztán politikai-hatalmi kérdéssé nőtte ki magát a gyorsuló időben.

Az 1989. október 23-án kikiáltott köztársaságnak – 1990. augusztus 3-ig – nem volt választott elnöke, helyét az ideiglenes köztársasági elnök töltötte be. Az államfő megválasztásának közvetett módja kemény hatalmi, politikai harcban született meg. Az egymást váltakozva követő közvetlen, vagy közvetett megoldások főbb közjogi, politikai állomásai a népszavazásig a következők:

Az Országgyűlés 1989. március 8–9-i ülésén megvitattott és elfogadott alkotmánykonceptió a hatalommegosztás elve szerint, tehát nem protokolláris módon képzelte el az intézményt a kormányzati rendszerben. A Németh-kormány javaslata a közepesen erős elnöki hatalom megteremtését célozta. Ha az elnök az államszervezetben belül erős, vagy közepesen erős, akkor őt az állampolgárok közvetlenül válasszák meg – folytatódott a javaslat.⁶⁰

Az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) eredeti álláspontja az volt, hogy az új parlamenti választások után összeülő országgyűlés feladata lesz az intézmény megteremtése és a köztársasági elnök megválasztása is, ezért nem bocsátkozott tárgyalásokba a benyújtott alkotmánytervezetről. Az EKA nem tartotta

⁶⁰ Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter parlamenti expozéja. ON. 3310 o., 3476 o. A dokumentumokat közli: Kilényi Géza: *Egy alkotmány-előkészítés dokumentumai*. Államtudományi Kutatóközpont, Budapest, 1991.

elfogadhatónak a Németh-kormány által előterjesztett tervezetben felvázolt köztársaságielnöki intézményt, különösen annak közvetlen választási módját.⁶¹

Ahogy fokozatosan haladt előre a tartalmában lényegileg új „kerekasztalos-alkotmányozás”, úgy változott az EKA álláspontja is. A jég 1989. augusztus 30-án tört meg a kerekasztal középszintű politikai bizottságában, amikor Antall József, az EKA szóvivője, az intézményre nézve nagy fontosságú beszédében bejelentette, hogy javasolják a köztársaságielnöki intézmény bevételeét a módosított alkotmányba. A köztársaságielnöki intézménynek koncepciójában az 1946. évi I. törvénycikknek kell megfelelnie, ezáltal a magyar közjogi hagyományok szerinti miniszteriális kormányzás jön létre (vö. 1848. III. tc.) A bejelentésnek még három további eleme volt: az államfő a hadsereg főparancsnoka, az országgyűlés általi megválasztására a parlamenti választásokat követően kerülhet csak sor, addig jogkörét korlátozott jogokkal a parlament elnöke gyakorolja.

Az intézmény alkotmányjogi felállításában létrejött konszenzust követően a *mikor* és a *hogyan* lett a tárgyalások fő problémája. Itt már bevallottan nem közjogi, hanem hatalmi kérdésről – Antall József szerint „lényegében egy záradékkérdésről” – volt szó: „Javasoljuk a másik két tisztelt tárgyalópartnernek, hogy ezt a kérdést tekintse politikai kérdésnek, és a politikai fő kérdéssel együtt a tárgyalások befejező szakaszában való eldöntését fogadja el.”⁶²

A háromoldalú politikai egyeztető tárgyalások 1989. június 13-a és szeptember 18-a közötti szakaszának lezárásáról született megállapodás 2. pontja kimondja: „a politikai stabilitás érdekében kívánatos a köztársasági elnök ez évi megválasztása.” A megállapodást a közjog nyelvére átültető alkotmányrevízió (1989. évi XXXI. törvény 40. §) két variációt szabályozott. Fő szabályként elfogadta a köztársasági elnök közvetett, parlament általi választását. A különleges helyzetre való tekintettel ugyanakkor kimondta, hogy ha a köztársasági elnöki tisztség betöltésére az új országgyűlés megválasztása előtt kerül sor, akkor a köztársasági elnököt a választópolgárok az általános és egyenlő választójog alapján, közvetlen és titkos szavazással négy évre választják meg.

⁶¹ Az államfő választásával kapcsolatos nézetekről, lásd Bihari Mihály: *A köztársasági elnök*. Hítel 1988/2., Kilényi Géza (felelős szerk.): *Az államfő és a kormány*. Alkotmányjogi füzetek 5., ÉGSZI, Budapest, 1989.

⁶² *A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások középszintű politikai egyeztető bizottságának ülése 1989. augusztus 30.* Jegyzőkönyv, 19–20. p., 1989. szeptember 11-i ülés jegyzőkönyve 318–319. o. In: Bozóki András (főszerk.): *A rendszerváltás forgatókönyve, Kerekasztal tárgyalások 1989-ben* IV. kötet. Magvető, Budapest, 1999.

A köztársasági elnök közvetlen választásának részletes szabályairól az 1989. évi XXXV. törvény rendelkezett, amely november 1-jén lépett hatályba.

Közismert, hogy a hivatkozott megállapodásról két aláírás (SZDSZ, FIDESZ) hiányzott, éppen az államfő választására vonatkozó kompromisszum miatt. Az alá nem írók két további párttal (FKgP, MSZDP) kiegészülve országos népszavazást kezdeményeztek „az ellenőrizetlen elnöki hatalom”, a hatalomátmentés ellen, és azt összekapcsolták további három, lényegében már eldőlt, a régi rend elleni kérdéssel (a munkásőrség feloszlátása, az MSZMP vagyoni elszámoltatása, az MSZMP munkahelyi hatalma).

Az országgyűlés – október 31-i – ülésén az állampolgári kezdeményezésre megfogalmazott négy kérdésben a népszavazást november 26-ra, a köztársasági elnök közvetlen választásáról (és a köztársaság címeréről) szóló népszavazást pedig 1990. január 7-re tűzte ki.⁶³

1989-ben is voltak (és ma is vannak) alkotmányjogi kétségeim az aláírások hitelesítését az elrendelő országgyűlési határozat tartalmát és a szavazás eredményének megállapítását illetően egyaránt.

Korabeli kétségeimet a népszavazás elrendeléséről (25/1989. (XI. 10.) OGY-határozat) és annak eredményéről (41/1989. (XII. 27.) OGY-határozat) politikai publicisztikában írtam le. Szeretnék szembenézni velük eredeti szövegükben. A kérdések megítéléséhez a két országgyűlési határozat, mint kordokumentum közlése is mellőzhetetlen.

A NÉPSZAVAZÁS ELRENDELÉSE

25/1989. (XI. 10.) OGY-határozat népszavazás elrendeléséről a köztársasági elnökválasztás időpontja, a munkahelyi pártszervezetek, az MSZMP vagyona elszámolása és a Munkásőrség feloszlátása kérdésében

I.

Az Országgyűlés a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény 10. §-ának (1) bekezdése alapján – állampolgári kezdeményezésre – népszavazás megtartását rendeli el az alábbi kérdésekben:

⁶³ Az éles parlamenti vitát a népszavazás jogszerűségéről lásd: ON 5321. o.; ld. a teljes terjedelmében alább közölt 25/1989. (XI. 10.), továbbá 26/1989. (XI. 10.) OGY-határozatokat.

1. Csak az országgyűlési választások után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására?
2. Kivonuljanak-e a pártszervek a munkahelyekről?
3. Elszámoljon-e az MSZMP a tulajdonában vagy kezelésében lévő vagyronról?
4. Feloszlassák-e a Munkásörséget?

II.

A népszavazás időpontja 1989. november 26-a, vasárnap.

III.

A népszavazással kapcsolatos eljárás határidői, határnapjai:

1. a fővárosi, megyei választási bizottság és a szavazatszámoló bizottságok tagjainak megválasztása 1989. november 8-ig,
2. a szavazókörök kialakítása, a választók nyilvántartásának elkészítése, kifüggesztése, az erről szóló értesítés kiküldése a népszavazást elrendelő országgyűlési határozattal együtt, hirdetmény közzététele 1989. november 10-ig,
3. a választók nyilvántartásával kapcsolatos kifogás bejelentése a kifüggesztés napjától 1989. november 17-ig.

Melléklet a 25/1989. (XI. 10.) OGY-határozathoz

SZAVAZÓLAP MINTA

1. Csak az országgyűlési választások után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására?

(Amennyiben Ön igennel szavaz, azt támogatja, hogy a köztársaság elnökét ne a lakosság, hanem majd az Országgyűlés válassza meg, ha nemmel szavaz, akkor azt támogatja, hogy a köztársaság első elnökét közvetlenül a lakosság válassza meg.)

igen _ nem _

2. Kivonuljanak-e a pártszervek a munkahelyekről?

(E kérdésben az Országgyűlés a pártokról szóló törvény elfogadásával úgy döntött, hogy a munkahelyeken ne működjenek pártok. Igen

szavazatával az Országgyűlés döntését megerősíti, nem szavazatával a pártok munkahelyi működését támogatja.)

igen _ nem _

3. Elszámoljon-e az MSZMP a tulajdonában vagy kezelésében lévő vagyronról?

(Az Országgyűlés októberi ülészakán a társadalmi szervezetek és az MSZMP vagyronáról szóló tájékoztatót elfogadta. Igen szavazatával megerősíti az elszámoltatást, nem szavazatával elutasítja az elszámoltatást.)

igen _ nem _

4. Feloszlassák-e a Munkásörséget?

(Az Országgyűlés a Munkásörséget októberben jogutód nélkül feloszlatta, a törvény végrehajtása megkezdődött. Igen szavazatával megerősíti az Országgyűlés döntését, nem szavazatával a Munkásörség visszaállítása mellett foglal állást.)

igen _ nem _

INDOKOLÁS

A népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló törvény 10. §-ának (1) bekezdése szerint, ha legalább 100 000 állampolgár népszavazást kezdeményez, azt az Országgyűlés köteles elrendelni. Népszavazásra azokat a kérdéseket kell feltenni, amire a kezdeményezés irányul.

A Szabad Demokraták Szövetsége az általa szervezett, országos népszavazás kiírását célzó akciója eredményeként az Országgyűlés elnökének több mint 200 000 aláírást nyújtottak be. Az Országos Választási Elnökség az aláírások hitelesítését elvégezve megállapította, hogy a 204 152 aláírásból 114 470 minden vitán felül állóan megfelel a törvényi követelményeknek. A népszavazást ennek alapján az Országgyűlésnek kell elrendelnie.

Az aláírások hitelesítése előtt, az októberi ülésén az Országgyűlés törvényt alkotva jogutód nélkül megszüntette a Munkásörséget, elfogadta a pártok munkahelyi szerveződését megtiltó párttörvényt és a pénzügyminiszternek az MSZMP vagyrona is vonatkozó tájékoztatóját. Az elfogadott párttörvény szerint egyébként valamennyi szervezetnek, amely

pártként kíván működni, a bíróságon történő bejegyzéséhez vagyonneleltárt kell készítenie.

A népszavazás eredményeként a választópolgárok az Országgyűlés e döntéseit megerősíthetik, de el is vethetik.

A köztársasági elnök intézményével és megválasztásával kapcsolatos kérdéseket az Országgyűlés a háromoldalú politikai egyeztető tárgyalások megállapodásainak megfelelően az Alkotmányban rendezte. E szabályozás a köztársasági elnök megválasztásának jogát az Országgyűlés számára tartja fenn. Lehetőséget nyújt azonban arra is, hogy egy alkalommal a köztársasági elnököt az állampolgárok közvetlenül válasszák meg abban az esetben, ha erre az új Országgyűlés megválasztása előtt kerül sor. Amennyiben a köztársasági elnök választására csak a képviselőválasztások után kerülne sor, az állampolgároknak már nincs módjuk arra, hogy közvetlenül ők válasszanak köztársasági elnököt.

A népszavazás elrendelésével a köztársasági elnökválasztás időpontját a választópolgárok többségének akarata határozza majd meg.

A népszavazás időpontját – a törvényadta kereteken belül – az Országgyűlés saját hatáskörében állapítja meg. Az időpont meghatározásánál az Országgyűlés abból indult ki, hogy a népszavazásra – a szükséges feltételek egyidejű biztosításával – mielőbb kerüljön sor, s így a jogbizonytalanság lehetősége minél kevesebb ideig álljon fenn. A népszavazásra kitűzött kérdések ugyanis az Országgyűlés által már elfogadott és kihirdetett törvények hatályban maradását is érinthetik.

* * *

2. Kell-e nekünk népszavazás?

„A november 26-ra kiírt népszavazás ma politikai életünk ütközőpontja. 1989. ősze nem hozta el a közjogi stabilitást, helyette pártpolitikai küzdelmeknek alárendelt alkotmányjogi „csúsztatások” nehezítik a békés átmenetet.

Ezekben a csúsztatásokban részesek a magukat függetlennek nevező jogászfórumok, jogászok is. Fura értelmezése a jognak, ha azt politikai szándékoknak kiszolgáltatottan tesszük meg; ha céljainknak kedves a jog, akkor jó, ha nem, akkor rossz. Ez volt a jellemző a az elmúlt évtizedek jogfelfogására is.

A népszavazásban egymásra talált négy ellenzéki párt nyílt levele a jogrend helyreállítására hív fel, az alkotmánybíróságért kiált, mondván: „bármely jogállamban az Alkotmánybíróság megsemmisítette volna e jogsértő döntéseket.” A képzeletbeli jogállamban erre aligha maradhatott volna idő, mert a tényleg független alkotmánybíróság a kezdet kezdetén fellépett volna az ilyen tisztességtelen árukapcsolások ellen, ami a népszavazásra vitt három plusz egy kérdés viszonyát jellemzi.

A jövőbeni alkotmánybíróság feladata lesz fellépni az ilyen és ehhez hasonló manipulációk, csúsztatások ellen. Kár, hogy még nem működik ez az intézmény, bár félő, hogy nálunk ez is a pártharcok fóruma lesz.

Hol történt tehát jogsértés? Én személy szerint az árukapcsolást tekintem annak, meggyőződésem, hogy az országgyűlés politikai megfontolásokból nem kívánta meg mindegyik kérdés esetében a százezer aláírást.

A népszavazást elrendelő országgyűlési határozatban, ha független alkotmánybíró lennék sem találnék kivetnivalót a hatályos jog szerint. (vö. 1989. évi XVII. törvény 9. §, 10. §, 25. §) A törvény legfőképpen az Országgyűlést kötelezi arra, hogy örökjön azon, a népszavazásra feltett kérdések úgy legyenek megfogalmazva, hogy annak alapján valamennyi állampolgár egyértelműen tudjon válaszolni. És még valamit: egyetlen jogállamban sem vonják kétségbe a parlamentek autentikus törvényértelmezési jogát.

A kezdeményezőknek az elrendelt országgyűlési határozattal, a kezdeményezés bírálójának (nekem is) az árukapcsolással és nem önmagával a népszavazással van bajunk. A köztársasági elnök választásának módja (és nem csak az ideje!) társítva van három már legálisan is eldöntött kérdéssel, olyan kérdésekkel, amelyekben láthatóan társadalmi konszenzus született, amelyekre én is nyilvánosan kimondom a három igent.

Elolvasva a kezdeményezők honfitársainkhoz címzett felhívásait, röpiratait, újra eltöprengtem a csúsztatásokon és ezért ragadtam tollat is. A röpirat ellenőrizhetetlen elnöki hatalom ellen szólít az urnákhoz. Ehhez képest 1989. október 23-án hatályba lépett a Magyar Köztársaság alkotmánya, amely rögzíti a nagyon is ellenőrzött elnöki jogkört. Ez a jogkör-megállapítás olyan jól sikerült, hogy egyik kollégám kifejezését kölcsönvéve ez az elnök európai viszonylatban is „paprikajancsinak” minősíthető. Ez az eredmény éppen a népszavazást kezdeményező politikai erőknek köszönhető, akik kezdettől fogva a politikai félelem és nem az állandóan hangoztatott hatalommegosztási elv szerint gondolkodtak a kerekasztal mellett.

A szabad választások előtt hatalomra kerülő elnök ellenőrizetlen és korlátozhatatlan? A hatályos jogot senki, egyetlen politikai párt és maga a köztársasági elnök sem kérdőjelezheti meg, rúghatja fel. A politikai fantázia világába tartozik azt hinni, hogy a köztársaságielnök-választást követően esetleg a parlament módosítani fogja az elnök javaslatára az elnök jogkörét. Sajnálatos, hogy a politikai erők közül többen még mindig az illegalitás félelem-alapú eszközeivel élnek egy teljesen megváltozott bel- és külpolitikai helyzetben, amikor körülöttünk szétesnek a pártállamok. A kerekasztal „békeszerződése” után robbantgatni a polgárháború veszélyének fenntartását, a történelemből jól ismert mély társadalmi ellentmondások felélesztését jelenti. Gondolok itt például a főváros és a vidék, a népi és urbánus konfliktusokra.

Mondjuk ki nyíltan, az igazi népszavazási kérdés a köztársaságielnök-választás kétféle módja, vagyis az, hogy az elnököt a nép közvetlenül válassza meg, vagy ezt a tisztséget rendeljük alá a választásokat követően a parlamenti párterőviszonyoknak. Az igazi politikai motívum pedig az a félelem, hogy az elnöki szék a „kommunista” jelöltké lesz, csúsztaassuk tehát az időt is. Mind-egy, ha rámegy az ország stabilitása.

Ami az igazi politikai motívumokat illeti, jelentős változások következtek be, a semlegesedő politikai nyilvánosság ma esélyegyenlőséget biztosít minden egyes jelöltnek. Nem várhatók jobb kondíciók jövő tavasszal sem.

A köztársasági elnökkel kapcsolatosan mindenekelőtt azt kell elmondani, hogy teljesen hamis dolog egyoldalú párhuzamot húzni a kormányzati rendszerben elfoglalt helye, jogállása és a megválasztás módja között. A választási mód általában az alkotmányokban sincs automatikusan összhangban az elnöki jogkörrel, ugyanazon elnöki jogkör mellett létezhet közvetlenül vagy a parlament által választott elnök, vagy akár császár és király egyaránt.

A megválasztás módját a politikai stabilitás, a legitimáció nézőpontjából kellene itt és most Magyarországon megválaszolni és nem az államjogi teóriák szerint. Stabil többpártrendszerben én is a parlament által megválasztott köztársasági elnök híve lennék, amelynek jogköre az európai centrumhoz hasonlít. Ám a mai politikai vákuum-helyzetben, amikor a kormányzati rendszer egyetlen szereplője sem teljesen legitim, amikor közjogi anarchia van, s vágtatunk a politikai anarchia felé, amikor minden alkotmányos intézményt pártpolitikaivá akarnak változtatni, elemi érdeke az országnak, hogy legyen legalább egy vitathatatlan legitimitású alkotmányos intézménye.

„Jövendő szabadságunkat veszélyezteti, ha még a mai rendszerben kell elnököt választanunk.” Én nem ebben, hanem a közjogi instabilitásban, a

társadalmi anarchiában látom szabadságunk veszélyeit! Valószínű ezt látták be a nemzet józanabb politikai erői is.

A köztársasági elnök intézményét nem szabadna átmeneti körunkban direkt pártpolitikai alkufolyamatoknak kitenni. Még ha pártok jelölnének is az esetleges közvetlen választáson – s bár ez is valóban megosztaná a nemzetet –, a közvetlen néprészvétel mégis megméri a személyeket, erősebb legitimitást ad, mint amilyen a parlamentben várható lenne, s egy ilyen karizmatikus, erős és vitathatatlan (már-már szent és sérthetetlen) legitimitású államvezetőre – bárki legyen az –, történelmi és társadalmi igény van. A köztársasági elnöki székbe ebben az átmenetben nem pártpolitikában gondolkodó személy való, hanem olyan valaki, aki hatályos alkotmányunk szerint kifejezi a nemzet egységét és örökdi az államszervezet demokratikus működése felett.

Az elmondottak és önmagam legjobb lelkiismerete szerint fogok nemmel szavazni a szavazólap első kérdésére. Elvetve a bojkottot az érvek és nem az indulatok szerint szeretnék szavazni, tiszteletben tartva, de vitatva a kezdeményező politikai akaratát.

Külön fájdalom, hogy így fog debütálni a magyar közjogtörténetben először egy, a szakmai munkámhoz és a szívemhez közelálló alkotmányos intézmény, amelynek törvénybe iktatásáért a magam ereje szerint, 1985 óta, amikor először tették fel a nyilvánosság előtt a kérdést – kell-e nekünk népszavazás? – mindent megcselekedtem. Népszavazás kell, de nem feltétlenül ilyen, amely talán jobban megosztja a nemzetet, mintha már személyekre szavaztunk volna.

Kiharcolói nyilván nem látják be, hogy ez nem a békés átmenetet erősítő, hanem azt kioltó, gyöngítő alkotmányjogi aktus. Győzni szeretnének, s ez egy demokráciában természetes. Az eredménynek nyilván kihatásai lesznek a későbbi választásokra. Politikai erőfelmérés lesz ez a javából. Nem lesz könnyű helyzete annak, aki a matematikai adatok elemzésekor vesztesnek kiáltatik ki. Ám bárki szenved itt vereséget, a legnagyobb vesztes az elhúzódo közjogi és ennek következményeként elhúzódo társadalmi stabilitás miatt a magyar társadalom.⁶⁴

A népszavazás elrendelését kommentáló írás a korabeli, éppenhogy megszületett jogállam keretei között értelmezte a vélelmezhető jogsértéseket. Ezeknek – utólag még jobban láthatóan – két fő csomópontja volt:

⁶⁴ Magyar Nemzet, 1989. november 23.

- az egyik, hogy az elsőszámú valódi tétkérdés („Csak az országgyűlési választások után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására?”) nem volt egyértelmű;
- a másik az „árukapcsolás”, a négy kérdés együtt szerepeltetése a szavazó lapon. Akkori véleményem az volt, hogy mindegyik kérdés esetében külön-külön meg kellett volna kívánni a százezer aláírást. (Megjegyzendő: a leadott 204 152 aláírásból összesen 114 470 bizonyult hitelesnek.)⁶⁵

Úgy tűnik – visszatekintve a korba – hogy az utolsó rendi Országgyűlés az első kérdésben „politikailag” nem engedett és azt próbálta egyértelműsíteni a kérdéshez csatolt magyarázó szöveggel: „Amennyiben Ön igennel szavaz, azt támogatja, hogy a köztársasági elnököket ne a lakosság, hanem majd az Országgyűlés válassza meg, ha nemmel szavaz, akkor azt támogatja, hogy a köztársaság első elnökét közvetlenül a lakosság válassza meg.”⁶⁶

A parlament hasonló módon megmagyarázta a többi kérdést is. Az árukapcsolás ügyében viszont politikai megfontolásokból meghajolt, befogadta a négyigenes kezdeményezést.

A kezdeményezők jogfelfogására ezzel ellentétben jellemző volt, hogy hevesen támadták az egyértelműsítést és böszön igazolták az árukapcsolást. A sors ironiája az, hogy Alkotmánybíróságért kiáltottak s a szövegben magam is képzeletbeli alkotmánybíróként nyilvánítottam véleményt. Több más népszavazással kapcsolatos AB-határozatban közreműködő obsitos alkotmánybíróként történelmietlen lenne azt mondanom, hogyha 1989-ben valóban lett volna alkotmányország, a négyigenes népszavazás minden bizonnyal megbukik vagy az egyértelműségi teszten vagy az árukapcsolás miatt. Az AB következetes gyakorlata szerint – ameddig ez a hatásköre megvolt – a népszavazáshoz való jog érvényesülésének garanciája az egyértelműség.

Előadó alkotmánybírája lehettem 2001-ben egy újabb négyigenes népszavazásnak. A 32/2001 (VII. 11.) AB-határozat egyhangúan semmisítette meg a zöld lámpát gyújtó OVB-határozatot. Az indokolás lényegét idézem: „Az aláírásgyűjtő ívnek – az Alkotmánybíróság álláspontja szerint – a szavazólaphoz hasonlóan, a közvetlen politikai részvétel jogának teljesebb érvényesülése

⁶⁵ Babus Endre: *Népszavazás – 1989* (In: Magyarország politikai évkönyve, AULA-OMIKK, 1990, 209–223. o.)

⁶⁶ 25/1989 (XI. 10.) OGY-határozat

érdekében, biztosítania kell a választópolgároknak azt a lehetőséget, hogy minden egyes kérdésben külön-külön élhessenek ajánlási jogukkal.”

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az aláírásgyűjtő íven egymás mellett több kérdés oly módon való szerepeltetése, hogy az ajánlási jogával élni kívánó választópolgár azokra egyenként, külön-külön nem tud egyértelmű választ adni és egyben a kérdések közül választani, az Alkotmány 2. § (2) bekezdése mellett az Alkotmány 2. § (1) bekezdése alapján, a jogbiztonság érdekében megfogalmazott általános eljárási alapelvekkel is ütközik: mindenekelőtt a népszavazás tisztaságának megóvása, a jóhiszemű és rendeltetésszerű joggyakorlás értékei sérülhetnek.”⁶⁷

Történelmietlen a tükör? Az Alkotmány 2. §-a 1989 novemberében is élt.

3. A népszavazás eredménye, az eredménye értékelése

41/1989. (XII. 27.) OGY-határozat a népszavazás eredményéről

Az Országgyűlés a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény 24. §-a (3) bekezdésének megfelelően, az Országos Választási Bizottságnak, az Országgyűlés megbízott elnökéhez eljuttatott tájékoztatója alapján a népszavazás eredményét a következők szerint állapítja meg:

I.

Az Országos népszavazás – a szavazásra feltett mind a négy kérdésben – érvényes és eredményes volt.

A szavazáson a 7 824 775 választójogosult állampolgár közül részt vett 4 541 077 (58,03%).

A leadott szavazatok alapján a számszerű eredmény kérdésenként a következő:

1. „Csak az országgyűlési választások után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására?” kérdésre adott válaszok közül

⁶⁷ ABH 2001, 295. o.

- a) az érvénytelen szavazatok aránya 3,11%
- b) az érvényes 4 297 751 szavazatból
- az IGEN szavazatok száma: 2 151 926 (50,07%)
- a NEM szavazatok száma: 2 145 825 (49,93%)

A népszavazásra bocsátott kérdésre az érvényesen szavazók többsége IGEN választ adott.

Ennek megfelelően az Országgyűlés a köztársaságielnök-választásának kitűzéséről és a választási eljárás egyes kérdéseiről szóló 26/1989. (XI. 10.) Országgyűlési határozatát visszavonja, köztársaságielnök-választására az országgyűlési képviselők választásáig nem kerül sor.

2. „Kivonuljanak-e a pártszervek a munkahelyekről?”

- a) az érvénytelen szavazatok aránya 2,94%
- b) az érvényes 4 310 999 szavazatból
- az IGEN szavazatok száma: 4 101 958 (95,15%)
- a NEM szavazatok száma: 209 041 (4,85%)

A népszavazásra bocsátott kérdésre az érvényesen szavazók többsége IGEN választ adott.

Az eredmény megerősítette a pártok működéséről és gazdálkodásáról szóló XXXIII. törvénynek a pártok munkahelyi létrehozására és működésére vonatkozó tilalmát.

3. „Elszámoljon-e az MSZMP a tulajdonában, vagy kezelésében levő vagyonról?”

- a) az érvénytelen szavazatok aránya 2,89%
- b) az érvényes 4 314 550 szavazatból
- az IGEN szavazatok száma: 4 114 994 (95,37%)
- a NEM szavazatok száma: 199 556 (4,63%)

A népszavazásra bocsátott kérdésre az érvényesen szavazók többsége IGEN választ adott.

Az eredmény alapján az Országgyűlés felkéri az Állami Számvevőszéket, hogy 1990. január 31-ig részleteiben vizsgálja meg a Magyar Szocialista Pártnak (mint a Magyar Szocialista Munkáspárt jogutódjának) a bejegyzési kérelmével egyidejűleg a bírósághoz benyújtott vagyonerőltetését, és erről az Országgyűlést tájékoztassa.

4. „Feloszlassák-e a Munkásőrséget?”

- a) az érvénytelen szavazatok aránya 3,26%
- b) az érvényes 4 285 604 szavazatból
- az IGEN szavazatok száma: 4 068 420 (94,94%)
- a NEM szavazatok száma: 217 184 (5,07%)

A népszavazásra bocsátott kérdésre az érvényesen szavazók többsége IGEN választ adott.

Az eredmény megerősíti a Munkásőrség megszüntetéséről szóló 1989. évi XXX. törvényt.

II.

Az Országgyűlés jóváhagyólag tudomásul veszi a belügyminiszter beszámolóját az 1989. november 26-ai országos népszavazás megszervezésével és lebonyolításával kapcsolatos állami feladatok végrehajtásáról.

III.

Az Országgyűlés megköszöni a népszavazás során a választási szervezetekben – területi választási bizottságokban és szavazatszámoló bizottságokban – közreműködő társadalmi aktivisták, valamint a választási szakértők munkáját.

Dr. Fodor István s. k.,
az Országgyűlés megbízott elnöke
Rujsz Lászlóné s. k.,
az Országgyűlés jegyzője
Dr. Pesta László s. k.,
az Országgyűlés jegyzője

* * *

Hatezeregyszázegy

„Túl vagyunk jogtörténetünk első országos népszavazásán. A magyar demokrácia jelenlegi irányítószáma: 6101. Törekény politikai egyensúlyt, vagy talán egyensúlytalanságot kifejező végeredmény, amit minden jogállamban gondolkodó politikai erőnek és állampolgárnak tudomásul kell venni és tiszteletben kell tartania.

Távolról sem az eredmény megkérdőjelezésének szándéka vezet, csupán a hiteles eredmény kialakulásának tanulságokkal teli és mélységesen elgondolkoztató folyamatát próbálom megfejtetni.

A kezdeményezőket is meglepő győzelem okait sokféleképpen értékelték már az elmúlt napokban. Kézenfekvő magyarázat, hogy sokan a nem-pártiak közül nem mentek el. Pünkösti Árpád szerint: „nyugati harsánysággal, szakértelemmel (és pénzzel: tehát nem adófillérekkal) szervezett kampányuk meglepően sokakat nyert meg a tét nélküli – de nem barátságos – mérkőzésre.” El kell ismerni, a kezdeményezők – akik a demokratikus ellenzéknek évtizedek óta harcosai, Csoóri Sándor nyílt leveléből idézve „a társadalom legszabadabb polgárai” – profi munkát végeztek, ami valószínű nem csak néhány millióba került. Ők tudják milyen valós távlati célból tartották ennyire lényegesnek ezt a népszavazást, miért ért meg ez ennyit. Különösen fura ez, mert az egyetlen döntésre felkínált tét-kérdésben visszakoztak a népszavazást követően. Profi főpróba volt ez a valóban tétre menő parlamenti választások előtt. Lehet, hogy ez volt az igazi tét?

A győzelem okai közül kettőt mindenképpen ki kell emelni. Az egyik a kezdettől fogva nemcsak politikailag, morálisan, hanem jogilag is elfogadhatatlan árukapcsolás, amely okos kortesfogásként a szavazás napján láthatóan szállította a voksokat. A három majdnem 100%-os igen a hátán hozta a negyediket és ez várható volt. A jogállamra annyira érzékeny politikai erők gondolkodói politikai szándékaiknak rendelik alá a jogot, végig jellemzője ez a mentalitás nyilatkozataiknak, állásfoglalásaiknak.

A győzelem másik oka a következetes antikommunizmus, amely a rendszerváltás idején nagy társadalmi támogatásra számíthat, „megjátszható” lap. Várhatóan ez a történelemből jól ismert múlt elleni tiltakozó szavazás lesz a jellemzője a parlamenti választásoknak is.

Nem kívánok védőügyvédje lenni egy olyan eszmerendszernek, aminek soha nem voltam híve, ám általában borzadok a téveszméktől, a „máglyára velük” lincshangulattól. Ezt érezték itt sokan nem csak kommunisták – az agitáció során, például akkor, amikor a megfizetett aluljárói rikkancsok „le piszkos kommunistázták” azokat a járókelőket, akik nem vették át a röplapokat. Láttam (láttuk) azokat a plakátokat, amelyen a szöveg a következő: „aki nemmel szavaz; az a kommunistákra szavaz.” Láttam (láttuk) pl. az MSZP vagy MDF plakátjain az új kommunisták feliratokat. És ennek ellenkezőjét a „ZSDSZ” feliratot is. Személyesen is kaptam olyan, természetesen névtelen levelet, amelyben „lemocskoskommunistáztak” a *Magyar Nemzet*-ben írt Kell-e nekünk népszavazás c. cikkemért.

A dolog ott kezd valahol elfajulni és a társadalmat megtévesztő téveszmévé változni, amikor tudatosan felszított antikommunizmussal beárnyékolnak, megvádolnak más, józanabb, toleránsabb politikai erőket, személyeket, így lett „vesztes” az egész népi-nemzeti centrum.

Mindez ott válik társadalmilag veszélyessé, hogy újra félnek az emberek és nemcsak azok, akiknek tényleg van félnivalójuk. Fél a vidék az öt leszavazó harsány fővárostól, félhet minden az egypártrendszerben született legalább nagykorú állampolgár a saját múltjától, fél a közhatalom szolgálja az igazolási eljárástól, és nem folytatom. Látni kell, nincs nagy örömmünep az országban a népszavazás után, bár az is kétségtelen, ez volt az első szabad akaratnyilvánítás négy évtized után.

Nagy tanulsága a népszavazásnak: egyetlen eszmerendszer sem törekedhet kizárólagosságra, más eszmék megsemmisítésére. Ha az ilyen nagyjelentőségű közjogi eseményeken nem férnek meg egymással a liberális polgári, a népi-nemzeti, a keresztény vagy baloldali értékek, eszmék és az azokat kihordó társadalmi erők, nem lesz egyensúlyos a demokrácia. A kizárólagosság mellett jellemezte a kezdeményezőket az elhivatottság már-már bolsevik típusú magatartása is. Számomra ténykérdés; az egymást felerősítő politikai irányzatok (akár kívül, akár belül) találkoztak a demokrácia és a jogállam mai eredményeiben – így a népszavazásra vitt kérdésekben is – és azokat nem sajátíthatja ki magának egyetlen szervezet sem.

S még valami, amit nehezen lehet megérteni november 26-ban is; ez a gyorsan változó bel- és külpolitikai helyzethez képest késleltető stratégia, s ez nem csak most jött elő. Valószínű, hogy ez az illegalitás és az üldöztetés félelem-alapú élményéből fakad, amely ma is ellenséget vélt felfedezni minden közhatalmi-bokor mögött. Ezt a késleltető stratégiát vallották be a győztesek azzal, hogy az igazi népszavazási kérdés nem a köztársaságielnök-választás kétféle módja volt, hanem annak ideje, későbbre halasztása. Ők is kezdeményezik azt, hogy a köztársasági elnököt a nép maga válassza meg. Ezen cinikus jóindulat láttán egy apróságról nem szabadna megfeledkezni; a népszavazás eredménye az adott kérdésben meghatározza az országgyűlés (a koalíciós összetételű országgyűlés) további munkáját, azt nem változtathatja meg, ugyanabban a kérdésben országos népszavazást nem lehet kitűzni két éven belül. Vagy újra a politikai szándékoknak alárendelten értelmezzük a jogot? És egyáltalán, akkor mire volt jó ez az egész?

Arra biztosan igen, hogy a népszavazáshoz való hozzáállás új társadalmi polarizációt eredményezett. Felvetette a valóságosabb, már nem csak a

múlt ellen szerveződő koalíciók lehetőségét. Így például a nép, nemzeti, keresztény értékek mentén is szerveződhet a kormányzati együttműködésre is kész koalíció. A közjogi viszonyok, a kormányzat stabilizálása, a társadalom stabilizálása valamivel fontosabb a múltba nézésnél.”⁶⁸

A magyar közjogtörténet első országos népszavazása 1989. november 26-án érvényes és eredményes volt. A négyigenes népszavazáson a választópolgárok 58%-a vett részt. A „Csak az országgyűlési választások után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására?” kérdésre adott válaszok közül az igen szavazatok száma minimális különbséggel (6101 szavazat) több volt, mint a nem szavazatoké. A népszavazás eredményének ismeretében az országgyűlés visszavonta a köztársasági elnök 1990. január 7-i választásának kitűzéséről szóló határozatát, és megállapította, hogy elnökválasztásra az országgyűlési választásokig nem kerülhet sor.

A népszavazás példátlanul szoros eredményének értékelése akkor és ma is megosztja a közjogtudományt és a történetírást. Megjegyzendő, ilyen szoros eredmény esetében nem kizárt az a jogi megoldás, amely a szavazatok újraszámolását írja elő.

Az eredmény területi megoszlásához tartozik, hogy az igen – nemek harcát Budapest (59,15% igen, 40,85% nem) és Pest megye (52,87% igen, 47,13% nem) döntötte el. Tizenöt megyében az igen győzött.

A népszavazásnak politikai értelemben voltak győztesei és vesztesei, az utóbbiak egyértelműen az igen pártiak, mindenekelőtt az MSZP. A választás győztese az SZDSZ volt. Történelmi tény, hogy a népszavazási kampányt profi választási marketinggel vezénylő SZDSZ, amely 1989 nyarán 3%-os párt volt, az 1990-es választásokon listán pártként 21,4%-ot szerzett és 94 képviselői mandátumával a képviselői mandátumok (a parlament második legnagyobb pártjaként) 23,6%-át nyerte el. Ugyánakkor az SZDSZ-nek is szembe kellett nézni, nem csak a nemek nagy számával, hanem azzal a ténnyel is, hogy 3 millió polgár „otthon maradt”.

A legerősebb ellenzéki párt, az MDF önmaga által választott pozíciója sajátos volt: „se igen, se nem”. Valószínűsíthető, hogy ez a lépés döntötte el a négyigenes népszavazás sorsát. A rengeteg politikai publicisztika közül egy 24 évvel későbbi értékelést idéznék: „A kommunizmussal való végleges szakítás lehetőségét az MDF vezérkara akkor játszotta el, amikor az SZDSZ

⁶⁸ Magyar Fórum, 1989. december 9.

meghirdette az egyetlen – Pozsgay Imre köztársasági elnökké választását megvétőző – célt szolgáló négyigenes népszavazást. Előre kitervelt alku, vagy a politikusok számára megengedhetetlen tájékoztatatlanság okozta-e? Ezt csak az emlékiratok, magánbeszélgetések időpontját és tematikáját őrző naplók, levelezések nyilvánosságra kerülését követően válaszolhatják meg majd a történészek. A lényeg: az MDF akkor játszotta el a rokon ideológiájú partalakatokkal együtt a kétharmados parlamenti többséget. A politikai véleménynyilvánítás vágyában fürdő szimpatizánsait eltiltotta a szavazástól: se „igen”, se „nem”! Pozsgaytól félt volna Antall? Az akkor még kebelbarát Göncz Árpádnak kívánta volna az elnöki méltóságot ajándékozni? Titok, és feltehetően az marad örökre.”⁶⁹

A titok talán majd megfeythető lesz, ha a még élő szemtanúk is elmondják véleményüket.⁷⁰

A népszavazás nagyon sok mindenben fordulatot hozott, mindenekelőtt véget vetett a tárgyalásos megoldásoknak, „a békés átmenetnek”. Kezdeményezői szakítottak az általuk is aláírt 1989. június 10-i megállapodással, miszerint a vitás kérdéseket a tárgyalóasztalnál kell rendezni: „a felek tartózkodnak minden olyan egyoldalú lépéstől, amely meghiúsítaná a tárgyalások célját.

Büky Barna két nappal a népszavazás előtt elmondott gondolatai ma is tanulságosak: „Most vasárnap – negyven évig tartó diktatúra után – a magyar társadalom minden felnőtt tagjának először nyílik alkalmja arra, hogy elmenjen a szavazóhelyiségbe és az elkerített fülke pillanatnyi magányába zárkózva szabadon, felelősségének tudatában döntést hozzon.

Döntést hozzon – de miről? A társadalom negyven esztendeig erre várt és jogosan számított rá, hogy ha egyszer majd elérkezik az első alkalom, akkor az, amiről dönteni kell, horderejében méltó lesz a pillanat nagyszerűségéhez. Bárki, aki belegondolt ebbe az elmúlt évek, évtizedek során, magától értetődően tételezte föl, hogy az első, szabadon választott országgyűlés összetételéről vagy egy demokratikus jogállam alkotmánytervezetéről kell majd dönteni, amikor a nagy pillanat elérkezik.

Az országgyűlés első ülése május 2-án kezdődött. Az országgyűlés első ülése május 2-án kezdődött. Az országgyűlés első ülése május 2-án kezdődött.

⁶⁹ Takács Péter: *A rendszerváltás fonákságai*. Magyar Nemzet, 2013. november 23.

⁷⁰ *A tiszteletbeli köztársasági elnök, Pozsgay Imrével beszélget Mezei Károly*, Kairosz Kiadó, 2011.

Nos, valóban elérkezett, de nem úgy, ahogy elképzeltük. Fontos, amiről dönteni kell, de az alkalomhoz, a társadalom szuverén állásfoglalásához aligha méltó.”⁷¹

A négyigenes népszavazás politikai és közjogi következményei máig hatóak. A következmények közül néhány fontosabbnak gondolt összefüggésre szorítkoznánk.

A '89-es népszavazás a rendszerváltozás valódi kérdéseit lesodorta a napirendről és maga az intézmény rendeltetésével ellentétesen vizsgázott, azt direkt hatalmi játékokra használták fel. A népszavazással kapcsolatos későbbi politikai kultúra összefügg az indulási oldallal. A népszavazás elsődleges rendeltetése nem a direkt hatalmi kérdések eldöntése (ez a választások feladata). A népszavazásról szóló törvények preambuluma szerint a népszavazás rendeltetése, hogy az ország sorsát érintő legfontosabb ügyek eldöntésében, illetőleg a képviseleti döntések befolyásolásában vagy megváltoztatásában a nép közvetlenül szavazás útján is részt vegyen. A négyigenes népszavazás 1989-et az előrehozott választások évévé tette, jelentősen befolyásolta az első szabad választások eredményét és a koalíció-kötéseket, a későbbi stabil kormányzást.

A véleményem az, hogy ez a népszavazás vágta szét annak a lehetőségét, hogy Magyarországon stabil kormányzás alakuljon ki. Ez a kérdés ösztötte meg azt az egészen addig összetartó középpárti politikai bázist, amelyben benne voltak a reformerek, a nemzeti baloldal, az MDF és egy további keresztényszociális vonulat. Ha a népszavazás nem társul ilyen antikommunista felhanggal, akkor a nemzeti baloldal nem esik ki az országot irányító politikai elitből. Azóta a baloldal, az MSZP vagy az adminisztráció pártja, vagy a liberálisoké vagy a KISZ-es „ifjú törökök”, és teljesen eltűnt a nemzeti vonulata. Ha nincs ez a népszavazás, meggyőződésem, hogy nincs ez a hullámvasút-kormányzás Magyarországon, mivel nem létezne ez az óriási vándorlás sem a magányos tömeg részéről a pártok között. Ha a rendszerváltozást elindító konszenzuális erő megmaradt volna, akkor nem marad húsz évig átmeneti az alkotmány, hanem a lengyelekhez hasonlóan mi is új alaptörvényt fogadtunk volna el a '90-es évek elején. Kis János vagy Tölgyessy Péter szerint Antall József utólag örült a népszavazás eredményének, mivel ez „kiszabadította a Pozsgayval való fogságából”. Lehet, hogy valóban mondott ilyet, mert reálpolitikusként

⁷¹ Büky Barna: *A rendszerváltástól az elitváltásig*. A Szabad Európa mikrofonja előtt. Méry Ratio Kiadó, 2013. 133–134. o.

és államférfiként ők így gondolkodtak, de én annak is tanúja voltam, amikor Antall és Pozsgay a népszavazás előtt beszélgettek, és egyértelmű volt, hogy ők együtt képzelik el a kormányzást.

A népszavazás eredményét tiszteletben tartva, ez a néprészvétel óriási fordulatot jelentett a magyar alkotmányosság történetében. Lehet-e nyugodt szívvel a népi alkotmányozás egyik valódi megnyilvánulási formájának tekinteni az 1989-es népszavazást? A '89-es év népszavazással felérő nagy néprészvételeivel összevetve (például március 15-e, június 16-a Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése, a nyári időközi parlamenti választások) aligha. A népszavazás legitimációs, konszenzuális és morális ereje tartalma ellenére (a kommunizmus leváltására irányult) paradox módon több irányból igencsak kérdőjeles: A kerekasztal, a békés átmenet közös krédója az volt, hogy felemelve a fejünket, különbek leszünk a kommunistáknál. Aki bűnöket követett el, az bűnhődjön, aki ügynök volt, érje el az átvilágítás és mindez konszenzussal a tárgyalóasztalnál történjen a „Széchenyitől Petőfiig” terjedő skálán. Az időről rendezett álnépszavazással mindez tovább tolódott, és egy évig ideiglenes volt maga az államfői intézmény is.

Nem szeretnék abba a hibába esni, hogy minden bűnünk forrását 1989. november 26-ában keressem, de sokak véleménye szerint a jókedvű demokrácia a négyigenes népszavazással váltott át rosszkedvű demokráciává, a csodák éve a politikán való csodálkozássá. Hankiss Elemér szerint: „1989 végére elvesztettük a győzelmes forradalmak boldog ártatlanságát”. Hankiss kérdése ma is időszerű: „Vajon annus mirabilisként vagy annus miserabilisként vonul be a történelembé 1989?”⁷²

⁷² Hankiss Elemér: *Az ártatlanság elvesztése*. In: Magyarország politikai évkönyve, AULA-OMIKK, Budapest, 1990, 40. o.

Második népszavazás:

Az 1990. július 29-i országos népszavazás a köztársasági elnök közvetlen választásáról

Magyarország második, az Országgyűlés által elrendelt „nyári szünetes” országos népszavazása csendesen megbújik az elrendelt és megtartott, országos népszavazások sorában. A korba visszahelyezve persze korántsem volt ekkora a csend, ám az első szabad választások utáni helyzetben győztes politikai elit gyorsan „lerendezte” a kérdést és a választópolgárok is belefáradtak már a kérdést illetően a politikai elit trükkjeibe.

A népszavazás kezdeményezésének alapvető oka a köztársasági elnök intézményének választási módja volt, amely a rendszerváltozási folyamat egyik legneuralgikusabb, leghatalomérzékenyebb kérdése.⁷³

Nem lehet véletlen, hogy történetileg is szokatlan hosszú ideig (1989. október 23. – 1990. augusztus 3.) tartott az ideiglenesség korszaka, a politikai elit kompromisszumképtelensége miatt.

1. Előzmények

1989. október 23-án a köztársaság kikiáltásával együtt hatályba lépett az 1989. évi XXXI. alkotmánymódosító törvény, amelynek 29/A paragrafusa értelmében a köztársasági elnököt az országgyűlés négy évre választja az 1946. évi I. törvény konstrukciója szerint. A köztársasági elnöki tisztelet bé kellett, és csak a helyettesítési elv segítségével lehetett betölteni: a köztársaság első ideiglenes elnöke az országgyűlés akkori elnöke, Szűrös Mátyás lett. Az ideiglenesség magyarázata az, hogy az utolsó rendi országgyűlés a szabad választások előtt kívánta közvetlenül megválasztani a köztársaság elnökét. Erre maga a NEKA tárgyalásokat lezáró politikai megállapodás és az azt a közjog nyelvére lefordító alkotmánymódosítás adott felhatalmazást. A megállapodás szerint: „a politikai stabilitás érdekében kívánatos a köztársasági elnök ez évi megválasztása”.⁷⁴

⁷³ A választási módokról ld. Tóth Károly: *Az államfői (köztársasági elnöki) tisztség*. In: Kukorelli István–Tóth Károly: *A rendszerváltozás államszervezeti kompromisszumai*. RETÖRKI Könyvek 13. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2016, 259–388. o.

⁷⁴ *Megállapodás a politikai egyeztető tárgyalások 1989. június 13-a és szeptember 18-a közötti szakaszának lezárásáról*. 2. pont, utolsó „bajusz”. In: Magyarország Politikai

Az 1989. évi XXXI. törvény 40. §-a szerinti kerekasztalos kompromisszum így szólt:

„40. § (1) Ha az e törvénnyel visszaállított köztársasági elnöki tisztség betöltésére az új Országgyűlés megválasztása előtt kerül sor, akkor a köztársasági elnököt a választópolgárok az általános és egyenlő választójog alapján, közvetlen és titkos szavazással négy évre választják meg.

(2) Az (1) bekezdés szerinti választás részletes szabályait külön törvény tartalmazza.

(3) A köztársasági elnök hivatalba lépéséig az elnöki jogkört a 16. §-nak az Alkotmány 29/E §-át megállapító rendelkezése szerint az Országgyűlés elnöke gyakorolja.”

A törvényjavaslat részletes indokolása szerint:

„A Javaslat 38. §-ának (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a törvény hatálybalépésének napján az Elnöki Tanács megszűnik. Ebből következően az Országgyűlésnek harminc napon belül meg kellene választania a köztársasági elnököt. A Javaslat szerint az első alkalommal az elnököt kivételesen a választópolgárok az általános és egyenlő választójog alapján, közvetlen és titkos szavazással választják meg. A választás részletes szabályait külön törvény határozza meg.”⁷⁵

A köztársasági elnök közvetlen választásának részletes szabályairól az 1989. évi XXXV. törvény rendelkezett, november elsejei hatálybalépéssel. Az országgyűlés 1990. január 7-re tűzte ki a köztársasági elnök közvetlen választását.⁷⁶

Ezt a forgatókönyvet törte ketté – a korábbi fejezetben részletesen bemutatott – 1989. november 26-i első négyigenes, országos népszavazás.⁷⁷

Évkönyve (Szerkesztette: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László). Ökonómia Alapítvány – Ecomix Rt., Budapest, 1991, 426–427. o.

⁷⁵ Id. a Magyar Közlöny ünnepi száma, 74. szám, 1989. október 23. 1230. o. és 1243. o.

⁷⁶ 26/1989. (XI. 10.) OGY-hat. A négyigenes népszavazás eredményének ismeretében az országgyűlés ezt a határozatát visszavonta.

⁷⁷ Kukorelli István: *Az 1989. november 26-ai népszavazás 1989-ből és a mából nézve*. In: *Rendszerváltás 1989* (Szerk.: M. Kiss Sándor). Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014, 153–174. o.

A négyigenes népszavazás után új helyzet állt elő, miután az Alkotmánybíróság megállapítása szerint az nem a módról, hanem az időről döntött.⁷⁸

Az Alkotmány 29/A. §-ának módosítása előtt tehát nem voltak akadályok, s arra máris 1989. decemberében nagy visszhangot kiváltó képviselői módosító indítvány érkezett, az indítványt Király Zoltán és Raffay Ernő MDF-es képviselők jegyezték.⁷⁹

Az országgyűlés 1990. március 1-jei ülésén feltűnően nagy szavazattöbbséggel, név szerinti szavazással, 300 igen szavazattal módosította az alkotmányt, az indítvány szellemében.⁸⁰ Az 1990. évi XVI. alkotmánymódosító törvény a négyigenes népszavazás direkt politikai ellenreakciója. A törvény értelmében a köztársasági elnököt a választópolgárok most már főszabályként, az általános és egyenlő választójog alapján, közvetlenül és titkos szavazással, négy évre választják. A „reform-országgyűlés” és a Németh-kormány egészen e törvényig, ha vitatkozva is, de következetesen tartotta magát a kerekasztalnál született megállapodásokhoz. A parlament utolsó ülésein született döntések jelezték, hogy a politikai partnerek felrúgták a konszenzusos megoldásokat. Az alkotmánymódosítás egyik következménye, hogy a parlamenti választások után összeülő, első szabad országgyűlés nem tudta azonnal betölteni – szándéka szerint – az államfői tisztséget, ehhez előbb az alkotmányt ismét módosítani kellett.

2. A népszavazás kezdeményezése

A második népszavazási kezdeményezés az 1990-es parlamenti választások utáni MDF–SZDSZ-paktum és alkotmányrevízió szükségszerű következménye volt. A paktum szerint „az 1946. évi I. számú törvénynek megfelelően helyreállítandó a köztársasági elnök eredeti státusza.”⁸¹

⁷⁸ Az Alkotmánybíróság első határozatának rendelkező része kimondta: „Az 1989. november 26-ai népszavazás első kérdésére adott válasz eredménye nem képezi alkotmányjogi akadályát annak, hogy az Országgyűlés az Alkotmány 29/A. § (1) bekezdését módosítsa. 1/1990 (II. 12.) AB-határozat ABH 1990, 13. o.

⁷⁹ 482. sz. Országgyűlési Iromány, 1989. december 27.

⁸⁰ ON 6719. o.

⁸¹ A Magyar Demokrata Fórum és a Szabad Demokraták Szövetsége megállapodása. 2/b pont. ld. 2. lbjgy. 428. o.

Az 1990. évi XL. törvény ugyanis általános szabályként a köztársasági elnök parlament általi választását rendelte el. „A köztársasági elnököt az országgyűlés öt évre választja.”⁸² Ez ellen tiltakoztak hevesen a kezdeményezők, Király Zoltán, országgyűlési képviselő és a kezdeményezést felkaroló MSZP.

Idézet Király Zoltán parlamenti kezdeményező beszédéből:

„A másik: „Megdöbbenve hallom, hogy véglegesen is Önök fogják megválasztani a Köztársaság elnökét. Hát az Antall úr ne akarjon minket megkímélni, megyünk mi örömmel szavazni! Már megint ott tartunk, hogy nélkülünk döntenek? Köszönjük, ebből elég volt!” (Zaj. Közbeszólás: Ebből is!)

Tisztelt Ház! A jelenleg hatályos Alkotmány szerint a köztársasági elnököt az állampolgárok közvetlenül választják meg. A két párt megállapodása és a mostani alkotmánymódosítási javaslat ettől a jogától kívánja megfosztani a polgárokat. (Zaj) Megkérdezem: milyen alapon? Vajon hova tűnt a tavaly még oly vehemensen népszavazást követelők „Döntson a nép!” akarata? (Dr. Tölgyessy Péter: *Itt vagyunk!*) Hova tűnt a nép igazságosságba vetett hite? Milyen jogon állítja bárki, hogy a nép már belefáradt a választásba?

Ez a politika valóban nem más eleddig, mint a korábbi, amely polgárait saját sorsuk intézésére, akarataik kinyilvánítására éretlennek, kiskorúnak tekintette.

Joggal szoltuk meg ezért, s azért kell szóvá tenni most is, mert nem léphet az egypárti diktatúra helyébe kétpárti diktátumrendszer. Ami engem illet, én nem is fogadom el – lehet, hogy nagyon patetikusan hangzik –: fellebbezek a néphez (*derültség*), népszavazást kezdeményezek!

A népszavazásról szóló törvény értelmében 50 képviselő kezdeményezheti országos népszavazás kiírását. A tervezetet elkészítettem, eddig 41 képviselőtársam írta alá. Én azt kérem mindazoktól – elsősorban az egyéni választókerületben megválasztott képviselőktől –, aki úgy érzi, hogy számára lelkiismereti kérdés megtudni erről választói véleményét, csatlakozzon indítványomhoz. Ugyanakkor azzal is tisztában vagyok, hogy a jelenlegi alkotmánymódosítás, a kétharmados többség eltörlése arra is irányul a népszavazási törvény megváltoztatásánál, hogy bárha összegyűlik százezer aláírás, akkor se legyen kötelező elrendelni a

⁸² 1990. évi XL. tv. 17. §-a. Magyar Közlöny, 1990. június 25., 59. szám, 1262. o.

parlamentnek a népszavazást, hanem ezt is majd a parlament fogja megítélni és netán felülbírálni. Ezért most azt kérem mindazoktól az országban, polároktól, szervezetektől: aki egyetért azzal, hogy népszavazás döntsön az elnökválasztás módjáról, keressen meg engem, ha vállalja az aláírások gyűjtését. (*Zaj, fütty*) Gyűjtsünk százezer aláírást! Az elmúlt hónapokban oly sokszor és oly sokféleképpen változó, pártpolitikai érdekektől gyengített jogintézmény dolgában tisztességes (*nagy zaj*) és tartós megoldást csak egy népszavazás jelenthet. Ennek eredménye ugyanis kötelezi a parlamentet és a pártokat, ugyanakkor radikális megoldást is ad, mert a döntést kivonja a pártpolitikai csatározások és a párterőviszonyok változó légköréből. Végül ez a legdemokratikusabb megoldás, mert a köztársasági elnök megválasztásáról hét és fél millió állampolgár dönt és nem pártvezetők, népszavazáson, és nem párnázott ajtók mögött. Köszönöm, hogy meghallgattak. (*Taps a bal oldal legszélén*)”⁸³

Az „utolsó rendi országgyűlés” fenegyereke, a 40 év után az első ellenzéki frakció alapítója, Király Zoltán, kevésbé volt népszerű a szabadon választott, frakciófegyelemre épülő többpárti parlamentben. Az új országgyűlésbe az MDF támogatásával került be, kezdeményezésével frakciójával is szembe ment. Úgy tartotta, hogy az a korrekt, ha a függetlenekhez ül át. Sok esetben személyeskedő „sorozattűz” alatt állt – különösen az SZDSZ és Antall részéről – mert kimondta a paktum igazságát, többek között azt, hogy a paktum személyekben is megállapodott a választások előtt.

Idézzük fel: „a köztársaságielnök-választáson az MDF támogatja Göncz Árpád megválasztását, azzal, hogy amint arra sor kerül, az Országgyűlés elnöke Szabad György, első alelnöke Dornbach Alajos lesz.”⁸⁴

„A megállapodást rögzítő alkotmánymódosító 1990. évi XL. törvény alapján vált véglegessé az államfő parlament általi választása. Az MDF ugyan kezdetben a közvetlen elnökválasztás híve volt, de parlamenti győzelmét követően jelentős alkupozíciónak tekintette az államfő kérdését: az első köztársasági elnök személyére az SZDSZ tehetett javaslatot.”⁸⁵

⁸³ ON 632–633. o.

⁸⁴ Id. A paktum melléklete.

⁸⁵ Csink Lóránt: *Az államfő jogállása Európában és Magyarországon*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2008, 79. o.

Az általános vád szerint Király „késleltette” a rendszerváltozás mielőbbi véghezvitelét. Hogy ki mit késleltetett (pl. az SZDSZ, médiatörvény, privatizáció), azt történelmi távlatból már jól látni.

Hogyan emlékezik a kezdeményező az akkori időkre?

„Szóval népszavazás! Az első, szabadon megválasztott parlament képviselőinek legalább 90%-a dühös volt rám e miatt az indítványom miatt. Volt olyan, már kormányzati posztot kapott képviselőtársam, aki – korábban, még a választási kampányban szinte könyörgött, hogy menjek el hozzá „kampányolni” – a parlamenti folyósón találkozáva elfordította a fejét, csak hogy ne kelljen köszönnie nekem. Hát... ilyenek az emberek. A gyengék.

A népszavazási kezdeményezésem azonban sikeres volt. Nagyon sokan támogattak ebben. Igaz, az MSZP is „ráért” erre a lehetőségre. Soha nem volt olyan, hogy mi egyeztettünk volna, tehát ők maguktól álltak rá a lehetőségre, hogy „hátmenetből” valami sikert kovácsoljanak maguknak az én népszavazási kezdeményezésemből. Ugyanakkor azt is el kell mondanom őszintén, ha ők nem állnak a kezdeményezésem mellé, nem lett volna abból semmi. Én „csak” 22 ezer aláírást gyűjtöttem a magánemberek és civilszervezetek támogatásával, az MSZP mellétette a többit, így lett kétszázezer aláírás, ami alapján ki kellett írnia a demokratikusan megválasztott „elvtársi-úri” kormánynak és parlamentnek a népszavazást.

Azért azt úgy csendben hozzászem: anno Sarlós elvtárs a hipofízis-interpellációm miatt behívatott, azzal kezdte: „Király, már megint magával van baj!” Itt és ekkor nem így zajlott a dolog. Az urak a kormánynál és a parlamentben mindent megtettek azért, hogy megakadályozzák a népszavazás – esetleges – sikerét. A legforróbb nyári napra, július utolsó vasárnapjára írták ki a népszavazást. Bejött az urak akarata-számítása. Eredménytelen lett. Talán ha 13%-os volt a részvétel. Érvénytelen! Számomra akkor kudarc. De később elgondolkodtam ezen. A szavazók – ezúton, utólag, húsz évvel később is köszönet Nekik – több mint 80%-a úgy gondolta, hogy a népnek kell közvetlenül megválasztania a Köztársaság elnökét. Majdnem egymillió polgár véleménye, voksa volt ez. Az a gyanúm, azóta sem változott a többség véleménye.”⁸⁶

Király Zoltán 1990. június 5-i parlamenti beszédében jelentette be a népszavazás kezdeményezését. Az aláírások gyorsan gyűltek, június második

⁸⁶ Király Zoltán: *Azok a daliás idők*. Mediacom Kft., Budapest, 2010, 278–280. o.

felére már százhetvenezer aláírás gyűlt össze,⁸⁷ amely jóval meghaladta az Nsztv. 1. által megkívánt százezres tételt. A törvénynek megfelelően az aláírásokat az OVB ellenőrizte. Az OVB részletes ellenőrző határozatát június 25-én hozta meg és június 26-án olvasták fel a Tisztelt Házban. Az OVB határozatát a Parlamenti Napló alapján eredetiben közöljük:

„Tisztelt Országgyűlés! Bejelentem, hogy az Országos Választási Bizottság befejezte a népszavazást kezdeményező aláírások hitelesítését. Felkérem Balogh Gábor jegyző képviselőtársamat, szíveskedjék ismertetni a bizottság átiratát.

BALOGH GÁBOR jegyző: dr. Szabad György úr, az Országgyűlés megbízott elnöke részére érkezett az átirat. „Az Országos Választási Bizottság a népszavazás kezdeményezésére irányuló hitelesítési eljárás eredményéről az alábbiakban tájékoztatja Önt.

Az Országos Választási Bizottság az Öntől átvett aláírásgyűjtő íveket még aznap, tehát 1990. június 19-én átadta az Állami Népszámláló Hivatalnak, hogy elvégezzék a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvényben előírt számszerűség ellenőrzését, valamint az aláíró állampolgároknak az állami népszámláló Hivatal szerinti azonosítását.

A Hivatal dolgozói megfeszített munkával öt nap alatt, 1990. június 25-én 12 órára az azonosítást elvégezték. Az azonosítás során az alábbiakat állapították meg:

A 13 898 darab aláírásgyűjtő íven 199 179 aláírás található. 675 darab azoknak az íveknek a száma, amelyek a törvényben előírt alaki feltételeknek nem felelnek meg. A 675 darab ív 12 945 aláírást tartalmaz. Ez a 675 darab ív azért nem felel meg az alaki feltételeknek, mert az íven nem szerepel a kezdeményezésre irányuló kérdés vagy állítás.

Az előírt 4 adat közül – tehát név, személyi szám, lakcím, aláírás – egy vagy több hiányzik. Ha az ív mindkét oldalát használták, a hátoldalra a kezdeményezésre irányuló kérdést nem jegyezték fel, és a sorszámozás nem folytatódott. E 12 945 aláírást levonva a 199 179-ből, számítógépen rögzítésre került 186 234 személyi adat. Ezek között összesen 21 172

aláírás volt külföldi állampolgáré, vagy olyan személyé, aki személyi számot nem írt, illetőleg helytelen személyi számot tüntetett fel.

A népszámláló Hivatalban megtalált helyes személyi számok száma 164 962. Ezek közül 1162 személynek nincs választójoga, kiskorú 961, meghalt 52 (*derűtség*), külföldre távozott 14, kizárt 135, többszörös személyi szám 2973. Így végeredményben a személyi számok teljes körű vizsgálata alapján összesen 160 827 törvényes kezdeményezést azonosítottak.

Az Állami Népszámláló Hivatal a személyszám-azonosítást követően mintavételes ellenőrzést is végzett. A hivatalvezető által felvett jegyzőkönyvet, amely a mintavételes ellenőrzés számszerű eredményét is tartalmazza, mellékelten megküldjük.

1990. június 25-én 12 órakor az Országgyűlés Hivatala további 41 000 aláírást adott át hitelesítésre az Országos Választási Bizottságnak. Az Országos Választási Bizottság ezen aláírások tételes ellenőrzését már nem tartotta szükségesnek, mert a népszavazás kötelező elrendeléséhez több mint százezer hiteles aláírás már rendelkezésre áll, és az ellenőrzés további folytatása szükségtelen költségvetési kiadásokat vonna maga után.

Az Országos Választási Bizottság 1991. június 25-én 16 órakor egyhangú szavazással megállapította, hogy a népszavazás kezdeményezéséhez benyújtott összesen több mint 240 000 aláírásból több mint a százezer hiteles.

Kelt Budapesten, 1990. június 25-én.

Tisztelettel:

Dr. Németh János, az Országos Választási Bizottság elnöke
és dr. Kara Pál, az Országos Választási Bizottság titkára.”⁸⁸

A parlament ez alapján köteles volt elrendelni a népszavazást.

Az elrendelő határozat az Nsztv. 1. értelmében két fontos elemből állt: tartalmazta a népszavazásra bocsátandó kérdést, továbbá a népszavazás időpontját. A kérdés egyértelmű és világos volt: „Kívánja-e ön, hogy a köztársasági elnököt közvetlen módon válasszák meg?”

A népszavazás igazi politikuma az időtényező volt, erről vitatkozott hosszasan a Tisztelt Ház, lázasan keresve a kikaput. Utólag olvasva a Parlamenti

⁸⁷ Kovács Virág idézi a Magyar Nemzet 1990. június 19-i számát. *Ki az aláírások gazdája?* Kovács Virág: *Köztársasági elnök – közjog – politika – hatalom*. PhD dolgozat kézirata, 2018, 146. o.

⁸⁸ ON. 1137–1138. o.

Naplót, félelmetes, hogyan lehet elvtelenül vitatkozni a direkt politikai érdekek szolgálatában, holott a törvény elég tág keretet biztosított az időre. A népszavazást az Országgyűlés a kezdeményezés benyújtásától számított legközelebbi ülészakán, de legkésőbb két hónapon belül rendelhetette el, s az országos népszavazást az elrendeléstől számított 3 hónapon belül kellett lefolytatni. Az idővita, amely jelentősen befolyásolta a népszavazás eredményét, számos javaslatot produkált.

3. Az „idővita”

Az első és szinte az egész parlament által kívánt időpont a július volt (például július 14-e). Ennek közjogi korlátját képezte az első Nsztv. 31. § (4) bekezdése, miszerint:

(4) Nem lehet kitűzni országos, illetőleg helyi népszavazást az országgyűlési képviselők, illetőleg tanácsstagok választásának időpontját megelőző és ezt az időpontot követő három hónapon belül.

Az első önkormányzati választások időpontjához képest (1990. szeptember 30. és október 14.) a 90 nap kizárta volna a júliusi népszavazást. A népszavazás ellenes parlamenti nagykoalíció az SZDSZ vezérletével „emelkedett” vitában – módosítva az Nsztv-t – gyorsan eltüntette a korlátot, nyitottá téve ezzel a júliusi időpontot.

Az 1990. évi XLVI. törvény a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény módosításáról és kiegészítéséről így rendelkezett: 5. § A Tv. 31. § (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(4) Nem lehet kitűzni országos, illetőleg helyi népszavazást az országgyűlési képviselők, illetőleg a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásának időpontját megelőző és azt követő hatvan napon belüli időpontra.”

A 60 napba már kényelmesen belefért a júliusi népszavazás.

Néhány képviselő felvetette az önkormányzati választásokkal együtt tartandó népszavazás lehetőségét, ezt akkor még törvény nem zárta ki. A népszavazást támogató Magyar Szocialista Párt „időjavaslatát” Vastagh Pál ismertette a parlamentben.

Idézzük: „Dr. Vastagh Pál (MSZP): Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Képviselőtársaim!

Röviden és tömören szeretném ismertetni a Szocialista Párt álláspontját

a népszavazás kiírását tartalmazó országgyűlési határozattal, illetőleg az ennek kapcsán beterjesztett törvénymódosító javaslatokkal kapcsolatban.

Álláspontunk lényegét az adja, hogy az Országgyűlésnek olyan határozatot kell elfogadnia a népszavazás kiírásához, amely optimális kereteket és feltételeket teremthet a népszavazás eredményes lebonyolításához. Ebben a tekintetben három összefüggő feltételre szeretném felhívni a figyelmüket. Az eredményes lebonyolítás egyik alapvető kelléke a jól megválasztott időpont. Másodszor a világosan és egyértelműen megfogalmazott kérdés, amely az állampolgárok döntő többsége számára egyértelművé teszi, hogy miben kell kifejezni akaratukat. Harmadszor: fontosnak tartjuk és az előző kettővel egybekapcsolódónak tekintjük azokat az eljárási szabályokat, garanciális szabályokat, amelyek a népszavazás lebonyolításának aktusát jogilag megalapozottá teszik, és széles körű biztosítékokat tartalmaznak a lebonyolítás sikeressége érdekében.

Amikor a népszavazás lehetősége az Országgyűlésen felvetődött, akkor számunkra igen megnyugtató módon maga a miniszterelnök úr is nyilatkozott – június 19-én valamennyien hallhattuk –, miszerint a népszavazásra később kell, hogy sor kerüljön. Ennek a véleménynek adott hangot a Magyar Demokrata Fórum frakciójának vezetője is egy hét múlva, június 25-én, amikor részletesen taglalta, miért elhamarkodott a népszavazás július 14-re történő kitűzése. Következtetésében eljutott annak megállapításáig – hadd idézzem: „Farizeus álláspontnak tartjuk azt, hogy tűzzünk ki egy népszavazást, de lehetőleg úgy, hogy biztos, hogy az emberek ne menjenek el szavazni...”

Ezért – az időpont tekintetében – bár tudjuk, hogy jogilag többféle értelmezésre nyílik lehetőség, mi is arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy kapcsolódjon össze a népszavazás a helyhatósági választásokkal olyan értelemben is, hogy ez elő is segíthet társadalmi és állampolgári aktivitást a szavazáson történő megjelenés szempontjából. Nem biztos, hogy annak fékező hatása lehet a helyhatósági választások szempontjából.”⁸⁹

A felszólalás is jelzi – Antallra hivatkozva –, hogy a népszavazásra az önkormányzati választások utáni időben 60 nap után kerüljön sor. Ezt az álláspontot támogatták, kérték a népszavazás kezdeményezői, támogatói is.

⁸⁹ ON 1286–1287. o.

Király Zoltán így érvelt:

„Tisztelt Ház! Hadd kezdjem magam is azzal, amit az időpont kérdésében már többen szóvá tettek, miután mostani, népszavazás elrendelését tartalmazó országgyűlési határozattervezet az időpontról is szól, röviden kitérnék arra.

Már sok minden elhangzott pro és kontra a megelőző vita során, csak azokat érintem, ami eddig talán nem hangzott el. Nem kívánok arra hivatkozni, amit mások már megtettek, akár Kónya Imrének, akár másoknak címezve. Azt is megértem, amit Kónya Imre mondott, hogy ez egy kompromisszum a részünkről és a másik fél részéről, ami a július 29-i időpont dologában történt.

Csupán egyetlen dologra szeretnék hivatkozni, és ez ügyben Kónya Imre gondolatának lényegét idézném: az időjárással nem lehet kompromisszumot kötni. Július 29-e ugyanúgy a legvadabb nyári időszak – ahogy azt Kónya Imre joggal megfogalmazta.

A szükséges mezőgazdasági munkákkal nem lehet kompromisszumot kötni, és ez ugyanúgy érvényes – ahogy Kónya Imre szól – a július 29-i időpontra is (zaj) és ugyanúgy érvényes az is, hogy az emberek szabadságon vannak, és az állampolgároknak igen nagy részével ugyancsak nem lehet innen szabadságuk ügyében, tehát a Parlamentből kompromisszumot kötni.

Én tehát úgy gondolom, továbbra is fennáll az a helyzet, hogy itt egy kiírt népszavazás gyakorlatilag arra íratik ki, hogy ne legyen eredményes, hogy a választópolgárok ne tudjanak elmenni és részt venni azon. Ezt tényként állapítom meg, mert még csak feltételezni sem szeretném, hogy itt a népszavazás bojkottjáról van szó...

Szeretném még egyszer megismételni: úgy gondolom, Antall miniszterelnök urat is a felelősségérzet vezette, a helyhatósági választásokért érzett felelősségérzet, amikor azt a javaslatot tette egy héttel ezelőtt, hogy decemberre tüzzük ki a népszavazás időpontját. Eközben az ideiglenes köztársasági elnök úr ideiglenes jelleggel gyakorolhassa valamennyi jogát.

A másik dolog: nem érzem összeegyeztethetetlennek azt, hogy a népszavazás tisztább helyzetben, a helyhatósági választásokat nem sértve, a helyhatósági választások után tüzessék ki.”⁹⁰

⁹⁰ ON 1333. o. és 1342. o.

Fodor István (független képviselő) véleménye:

„Nem vonom vissza a módosító javaslatomat. Továbbra is úgy érzem: az volna a tisztességes, ha decemberre írnánk ki a népszavazást, és nem júliusra. Nem gondolom azt, hogy ezt egymagam jobban tudom, mint az egész Ház, ezért a Ház döntését ebben a tekintetben tudomásul veszem.”⁹¹

Kovács Virág mélyelemzéséből azt is megtudhatjuk, hogy a kezdeményező, Király Zoltánt felkaroló független képviselőcsoport részéről volt egy további kompromisszumos javaslat is:

„Az aláírások összegyűlte után *Németh Miklós*, Király Zoltánnal egyetértésben azt a javaslatot tette, mintegy kompromisszusként, hogy most – kivételesen – mégis inkább a parlament válassza meg a köztársasági elnököt, de csak két esztendőre. A két év alatt pedig elegendő idő állna rendelkezésre arra, hogy egy véleménykérő népszavazást tartsanak a megválasztás módjáról.

Emiatt a javaslat miatt a két politikust újabb vádak érték: „...ráadásul annak tudatában ajánl kompromisszumot, hogy már megvan a százezer aláírás, fittyet hányva ezáltal az aláírókra (...) így ismét a kiskorúak padjába kerülne a társadalom.”* „Hogy miként lehet – a demokrácia látszatába csomagolt dologgal – hazardírozni, azt jól példázza *Németh Miklós* és *Király Zoltán* Parlament elé terjesztett módosító indítványa. (...) Magyarul a parlamenti alkudozásra akarták felhasználni a kétszáz-ezer aláírást, amit nem erre kaptak a néptől. Mi most is azt mondjuk, amit tavaly ősszel: Döntsön a nép!”**

A két képviselő indítványa – mint az az idézetekből is kiderül – nem volt szerencsés politikai fogás, nemcsak azért, mert támadták őket emiatt, sokkal inkább azért, mert hiteltelenné tette szándékukat és rontotta népszavazási kezdeményezésük eredményességének esélyeit.”⁹²

⁹¹ ON 1343. o.

⁹² Kovács Virág: uo. 146–147. o. A belső idézetek forrása:

* Szavazzunk bizalmatlanságot a népnek? Magyar Hírlap, 1990. június 19., 3. p.

** SZDSZ állásfoglalás a népszavazásról. Országos Sajtószolgálat, 1990. június 26., 4. p.

4. A népszavazás elrendelése

Mikor legyen tehát a népszavazás: július, szeptember, december, vagy két év múlva? A parlament – SZDSZ-javaslatra – nagyon határozottan döntött:

„Ezt követően a módosító javaslatoknak a népszavazás időpontjára vonatkozó részéről kell döntenünk. Dr. Vastagh Pál képviselőtársunk javaslata: 1990. szeptember 30-a, vasárnap, dr. Fodor István és Király Zoltán képviselőtársunk a vitában korrigált módosító javaslata a népszavazás időpontjára: december 2-a. Kérdezem a tisztelt Országgyűlést, elfogadja-e Vastagh Pál képviselőtársunk módosító javaslatának az időpontra vonatkozó részét. Kérem szavazni. (20 „igen”, 213 „nem”, 1 tartózkodás.) Kimondom a határozatot: az Országgyűlés 20 „igen” szavazattal, 213 ellenszavazattal és 1 tartózkodással a módosító javaslatot nem fogadta el.

Ezek után kérdezem a tisztelt Országgyűlést, elfogadja-e a népszavazás kiírásáról szóló országgyűlési határozati javaslatot? Kérem szavazni. (Szavazás: 200 „igen”, 19 „nem”, 12 tartózkodás.) Kimondom a határozatot: az Országgyűlés 200 „igen” szavazattal, 19 ellenszavazattal és 12 tartózkodással az országgyűlési határozatot elfogadta.”⁹³

Az elrendelő országgyűlési határozatokat eredetiben közöljük:

„AZ ORSZÁGGYŰLÉS 56/1990. (VII. 11.) OGY HATÁROZATA NÉPSZAVAZÁS ELRENDELÉSÉRŐL

I.

Az Országgyűlés a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény 10. §-ának (1) bekezdése alapján – állampolgári kezdeményezésre – népszavazás megtartását rendeli el az alábbi kérdésben:

Kívánja-e Ön, hogy a köztársasági elnököt közvetlen módon válasszák meg?

(Igenlő válasszal elutasítja, nemleges válasszal megerősíti az Országgyűlésnek ebben a kérdésben már meghozott döntését, mely szerint a köztársasági elnököt az Országgyűlés választja.)

⁹³ ON 1351. o.

II.

A népszavazás időpontja 1990. július 29., vasárnap.

III.

A népszavazással kapcsolatos eljárás határidői, határnapjai:

1. a szavazatszámoló bizottságok tagjainak kiegészítése 1990. július 16-áig.
2. a választók nyilvántartásának elkészítése, kifüggesztése, a választópolgárok értesítése – a helyben szokásos módon – a népszavazás elrendeléséről, a szavazás napjáról, a szavazóhelyiség címéről 1990. július 20-áig.
3. a választók nyilvántartásával kapcsolatos kifogás bejelentése a kifüggesztés napjától 1990. július 25-éig.

Szabad György s. k.,

az Országgyűlés megbízott elnöke

Dr. Horváth József s. k.,

az Országgyűlés jegyzője

Trombitás Zoltán s. k.,

az Országgyűlés jegyzője

Melléklet az 56/1990. (VII. 11.) OGY-határozathoz

SZAVAZÓLAP MINTA

Kívánja-e Ön, hogy a köztársasági elnököt közvetlen módon válasszák meg?

(Igenlő válasszal elutasítja, nemleges válasszal megerősíti az Országgyűlésnek ebben a kérdésben már meghozott döntését, mely szerint a köztársasági elnököt az Országgyűlés választja.)



Igen



Nem

Szavazni a négyzetben elhelyezett „+” jellel lehet.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS 57/1990. (VII. 27.) OGY-HATÁROZATA

az 1990. évi köztársasági elnök közvetlen választására vonatkozó népszavazás előkészítésének és lebonyolításának pénzügyi szükségletei biztosításáról*

I.

Az Országgyűlés az 1990. július 29-i népszavazás eredményes lebonyolítása érdekében a következő határozatot hozza:

1. A Kormány a pénzügyminiszter útján az állami költségvetésből a népszavazásra soron kívül 400 millió Ft-ot a Belügyminisztérium részére pótelőirányzatként, céljelleggel és utólagos elszámolási kötelezettség mellett bocsásson rendelkezésre.

2. A Belügyminisztérium a népszavazás előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatos pénzügyi feladatokat központilag irányítsa, a felmerülő kiadásokat az erre vonatkozóan készített költségvetésben szereplő jogcímenek biztosítsa, illetve teljesítse.

3. A Belügyminisztérium a tanácsok részére a választási költségvetésben foglaltak szerint normatív módon biztosítsa a szükséges pénzeszközöket.

4. Az Állami Számvevőszék a népszavazás után vizsgálja meg a népszavazás költségeire az 1. pontban meghatározott 400 millió forint, valamint a *mellékletben* foglalt normatívák indokoltságát és a felhasználás célszerűségét. A vizsgálat eredményéről az önkormányzati választások előtt az Országgyűlést tájékoztassa.

Szabad György s. k.,
az Országgyűlés megbízott elnöke

Bárdos Balázs s. k.,
az Országgyűlés jegyzője

Dr. Kóródi Mária s. k.,
az Országgyűlés jegyzője⁹⁴

⁹⁴ Az országgyűlési határozatok forrása: A Magyar Országgyűlés jogalkotása 1990. május 2. – december 31. Magyar Országgyűlés kiadványa Budapest 1992. (A szerkesztőbizottság elnöke: Szabad György) 249. o.

5. A népszavazás eredménye

Íme az országos népszavazás hivatalos eredménye:

„AZ ORSZÁGGYŰLÉS 63/1990. (VIII. 8.) OGY-HATÁROZATA NÉPSZAVAZÁS EREDMÉNYÉRŐL

Az Országgyűlés a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1990. évi XXXIX. törvénnyel és az 1990. évi XLVI. törvénnyel módosított 1989. évi XVII. törvény 24. §-a (3) bekezdésének megfelelően az Országos Választási Bizottságnak, az Országgyűlés megbízott elnökéhez eljuttatott tájékoztatója alapján a népszavazás eredményét a következők szerint állapítja meg:

I.

Az 1990. július 29-én megtartott országos népszavazás eredménye:

A választójogosultak száma: 7 820 161, a népszavazáson leadott szavazatok száma: 1 087 968 (13,91%).

A leadott szavazatokból érvénytelen: 9069 (0,84%), az érvényes szavazatok száma: 1 078 899 (99,16%), amely a választójogosultak számához viszonyítva: 13,79%

A választójogosultak számának több mint a fele: 3 910 081.

A népszavazás kérdésére érvényesen leadott igen szavazatok száma: 926 823 (85,90%), a nem szavazatok száma: 152 076 (14,10%).

A választópolgárok 1990. július 29-én a törvény által előírt számban nem szavaztak, ezért a népszavazás érvénytelen.

II.

Az Országgyűlés megköszöni a népszavazás során a szavazatszámoló bizottságok és más választási szervek tagjainak, valamint a tanácsai dolgozóknak a munkáját.

Szabad György s. k.,
az Országgyűlés megbízott elnöke

Balogh Gábor s. k.,
az Országgyűlés jegyzője

Glattfelder Béla s. k.,
az Országgyűlés jegyzője⁹⁵

⁹⁵ Ld.: A Magyar Országgyűlés jogalkotása 1990. május 2. – december 31. 252. o.

A júliusi népszavazás a „várt” eredményt hozta. Hazai és nemzetközi összehasonlításban is kirívóan alacsony részvétel jellemezte (13,91%), amelynek, vagyis az érvénytelenségnek számos magyarázata lehet.⁹⁶ Az egyik ilyen ok talán a népszavazási események gyorsasága, a kampány rövidsége. A bejelentéstől (június 5.) a szavazás napjáig (július 29.) kevesebb, mint két hónap telt el, a kampány lényegében a parlamentben zajlott. A parlamenti pártok tulajdonképpen lebeszéltek a népet a népszavazáson való részvételről.

A másik ok: a nagykoalíciós pártoknak tulajdonképpen jól jött a karanténba került MSZP rácsatlakozása a népszavazásra, mert elő lehetett venni az 1989-es népszavazásban is alkalmazott kommunisztázás retorikáját, a „kommunisták utolsó átmentési kísérletének” tekintve a népszavazást. Ez derül ki az alábbi, rövid értékelésből is:

„A Magyar Szocialista Párt igyekezett politikai tőkét kovácsolni abból, hogy a két nagy párt megegyezett: a legfőbb közjogi méltóság személyéről a parlament döntsön, míg a közvélemény az előző egy évben a köztársasági elnök közvetlen megválasztása mellett volt – bár ez az 1989. novemberi népszavazásból nem derült ki egyértelműen, az erre vonatkozó kérdés ellentmondásos, nehezen érthető, illetve az elnökválasztás módját és idejét összekapcsoló megfogalmazása miatt. A szocialisták tehát a paktumpártokat a közvélemény – legalábbis e kérdésben való – feltételezett támogatásának reményében igyekeztek nehéz helyzetbe hozni, meggyengíteni, illetve ezen a réven remélték a köztársasági elnöki posztot pártjuk számára biztosítani. (A közvetlen választáson ugyanis közismertsége folytán jóval nagyobb eséllyel indulhatott volna szocialista párti jelölt – akár Pozsgay Imre, akár Horn Gyula, akár Szűrös Mátyás –, mint más párt jelöltje.) Számításukba azonban hiba csúszott. Igaz ugyan, hogy az emberek többsége – különösen a kevésbé iskolázottak – a közvetlen választást tartotta demokratikusabbnak, de ekkorra már nagyon sokan belefáradtak a „folytonos” szavazásba, s politikai aktivitásra való hajlandóságuk erősen lecsökkent. Az MSZP százezer aláírás összegyűjtésével elérte ugyan, hogy megtartsák a népszavazást, ez azonban érdektelenségbe fulladt. A kudarchoz a kedvezőtlen időpont (a nyaralások és az aratás ideje) és az intenzív propagandakampány hiánya is hozzájárult.

Így történhetett, hogy nem sokkal a népszavazás előtt a felnőtt lakosság több mint egyharmada nem tudta: miről tartanak referendumot, s csak fele részük

⁹⁶ *A népakarat dilemmái. Népszavazások Magyarországon és a nagyvilágban.* (Szerk.: Enyedi Zsolt). Századvég, Budapest, 2009.

helyeselte annak kiírását. A közvélemény-kutatások során 45% állította: biztosan elmegy szavazni, a valóságban csak 14% jelent meg az urnáknál. Ez a tény éles ellentétben áll azzal, hogy a választások márciusi és áprilisi fordulójában az előzetes felmérések alapján pontosan előre lehetett jelezni a szavazók arányát. Hasonlóképpen tavasszal az emberek szinte hajszálpontosan „megjósolták” a részvételi arányt, most messze túlbecsülték, amikor úgy vélték, hogy 53%-os lesz.

Az MSZP számára némi vigaszul szolgálhat, hogy ha az érvényességhez elegendő számú állampolgár él szavazati jogával, akkor feltéhetőleg a közvetlen választás mellett dönt a többség. Erre nem a valóságosan leadott szavazatok arányaiból következtethetünk, hiszen ezek az adatok nem alapoznak meg egy ilyen következtetést, mivel a résztvevők között minden bizonnyal magasan felülreprezentáltak voltak a közvetlen választás és az MSZP hívei. A közvélemény-kutatások eredményei adnak okot e feltételezésre: az összes megkérdezett 53, a szavazni szándékozók 68%-a állította: igennel válaszolna a feltett kérdésre. A többség (58%) úgy vélte: a népszavazás a közvetlen elnökválasztás mellett fog dönteni.⁹⁷

Figyelemre méltó tény, hogy a politikai apátia idején megtartott népszavazáson közel egymillió állampolgár szavazott igennel a „Kívánja-e Ön, hogy a köztársasági elnököt közvetlen módon válasszák meg?” kérdésre. A kérdés alkotmányos jelentősége nem ilyen eredményt érdemelt volna. Lejárátódott a népszavazás és az államfő intézménye is.

Tíz hónapon belül közel tíz fontos alkotmányos aktus érintette tehát a köztársaságielnöki-intézményt: két politikai megállapodás, három alkotmánymódosítás, két országos népszavazás s ugyanennyi alkotmánybíróági határozat.

A népszavazás után szinte azonnal lezárult az államfői intézmény ideiglenességének korszaka. Az országgyűlés ünnepi ülésén, 1990. augusztus 3-án titkos szavazással 295 igen szavazattal, 13 ellenében köztársasági elnökké választotta Göncz Árpádot.⁹⁸ A parlamenti döntés közjogilag öt évre stabilizált egy nemzeti intézményt, amelynek jogi és politikai stabilitása fontos demokráciakritérium.

A rövid intézménytörténeti kronológia után elmondható a köztársasági elnök közjogi körvonalait megrajzoló alkotmánymódosításokról, hogy valójában

⁹⁷ A Magyar Közvélemény-kutató Intézet közleménye. Ld.: Magyarország Politikai Évkönyve 1991, uo. 589–590. o.

⁹⁸ Az Országgyűlés ünnepi ülésének jegyzőkönyve 1990. augusztus 3-án, 2198–2203. o.; A 64/1990. (VIII. 8.) OGY-határozat a köztársaságielnök-választásáról.

születésük pillanatában a történelem lenyomatai. Az államfő parlamenthez fűződő kapcsolatait az első (a kerekasztal politikai alkujára épülő) alkotmány-szöveg „vékonyította” el. A kerekasztalnál – ezt erősítette fel a népszavazási kampány is – valami (a kommunizmus) és valaki (Pozsgay Imre) ellen történt az alkotmányozás.

Az államfőnek a végrehajtó hatalomhoz való viszonyát az MDF–SZDSZ-megállapodás zavarta meg. A paktum a legnagyobb ellenzéki pártnak adott át egy parlamenti többségi elven nyugvó intézményt, ugyanakkor a közjogilag túlsúlyos kormányfő vazallusaként képzelte el az államfőt.

6. Zárógondolatok, tanulságok

A népszavazásra még abban az időben kerülhetett sor, amikor a törvények nem zárták ki a kérdés feltételét. 1990-et követően is számos, hasonló témájú népszavazási kezdeményezést nyújtottak be az országgyűlés elnökéhez, később, 1997 után pedig az OVB elnökéhez. Két példát idéznék: az első az FKgP 1995. márciusában benyújtott kezdeményezése:

Az aláírásgyűjtő íveken az alábbi kérdések szerepeltek:

„Kívánja-e, hogy a jelenlegi törvények módosításával

- 1995-től kezdődően a Magyar Köztársaság elnökét közvetlen szavazással a nép válassza meg?
- Növeljék meg a nép által választandó köztársasági elnök hatáskörét a végrehajtó hatalom korlátozása érdekében?
- A nép által megválasztandó köztársasági elnök a hivatalba lépésétől számított hat hónapon belül kezdeményezzen törvényalkotást a fiatalok első munkahelyhez és első lakáshoz jutásának előmozdítására?
- A nép által megválasztandó köztársasági elnök a hivatalba lépésétől számított hat hónapon belül kezdeményezze egy – az Európai Unió mércéjéhez igazodó – új nyugdíjtörvény meghozatalát?”

Az országgyűlés az AB határozataira hivatkozva – mindenekelőtt a 2/1993. (I. 22.) határozatra – a népszavazást nem rendelte el. Az AB szigorú tétele szerint az alkotmány módosítása tárgyában olyan ügydöntő népszavazás, amelynek eredménye kötelező az országgyűlésre, nem rendelhető el.⁹⁹

⁹⁹ Kukorelli István: *Az országos népszavazás 1989–1998*. In: *Tradicció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*. Századvég Kiadó, Budapest, 2006, 74–86. o.

A másik példa: 1999-ben a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom nyújtott be kezdeményezést az Országos Választási Bizottsághoz azzal, hogy a kérelmezők országos népszavazást kívánnak kezdeményezni abban a kérdésben: „Kívánja-e Ön, hogy a köztársasági elnököt közvetlen módon a választópolgárok válasszák meg?”

Az OVB – amelynek akkor elnöke voltam – megállapította, hogy az aláírásgyűjtő ív megfelel a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény 118. § (2)–(4) bekezdésében foglalt alaki feltételeknek; a feltett kérdés pedig az országos népszavazásról szóló 1998. évi III. törvény 13. § (1) bekezdésében foglaltaknak. Erre figyelemmel az OVB az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát és az azon szereplő kérdést az ügyben meghozott 10/1999. (IV. 14) OVB számú határozatával hitelesítette.

Határozatunkat arra alapoztuk, hogy a népszavazásra bocsátott kérdés az Alkotmány 28/C § (5) bekezdésében felsorolt tilalmi rendelkezések egyikét sem sérti. Erősítette érvelésünket az is, hogy az akkori taxatív felsorolás kizárólag az 1997-ben alkotmányos intézménnyé tett népszavazásra vonatkozó, alkotmányi tárgykörök viszonylatában tiltotta a népszavazást. Ebből „a contrario” következett, hogy más kérdés, amelyre nem vonatkozik direkt kizáró ok, népszavazás tárgya lehet.

A sors furcsasága, hogy már alkotmánybíróként élhettem meg a 25/1999. (VII. 7) AB-határozat megszületését, amelynek előadója Németh János elnök úr volt és amelynek megalkotásából értelemszerűen ki voltam zárva.

A döntés rendelkező része így szólt:

1. „Az Alkotmánybíróság megállapítja: alkotmánymódosítás csak az Alkotmányban előírt eljárási rendben [Alkotmány 24. § (3) bekezdés] történhet; az Alkotmány módosítására irányuló kérdésben választópolgárok által kezdeményezett népszavazásnak nincs helye. Az Országgyűlés által elfogadott alkotmánymódosítás ügydöntő népszavazással megerősíthető.

2. Az Alkotmánybíróság az Országos Választási Bizottság 10/1999. (IV. 14) OVB számú határozatát megsemmisíti és az Országos Választási Bizottságot új eljárásra utasítja.”¹⁰⁰

¹⁰⁰ Az ABH 1999, 251. o. 91. sz. határozatának 1. pontja.

Az Alkotmánybíróság tehát a korábbi alkotmánybíróági precedensek alapján, „piros lámpát gyújtva” hozta meg döntését a kifejezett, normatív alkotmányos tilalom ellenére. Nyitva hagyta viszont az utat a megerősítő referendum, a véleménynyilvánító népszavazás és a népi kezdeményezés előtt is. Ezeket a kapukat zárta el véglegesen Magyarország új Alaptörvénye, amely átvéve az Alkotmánybíróság gyakorlatát, a kizáró okok listáját ezzel kezdi:

„Nem lehet országos népszavazást tartani:

a) az Alaptörvény módosítására irányuló kérdésről” (8. cikk (3) bekezdés)

Az Alaptörvény már nem ismer sem népi kezdeményezést, sem véleménynyilvánítót, sem megerősítő népszavazást.

Európában szinte példa nélküli eset, hogy a közvetlen demokráciának, a népszavazásoknak érintkezési pontja sincs az alkotmányozó hatalommal. Ez az abszolút védelem, véleményem szerint, a politikai részvételi jog aránytalan korlátozása.

Mindeközben az Alaptörvény tovább vitte magával a köztársasági elnök parlament általi választásának 1946-os módját, amin már rég túljárt az idő. Egyedülálló magyar kuriózum a világon, hogy a második választási fordulóban továbbra is az lehet az államfő, aki „tekintet nélkül a szavazásban résztvevők számára” a legtöbb érvényes szavazatot kapta. Magyarországon akár két országgyűlési képviselő is választhat köztársasági elnököt. Ez több, mint demokrácia deficit, a demokratikus intézmények szintjén.¹⁰¹

Bevallom elfogultságomat, a kezdet kezdetétől a közvetlen államfő választás híve voltam, s az emellett szóló alkotmányjogi érveket erősebbnek

¹⁰¹ Holló András (szerk.): *A köztársasági elnök az új alkotmányban*. KJK–MTA ÁJI, Budapest, 1995, Csink Lóránt: *Az államfő jogállása Európában és Magyarországon*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2008, Kovács Virág: *Köztársasági elnöki jogállás és hatalom Magyarországon* (Kézirat), Budapest, 2012, Petrétei József: *A köztársasági elnök választásának szabályozásáról* (Kézirat), Pécs, 2005, Tóth Károly: *A köztársasági elnök közvetlen választásáról (egy alkotmánybíróági döntés margójára)* (Kézirat), Szeged, 1999. Részletes bibliográfiát közöl a témáról Soltész István: *Bibliográfia Az alkotmányról, az Országgyűlésről, a központi állami szervekről és a választási rendszerekről* című munkája. Parlamenti Módszertani Iroda, Budapest, 2012, 192–233. o.

vélem ma is.¹⁰² Az sem lehet véletlen, hogy a parlamenti köztársaságokban (például az EU-ban) egyre több ország erre a választási módra tért át (Ld. a V4-ek legutóbbi alkotmánymódosításait).

A magyar államfőválasztást megviselte a történelem, s a parlamenti pártok, az elit alkotmányfilozófiája sem volt mindig elvi és korrekt. Az 1995–98-as alkotmányozás során például a KDNP, az FKgP, az MSZP határozottan a közvetlen választás híve volt, az MDF rendre ingadozott. A ma is létező rendszerváltó pártok közül, úgy tűnik egyedül a FIDESZ maradt, aki megfelelőnek gondolja ezt a fajta legitimációt is. Egy korrekt, jó időben tartott, akár csak egy véleményező népszavazás sokat segíthetett volna a kérdésben és lenne legalább egy példánk a „népi alkotmányozásra” is. Mert sok nincs:

¹⁰² Kukorelli István: *Közvetve, vagy közvetlenül? Az államfő választása*. In: Magyarország saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet. MÉRY RATIO Kiadó, 2014, 201–215. o.

Harmadik népszavazás:

A NATO-népszavazás (1997. november 16.)

1. *Búcsú a Varsói Szerződéstől, rohanunk a NATO-ba*

A Varsói Szerződés létrejöttét egyértelműen a NATO megalakítása, „a nyugati agresszorok elleni védelem” motiválta, s azt nyolc szocialista állam biztonságpolitikai okokból hozta létre a hidegháború szellemében. Jól ismerjük, hogy működött és nem a külső ellenség ellen lépett fel, hanem elsősorban a kiválni készülő tagállamokba avatkozott be katonailag. Nem csak a tréfában volt ismerős a Varsói Szerződés hívószáma, nevezetesen az 56–68–81. A katonai szervezet központja legújabb kutatások szerint a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumában volt.

A Magyarországon az 1955. évi III. törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés eredetileg húsz évig maradt volna érvényben.¹⁰³ A Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés időbeli hatályának meghosszabbításáról azonban a tapasztalatok birtokában 1985. május 14-én újabb megállapodást írtak alá, további húsz évre.¹⁰⁴ A döntés nem sok realitásérzékről tanúskodott, az aláírók között már feltűnik a reformer Mihail Gorbacsov is. A bomlás Albánia 1968 utáni kilépésével vette kezdetét, 1990-ben a német állam egységesülésével megszűnt az NDK tagsága. A demokratizálódó tagországok a rendszerváltás éveiben sorban jelentették be kilépési szándékukat. A megszűnési folyamatban a magyar kormány mindvégig kezdeményező volt. Antall József 1990. június 7-én a moszkvai Kreml-ben tette meg ismert javaslatát a Varsói Szerződés egészének felbontására, más javaslatokkal ellentétben.

„1956-ban Nagy Imre forradalmi kormánya határozott döntést hozott Magyarország kilépéséről a Varsói Szerződésből, ami akkor egyoldalú deklaráció volt. Mára – és ebben egyetértés van köztünk – a Varsói Szerződés, mint az európai szembenállás egyik maradványa, felülvizsgálatra szorul. A jelenlegi körülmények között értelmét veszíti a szerződés katonai szervezete,

¹⁰³ 1955. évi III. tv. Törvények és rendeletek gyűjteménye 1955. 4–6. o.

¹⁰⁴ 1985. évi 8. sz. törvényerejű rendelet. Törvények és rendeletek gyűjteménye 1955. 113. o. Aláírói a következők: Todor Zsivkov, Gustav Husak, Wojciech Jaruzelski, Kádár János, Erich Honecker, Nicolae Ceausescu, M. Sz. Gorbacsov

amely felfogásunk szerint mellőzhetővé válik a jövőben és fokozatos, 1991 végéig történő felszámolása is kívánatos lehet.”¹⁰⁵

1991. február 25-én, Budapesten a tagállamok delegációi elfogadták a nemzetközi szerződés hatályának megszűnését, majd július 1-jén Prágában a küldöttségek vezetői aláírták a Varsói Szerződés megszűnéséről szóló jegyzőkönyvet.¹⁰⁶

Történelmi tény, hogy az utolsó megszálló szovjet katona (Viktor Silov altábornagy) 1991. június 19-én, 15 óra 1 perckor elhagyta hazánk államterületét. Magyarország katonai szuverenitása az egyezmény értelmében helyreállt. A Magyar Országgyűlés az ország szabadsága visszaszerzésének jelentőségéről és a magyar szabadság napjáról külön emléktörvényt alkotott.¹⁰⁷

A katonai függetlenség, a szabadság élménye mellett, ugyanakkor tény, hogy a rendszerváltozást közvetlenül követően „a magyar kül- és biztonságpolitika egyik prioritása lett az euroatlanti intézményekhez való közeledés.”¹⁰⁸

Ezt a közeledést a parlamenti pártok túlnyomó többsége és a kormányok – mondhatni így is az uralkodó magyar politikai elit – egyértelműen támogatták. Az első szabadon választott miniszterelnök, Antall József 1991. október 28-án a brüsszeli NATO-székházban „A NATO – az európai stabilitás záloga” címmel tartott előadást.¹⁰⁹ Ez a felszólalás egyenes folytatása volt annak, hogy a Tisztelt Ház 1991 februárjában elfogadta a NATO által a Magyar Országgyűlésnek felajánlott társult tagságot és ezzel a kapcsolatok felvétele elindult.¹¹⁰

A magyar társadalom ugyanakkor sokkal megosztottabb volt a NATO kérdésében. Komoly érvek és ellenérvek ütköztek meg, sokféle félelem (nukleáris fegyverek kerülnek Magyarországra, itt állomásoznak az oroszok helyet most a NATO-csapatok stb.) és tájékozatlanság létezett.¹¹¹ Sokféle zavarodottság

¹⁰⁵ Antall József: *Modell és valóság II.* Athenaeum Nyomda Rt., Budapest, 1994, 321. o.

¹⁰⁶ 41/1991. (VII. 18.) OGY-határozat az 1985. április 26-án aláírt jegyzőkönyv hatályának megszüntetéséről Prágában aláírt jegyzőkönyv megerősítéséről

¹⁰⁷ 2001. évi XVII. tv. ld. továbbá Antall József: *Vége a megszállásnak*, id. mű uo. 165–176. o.

¹⁰⁸ Dunay Pál – Gazdag Ferenc: *Az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete.* Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1977, 5. o.

¹⁰⁹ Antall József uo. 344–348. o.

¹¹⁰ Ld. 3/1991 (II. 7.) OGY-határozat az Észak-Atlanti Közgyűlés által a Magyar Országgyűlésnek felajánlott társult tagság elfogadásáról

¹¹¹ N. Rózsa Erzsébet: *Magyarország, a NATO és a nukleáris fegyverek.* Magyar Békeshivetség kiadványa, Budapest, 1997, Szabó János: *Út a NATO-ig.* In: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 1998.* Budapest, 1998, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 302–312. o.

volt a fejekben, gondoljunk csak arra, hogy az általánosan kötelező katonai szolgálat négy évtizeden keresztül a férfi lakosságot, akik nem jóakaratukból a Varsói Szerződés katonái voltak, a NATO legyőzésére képezte ki. Nem csak a dezinformáló politikai foglalkozásokon, hanem az éles gyakorlatokon is. Persze ennek ellenkező hatása is volt, a mindenkor kiskatonák alig várták már a leszerelés napját, tisztában voltak a Magyar Néphadsereg „hadrafoghatóságával”, a modernebb nyugati fegyverek létevel.

A NATO-hívek mellett sokan voltak hívei a semlegesség megtartásának is. Illusztrációként idézünk a sarkosabb nézetekből.

Balogh András szerint:

„Miért törekszenek a közép-európaiak a NATO felé, miért akarnak sürgősen teljes tagságot szerezni? Erre a nagyon sokszor feltett kérdésre a válasz két főcsoportba osztható.

A belépés egyik motivációját kétségtelenül biztonságpolitikai megfontolások képezik, nevezetesen olyanfajta bizonytalansági érzés, amely részben a történelmi múltból öröklött, részben az elmúlt évtizedek orosz dominanciájával kapcsolatos, részben az új nemzetközi biztonságpolitikai kihívások idézték elő.

A közép-európaiak teljes NATO-tagságra való törekvésének másik nyilvánvaló oka abban található meg, hogy kormányaik és közvéleményeik nagyobb része meg van győződve, hogy a NATO-tagság az egyik legkézzelfoghatóbb jele annak, hogy az euróatlanti világhoz tartoznak, közelebb kerülnek ahhoz a térséghez, amelyhez őket történelmük, kultúrájuk és gazdasági kapcsolataik kötik. Ezek az országok a NATO-tagságon keresztül közelebb kívánnak jutni egyéb európai és atlanti intézményekhez, mindenekelőtt az Európai Unióhoz.”¹¹²

Az ellenzők érveit talán legmarkánsabban Csurka István fogalmazta meg 1997-ben, az *Utolsó alkalom* c. írásában:

„És mégis, ha a nemzetben most megvolna a kellő helyzetfelismerés, a bátorság és az elszántság, szinte pofonegyszerű módon fordíthatnánk sorsunkon, és ismét végrehajthatnánk egy olyan tettet, melyre felfigyelne a világ.

Ettől fél a vékony hatalombirtokos réteg, a csatlós elit és ettől fél a kormány. Elkövetett bűnei számosabbak és súlyosabbak, mint a negyven év alatt

¹¹² Balogh András: *Kelet-közép-Európa és a NATO bővítése*. Európa Ház, Budapest, 1997, 2–3. o.

elkövetett kommunista bűnök. Igaz, most nem voltak kivégzések, megtorlások, ám az egész magyar nép esélytelen másodosztályú földönfutó lett a saját hazájában. És éppen akkor lett az, amikor felszabadulhatott volna. Ezekért a privatizációs bűnökért, ezekért a népet páriává züllesztő milliárdos rablásokért felelni kell, s elég egy hajszálon elcsúszni, elég, ha egy józan, bátor felismerés végigfut a nép lelkén, és máris újra itt állnak az egyszer már elkerült, kijátszott, széthazudott felelősségre vonás előtt, amelyben csak az nincs biztosítva, hogy a magyar nép még egyszer olyan hiszékeny és botor lesz, mint előzőleg.

Nem emiatt van ez az érthetetlen zűrzavar, kapkodás és kétségbeesett kapkodás a NATO-ba?

Miről is van szó tulajdonképpen?

Az a politikai kérdés, hogy a Magyar Köztársaság él-e a számára tessék-lássék felkínált lehetőséggel és kifejezi-e csatlakozási készségét a NATO katonai szervezetéhez, mind az európai politika, mint pedig a geopolitika szempontjából nézve közömbös. Ennek jelenleg sem az Orosz Birodalom, sem a Nyugat számára nincs stratégiai jelentősége. Ez egy tisztán politikai status quo őrző szándéknyilatkozat. Egy olyan alapszerződés, amelyből Argentínában soha nem lesz érettségi tétel. Ez az egész előhangja valaminek. Mert a status quo politikának az a lényege, hogy az országokat, a népeket mindig osztályozni kell, mint a cukorrépat. Mert a világvállalatoknak az az érdeke, hogy még a szomszédos államok is egyenlőtlenül fejlődjenek részben azért, hogy mindig legyen szükség közöttük rendfenntartásra, részben pedig azért, hogy mindig legyen olyan hely, ahol olcsóbb a munkaerő.

A NATO-ba jelenleg felvenni szándékozott három ország közül egyedül Lengyelország felvételének van stratégiai jelentősége. Csehország és Magyarország felvétele azért van kilátásba helyezve, hogy Ausztriával, Svájjal és Szlovéniával együtt ne alkothassanak a kontinens közepén semleges zónát. Ez azonban nem az esetleges orosz terjeszkedés elleni védelem, hanem globalizációs gazdasági érdek.

Magyarország natósításának mindössze a Balkán szemmel tartása céljából, felvonulási és hadtápterületként lehet valamelyes katonai értelmet tulajdonítani, de ha meggondoljuk, hogy Görögország a Balkánon már NATO-tag és már benne van az EU-ban is, akkor ez a szempont is elenyészik: Magyarország NATO-felvétele tehát más célokat kell, hogy szolgáljon.”¹¹³

¹¹³ Csurka István: *Az utolsó alkalom*. In: Magyarország politikai évkönyve 1998, uo. 885–886. o.

A harmadik csoportról se feledkezzünk meg, a régi rend hívei közül többen a megreformált, új Varsói Szerződés felállításában reménykedtek és elég korán tiltakoztak – már jogállami eszközökkel – a NATO-ba lépés ellen.

A rendszerváltozás utáni hatodik népszavazási kezdeményezést a Munkáspárt nyújtotta be 1995. október 25-én. A feltett kérdés így hangzott: „Akarja-e Ön, hogy Magyarország a NATO tagja legyen?” Az OVB által a törvényes határidőben hitelesített népszavazási kezdeményezést követően lázas jogi kiskapukeresés kezdődött el. A népszavazást ellenző véleményeket befolyásolta az, hogy a kezdeményezők a „régí rend” képviselői voltak, nemcsak a kormánykoalíció, hanem az ellenzék egy része sem akart népszavazást (legalábbis „idő előtt” nem), a feltett kérdésnek számos nemzetközi vonatkozása volt, stb.

Az Országgyűlés a kezdeményezést elutasította, a miéltre a „csak” a legjellemzőbb.¹¹⁴

Az országgyűlési határozat indokai szerint a népszavazás „nem időszerű, mert ebben a kérdésben a Magyar Köztársaság jelenleg nincs döntési helyzetben”. Megjegyzendő: a lex Nagymaros (Nsztv. 1.) eredeti szándékai szerint nemhogy tiltotta, hanem jogilag preferálta az ehhez hasonló népszavazási kezdeményezéseket. A törvény értelmében a népszavazás tilalom nem vonatkozott a nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségek jövőbeni vállalásának, illetőleg a lejárt nemzetközi szerződések meghosszabbításának népszavazás útján való megerősítésére vagy elutasítására. Egyes értékelések szerint az Országgyűlés politikai megfontolásokból utasította el a Munkáspárt népszavazási kezdeményezését.¹¹⁵ Az Országgyűlési határozat ellen benyújtott jogorvoslatokat az Alkotmánybíróság elutasította [3/1996. (II. 23.) ABh].

2. A NATO-népszavazás kitűzésének bonyodalmai

Mielőtt a konkrét népszavazás kitűzésének, elrendelésének körülményeire és az eredmény értékelésére kerülné sor, nézzük meg tüzetesen a megváltozott jogi környezetet a népszavazást illetően!

¹¹⁴ 120/1995. (XII. 22.) OGY-határozat

¹¹⁵ Csapody Tamás: *Egy népszavazási kísérlet jogszerűsége*. Társadalmi Szemle, 1996, 6. sz. 40–47. o.

Az 1997-es „lázás” népszavazási kodifikáció – korábban utaltunk rá – két alkotmánymódosító törvényéből (1997. évi LIX. tv., 1997. évi XCVIII. tv.), a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvényből (Ve. 1.) és a népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló új törvényből (Nsztv. 2.) állt.

Feltétlenül meg kell említeni az Alkotmánybíróság 52/1997. (X. 14.) határozatát is, amely 1997. december 31-ei hatállyal megsemmisítette az Nsztv. 1-et, és ismételten felhívta az Országgyűlés figyelmét a jogalkotási feladat teljesítésére. A 64/1997. (XII. 17.) AB-határozat a legalitás érdekében fenntartotta az első népszavazási törvény megsemmisített rendelkezéseinek hatályát 1998. március 6-ig.

Az 1997. évi LIX. alkotmánymódosító törvényt az Országgyűlés úgy fogadta el (július 1-jén), hogy azt közvetlenül nem követte a népszavazásról szóló törvény megalkotása. Ennek következtében még nagyobb feszültség támadt az Alkotmány és a hatályban lévő régi népszavazási törvény között. A népszavazásokra irányuló jogalkalmazást ez a helyzet rendkívüli módon megnehezítette.

Az alkotmányozó a korábbi jogelvekhez képest korlátozta a népszavazás kezdeményezését és tárgyköreit, ám ezzel párhuzamosan – s ez témánk szempontjából lényeges – könnyítette az eredmény megállapításának szabályait. Az Alkotmány az érvényességet és az eredményességet egy regulában fejezte ki: az országos népszavazás akkor eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint a fele, de legalább az összes választópolgár több mint egynegyede a megfogalmazott – és a szavazólapon szereplő – kérdésre azonos (igen–nem) választ adott. Az országos népszavazást az Országgyűlés rendeli el, időpontját a köztársasági elnök tűzi ki.

Az 1997. évi XCVIII. alkotmánymódosító törvény szabályozta a határidőket is: országos népszavazás elrendelésére irányuló állampolgári kezdeményezés esetén négy hónapig lehet aláírást gyűjteni.

Az 1997. október 14-én elfogadott, majd november 6-án kihirdetett és hatályba léptetett választási eljárási törvény (Ve. 1.) alkalmazandó volt az országos népszavazásra is.

1998 februárjában hosszú huzavona után megszületett és hatályba lépett az Alkotmányt végrehajtó és tehermenetesítő törvény (Nsztv. 2.) a népszavazásról és népi kezdeményezésről.

A NATO-népszavazás kitűzése egyáltalán nem volt bonyodalom-mentes, szorosan összekapcsolódott – mondhatni összekeveredett – az ellenzéki pártok termőföld-tulajdon népszavazásával.

Az új alkotmányos szabályozás utáni *első népszavazást az ellenzéki pártok* (és három mezőgazdasági érdekképviselő) *kezdeményezték* 1997. augusztus 20-án, a termőföld tulajdonszerzésével kapcsolatban. A kezdeményezők aláírásgyűjtő íveken is megfogalmazott kérdése a következő volt: „Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon külföldi sem egyénileg, sem szervezeteken keresztül – annak tagjaként vagy tulajdonosaként – közvetve és maga a szervezet ne szerezhessen termőföldtulajdont?”

Az aláírásgyűjtő ívek viszonylag gyorsan, 1997. szeptember 18-án és október 1-jén érkeztek meg az Országos Választási Bizottsághoz, amely azokat október 13-án hitelesítette. Az OVB határozata értelmében a benyújtott 339 487 aláírásból a hiteles aláírások száma 200 335, amely meghaladja az Alkotmány 28/C (2) bekezdésben megjelölt kettőszázézeres számot.¹¹⁶

Az ellenzéki pártok népszavazás-kezdeményezését a kormány földtörvény-módosítási javaslata váltotta ki.¹¹⁷ A kormány a népszavazási eljárással párhuzamosan – elképzeléseihez ragaszkodva – ugyanabban a tárgykörben ügydöntő országos népszavazást kezdeményezett. Népszavazási kezdeményezését „társította” a NATO-csatlakozás ügyével.

A parlament és a szélesebb értelemben vett politikai nyilvánosságot 1997 őszén inkább a földkérdéses népszavazás – kevéssé a NATO-csatlakozás – uralta, a népszavazás alkotmányos intézménye jelentős mértékben átpolitizálódott. *A kormány által kezdeményezett országos népszavazás elrendeléséről szóló országgyűlési határozati javaslat* indulatokkal teli záróvitájáról és zárószavazásáról az ellenzék kivonult.¹¹⁸

Az országos népszavazást elrendelő 86/1997. (X. 8.) országgyűlési határozat három kérdést tartalmazott. A termőföldről szóló törvény szabályozási elveinek meghatározása céljából feltett kérdések így hangzottak:

„Egyetért-e azzal, hogy hazai szövetkezet és más belföldi gazdálkodó szervezet termőföldtulajdont szerezhessen, ha tartósan mezőgazdasági tevékenységet folytat?”

¹¹⁶ Az OVB határozatait lásd a *Választási Füzetek* 57. című kötetben, BM Országos Választási Iroda kiadványa, 41–42. o.

¹¹⁷ Raskó György: *Viták a földkérdésről*, illetve Glattfelder Béla: *Földtörvény-módosítás hátrányok, előnyök nélkül – a népszavazási kezdeményezés háttere*. In: Magyarország politikai évkönyve 1998, uo. 217–235.

¹¹⁸ Szoboszlai György: *A népszavazás alkotmányos helye és a politika*. In: Magyarország politikai évkönyve 1998, uo. 103–121.; továbbá ON. 38, 366–38, 375.

– „Egyetért-e azzal, hogy külföldi természetes és jogi személy továbbra se szerezhessen termőföld-tulajdont mindaddig, amíg a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról népszavazás nem dönt?”

Az ellenzéki pártok képviselői és az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a kormányzó többséggel és az országgyűlési határozattal szemben az Alkotmánybírósághoz fordultak. Az ombudsman több kérdésben az Alkotmány értelmezését kérte. Az Alkotmány értelmezése nélkül nem volt eldönthető, hogy az országgyűlési határozat alkotmányos visszasságot okozott-e.

Az Alkotmánybíróság ezen kezdeményezések alapján hozta meg a már említett 52/1997. (X. 14.) határozatát, amely alapján egyértelműen megállapítható volt a 86/1997. (X. 8.) OGY-határozat alkotmány- és törvénysértő volta. Az AB-határozatot követően az Országgyűlés a 90/1997. (XI. 5.) határozatával hatályon kívül helyezte korábbi határozatának a földtörvényre irányuló kérdéseit, a szavazólapon csak egy kérdés, az ország NATO-csatlakozása maradt.

A Magyarország NATO-csatlakozásáról szóló népszavazási kezdeményezést fakultatív népszavazásként tehát a kormány nyújtotta be. A 86/1997. (X. 8.) országgyűlési határozat – bár a kormány jóval korábban még csak véleményező népszavazást akart! – ügydöntő népszavazást rendelt el törvényi formát nem igénylő, országos jelentőségű, az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés eldöntése céljából. A kormány álláspontját az ellenzéki pártok kérésére augusztus 28-i ülésén változtatta meg.

Íme, az eredeti országgyűlési határozat, amelyből az alkotmánybírósági megsemmisítés következtében és a 90/1997. (XI. 5.) OGY-határozat után csak az első kérdés maradt meg.

86/1997. (X. 8.) OGY-HATÁROZAT ORSZÁGOS NÉPSZAVAZÁS ELRENDELÉSÉRŐL

Az Országgyűlés az Alkotmány 28/C. §-ának (4) bekezdése alapján – a Kormány kezdeményezésére – ügydöntő országos népszavazás megtartását rendeli el az alábbi kérdésekben a mellékletben meghatározott szavazólapminta szerint:

1. Törvényformát nem igénylő, országos jelentőségű, az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés eldöntése céljából:

– „Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság a NATO-hoz csatlakozva biztosítsa az ország védetségét?”

2. A termőföldről szóló törvény szabályozási elveinek meghatározása céljából:

– „Egyetért-e azzal, hogy hazai szövetkezet és más belföldi gazdálkodó szervezet termőföldtulajdont szerezhessen, ha tartósan mezőgazdasági tevékenységet folytat?”

– „Egyetért-e azzal, hogy külföldi természetes és jogi személy továbbra se szerezhessen termőföldtulajdont mindaddig, amíg a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról népszavazás nem dönt?”

II.

A népszavazással kapcsolatos eljárás határidői, határnapjai:

1. a választók nyilvántartását a szavazás napja előtti 18. naptól a 11. napig kell közszemlére tenni, a választópolgárok értesítésére a népszavazás elrendeléséről, a szavazás napjáról és a szavazóhelyiség címéről legkésőbb a szavazás napja előtti 18. napig kerül sor.

2. a választási szervek megbízott tagjait az országgyűlési képvisellel rendelkező pártok a szavazás napja előtti 18. napig jelenthetik be.

III.

Az Országgyűlés felkéri a köztársasági elnököt, hogy az Alkotmány 30/A. §-a (1) bekezdésének d) pontja alapján tűzze ki a népszavazás időpontját. Az Országgyűlés a népszavazás napjának 1997. november 16-át javasolja.

Melléklet a 86/1997. (X. 8.) OGY-határozathoz
(A népszavazás szavazólapjának mintája)

SZAVAZÓLAP

Országos népszavazás

..... (év) (hónap) (nap)

Érvényesen szavazni kérdésenként csak egy válaszra lehet!

1. Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság a NATO-hoz csatlakozva biztosítsa az ország védetségét?

IGEN



NEM



2. Egyetért-e azzal, hogy hazai szövetkezet és más belföldi gazdálkodó szervezet termőföldtulajdont szerezhessen, ha tartósan mezőgazdasági tevékenységet folytat?

IGEN



NEM



3. Egyetért-e azzal, hogy külföldi természetes és jogi személy továbbra se szerezhessen termőföldtulajdont mindaddig, amíg a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról népszavazás nem dönt?

IGEN



NEM



A válaszra szavazni a válasz alatti

egymást metsző két vonallal lehet, például:



A szavazólapon szereplő kérdés tehát így szólt:

„Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság a NATO-hoz csatlakozva biztosítsa az ország védetségét?”

A köztársasági elnök az országos népszavazást 1997. november 16-ára tűzte ki.¹¹⁹

A Köztársaság Elnöke

145/1997. (X. 10.) KE

határozata

országos népszavazás időpontjának kitűzéséről

Az Alkotmány 30/A. § (1) bekezdésének d) pontjában foglalt jogkörömnél fogva, az Országgyűlés 86/1997. (X. 8.) számú OGY-határozatával elrendelt országos népszavazás időpontját – a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény 9. § (3) bekezdés b) pontjának figyelembevételével –

1997. november 16. napjára (vasárnap)

tűzöm ki.

E népszavazási kezdeményezés mögött lényegében parlamenti konszenzus volt, ellenzői a parlamenten kívüli pártok (például MIEP, Munkáspárt), illetve civil szervezetek (például Alba Kör) voltak.

A NATO-kampány valójában október végére, november első két hetére koncentrálódott. Az MTI elnökének tájékoztatása szerint az MTI Rt. 1997. november 4–14. között mintegy 110 hírt adott ki.¹²⁰

3. A népszavazás eredményének megállapítása körüli jogi értelmezési zavarok

Az élet úgy hozta, hogy az OVB 1994-ben megválasztott tagjaként közvetlen részese lehettem a folyamatoknak, sőt az a baleset ért, hogy tagtársaim 2007. október 20-án az OVB elnökévé választottak, miután a korábbi elnököt, Németh Jánost június 17-én alkotmánybíróvá választották. Az OVB-t, mint társadalmi szervezetet, a Belügyminisztérium egyik, egyébként kitűnő államtitkára

¹¹⁹ A NATO-népszavazással kapcsolatban lásd még az 1007/G/1997. AB-határozatot. ABH 1997, 761–763. o.

¹²⁰ Lásd Dorogi Sándornak, az MT Rt. elnökének a népszavazási hírekről tájékoztató 1997. dec. 5-i keltezésű levelét. RETÖRKI Archívuma.

vezette, ami összeférhetetlen volt és az intézményen a bomlás jelei mutatkoztak. Az új, „leszállított többségű” alkotmány nyáron lépett hatályba, ezt gyors alkotmánymódosítással (1997. XCVIII. tv.) pontosítani kellett október végén.

A kormány és a parlament mintha érezte volna az esetleg érvénytelen népszavazás okozta botrány előszelét. Ugyanakkor hatályos volt a klasszikus többséget előíró, 1989-es törvényi regula is.

Idézzük fel a népszavazás eredményének megállapítására vonatkozó és alkalmazandó, korabeli, hatályos jogi környezetet, ami alapján az OVB is dolgozhatott!

„1989. évi XVII. tv.

28. § (1) Az országos népszavazás akkor érvényes és eredményes, ha

a) az ország összes választópolgárának több mint a fele érvényesen szavazott és

b) az érvényesen szavazóknak több mint a fele a megfogalmazott kérdésre (kérdésekre) azonos választ (válaszokat) adott.”

A 64/1997. AB-határozat fenntartotta a törvény hatályát, 1998. március 6-ig.

Idézem a 64/1997. (XII. 17.) AB-határozat rendelkező részének ide vonatkozó részét:

„II. rész 3. bekezdés A fentiek értelmében a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvénynek az 52/1997. (X. 14.) AB-határozat III. pontjában alkotmányellenesnek nyilvánított, és nem a határozat közzétételének napjával megsemmisített rendelkezései 1998. március 6-án vesztek hatályukat.”¹²¹

Az 1997. évi LIX. alkotmánymódosító törvény az alkotmány 28/C § (6) bekezdését a következőképp állapította meg.

„Az országos népszavazás eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint a fele, de legalább az összes választópolgár több mint egynegyede a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott.” Az új eredményszámítási regula a törvény kihirdetését követő 15. napon lépett hatályba (1997. július 31-én).

Az 1997. évi XCVIII. alkotmánymódosító törvény az „ügydöntő” szóval pontosította a szöveget:

¹²¹ ABH 1997, 381. o.

„Az ügydöntő országos népszavazás eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint a fele, de legalább az összes választópolgár több mint egynegyede a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott.” A törvény a kihirdetés napján október 31-én lépett hatályba, a már elrendelt népszavazás időpontja előtt közel két héttel. A jogállamiságból következő kellő felkészülési időnek mindez, úgy gondolom, történelmileg sem felelne meg.

Ebben a zűrés jogi helyzetben némi izgalommal vártuk a népszavazás eredményét. Az előzetes eredmény ismeretében számos kifogás érkezett az Országos Választási Bizottsághoz.¹²²

A közzétett előzetes eredmény és a kifogások ismeretében, mint az OVB elnöke 1997. november 20-ra hívtam össze a testületet a végleges döntés meghozatala céljából.

A birtokomban lévő, megsárgult, eredeti meghívólevelet az alábbiakban közlöm. Az OVB a napirenden szereplő kifogásokat bírálta el.

„ORSZÁGOS VÁLASZTÁSI BIZOTTSÁG ELNÖKE

*Az Országos Választási Bizottság
valamennyi tagjának.*

Budapest

Tisztelt Uram!

Az Országos Választási Bizottság 1997. november 20-án (csütörtök) 9 órakor rendkívüli ülést tart, amelyre tisztelettel meghívom.

Az ülés helye: Parlament Gobelin Terme, belépés a VI-os kapun 8.30 órától.

(Belépés parlamenti igazolvánnyal, vagy a Duna Palota belépőjével)

Napirend:

- 1. A Veszprém Megyei Területi Választási Bizottságtól érkezett átirat, amelyben dr. Tajti József választópolgár beadványát továbbítja.*
- 2. Pós Péter magyar honpolgár beadványa, amelyben az országos népszavazás eredményének megvizsgálását kéri.*

¹²² Népszavazás Magyarországon 1997. november 16. Tájékoztató adatok, Választási füzetek 42., Belügyminisztérium, Központi Nyilvántartó és Választási Hivatal.

- 3. Az Alba Kör beadványa, amelyben a népszavazás érvénytelenségének és eredménytelenségének kimondását kéri.*
- 4. A Társadalmi Koalíció beadványa, amelyben az országos népszavazás eredményesnek minősítése ellen tiltakoznak.*
- 5. A Magyar Igazság és Élet Pártja elnökségének beadványa, amelyben a november 16-ai népszavazás eredményének megsemmisítését kéri.*
- 6. A Fővárosi Közgyűlés Magyar Igazság és Élet Pártja képviselőcsoportjának beadványa, amelyben az ügydöntő országos népszavazás eredménye ellen emelnek törvényességi, illetve alkotmányossági kifogást.*
- 7. Egyebek.*

A kifogások elbírálása után – amennyiben ez lehetséges – az Országgyűlés Kongresszusi termében 11.00 órakor kerül kihirdetésre az országos népszavazás végleges eredménye.

Budapest, 1997. november 19.

*Üdvözlettel,
Dr. Kukorelli István sk.”*

A kifogások közül az Alba Kör beadványa fogalmazta meg a jogértelmezés szempontjából legpontosabb, lényeges kérdéseket:

„Az Országgyűlés által 1997 júliusában elfogadott alkotmánymódosítás megváltoztatta a népszavazás eredményességének feltételeit. Eszerint az országos népszavazás eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint fele, de legalább az összes választópolgár több mint egynegyede a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott. Ez a rendelkezés csak a népszavazás eredményességéről szól, anélkül, hogy említést tenne annak érvényességéről. Ezzel szemben az 1989-es népszavazási törvényben továbbra is hatályban maradt az a szabály, ami népszavazás érvényességét és eredményességét az összes választópolgár több mint felének érvényes szavazatához köti. Ebből az következik, hogy ez a rendelkezés az érvényesség tekintetében ma is élő, hiszen erről az Alkotmány nem szól. Mindezek miatt úgy ítéljük meg, hogy a NATO-tagság ügyében 1997 november 16-án megtartott népszavazás nem volt érvényes és eredményes, hiszen azon a választópolgároknak több

mint fele nem vett részt. Tisztelettel kérjük tehát a népszavazás érvénytelenségének és eredménytelenségének kimondását.”¹²³

A népszavazás eredményének megállapítása nagy nyilvánosság előtt, a kifogásokat napirendre tűzve, éles vitában történt.

A végleges eredményt a kifogások elbírálása után az OVB hirdette ki és az eredményt az országgyűlés határozatba foglalta. Idézzük a határozatot.

4/1998. (II. 18.) OGY-HATÁROZAT A NÉPSZAVAZÁS EREDMÉNYÉRŐL

Az Országgyűlés a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló, többször módosított 1989. évi XVII. törvény 24. §-a (3) bekezdésének megfelelően az Országos Választási Bizottságnak, az Országgyűlés elnökéhez eljuttatott tájékoztatója alapján a népszavazás eredményét a következők szerint állapítja meg:

I.

Az 1997. november 16-án megtartott országos népszavazás eredménye:

A választójogosultak száma: 8 059 039, a népszavazáson leadott szavazatok száma: 3 964 075.

A leadott szavazatokból érvénytelen: 44 961, érvénytelenül szavazott a megjelent választópolgárok 1,13%-a, az érvényes szavazatok száma: 3 919 114, amely a megjelent állampolgárok 98,75%-a.

A népszavazás kérdésére az érvényesen szavazók 85,33%-a igen választ adott, a nem szavazatok aránya 14,67%.

Az összes választópolgár 41,50%-a szavazott a többséget kapott válaszra, így az Alkotmány 28/C. §-ának (6) bekezdésében foglaltak alapján a népszavazás eredményes.

II.

Az Országgyűlés megköszöni a népszavazás szervezésében és lebonyolításában közreműködők munkáját.

A magyar alkotmánytörténet harmadik országos népszavazása 1997. november 16-án eredményesen zárult, azon a választópolgárok 49,24 százaléka vett

¹²³ A kifogás eredeti szövegét lásd a RETÖRKI Archivumában.

részt. A népszavazás kérdésére az érvényesen szavazók 85,33 százaléka igenlő választ adott. Az összes választópolgár 41,50 százaléka szavazott a többséget kapott válaszra, így a népszavazás az Alkotmány alapján eredményes volt.¹²⁴

A NATO-népszavazás értékeléséhez feltétlenül hozzátartozik, hogy azt olyan, az Alkotmánnyal ellentétes törvény – és a régi eljárási szabályok – alapján kellett lebonyolítani, amelyek alkotmányellenességét az Alkotmánybíróság megállapította. A népszavazás végleges eredményét az OVB hosszas jogértelmezési viták után végül is a derogáció elve segítségével, a később alkotott alkotmány magasabbrendűségére hivatkozva hozta meg.

Az OVB határozatával szemben a NATO-tagságot ellenző pártok és civil szervezetek alkotmányossági panaszt nyújtottak be. A beadványok többek között az alábbi kérdéseket tették fel a taláros testületnek. A MIÉP elnöksége a következő két kérdést tette fel: „eredményesnek lehet-e nyilvánítani azt a népszavazást, amelynek kiírásakor az az alkotmánytörvény volt hatályban, amely a népszavazás eredményességét a szavazópolgárok felének, plusz egy főnek a részvételéhez kötötte, de amely népszavazást egy későbbi módosítás alapján úgy bonyolítottak le, hogy az eredeti alkotmányos rendelkezést nem törölték, illetve a kiírás utáni módosításban sem alkottak egyértelmű törvényt”.

Második kérdésként az indítványozók azt kérdezték, hogy „nem szükséges-e megismételni az ügydöntő népszavazást világos és egyértelmű törvényi feltételek közt”.

Az Alba Kör a népszavazás érvénytelenségét a jogbiztonság követelményére hivatkozva kérte az Alkotmánybíróságtól. Az Alkotmánybíróság az indítványokat, mint nem jogosultaktól származókat, visszautasította.¹²⁵ Az Országgyűlés 1998. február 10-ei ülésén foglalta határozatba a NATO-népszavazás végleges eredményét.

4. A népszavazás eredményének értékelése

Magyarország közjogtörténetének harmadik elrendelt népszavazása az 1997. november 16-án lebonyolított NATO-népszavazás, az első olyan közjogi

¹²⁴ Az OVB közleménye az 1997. november 16-án megtartott népszavazás országos eredményéről a *Magyar Közlöny* 1998/4. számában jelent meg. Az Országgyűlés 4/1998. (II. 18.) határozatát a népszavazás eredményéről a *Magyar Közlöny* 1998/10. száma tartalmazza.

¹²⁵ Lásd 1224/H/1997. AB végzés. ABH 1997, 898–901. o.

aktus volt, amely jelentősen érintette – röviddel a Varsói Szerződés és az orosz csapatok kivonulása után – a katonailag függetlenné vált ország szuverenitását.

Az akkori külügyminiszter, Kovács László ellentétes véleményen volt:

„Ezzel szemben NATO-nak nincsenek nemzetek feletti döntési szervei, a NATO nem hoz többségi alapon mindenkire kötelező döntéseket. A NATO-ban csak azok a döntések kötelezőek minden tagállamra, amelyeket konszenzus alapján a tagállamok teljes egyetértésével hoznak. A NATO-nak nincsenek kényszerű döntései, ezért a NATO-tagság az ország szuverenitását semmilyen formában nem érinti.”¹²⁶

E vélemény alkotmányjogilag erősen vitatható. A NATO-ba készülődés, az ország NATO-kompatibilissé tétele folyamatosan érintette az ország szuverenitását. Erről szolt a honvédelmi törvény és az alkotmánymódosítások sorozata, vagyis az elvárt „operativitás” elvének megvalósításáról. Hogyne érintené az ország szuverenitását például a fegyveres erők feletti rendelkezési jog átengedése, a külföldi fegyveres erők magyarországi állomásozásáról szóló döntés? Gyarmati István írja még a NATO-tagság előtt a felkészülési folyamatról:

„A NATO-hoz való csatlakozásunkhoz szükséges jogszabályok megváltoztatása kiemelt jelentőségű feladat. A NATO természetesen nem szól bele abba, hogy az egyes tagállamok miként alakítják át jogrendszerüket, a szövetségnek a vállalt kötelezettségek teljesítése a fontos. Ebben az irányban az első lépést a Washingtoni Szerződés jóváhagyásához és a szövetségi együttműködéshez elengedhetetlenül fontos változtatások jelentik. Ezen a téren a legmagasabb szintű jogszabályoké az elsőbbség, vagyis az alkotmányé, a honvédelmi törvényé, a szolgálati törvényé, a biztonság- és védelempolitikai alapelveké, valamint a Békepartnerség Keretdokumentumának törvénybe iktatásáról szóló országgyűlési határozat. Az említett törvények módosításai a tavalyi évben csak részben teljesültek. 1998. december 22-én az Országgyűlés által elfogadott módosított honvédelmi törvény kimondja, hogy a Magyar Köztársaság védelmi képességének fenntartásában többek közt „a szövetséges államok és azok fegyveres erői kölcsönös segítségnyújtására épít”. A törvény 5. e) paragrafusának módosítása a fegyveres erők feladatai közé sorolta a

¹²⁶ Kovács László: *Magyarország és a NATO-csatlakozás* In: *Collega* I. évfolyam 6. szám, 1997. december 1., NATO-melléklet, Kiadja az Accursius Jogász Egylet, Pécs, 5. o.

nemzetközi szerződésekből, különösen az Észak-atlanti Szerződésből eredő, valamint az ENSZ és az EBESZ felkérésén alapuló katonai kötelezettségek teljesítését.”¹²⁷

Az egyre szűkülő országgyűlési hatáskörre jó példa a 2003. évi CIX. alkotmánymódosító törvény:

1. § Az Alkotmány 40/C. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:
„40/C. § (1) A Kormány engedélyezi a magyar, illetve külföldi fegyveres erők 19. § (3) bekezdés j) pontja szerinti,

a) az Észak-atlanti Tanács döntésén alapuló alkalmazását, illetőleg
b) az Észak-atlanti Szerződés Szervezete döntésén alapuló más csapatmozgásait.

(2) A Kormány az (1) bekezdés alapján hozott döntéséről haladéktalanul beszámol az Országgyűlésnek a köztársasági elnök egyidejű tájékoztatása mellett.”

A NATO-népszavazás eredményét sokan sokféleképpen értékelték. A magyar NATO-népszavazás nemzetközi visszhangja pozitív volt, a NATO illetékese szerint „Magyarország újabb lépést tett Európába.”¹²⁸

A nemzetközi hírügynökségek közleményeiből érdemes idézni Horn Gyula miniszterelnöknek a népszavazás estéjén tett nyilatkozatára való reflexiókat:

„A magyar kormány rendkívül meglepődött az igen szavazatok nagy arányán, hiszen mintegy 60 százalékosra várta a NATO-csatlakozást pártolók arányát.” „Ez egy fantasztikus eredmény, nemcsak a részvételi arány miatt, hanem azért is, mert legoptimistább elképzeléseinkben sem reméltük, hogy az igen szavazatok aránya meghaladja a 80 százalékot” – ezt emelte ki valamennyi hírügynökség Horn Gyula vasárnap esti nyilatkozatából. A kormányfő hozzátette, hogy ez az eredmény „nemcsak a NATO felé jó üzenet, hanem a szomszéd országok számára is”. „Az eredmény azt mutatja, hogy a nemzet felelősségteljesen tud reagálni, amikor szükség van erre” – hangoztatta Horn. (Az AFP francia hírügynökség ezzel kapcsolatban azonban rámutatott: a kormány még az utolsó napokban is attól tartott, hogy alacsony lesz az »igenek«

¹²⁷ Gyarmati István: *1998 – a felkészülés éve*. In: *Magyarország politikai évkönyve 1999*, 358. o.

¹²⁸ A NATO-népszavazás eredményének nemzetközi fogadtatása. Házi Szemle, Országgyűlési Könyvtár kiadványa 1997. 5. szám 3. o.

aránya, illetve magas a tartózkodók száma. Ez utóbbi félelem valósnak is bizonyult, hiszen a szavazásra jogosult polgárok mintegy fele nem járult az urnák elé.”¹²⁹

Más vélemény szerint:

„A NATO-népszavazás azonban világosan megmutatta az országrészek közti különbségeket is. Nem lehet véletlen, hogy Budapesten és a nyugati országrészben fekvő megyékben mind a részvételi, mind a támogatottságbeli arányok magasabbak voltak a keleti régiókéval szemben.

A támogatottság a politikusokat és az elemzőket, belföldit és külföldit, Horn Gyulát és Javier Solanát egyaránt meglepte. Bőncolgató szemmel visszaneézve az eredmény már nem annyira meglepő, mint amennyire törvényszerű volt. A csatlakozás ellen – legalábbis azon erők közül, amelyek a médiumokban is teret kaptak – mindössze két pici, de nagyhangú (kicsi a bors, de szélsőséges) párt és két társadalmi szervezet emelte fel szavát. A négy szervezet közül egyedül a pacifista Alba Kör rendelkezett populizmust mellőző, nem csupán a magyar anyák szívére hatni kívánó állásponttal. Véleményük korrekt, átgondolt, jól felépített és tényekre alapozott volt. Más kérdés, hogy a realitásoktól kissé elrugaszkodott álláspont gyakorlati kivitelezése enyhén szólva is problémákba ütközne.

Az ellenzők kicsiny, ámde harcias magjával szemben felsorakozott az államszervezet teljes harci rezonja pártokkal, írott és elektronikus sajtóval, plakátokkal együtt. A demokrácia egyetlen fontos jellemzője, »a többség uralma« ismét érvényesült.”¹³⁰

A lelkes véleménnyel szemben azt gondolom, hogy a demokrácia klaszikus axiómája, a többség uralma a modern demokráciákban matematikailag egzakt módon kifejezhető: nevezetesen a választópolgárok fele plusz egy fő vegyen részt a döntésben. Továbbá a résztvevők többségének a fele plusz egy fő ugyanarra a kérdésre egyöntetű választ adjon. Az ország szuverenitását érintő kérdésekben alkotmányos elvárás mind a képvisleti, mind a közvetlen demokráciával szemben a minősített többség előírása. Ez a parlamentben az alkotmányozásnak megfelelő, eredeti kétharmados szavazati arány, a népszavazások esetében minimálisan az ötven százalékos érvényességi részvételi

¹²⁹ Uo. 5. o.

¹³⁰ Polgár Csaba: *Voks In: Collega* I. évfolyam 6. szám, 1997. december 1., NATO-melléklet, Kiadja az Accursius Jogász Egylet, Pécs, 25. o.

küszöb előírása lenne. Ez a sokak által vallott elvárás 1997-ben nem volt része az alkotmánynak, az eredmény klauzula a relatív többség elvére épített. A többség uralmának elvéről beszélni így elég kockázatos.

Mindenesetre a jogi procedúra lezárult, az országgyűlés elfogadta mind az OVB, mind a belügyminiszter beszámolóját az 1997. november 16-án megtartott népszavazásról. Az OVB írásbeli beszámolóját a testület elnökeként 1997. december 1-jei dátummal terjesztettem a Tisztelt Ház elé. A beszámoló végén jeleztük az alábbiakat:

„Jelezni kívánjuk ugyanakkor azt is, hogy a döntéseinknek keretet adó jogi környezet törvényes feladataink ellátását egyáltalán nem könnyítette meg, s ezt többször is jeleztük a T. Háznak. A népszavazást olyan, az Alkotmánnyal ellentétes törvény alapján kellett lebonyolítani, amelynek alkotmányellenességét az Alkotmánybíróság is megállapította. A jogalkotói mulasztás következtében a népszavazás végleges eredményéről szóló határozatunkat a jogállamban végszükségben alkalmazott elvek alapján voltunk kénytelenek meghozni. Ezek a jogértelmezési problémák jelennek meg a népszavazás eredményének megállapítását érintő kifogásokban is.”¹³¹

Bevallom töredelmesen „a népszavazás végleges eredményéről szóló határozatunkat a jogállamban végszükségben alkalmazott elvek alapján voltunk kénytelenek meghozni” mondat ma is nyugtalanítja jogászai lelkiismeretemet.

A népszavazást közvetlenül követő napon, 1997. november 17-én a kormány – mit sem törődve a jogi procedúrákkal – igaz NATO biztatásra, Brüsszelben átadta azt a szándéknyilatkozatot, amelyik kinyilvánítja, hogy hazánk a NATO teljes jogú tagja kíván lenni. Mindez nem igazán elegáns egy jogállamban, legalább a végleges eredmény kihirdetését meg lehetett volna várni. (A végleges eredményt az OVB november 20-án tette közzé.)

A NATO teljes jogú taggá válásának egyes lépcsőfokait és magát a katonai szervezetet az ezzel foglalkozó nemzetközi jogi szakirodalom részletesen feldolgozta.¹³²

A teljes jogú taggá válás dátumaként 1999. március 12-ét szokás megnevezni. Ezen a napon adta át a magyar külügyminiszter (Martonyi János) az amerikai kormány képviselőinek a csatlakozási dokumentumokat és aláírta a Brüsszelben 1997. december 16-án jegyzett csatlakozási jegyzőkönyvet. Az

¹³¹ J/5202. OGY-i irományszámú beszámoló (OVB), J/5231 OGY-i irományszámú beszámoló (BM).

¹³² Valki László: *A NATO*. Corvina Kiadó, Budapest, 1999.

ünnepélyes helyszín a Missouri állam Independence városának Truman elnökről elnevezett könyvtára volt. Ezzel az aktussal Magyarország a NATO teljes jogú tagja lett.

Az azt megelőző hetekben Orbán Viktor miniszterelnök 1999. február 4-i országértékelő beszédében az év legmegnyugtatóbb eseményének a márciusi NATO-csatlakozást nevezte, mert az után mindenki biztonságban érezheti magát, senkinek sem kell külső fenyegetéstől tartania. Február 9-én az Országgyűlés 330 igen szavazattal 13 nem ellenében és 1 tartózkodás mellett döntött Magyarország NATO-csatlakozásáról, valamint az Észak-atlanti Szövetség ratifikálásáról. Az 1999. évi I. tv. a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről 1999. február 11-én lett kihirdetve a Magyar Közlöny 10. számában.¹³³

¹³³ Magyarország politikai évkönyve 2000, 472–476. o.

Negyedik népszavazás:

„Nyomás az Európai Unióba”¹³⁴

A 2003. április 12-i EU-s népszavazás Magyarországon

1. Az Európai környezet, az EU-csatlakozásos népszavazások

Egy önálló nemzetállam csatlakozása valamely nemzetközi szervezethez – nem függetlenül annak típusától – a nemzeti szuverenitás, az államiség, a hatáskörök jelentős korlátozásával jár. Ehhez hozzájárulni alkotmányosan csak a népakaratot kifejező, legmagasabb legitimációs szabályokkal lehet.

Az Európai Unióra vonatkoztatva mindezt: az Unió részéről elvárás az egyértelmű szándék kinyilatkoztatása, a csatlakozni kívánó államok részéről pedig a szuverenitást védő szabályok megalkotása.

Az Európai Unió fokozatos bővülése során megfigyelhető, hogy az egyes nemzeti alkotmányok megalkották az úgynevezett EU-csatlakozási regulájuakat, amelyben rendezték a hatáskör-átruházás, a közös hatáskörgyakorláshoz szükséges belső szabályokat. Általában jellemző az alkotmányi klauzulákra, hogy a legtöbb döntéshez minőségi parlamenti többséget írnak elő.

Több alkotmány, így például a lett előírja, hogy „Lettország Európai Unió tagságáról nemzeti népszavazás útján kell dönteni, mely népszavazás tartását a Parlament indítványozza. Lettország Európai Unió tagságára vonatkozó feltételekben beálló lényeges változást nemzeti népszavazás útján kell eldönteni, mely népszavazást a parlamenti képviselők fele kezdeményezi.” A mintaértékűnek is nevezhető alkotmányjogi megoldás tehát kötelező népszavazási tárgykörként ismeri a csatlakozást és gondol az esetleges kiválásra is.¹³⁵

Hasonló megoldást találunk a szlovén alkotmány EU-s klauzulájában is, amely általánosan előírja, hogy a „nemzetközi szerződés ratifikálása előtt a

¹³⁴ A cím a Gyermekek-, Ifjúsági- és Sportminisztérium hasonló szlogenű reklámfilmjéből való, 2003-ból. Ezt a választói akarat egyoldalú befolyásolására alkalmas kampányt támadta meg a Jobbik Magyarországért mozgalom. Lásd 34/2003 (III. 4.) OVB-határozat. A határozat a kifogást elutasította. A Legfelsőbb Bíróság a döntést helyben hagyta. In: Választási Füzetek 112. BM. OVI IV. kötet, Budapest, 2003, 14–15. o.

¹³⁵ Lásd lett alkotmány 68. cikk. In: *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 518. o.

Nemzetgyűlés népszavazást rendel el. A javaslat akkor tekinthető elfogadottnak, ha a leadott szavazatok többsége támogatja.”¹³⁶

Idézhetnénk tovább az európai tagállamok különböző alkotmányos megoldásait, ehelyett inkább megállapítjuk, hogy általános gyakorlattá vált – azokban az országokban is, ahol nincs kötelező előírás – a népszavazás megtartása az EU-csatlakozás előtt. Az alábbi két táblázat jól mutatja egyrészt az EU bővülését, az Európai Parlamenti választásokon részt vevő országok számát és a választás eredményét, továbbá ezzel összefüggésben az Európai Unió csatlakozásáról szóló népszavazásokat 1972–2003 között.

1. számú táblázat: az EU bővülési folyamata, Európai Parlamenti választások

Évszám	Résztvevő országok száma	Az általános részvételi arány (%)
1979	9	62
1984	10	59
1989	12	58
1994	12	57
1999	15	50
2004	25	45,5
2009	27	43
2014	28	43
2019	27	43

Ami az első táblázatot illeti, amióta Európai Parlamenti választásokat tartanak (1979), a résztvevő országok száma a háromszorosára növekedett. A hatok Európája (1958–1972) 1973-ban bővült először az Egyesül Királysággal, Dániával és Írországgal, 1981-ben Görögországgal, majd 1986-ban Spanyolországgal és Portugáliával 12-re nőtt. Az Európai Unióról az általános vélemény szerint a Maastrichti Szerződés 1993. november 1-i hatályba lépésével beszélhetünk. E szerződés után csatlakoztak az Unióhoz Ausztria, Finnország és Svédország (1995. január 1.). Mindhárom országban népszavazást tartottak a csatlakozást megelőzően 1994-ben.

A nagy áttörést a közép-kelet-európai államok csatlakozása hozta el. A térség országai – összesen 12 – 1994-től fokozatosan adták be csatlakozási

¹³⁶ Lásd szlovén alkotmány 3/A. cikk. (2) bekezdés. Uo. 979. o.

kérelmüket, elsőként „étanulóként” éppen Magyarország már 1994-ben. A 12-ből első körben 10 tagjelölt lett, Bulgária és Románia számára közismerten külön menetrendet fogadtak el, Törökországgal pedig nem tárgyaltak, bár csatlakozási kérelme 1987 keletű. A 10 új tagjelölt, közöttük Magyarország a Csatlakozási Szerződés aláírása után (Athén, 2003. április 16.), – ez négy nappal a magyar EU-s népszavazás után volt! – 2004. május 1-jével lett teljes jogú tagja az Uniónak és részt vehetett a 2004. júniusi EP-választásokon. Románia és Bulgária csatlakozási dátuma 2007. január 1., Horvátorszáé 2013, általuk lett 28 tagú az Európai Unió.¹³⁷

Az 1. számú táblázat második oszlopából jól látható, hogy a bővüléssel együtt fokozatosan csökkent az európai választói közönség választási hajlandósága. Ennek számos oka van: például az EU-ról, mint nemzetközi szervezetről folytatott állandó vita, a közép-kelet-európai tömb berobbanása, az euro szkepticizmus térhódítása, stb. Kétségtelen, hogy ez az alacsony részvétel az EU egyik demokráciadeficitje, amely a nemzeti választási törvények és a nemzeti szintű kampányok mentén produkálja az eredményeket. Ez a részvételi mutató (20%-os a csökkenés!) minden bizonnyal hatással volt az EU csatlakozásokról szóló népszavazások mutatóira is.¹³⁸

2. számú táblázat: Csatlakozási népszavazások az EU tagállamaiban 1972–2003 között¹³⁹

Ország	Év	Részvételi arány (%)	Igen szavaztok aránya (%)
Ausztria	1994	82,3	66,6
Csehország	2003	55,2	77,3
Dánia	1972	90,1	63,2

¹³⁷ A bővülés részletes leírását lásd *Európai közjog és politika*. (Szerkesztette: Kende Tamás–Szűcs Tamás–Jeney Petra). Wolters Kluwer, Budapest, 2017. Ez a könyv az első táblázat forrása is. Uo. 329. o. A bővülés leírását lásd még EU-jog (Szerkesztő: Oszto-vits András). HVG–ORAC, Budapest, 2015 őszi kiadás; Horváth Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*. 8. átdolgozott kiadás. HVG–ORAC, Budapest 2011.

¹³⁸ Merre fele Európa? Hovanyecz László interjúja Kukorelli István alkotmányjoggal. Magyar Tükör, 2009/7–8. szám. 10–14. o.

¹³⁹ A táblázat forrása Arató Krisztina: *EU-népszavazás Magyarországon, 2003*. In: Magyarország politikai évkönyve, 2004. (Szerkesztők: Sándor Péter – Vass László – Sándor Ágnes – Tolnai Ágnes). Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 2004, 851. o.

Ország	Év	Részvételi arány (%)	Igen szavaztak aránya (%)
Egyesült Királyság	1975	64,3	67,2
Észtország	2003	64,0	66,9
Finnország	1994	70,4	56,9
Írország	1972	70,9	83,1
Magyarország	2003	45,6	83,7
Lengyelország	2003	58,9	77,5
Lettország	2003	72,5	67,0
Litvánia	2003	63,3	91,1
Málta	2003	91,0	53,6
Norvégia	1972	79,2	47,8
	1994	89,0	46,5
Svédország	1994	83,3	52,7
Szlovákia	2003	52,1	93,7
Szlovénia	2003	60,2	89,6

Ami a 2. számú táblázatot, az EU-s csatlakozási népszavazásokat illeti, mindenek előtt megjegyzendő, hogy voltak elutasító népszavazások is: Norvégia például kétszer, 1972-ben és 1994-ben utasította el a csatlakozást. A legutóbbi évek máig vitatott fejleménye a Brexit, Anglia kiválása az Unióból népszavazás útján.¹⁴⁰

Arató Krisztina így értékeli a 2. számú táblázatban található adatsorokat:

„...a következő tanulságokat vonhatjuk le: egyrészt a részvételi arány a posztkommunista országokban a legalacsonyabb, másrészt feltűnő a szavazatok kiegyenlítetlensége (minden országban szembetűnő az igen túlsúlya), amely szintén a Közép-Kelet-Európában megrendezett referendumok jellegzetessége.

Az adatok alapján arra következtethetünk, hogy a nyugat-európai társadalmak az európai integráció ügyében megosztottabbak, mint a 2004-ben

¹⁴⁰ Király Miklós: *A Brexit előzményei. Néhány megjegyzés az Egyesült Királyság és a kontinentális Európa történetéről*. In: *A szabadság szerető embernek*. Liber Amicorum István Kukorelli. (Szerkesztette: Chronowski Nóra–Pozsár-Szentmiklósy Zoltán–Smuk Péter–Szabó Zsolt). Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 236–246. o.

csatlakozók. Továbbá, a szavazások eredményének tudatában elmondhatjuk, hogy a régebbi tagállamokban a támogató és az ellenző voksok aránya ki-egyenlítettébb.”¹⁴¹

2. A magyar megoldás

Ebben a röviden felvillantott európai közegben hogyan zajlott le a magyar, 2003-as Európai Unió csatlakozás, milyen intézményes keretek között és milyen eredménnyel. Kezdjük in medias res: a magyar politikai elit és az akkori kormányzat semmit sem akart a véletlenre bízni, példa nélkül álló módon minden rizikófaktort kizárva maga az alkotmányozó hatalom tűzte ki a népszavazást: időpontját, típusát, a szavazásra bocsátandó kérdést normatív módon az alkotmányba írva. Íme az alkotmány akkori szövege:

„79. § Ügydöntő országos népszavazást kell tartani a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő, a csatlakozási szerződés szerinti csatlakozásáról. E népszavazás időpontja: 2003. április 12. A népszavazásra bocsátandó kérdés: „Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unió tagjává váljon?”

Az Alkotmányt a 2002. évi LXI. törvény 10. §-a egészítette ki a 79. §-sal. A törvény indokolása szerint: „ügydöntő országos népszavazást kell tartani a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról. Tekintettel a népszavazás speciális voltára, valamint arra, hogy kiemelkedő nemzeti érdek fűződik a népszavazás belátható időn belül történő sikeres lebonyolításához, a törvény szerint erre 2003. április 12-én kerül sor. Az eldöntendő kérdés pedig a következő: »Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unió tagjává váljon?«”

A 79. § a csatlakozás napján okafogyottá vált, a 2002. évi LXI. törvény 11. § (3) bekezdése előre rögzítette, hogy az a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépésének napján hatályát veszti.¹⁴²

A szakirodalom az ilyen megoldásokat „pillanatfelvételes”, „önkioldó” szabályoknak tartja, amelyek teljesedésük esetén eltűnnek a jogrendszerből. Enyhe kifejezés a megoldásra, hogy nem jogállami; a szuverenitást súlyosan

¹⁴¹ Arató uo. 851–852. o.

¹⁴² Az Alkotmány magyarázata (Szerzők: Balogh Zsolt, Holló András, Kukorelli István, Sári János). KJK–KERSZÖV, Budapest, 2003, 728–729. o.

korlátozó, az arról való lemondást lehetővé tevő alkotmányos szabályokat stabilizálni illene (lásd lett alkotmány) és általános szabályokká tenni, kötelező népszavazási tárgyként minden ehhez hasonló népszavazásra. E megoldással az alkotmányozó hatalom elvonta a népszavazási eljárási rendben hatáskörrel bíró szervek (köztársasági elnök, OVB, Legfelsőbb Bíróság, Alkotmánybíróság) hatáskörét, kizárta a jogorvoslatokat. Nem véletlen, hogy többen indítványukkal az Alkotmánybírósághoz fordultak az ügyben.

Az Alkotmánybírósághoz az alkotmányozó hatalom által választott alkotmányjogi megoldással összefüggésben számos indítvány érkezett. Az a megtiszteltetés ért, hogy az ügy előadó bírāja lehettem, így élesebben emlékszem a teljes ülés vitáira, a testület hatásköri tehetetlenségére, az indítványozók igazságaira. Az indítványokat egyesítettük és a döntést soron kívüli eljárásban hoztuk meg három nappal a népszavazás előtt. Az alkotmánymódosító törvény ugyanis 2002. december 23-án lépett hatályba, ezt követően folyamatosan érkeztek az indítványok.

Az indítványozók többek között kérték a népszavazás elhalasztását, a kérdés megváltoztatását, az alkotmánymódosító törvény megsemmisítését. Indokaik szerint a választópolgárok nem ismerhették meg a csatlakozási dokumentumokat, az alkotmánymódosítás felrúgta a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló 1998. III. törvény és a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény eljárási rendjét, továbbá a kérdés nem egyértelmű. Fontos kifogásuk volt, hogy nincs jogorvoslat biztosítva, így az alkotmánymódosítás „alkotmányellenes”. Talán éppen ez volt az első ügy a magyar közjogban, amelynek elbírálása során megszületett a ma már a szakirodalomban széles körben használt és vitatott „alkotmányellenes alkotmánymódosítás” fogalma.

Az Alkotmánybíróság – korábbi gyakorlatához következetesen ragaszkodva – hatáskörének hiányát állapította meg, az Alkotmánybíróságnak nincs jogköre az alkotmány hatályos rendelkezésének megsemmisítésére.

A teljes ülési vitában több javaslat is elhangzott, amely arra irányult, hogy jeleznünk kellene valamit az alkotmány védelme érdekében. Idézem a határozat végén található kompromisszumos szöveget, amely egy „ejnye-ejnye” erősségű ujjfelmutatásként értékelhető. Nem volt könnyű megfogalmazni a szöveget, mert a saját vélemény sokkal kritikusabb volt, de különvéleményt mégsem írhat az előadó bíró a „saját” határozatához és számomra is fontos volt az Alkotmánybíróság egységes fellépése.

„Az Alkotmány változtatása az alkotmányozó hatalom felelősségi körébe tartozik. Az alkotmánymódosításnak az Amtv-ben alkalmazott sajátos módja

azt jelenti, hogy jelen esetben az alkotmányozó hatalom a népszavazás kezdeményezője. Ennek következtében az Alkotmány 79. §-ában foglalt népszavazási kérdést az OVB nem hitelesíthette és a választópolgárok sem élhettek a Ve-ben biztosított jogorvoslati lehetőséggel. A jelen ügyben alkalmazandó speciális alkotmányi rendelkezés megalkotásával és annak azonnali hatálybalépésével az alkotmányozó hatalom ténylegesen kizárta, hogy az Alkotmánybíróság a Ve. 130. §-ában biztosított jogkörében eljárjon. Ezért az Alkotmánybíróság a népszavazási kérdés vizsgálatára irányuló jogorvoslati eljárásban nem vizsgálhatta, hogy az Alkotmány 79. §-ában foglalt népszavazási kérdés megfelelő-e az Alkotmányban, az Nsztv-ben és a Ve-ben megfogalmazott követelményeknek.”¹⁴³

Mindenesetre az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az alkotmányozó hatalom hatáskört vont el az Alkotmánybíróságtól.

Nemcsak az Alkotmánybírósághoz, hanem az OVB-hez is számos indítvány érkezett a választási kampánnyal, a kampánycsend megsértésével, a népszavazásra feltett kérdés egyértelműségével és később az eredmény megsemmisítésével összefüggésben. Az OVB 2003. március és április hónapokban több mint 100 határozatot hozott és két elvi állásfoglalást is közzétett. Egyik állásfoglalásában például megállapította, hogy a népszavazás speciális kezdeményezésére tekintettel a választási bizottságokban a parlamenti frakciókkal rendelkező pártok küldhetnek egy-egy megbízottat.¹⁴⁴

3. A népszavazás lebonyolítása, a kampány, az eredmény értékelése

Az előzetes felmérések szerint a magyar EU-csatlakozás támogatóinak köre az összlakosság viszonylatában a népszavazást közvetlenül megelőző években 65-75% körül mozgott.¹⁴⁵

Ami a kampányt illeti, az elrendelt magyar népszavazások közül talán ez volt a legegyszerűbb kampánnyal rendelkező népszavazás, kormányzati vezénnyel, élén a kormány által felállított Európai Unió Kommunikációs

¹⁴³ 14/2003. (IV. 9.) AB-végzés. ABH 2003, 906–907. o.

¹⁴⁴ Lásd az OVB 3/2003. (II. 21.) állásfoglalása. A 112. számú Választási Füzetek tartalmazza az OVB összes, az EU-népszavazással kapcsolatban hozott határozatát.

¹⁴⁵ Arató uo. 854. o.

Közalapítvánnyal (EUKK), a Külügyminisztériummal és a Gyerme-, Ifjúsági- és Sportminisztériummal (GYISM). Arató Krisztina szerint:

„A népszavazás időpontjának közeledésével pánik fogta el a döntéshozókat, és megtörtént a stratégiai fordulat az »Igen« szavazatok felé orientáló kampány felé, amely nem kedvezett az objektív tájékoztatás minőségének. Ez azt jelentette, hogy nem tájékoztató, hanem az igen voks mellett agitáló kampány rajzolódott ki.

... A »nem« kampány gyengeségét sokan az EUKK, így közvetetten a kormány döntésének tulajdonítják, hiszen nem támogatták semmilyen eszközzel a csatlakozás ellenzőinek megnyilvánulásait. Mindez folyamatos vitákat gerjesztett, hiszen alapvetően közpénzről volt szó – sokan a tájékoztatás féloldalasságát önmagában rendkívül igazságtalannak és problematikusnak tartották.”¹⁴⁶

Az Európai Unióba lépést ellenzők hangját, az ellenérveket elnyelte a csend és az intézményrendszer. Például, a Jobbik Magyarorszáért Mozgalom, vagy a Magyarországi Zöld Párt kifogásait az OVB hatáskörének hiányára hivatkozva rendre elutasította. Azzal a nézetem szerint vitatható értelmezéssel, hogy az állami (alapítványi) szervek nem részesei a választási eljárásnak. A „nyomás Európába, de izibe” stílusú kampány megítélésem szerint sokakat, EU hívőket is visszariasztott a szavazástól és nem lehet véletlen, hogy Magyarország – annak ellenére, hogy az előzetes felmérések magasak voltak – a legalacsonyabb választási részvételt produkálta.

A népszavazás eredményét az OVB az 56/2003. (IV. 13.) OVB-határozatával állapította meg. E szerint:

AZ ORSZÁGOS VÁLASZTÁSI BIZOTTSÁG 56/2003. (IV. 13.) OVB-HATÁROZATA

Az Országos Választási Bizottság az Európai Unióhoz való csatlakozás tárgyában 2003. április 12. napjára elrendelt országos népszavazás eredményének megállapítása vonatkozásában meghozta az alábbi határozatot:

¹⁴⁶ Arató uo. 855–856. o.

Az Országos Választási Bizottság a jelen határozat mellékletét képező jegyzőkönyv szerint (Országos Népszavazás Összesítő Jegyzőkönyve) állapítja meg az Európai Unióhoz való csatlakozás tárgyában a Magyar Köztársaság Alkotmányában elrendelt országos népszavazás eredményét.

A határozat ellen legkésőbb az annak meghozatalát követő napon a Legfelsőbb Bírósághoz címzett kifogást lehet benyújtani az Országos Választási Bizottságnál. A kifogást úgy kell benyújtani, hogy az legkésőbb 2003. április 14-én 16.00 óráig megérkezzen. A bírósági eljárásban a jogi képviselőt kötelező.

INDOKOLÁS

A Magyar Köztársaság alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (továbbiakban: Alkotmány) 79. §-a az alábbiakat rendelte el:

Ügydöntő országos népszavazást kell tartani a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő, a csatlakozási szerződés szerinti csatlakozásáról. E népszavazás időpontja: 2003. április 12. A népszavazásra bocsátandó kérdés: „Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unió tagjává váljon?”

A választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény (továbbiakban: Ve.) 128. §-a szerint az Országos Választási Bizottság kötelezettsége, hogy az országos népszavazás eredményét a szavazatszámoló bizottságok jegyzőkönyvei alapján megállapítsa.

Az országos népszavazás eredményét a jelen határozat mellékletét képező jegyzőkönyv tartalmazza.

A határozat az Alkotmány 79. §-án és a Ve. 128. §-án, a jogorvoslatról való tájékoztatás a Ve. 77. §-ának (2) bekezdésén, a 80. § (4) bekezdésén, valamint a 85. § (1)–(2) bekezdésein alapul.

Budapest, 2003. április 13.

Dr. Ficzer Lajos sk.

Országos Választási Bizottság elnöke¹⁴⁷

¹⁴⁷ Id. 112. számú Választási Füzetek 143. o.

NÉPSZAVAZÁS

AZ EURÓPAI UNIÓHOZ VALÓ CSATLAKOZÁSRÓL

2003. április 12.¹⁴⁸

A Magyar Köztársaság alkotmányos rendszerében a közvetlen demokrácia egyik eszköze az országos népszavazás intézménye, melynek során az állampolgároknak lehetőségük nyílik arra, hogy az őket érintő nagy horderejű kérdésekben közvetlenül döntést hozzanak, illetve véleményt nyilvánítsanak. A Magyar Köztársaság Alkotmánya szerint országos népszavazást döntéshozatal vagy véleménynyilvánítás céljából lehet tartani, s a népszavazás elrendelésére kötelezően, vagy mérlegelés alapján kerül sor:

- Országos népszavazást kell tartani legalább 200 000 választópolgár kezdeményezésére. A kötelezően elrendelt népszavazás alapján hozott döntés az Országgyűlésre kötelező erővel bír.
- Mérlegelés alapján országos népszavazást a köztársasági elnök, a Kormány, az országgyűlési képviselők egyharmada vagy 100 000 választópolgár kezdeményezésére az Országgyűlés rendelhet el. Az ily módon elrendelt népszavazás lehet véleménynyilvánító, avagy ügydöntő.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásról szóló népszavazást azonban, rendhagyó módon, maga az Alkotmány rendelte el, méghozzá a módosításáról szóló 2002. évi LXI. törvény által beiktatott 79. §-ában, egyidejűleg meghatározva a népszavazás ügydöntő jellegét, valamint időpontját.

„Ügydöntő országos népszavazást kell tartani a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő, a csatlakozási szerződés szerinti csatlakozásáról. E népszavazás időpontja: 2003. április 12. A népszavazásra bocsátandó kérdés: „Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unió tagjává váljon?”

Az Alkotmány szerint az ügydöntő országos népszavazás akkor eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint fele, de legalább egynegyede a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott.

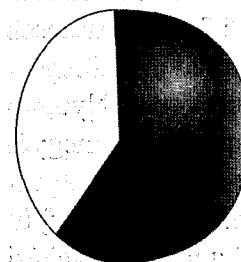
2003. április 12-én megtartott országos népszavazás eredményes volt. Az érvényesen szavazó választópolgárok 83,76%-a IGEN választ adott.

¹⁴⁸ EU népszavazás 2003. I. Eredményadatok. Választási Füzetek 111. (Összeállította és szerkesztette: Szabó Lászlóné) OVI kiadványa, Budapest, 2003, 16–17. o.

A 2003. ÁPRILIS 12-I NÉPSZAVAZÁS JOGI EREDMÉNYE

Országos összesítés részletesen

A választójogosultak száma 8 042 272 fő.



Megjelent

3 669 252 fő; a választópolgárok 45,62%-a

Nem szavazott

4 373 020 fő, a választópolgárok 54,38%-a

Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unió tagjává váljon?

Érvényes–Érvénytelen
szavazatok arányaIGEN–NEM
szavazatok aránya

A feltett kérdésre

- érvényesen szavazott a megjelent választópolgárok 99,44%-a, 3 648 717 fő,
- érvénytelenül szavazott a megjelent választópolgárok 0,49%-a; 17 998 fő,
- IGEN választ adott az érvényesen szavazó választópolgárok 83,76%-a, 3 056 027 fő,
- NEM választ adott az érvényesen szavazó választópolgárok 16,24%-a, 592 690 fő,
- IGEN választ adott az összes választójogosult 38,00%-a,
- NEM választ adott az összes választójogosult 7,37%-a.

A népszavazás eredményes.

A népszavazás jogilag kétségtelenül eredményes volt, köszönhetően az 1997-ben bevezetett, az érvényességet és az eredményességet összebetonozó, a korábbi szabályoknál jóval enyhébb klauzulának: a választópolgárok több mint fele, de legalább egynegyede a feltett kérdésre igen választ adott. A XXI. század első országos népszavazásán az összes választó jogosult 38%-a, összesen 3 056 027 igen szavazat „mentette meg” az EU-s népszavazást.

A népszavazás területspecifikussága ezúttal is szembeötlő volt: Nyugat-Dunántúlon 48,39%, a fővárosban 58,25%, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 36,21%.¹⁴⁹

A közjogi eredményességet, a legitimációt erősítette meg az országgyűlés határozata, amely elfogadta az OVB és a belügyminiszter népszavazási beszámolóját.

„76/2003. (VI. 24.) OGY-határozat

az Európai Unióhoz történő csatlakozásról tartott 2003. április 12-i országos népszavazásról szóló beszámoló elfogadásáról¹⁵⁰

Az Országgyűlés

1. elfogadja a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény 34. § (2) bekezdés m) pontja értelmében az Országos Választási Bizottságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásról tartott 2003. április 12-i országos népszavazásról szóló beszámolóját,

2. megállapítja, hogy az Európai Unióhoz történő csatlakozásról tartott 2003. április 12-i országos népszavazás törvényes rendben zajlott le,

3. köszönetét fejezi ki a népszavazás megszervezésében és lebonyolításában közreműködő helyi és területi választási szerveknek, az Országos Választási Bizottság tagjainak, a köztisztviselőknek, valamennyi állami és társadalmi szervnek és intézménynek, akik, illetve amelyek hozzájárultak a népszavazás törvényes lebonyolításához.”

¹⁴⁹ A kiadvány megyénként és településenként tartalmazza a népszavazás eredményeit. Tanulságos az országos összkép, egy ilyen elvileg konszenzuális kérdésben.

¹⁵⁰ Id. OVB J/4067. irományszámú jelentése, továbbá a belügyminiszter J/4066 irományszámú jelentése. 2003. május.

4. Záró gondolatok, objektív és szubjektív megjegyzések

A népszavazási folyamatban ténylegesen résztvevő alkotmánybíróként csak megerősíteni tudom, hogy közjogilag a magyar EU-s csatlakozási népszavazás törvényes, legitim volt. Az eredmény mégis a külső szemlélő számára „euro-szkeptikus” országgá tette Magyarországot, holott Magyarország Szent István megkoronázása és a keresztény kultúra felvétele óta Európához tartozik. Bár Szűcs Jenő igazsága Európa három történeti régiójáról még ma is igaz, ez a régió, amelyben éltünk és élünk, Európa része volt és maradt.¹⁵¹

Miben lehetett volna példaértékű – az eredményben is megjelenő – nemzeti konszenzust kialakítani, ha nem ebben a kérdésben? Kétségtelen tény, hogy a magyar politikai, parlamenti elit törekedett a konszenzus kialakítására. Miközben az Európai Parlament 2003. április 9-én nagy többséggel szavazta meg a tagfelvételeket, idehaza az országgyűlés „Együtt az egységes Európáért” címmel ünnepi ülést tartott, amelyen az államfő (Mádl Ferenc) a kormányfő (Medgyessy Péter) és a frakcióvezetők egységesen arra szólítottak fel, hogy a szombati népszavazáson igennel szavazzunk.

Mádl Ferenc szerint:

„Magyarország uniós csatlakozása esélyt kínál a belső nemzeti együttműködésre. Az EU-tagság Magyarország nemzeti érdeke, az ország jövője csak az európai egység részeként lehet biztos, csak így lehetünk képesek arra, hogy kultúránkban egyszerre mutassuk fel nemzeti értékeinket és európai kötődéseinket.”¹⁵²

Valahogy számomra érthetetlen módon mégsem sikerült ünnepnappá varázsolni 2003. április 12-nek szombatját, a népszavazás napját (kérdés az is, miért éppen szombatra tűzte ki az alkotmányozó hatalom?).

Az volt néha az ember érzése, hogy a mozgalmi eredetű „nyomás az Unióba” közpénzekből vezényelt kormányzati propagandával akarja a politikai elit minél gyorsabban, rengeteget kapkodva beteregni ezt a „keleti hordát” az EU-ba. Sok polgártársammal együtt mindig Európában éreztem magam,

¹⁵¹ Szűcs Jenő: *Vázlat Európa három történeti régiójáról*. Magvető Kiadó, Budapest, 1983,

¹⁵² Magyar Nemzet, 2003. április 10., 1. o.

különösen a szovjet termelési cseregyakorlatok után hazatérve. Személy szerint sokat erősített ebben a Pannonhalmán eltöltött négy éve, Európa védőszentjének, Szent Benedeknek a szellemisége. Talán azért is fáj, hogy az – egyébként egymásra féltékenykedő, ki vezeti be Magyarországot az EU-ba – politikai elit mennyire nem értette, hogy mit és hogyan kellene cselekedni kapkodások nélkül.

Egyszóval én nem ilyennek képzeltem el akkor ezt az ünnepet, s a népszavazás eredménye sokunk számára nagy csalódás volt. A szavazófülkébe menet gyakran eszembe jutott Csengey Dénes barátom veretes mondata: „Európába, de mindahányan!” Nem így történt.

Az ötödik népszavazás:

A 2004. december 5-i országos népszavazás
(kettős állampolgárság, kórházprivatizáció)

1. A kettős állampolgárságról szóló népszavazás kezdeményezése

A kettős állampolgárságról szóló népszavazási kezdeményezést a Magyarok Világszövetsége (továbbiakban: MVSZ) 2003. szeptember 11-én nyújtotta be az Országos Választási Bizottsághoz. A kezdeményezés sokakat váratlanul ért, határon innen és túl. A statustörvény (2001. évi LXII. tv.) nagyjában-egészében kielégítette a határon túli magyarok igényeit és a legtöbb közszereplő, a parlamenti ellenzék is, tisztában volt a kettős állampolgárság alkotmányjogilag problematikus jellegével, nemzetközi összefüggéseivel.

A meglepetés annak ellenére érzékelhető volt, hogy az MVSZ régóta készült az „alanyi jogon járó állampolgárság” megadására, s erről tudott a magyar politikai elit is. Az MVSZ elnöke szerint a népszavazás kezdeményezésére kényszerítő főbb előzmények a következők voltak:

„A Magyarok IV. Világkongresszusa 1996 májusában határozatba foglalta, hogy a magyar állampolgárságot még Magyarország EU-csatlakozása előtt alanyi jogon meg kell adni minden külhonban élő magyarnak, aki arra igényt tart, mert ellenkező esetben Magyarország EU-csatlakozását követően újból vasfüggöny választhat el magyart a magyartól.

Ezt követően az MVSZ alapszabályának első feladatává tette a kettős állampolgárság ügyét.

Már 1998 tavaszán választmányi határozat keretében kérte a külhonban élő magyarok magyar állampolgárságának alanyi jogon, kérelmükre történő visszaállítását. Ezt az indítványt a Horn-kormány söpörte le indulatosan az asztalról.

Az MVSZ ekkor megvizsgáltatta a kettős és a többes állampolgárság kérdésének nemzetközi szabályozását. Az összehasonlító tanulmányokat, amelyek

meglévő európai egyezményeket és egyes országok joggyakorlatát ismertették, a Magyar Kisebbség című nemzetpolitikai szemle 400 oldalas összevont számában kiadta...

...az MVSZ kidolgozta a külhoni magyar állampolgárság jogintézményét megteremtő törvény tervezetét.

Ezt 2000. augusztus 18-án ünnepélyes gesztussal átadta az ország legfőbb közjogi méltóságainak és az igazságügyi miniszternek. Magyarország miniszterelnöke ugyan továbbította a törvény tervezetét a határon túli magyar pártok vezetőinek, ám sem ők, sem a MÁÉRT, sem az Országgyűlés, sem a kormány nem tárgyalta az elkövetkező években a kettős állampolgárság kérdését. Magyarország a státustörvény útját választotta...

...az MVSZ három rendbeli levelet írt a magyar politikai osztály vezetőinek; arra kérve a pártokat, az Országgyűlést, a kormányt és a köztársasági elnököt, hogy módosítsák az

állampolgársági törvényt; és tegyék lehetővé a külhoni magyarok kedvezményes honosítását

Magyarországra való áttelepülésük nélkül is.

Az MVSZ csak ekkor – miután 2003 tavaszán–nyarán írott levelei válasz nélkül maradtak, és miután nyolc év alatt kimerítette a politikai osztály befolyásolásának minden eszközét – fordult utolsó megoldásként az ügydöntő országos népszavazás eszközéhez, melyet az MVSZ elnöksége 2003. augusztus 18-án – a szövetség fennállásának 65. évfordulóján – kezdeményezett.¹⁵³

A kezdeményezéssel egy közel másfél éves, szenvedélyes, a politikai eliten és a nemzeten súlyos sebet ejtő népszavazási procedúra vette kezdetét. „A kettős állampolgárság kérdése... mélyen megosztotta a magyar társadalmat. A politikai szereplők mellett különböző civil szervezetek, az egyházak, szak-szervezetek adtak ki támogató vagy elutasító nyilatkozatokat.”¹⁵⁴ A rengeteg megnyilatkozás közül érdemes idézni a Magyarországi Református Egyháznak,

¹⁵³ Patrubby Miklós: *A december 5-i népszavazási kísérlet, avagy a befejezetlen rendszerváltás Magyarországon*. In: Magyarország politikai évkönyve, 2005, (Szerkesztette: Sándor Péter, Vass László, Sándor Ágnes, Tolnai Ágnes). VI. rész. CD 30–31. o.

¹⁵⁴ Kántor Zoltán–Majtényi Balázs: *A kettős állampolgárság – népszavazás, politikai vita, szakmai érvek*. In: uo. 36. o.

továbbá Németh Zsoltnak, az országgyűlés akkori Fideszes Külügyi Bizottsági elnökének megfontolt szavait:

„A népszavazás kérdésfeltevésének megannyi rossz körülménye ellenére a Magyarországi Református Egyház lelkiismereti és erkölcsi köteletségének érezte és érzi, hogy az egész magyar nemzet sorsát érintő ügyben állást foglaljon, cselekedjen, és pozitív döntésre szólítson fel.

Ahogy azt Generális Konventünk elnökségei is nyilatkozták, a kettős állampolgárság ill. a határon túli magyarság helyzete rendezésének tartalmi kérdéseit nem a december 5-i népszavazásnak volt feladata megoldani. Ezeknek konszenzuson és egymás véleményének meghallgatásán alapulva kell ki-kristályosodnia a parlament munkája során. A referendumban megfogalmazott kérdés nem a határon túliak magyarságáról szólt, ahogy arról sem, hogy ki hazafi és ki nem az anyaországban, sokkal inkább a velük vállalt szolidaritás és közösség volt a szavazás tétje.”¹⁵⁵

„December 5-én Magyarországon népszavazás lesz, s a szavazócédulán az egyik kérdés a kettős állampolgárságról szól majd. Sok érvet hallani pró és kontra, a rengeteg véletlen és szándékos félreértés, illetve félremagyarázás miatt azonban nem árt tisztázni, hogy miről is szól pontosan a referendum és mi is annak tétje.

Rögtön szögezzük le: a népszavazás nem befolyásolja a kettős állampolgárság tartalmát. Egy eredményes voksolás jogilag kötelezné a Magyar Köztársaság Országgyűlését egy törvény megalkotására, annak pontos tartalmának kidolgozása tehát a magyar honatyák felelőssége. Ráadásul, ha figyelembe vesszük, hogy az állampolgársági törvény kétharmados parlamenti támogatást igényel, akkor kimondhatjuk: a kettős állampolgárság ügyében a magyar politikai erők konszenzusára van szükség. Mindezt azért érdemes rögtön leszögezni, mert Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és az általa vezetett kommunikációs csapat félrevezető és szociális demagógián alapuló kampányba kezdett.

Az MSZP fő üzenete a következő: szavazzunk nemmel, különben a határon túli magyarok elárasztják az országot és tönkreteszik a szociális ellátórendszereket, a nyugdíjrendszert és az egészségügyet – mondják ezt függetlenül attól, hogy a kettős állampolgárságnak nem kell változtatnia a szociális és

¹⁵⁵ Magyarországi Református Egyház Zsinata elnökségének nyilatkozata a 2004. december 5-i népszavazást követően. In: uo. 98. o.

egészségügyi juttatások azon alapelve, hogy azok csakis járulék befizetése esetén járnak. Gyurcsány Ferenc logikája egyszerű: demagógiával növeljük az MSZP népszerűségét. A miniszterelnök mindent ennek rendelt alá, ugyanis választási legitimáció híján MSZP-n belüli súlya a közvélemény-kutatókon múlik. Szeme előtt ott lebeg a „23 millió román vendégmunkás” dicstelen, ám hatásos példája.”¹⁵⁶

A népszavazást elemző tanulmányokból kis leegyszerűsítéssel jól kivethető, hogy a kormánypártok – élén a miniszterelnökkel, Gyurcsány Ferencel – következetesen ellenezték, az ellenzék és a határon túli szervezetek bizonytalankodva hol ellenezték, hol támogatták a kérdést. A szomszédos, a kettős állampolgársággal érintett államok és Európa általában hallgatott. A kérdés egyébként minden nagyobb csinnadratta nélkül, az állampolgárságról szóló törvény módosításával megoldható lett volna, mint ahogy később meg is oldódott.

A 2010. évi XLIV. törvény értelmében: kérelmére különös kedvezménnyel honosítható – az egyéb feltételek fennállása esetén – az a nem magyar állampolgár, akinek felmenője magyar állampolgár volt, vagy valószínűsíti magyarországi származását és magyar nyelvtudását igazolja.¹⁵⁷ Ezzel a magyar nemzet minden tagja előtt nyitva álló lehetőséggel lényegében a magyar nemzet közjogi újraegyesítése történt meg.

Megjegyzendő, már a népszavazási procedúra alatt is törvényt módosító javaslatot nyújtott be az egyik ellenzéki párt, az MDF.

2. A népszavazással kapcsolatos döntések és jogi buktatók

De térjünk vissza – kronologikus sorrendben – az eljárás kezdetéhez. Az MVSZ által 2003. szeptember 11-én benyújtott kezdeményezésről az OVB egyhangúlag döntött, zöld lámpát gyújtva a 116/2003. (IX. 18.) OVB-határozatában. Íme a határozat:

¹⁵⁶ Németh Zsolt: *Kettős állampolgárság és nemzeti deficit*. In: uo. 104–105. o.

¹⁵⁷ A kedvezményes honosítás esetéről ld. Kisteleki Károly: *Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése*. Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2011.

„Az Országos Választási Bizottság 116/2003. (IX. 18.) határozata

Az Országos Választási Bizottság az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény (a továbbiakban: Nsztv.) 2. §-ában, valamint a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény (a továbbiakban: Ve.) 117. §-ának (1) bekezdésében foglalt hatáskörében eljárva a Magyarok Világszövetsége képviseletében P. M. által benyújtott népszavazási kezdeményezés aláírásgyűjtő ívének hitelesítése tárgyában meghozta a következő

határozatot:

Az Országos Választási Bizottság az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát hitelesíti.

A határozat ellen az annak közzétételét követő 15 napon belül az Alkotmánybírósághoz címelve az Országos Választási Bizottsághoz lehet kifogást benyújtani.

Indokolás

I. Az Országos Választási Bizottság az Országos Választási Bizottság 116/2003. (IX. 18.) határozatában a Magyarok Világszövetsége 2003. szeptember 11-én országos népszavazási kezdeményezés aláírásgyűjtő íve mintapéldányának hitelesítését kérte az Országos Választási Bizottságtól. Az aláírásgyűjtő íven a következő kérdés szerepel:

„Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti »Magyar igazolvánnyal« vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?»

„Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti »Magyar igazolvánnyal« vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?»

Az Országos Választási Bizottság egyhangúlag megállapította, hogy az aláírásgyűjtő ív a törvényben meghatározott formai, valamint a feltett kérdésre vonatkozó tartalmi követelményeknek eleget tesz, ezért hitelesítésének akadálya nincs.

II.

A határozat a Ve. 117. §-án, 118. §-án, az Nsztv. 2. §, 10. §, valamint 13. §-án, a jogorvoslatról való tájékoztatás a Ve. 130. § (1) bekezdésén alapul.

Budapest, 2003. szeptember 18.

Dr. Ficzer Lajos
az Országos Választási Bizottság elnöke¹⁵⁸

Az OVB határozata ellen több kifogás érkezett az Alkotmánybírósághoz. A maximálisan kedvezményes kettős állampolgárság régi híveként (ami nem az alanyi jogon járó, automatikus állampolgárság megadását jelenti!) az a megtiszteltetés ért, hogy a testület elnöke előadó bíróként rám szignálta az ügyet. Alkotmánybíróági életem legnehezebb napjai következtek, mert nem sikerült kiegyenesíteni a kérdésben rejlő jogi csorbát, meggyőzni az érzelem alapján döntő bírótársak többségét arról, hogy a kérdés alkotmányjogilag járhatatlan útra visz. Az ilyen automatizmus, amely magában rejti a két, mindenütt strict feltétel, a nemzetbiztonsági átvilágítás és a büntetlen előélet annulálását, a világon egy törvényben sincs.

Megóvhattuk volna a nemzetet egy nagy traumától, a jóindulatú, de átgondolatlan kezdeményezés törvényes megállításaival. Mivel több tervezet után nem kaptam többséget, az ügyet visszaadtam. A támogató többség „megmagyarázta”, „törvényesítette” a kérdést és útjára engedte a gyűlölet-kampányt, a teljes bizonytalanságot az 5/2004. (III. 2) AB-határozatban.¹⁵⁹ A határozathoz írt különvéleményemet ma is vállalom és változatlanul híve vagyok a lehető legnagyobb kedvezménnyel történő honosításának, a nemzet közjogi egyesítésének.

A különvélemény, (amelyhez Holló András alkotmánybíró, a testület akkori elnöke is csatlakozott) a következő volt:

„1. Nem értek egyet a határozat rendelkező részével, álláspontom szerint jelen ügyben az Alkotmánybíróságnak az Országos Választási Bizottság (OVB) 116/2003. (IX. 18.) OVB-határozatát meg kellett volna semmisítenie és az OVB-t új eljárásra kellett volna utasítania. Az Alkotmánybíróság, állandó

¹⁵⁸ Magyar Közlöny 110. szám. 2003. szeptember 23.

¹⁵⁹ ABH 2004, 76. o.

gyakorlata szerint, a kifogás keretei között alkotmányos jogállásával és rendeltetésével összhangban azt vizsgálja, hogy az OVB az Alkotmánynak és az irányadó törvényeknek megfelelően járt-e el a hitelesítési eljárásban.

Megítélésem szerint az országos népszavazásra bocsátandó kérdésnek az Alkotmánybíróság olyan értelmezést ad, amely a kérdésből nem feltétlenül következik. A határozat a jogalkotói egyértelműség irányából lényegében lefordítja a kérdést és arra törekszik, hogy elhelyezze azt az alkotmányos rendszerben. Felfogásom szerint a népszavazási eljárás során – bár a kérdést értelemszerűen minden közreműködő szerv értelmezi – annak lényeges tartalmához egyetlen döntéshozó szerv sem nyúlhat, a szavazólapon is ugyanannak a kérdésnek kell szerepelnie, amit kezdeményezői megfogalmaztak.

2. A Magyarországra kötelező nemzetközi jogi normák közül – jelen ügyben – az Alkotmánybíróságnak mindenekelőtt a kifogást tevő által hivatkozott, a 2002. évi III. törvény által kihirdetett, az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt állampolgárságról szóló Európai Egyezményt (a továbbiakban: Egyezmény) kellett vizsgálnia.

Az Egyezmény 3. Cikk 1. pontja alapján minden állam saját joga szerint határozza meg, kik az állampolgárai, az állampolgarsággal kapcsolatos szabályok megalkotása ugyanis az állami szuverenitás egyik fontos megnyilvánulása. Az egyén és az állam közötti legfőbb jogi kapcsolat az állampolgárság, amely az Egyezmény alkalmazásában valamely személy és egy állam közötti olyan jogi kötelék, amely nem utal a személy etnikai származására. (2. Cikk a) pont) E definíció az Európa Tanács által az Egyezményhez fűzött kommentár szerint a Nemzetközi Bíróságnak a Nottebohm-ügyben született ítéletét veszi alapul, amely szerint „az állampolgárság egy jogi kapcsolat, amelynek alapja egy tényleges társadalmi kötődés, egy valódi, az életmódhoz, az érdekekhez és az érzelmekhez kötődő kapcsolat, amelyhez kölcsönös jogok és kötelezettségek járulnak. Azt mondhatnánk, jogi kifejeződése annak a ténynek, hogy az egyén, amely ezt az állampolgárságot [...] megszerzi, valójában szorosabban kapcsolódik az állampolgársága szerinti állam népéhez, mint bármely más államéhoz”. (ICJ Reports, 1955, 23.)

Az Egyezmény 5. Cikk 1. pontja alapján a részes államok állampolgárságra vonatkozó szabályai nem tartalmazhatnak megkülönböztetést, vagy nem foglalhatnak magukban semmilyen olyan gyakorlatot, amely kimeríti – többek között – a nemzeti vagy etnikai származáson alapuló diszkriminációt. A kommentár az 1993. évi XXXI. törvény által kihirdetett, Az emberi jogok

és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 14. Cikkére utalva hangsúlyozza, hogy nem mindenfajta megkülönböztetés ellentétes az Egyezmény 5. Cikk 1. pontjával. Nem sérül az Egyezmény 5. Cikk 1. pontjában foglalt diszkrimináció-tilalom, ha a különbségtétel alapja valamely ésszerű és objektív ok, illetve nem egyezményesértő az indokolt, nem önkényes kedvezőbb bánásmód.

A kommentár is megengedi tehát, hogy a részes államok más államok polgárait kedvezőbb feltételek mellett honosítsák, vagyis kedvezőbb bánásmódban részesítsék az állampolgárság elnyerésekor, ha annak ésszerű indoka van. Ésszerűnek minősül a kommentár alapján az, ha a részes állam a kedvezményes honosításhoz a nemzeti nyelv ismeretét követeli meg, ha születési helyhez köti az állampolgárság könnyített megszerzését, illetve, ha kedvezményesen honosítja az állampolgárának leszármazottját. A részes államok kedvezményesen honosíthatják más állam polgárait, így például az Európai Unió tagállamai rövidebb tartózkodási időt követelhetnek meg az uniós tagállamok állampolgárainak honosításakor, ez – fogalmaz a kommentár – állampolgárság alapján történő kedvezőbb bánásmódot jelent. Látható, hogy a kommentárban említett példák objektív jogi tények – ez jellemzi a konkrét nemzeti megoldásokat is –, amelyekhez képest az európai gyakorlatban eddig alig ismert szubjektív alapú kedvezmény lenne a kérdésben szereplő nyilatkozattételhez kötött honosítási jogcím.

3. A határozat szerint „[a]z állampolgárság honosítással való megszerzésének a kérdésben szereplő, tervezett új esete az Szátv. és az Ápt. szabályaira épül”. Álláspontom szerint azonban ez a konkrét kérdésből nem következik.

Ahogy az 52/1997. (X. 14.) AB-határozat is hangsúlyozta, a közvetlen hatalomgyakorlás ugyan a népszuverenitás gyakorlásának kivételes formája, de kivételes megvalósulása eseteiben a képviseleti hatalomgyakorlás fölött áll. Ez azt jelenti, hogy az eredményes ügydöntő népszavazás olyan eszköz a választópolgárok számára, amelynek segítségével elvonhatják a döntés jogát a törvényhozóktól, az Országgyűlés ugyanis az adott népszavazási kérdés tekintetében „végrehajtói szerepbe kerül”. [Lásd: 50/2001. (XI. 29.) AB-határozat, ABH 2001, 359, 381.] A népszavazást kezdeményezők az Alkotmány, a Ve. és az Nsztv. vonatkozó rendelkezéseinek a keretei között jogosultak olyan kérdés megfogalmazására, amelynek célja vagy eredménye valamely új törvény megalkotása, illetve hatályban lévő jogszabály módosítása, hatályon kívül helyezése.

Az Ápt. a nem magyar állampolgárok honosítását a következő feltételekhez köti: nyolc év folyamatos magyarországi helyben lakás, büntetlen előélet, a kérelmező ellen magyar bíróság előtt nincs büntetőeljárás folyamatban, a magyarországi megélhetés és lakóhely biztosított, a honosítás a Magyar Köztársaság érdekeit nem sérti, valamint alkotmányos alapismereti vizsga letétele, illetve az az alóli mentesség igazolása. [4. § (1) bekezdés] Az Ápt. 4. § (3) bekezdése alapján kérelmére, kedvezményesen honosítható az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem magyar állampolgár, aki a kérelem előterjesztésekor legalább egy éve Magyarországon lakik, és felmenője magyar állampolgár volt. A kedvezmény csupán a magyarországi helyben lakás idejére vonatkozik, minden egyéb tekintetben az általános feltételeknek kell megfelelnie a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem magyar állampolgár honosítandónak, aki – ez objektív jogi tény – magyar állampolgár leszármazottja.

Az Ápt. alapján tehát az állampolgárság ténylegességének (effektivitás elve) legfőbb kritériuma a lakóhely, a népszavazásra bocsátandó kérdés viszont a nem Magyarországon lakó, de a magát magyar nemzetiségűnek valló, és a magyar nemzetiségét a kérdésben megállapított módon igazoló nem magyar állampolgárságú személyek csak és kizárólag magyar nemzetiségükre tekintettel történő kedvezményes honosítását célozza. Következésképp nem állíthatjuk, hogy a konkrét kérdés az Ápt. szabályaira épül.

Véleményem szerint a jogalkotónak lehetősége van arra, hogy bizonyos esetekben tovább könnyítsen az állampolgárság megszerzésének feltételein, és a jelenlegi szabályokhoz képest egyszerűsítse az állampolgárság megszerzését úgy, hogy a fent felsorolt objektív feltételek némelyike alól mentességet biztosít. Ez azonban nem sértheti az Alkotmányt és a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeket, továbbá nem eredményezheti azt, hogy a jogalkotó mentességet biztosít a személyek egy meghatározott köre számára az állampolgárság megszerzésének valamennyi objektív feltétele alól. [Az Ápt. alapján jelenleg két objektív honosítási feltétel megléte alól még a legkedvezményezettebb esetben sem adhat felmentést a köztársasági elnök: nevezetesen a honosítás a Magyar Köztársaság érdekeit ne sértse (egyénenkénti nemzetbiztonsági szempont), továbbá a magyar jog szerint a kérelmező büntetlen előéletű legyen és a kérelem elbírálásakor ellene magyar bíróság előtt büntetőeljárás ne legyen folyamatban.]

A jelen ügyben vizsgált népszavazásra bocsátandó kérdés – értelmezésem szerint – bár utal a kérelemre történő kedvezményes honosításra, kizárólag egy feltételhez kötné azt: a magyar nemzetiség meghatározott módon történő

igazoláshoz. A konkrét kérdés alapján ez az igazolás történhet az Szátv. 19. §-a szerinti „Magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon. Az Szátv. 19. §-a alapján „Magyar igazolványt” a Magyar Köztársasággal szomszédos államokban állandó lakóhellyel rendelkező, nem magyar állampolgárságú, magát magyar nemzetiségűnek valló személy kérhet (kivéve az Ausztriában élő személyt), ha tud magyar nyelven vagy a lakóhelye szerinti állam magyar nemzetiségűnek valló személyként tartja nyilván, ha az ezen állam területén működő, magyar nemzetiségű személyeket tömörítő szervezet nyilvántartott tagja, vagy a lakóhely szerinti állam területén működő egyház nyilvántartásában magyar nemzetiségűként tartják számon. A „Magyar igazolvány” az Szátv.-ben meghatározott kedvezményekre jogosít. Egy eredményes népszavazás következtében ezen igazolvány – ha azt a tulajdonos kérelmezi – automatikusan a magyar állampolgárság megszerzésére jogosítana.

A kedvezményes honosítás kedvezményezettjei tehát lakóhelytől, születési helytől, nyelvtudástól, leszármazástól független jogcímen, pusztán azon alapon volnának jogosultak a kedvezményes honosításra, hogy magyar nemzetiségűnek vallják magukat. A nemzetiségre (nemzeti hovatartozásra) mint egyetlen állampolgársági szerzési feltételre történő utalás az Egyezmény alapján nem minősül indokolt kedvezőbb bánásmódnak, a nemzeti hovatartozásról való nyilatkozat önmagában ugyanis nem alkalmas a Nottebohm-ügyben megkövetelt, a polgár és állama közötti szoros, valódi (effektív) kapcsolat létének bizonyítására.

Álláspontom szerint a feltett kérdésben az államot az Egyezmény szelleméből és konkrét rendelkezéseiből fakadó nemzetközi kötelezettség terheli, márpedig az Alkotmány 28/C § (5) bekezdése alapján nem lehet országos népszavazást tartani hatályos nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségekről, illetve az e kötelezettségeket tartalmazó törvények tartalmáról.

4. Az Alkotmány 6. § (3) bekezdése szerint „[a] Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” Meggyőződésem szerint az Alkotmány hivatkozott „felelősségi klauzulája” nem csupán külpolitikai államcél, nemzetpolitikai tétel, hanem jogilag is értelmezhető alapelv, amely a „nemzettag” jogállásáról szól, általam is fontosnak tartott Szátv. és az esetleges további állampolgársági kedvezmények alapja. A felelősségi klauzulát azonban az állampolgársággal összefüggésben nem lehet az Alkotmány más rendelkezéseitől

(például 69–70. §) függetlenül értelmezni. Az állampolgárság nemcsak alapjog, hanem a szuverenitás (terület, népesség, főhatalom) klasszikus alkotmányjogi intézménye, amely történetileg nem feltétlenül azonos az adott személy etnikai származásával. A népszavazás kezdeményezői szándékuk szerint nem az országhoz (az államhoz, államterülethez), hanem a nemzethez kívánják kötni az állampolgárság intézményét. Szándékuk nemességét nem vitatva, ez az elképzelés komoly alkotmányjogi problémákat vet fel.”¹⁶⁰

Az Alkotmánybíróság tehát többségi határozattal zöld utat nyitott, elkezdődhetett a népszavazási aláírásgyűjtés. Az MVSZ 2004. július 2-án adta át az OVB-nek a 320 498 aláírást tartalmazó kérdőíveket. Az aláírások ellenőrzése után az Országgyűlés a 2004. szeptember 13-i parlamenti ülésnapján hozott alábbi határozatával elrendelte az ügydöntő országos népszavazást:

**„82/2004. (IX. 15.) OGY-határozat
országos népszavazás elrendeléséről**

Az Országgyűlés az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény rendelkezései szerint megtárgyalta a Magyarország Világszövetsége által benyújtott országos népszavazási kezdeményezést, és arról a 2004. szeptember 13-i ülésén a következők szerint döntött:

Az Országgyűlés az „Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkotson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. törvény 19. § szerinti „Magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?” kérdésben az országos ügydöntő népszavazást elrendeli.

Az országos ügydöntő népszavazás költségvetése:

- hagyományos papír alapú külképviseleti szavazás esetén a költség 2 902 653 ezer forint,
- külképviseleti gépi szavazásnál a költség 3 368 986 ezer forint,
- a külképviseleti szavazás nélkül a költség 2 658 953 ezer forint,

¹⁶⁰ ABH 2004, 89–93. o.

- amennyiben az országos népszavazás napján másik népszavazás megtartására is sor kerül, akkor a külképviseleti szavazás módjától függetlenül 50 millió forint.”¹⁶¹

A népszavazást elrendelő országgyűlési határozat ellen is kifogással éltek (az eljárási rend szerint elvileg bárki élhetett kifogással), következett ismét az Alkotmánybíróság, amely a 40/2004. (X. 27.) AB-határozatával helybenhagyta – korábbi érvei alapján – az országgyűlési határozatot.¹⁶² Elhárult minden akadály a népszavazás kitűzése előtt, amit a köztársasági elnök a párhuzamosan futó másik népszavazási kezdeményezésre (kórházprivatizáció) is figyelve, együttesen december 5-re tűzött ki.¹⁶³

3. A kórházprivatizációról szóló népszavazás kezdeményezése

A kórházak privatizációjáról szóló népszavazás előzményeit remekül foglalja össze Mihályi Péter írása:

„Bomba hosszú időzítéssel

A gyújtózsinór egyik szála a 2002-es országgyűlési választásokig nyúlik vissza. Ekkor történt meg először, hogy az egészségügy közvetlen formában is kampánytémává vált, s ebből a megfontolásból a Fidesz-MPP még 2001 szeptemberében törvényjavaslatot nyújtott be az Országgyűlésnek a kórházi rendszer átalakításáért. A választások szempontjából a legutolsó pillanatban – 2001 végén – meg is született „az egészségügyi közszolgáltatások nyújtásáról” szóló törvény, bár egyes vitatott rendelkezései csak 2003-tól, illetve 2004-től léptek volna hatályba. Ez volt az ún. Mikola-féle törvény, vagy az akkor megszületett médiazsargon szerint a *kórháztörvény*, melynek értékelését több helyütt – egyebek között a Magyarország politikai évkönyve sorozat 2003. évi kötetében – szerzőtársammal már elvégeztük. Álljon itt most csak egy rövid összefoglalása korábbi írásunknak: a kórháztörvényre semmi

¹⁶¹ Magyar Közlöny, 129. szám, 2004. szeptember 15.

¹⁶² ABH 2004, 512. o.

¹⁶³ KE határozat, Magyar Közlöny, 147. szám, 2004. október 13.

szükség nem volt, addig sem hiányzott, s miután eltörölték, akkor sem támadt senkinek hiányérzete.

Az új kormány szocialista egészségügy-minisztere, Csehák Judit első intézkedéseire tartozott a törvény egyes szakaszainak felfüggesztése, illetve egy teljesen új törvény kidolgozásának vállalása. A munka elhúzódott, így a képviselők csak 2003 tavaszán kapták kézhez az új normaszöveget. Ezernyi fórumon folytak a viták, az áhított konszenzus keresése, döntés viszont nem született. Mint annyiszor, a kormány megint időzavarba került, ami kápkodáshoz, durva kényszermegoldásokhoz vezetett. A hangzavarban fel sem tűnt a *Munkáspárt bejelentése, hogy az országgyűlési szavazás eredményétől függetlenül mindenképpen népszavazást fog kezdeményezni*, mint ahogyan gyakorlatilag észrevétlen maradt az MDF „közel 40 ezer” támogatót mozgósító, korábbi tiltakozó aláírásgyűjtő kampánya is, melynek dossziéit a végszavazás napján, az ülésteremben személyesen Csehák Juditnak adták át.

De ez már a nyári, rendkívüli ülészak idején, 2003. június 16-án történt, egy olyan konfliktussorozat után, melyben a Fidesz név szerinti szavazást, a kormány viszont sürgősségi kihirdetést kért. Történt azonban még ezen az éjszakába nyúló ülésnapon másvalami is. A kormánypártok egy – előre be nem jelentett, külön eljárás során – kezdeményezték a Mikola-féle törvény komplett hatályon kívül helyezését is. Erre a látszólag indokolatlan, túlbiztosító lépésre azért volt szükség, mert jogi szakértők attól féltek, hogy amennyiben Mádl Ferenc mégsem írja alá az új törvényt – amely önmagában is hatályon kívül helyezi a korábbi törvényt –, úgy mégiscsak érvényben marad a Mikola-féle, ún. CVII-es törvény. Ez hatalmas politikai kudarc lett volna! Ez a hatályon kívül helyező szavazás már a legutolsó ülésnapon, azaz 2003. június 23-án történt, s a kormány erre is sürgős kihirdetést kért az államfőtől.¹⁶⁴

A jogilag ugyancsak számos problémát felvető másik népszavazási kezdeményezést a kórházprivatizációról, Thürmer Gyula, Székely Péter és Vajnai Attila nyújtotta be az Országos Választási Bizottságnak 2003. július 21-én. Az OVB a 114/2003. (VIII. 5.) határozatával az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát és a kérdést hitelesítette.

¹⁶⁴ Mihályi Péter: *Népszavazás a kórházak privatizációjáról*. In: uo. 54–55. o. Ld. továbbá Frajna Imre: 2004 – az „Egészségügy éve”. In: uo. 44–53. o.

**„Az Országos Választási Bizottság
114/2003. (VIII. 5.) határozata**

Az Országos Választási Bizottság az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény (a továbbiakban: Nsztv.) 2. §-ában, valamint a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény (a továbbiakban: Ve.) 117. §-ának (1) bekezdésében foglalt hatáskörében eljárva a Munkáspárt, a Baloldali Front – Munkás Ifjúsági Szövetség, valamint a Társadalmi Demokráciáért Mozgalom képviseletében Thürmer Gyula, Székely Péter és Vajnai Attila által benyújtott népszavazási kezdeményezés aláírásgyűjtő ívének hitelesítése tárgyában meghozta a következő

határozatot:

Az Országos Választási Bizottság az aláírásgyűjtő ív mintapéldányát hitelesíti.

A határozat ellen az annak közzétételét követő 15 napon belül az Alkotmánybírósághoz címezve az Országos Választási Bizottsághoz lehet kifogást benyújtani.

Indokolás

I.

Thürmer Gyula, Székely Péter és Vajnai Attila 2003. július 21-én országos népszavazási kezdeményezés aláírásgyűjtő íve mintapéldányának hitelesítését kérte az Országos Választási Bizottságtól. Az aláírásgyűjtő íven a következő kérdés szerepel:

„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban, ezért az Országgyűlés semmisítse meg az ezzel ellentétes törvényt?”

Az Országos Választási Bizottság megállapította, hogy az aláírásgyűjtő ív a törvényben meghatározott formai, valamint a feltett kérdésre vonatkozó tartalmi követelményeknek eleget tesz, ezért hitelesítésének akadálya nincs.

II.

A határozat a Ve. 117. §-án, 118. § (3), (4) és (5) bekezdéseiben, az Nsztv. 2. §, 10. §, valamint 13. §-án, a jogorvoslatról való tájékoztatás a Ve. 130. § (1) bekezdésén alapul.

Budapest, 2003. augusztus 5.

Dr. Ficzer Lajos

az Országos Választási Bizottság elnöke¹⁶⁵

Az OVB-határozat elleni már-már megszokott kifogásokat az Alkotmánybíróság az 52/2003. (XI. 11.) AB-határozatával – négy különvélemény mellett – helybenhagyta.¹⁶⁶ Elkezdődött a kórházprivatizációs aláírásgyűjtés. A gyűjtés eredményéről a kezdeményezők egyike így számol be:

*„Kedves Elvtársak! Örömmel és mély meghatódottsággal jelentem a Központi Bizottságnak, hogy a kórházak privatizációja ellen indított népszavazási aláírásgyűjtés eredményesen befejeződött. Több mint 280 ezer aláírást gyűjtöttünk össze. Politikai vállalkásunkat, az embereknek tett ígéretünket teljesítettük. A népszavazás első és legfontosabb feltétele, a nép akarata adott. 15 év óta először olyan országos népszavazásra kerülhet sor, amelyet maguk az emberek kezdeményeznek.”*¹⁶⁷

Az aláírások ellenőrzése után az Országgyűlés – figyelmen kívül hagyva, hogy lényegében egy nem létező kérdésre vonatkozik a népszavazás – a 46/2004. (V. 18.) OGY-határozatával az országos népszavazást elrendelte. Íme az elrendelő határozat:

**„46/2004. (V. 18.) OGY-határozat
országos népszavazás elrendeléséről**

Az Országgyűlés az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény rendelkezései szerint megtárgyalta a Munkáspárt, a Baloldali Front – Munkás Ifjúsági Szövetség, valamint a Társadalmi Demokráciáért Mozgalom által benyújtott országos népszavazási kezdeményezést, és arról a 2004. május 17-i ülésén a következők szerint döntött:

¹⁶⁵ Magyar Közlöny 94. szám. 2003. augusztus 8.

¹⁶⁶ ABH 2003, 596. o.

¹⁶⁷ Mihályi Péter: *Népszavazás a kórházak privatizációjáról*. Thürmer Gyula elnök beszéde a Munkáspárt Központi Bizottsága 2004. március 6-i ülésén. Uo. 63. o.

Az Országgyűlés az „Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban, ezért az Országgyűlés semmisítse meg az ezzel ellentétes törvényt?” kérdésben az országos ügydöntő népszavazást elrendeli.

Az országos ügydöntő népszavazás költségvetése:

- hagyományos papír alapú külképviseleti szavazás esetén a költség 2 902 653 ezer forint,
- külképviseleti gépi szavazásnál a költség 3 368 986 ezer forint,
- a külképviseleti szavazás nélkül a költség 2 658 953 ezer forint.”¹⁶⁸

Jeleztük a jogi anomáliákat, többek között azt, hogy az Alkotmánybíróság a 63/2003. (XII. 15.) AB-határozatával közjogi érvénytelenség címén megsemmisítette a kórháztörvényt.

Az elrendelő országgyűlési határozatot is kifogásokkal támadták meg. Az Alkotmánybíróság a 33/2004. (IX. 28.) AB-határozatával helybenhagyta az országgyűlési határozatot. A többségi határozathoz két párhuzamos indokolást és három különvéleményt csatoltak.¹⁶⁹ A döntés résztvevőjeként magam is különvéleményt írtam. Véleményemet a mai napig fenntartom.

„1. Az Alkotmánybíróságnak a népszavazást elrendelő, illetve a kötelezően elrendelendő népszavazás elrendelését elutasító országgyűlési határozat vizsgálatakor szélesebb a mozgástere, mint ami a határozatból következik. A jogszabályok szerint országos népszavazás kezdeményezésekor két esetben juthat szerephez az Alkotmánybíróság: először a kérdés hitelesítésével kapcsolatos OVB-határozat elleni kifogások elbírálásakor, másodszor a népszavazást elrendelő, illetve az elrendelést elutasító országgyűlési határozat felülvizsgálatakor. Az Alkotmánybíróság jelen határozat indokolásában kifejtett értelmezése szerint a Ve. 130. § (2) és (3) bekezdéseiből következően az országgyűlési határozat ellen benyújtott kifogás alapján az Alkotmánybíróság kizárólag azt vizsgálhatja, hogy „az Országgyűlés az Alkotmánynak és a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően járt-e el”. Az indokolásból az a következtetés vonható le, hogy az eljárási szabályok betartásának vizsgálatán felül másra nincs hatásköre az Alkotmánybíróságnak. Véleményem szerint ilyen hatáskörszűkítést sem az Alkotmány, sem a Ve. 130. §-a nem tartalmaz, és

az alkotmánybírósági felülvizsgálat eljárási kérdésekre korlátozása ellentétes az Alkotmánybíróság alkotmányos jogállásával és rendeltetésével. A kifogás keretei között az Alkotmánybíróság köteles alkotmányvédő szerepének megfelelően eljárni, vagyis az OVB, illetve az Országgyűlés határozatának alkotmányosságáról és törvényességéről állást foglalni.

Az országos népszavazást elrendelő, illetve az elrendelést elutasító országgyűlési határozat alkotmánybírósági felülvizsgálatának különösen fontos funkciója lehet abban az esetben, ha a népszavazási kérdést tartalmazó aláírásgyűjtő ív hitelesítéséről hozott OVB-határozat ellen senki nem élt kifogással, ekkor ugyanis az Alkotmánybíróságnak csak a népszavazást elrendelő országgyűlési határozat elleni kifogás elbírálásakor van lehetősége az 52/1997. (X. 14.) AB-határozat által megkövetelt előzetes alkotmányossági vizsgálatra. (Ezzel azonos megítélés alá esik, ha az országgyűlési határozat elleni kifogás az Alkotmánybíróság OVB-határozatát felülbíráló határozatában nem érintett szempontot tartalmaz.) Hasonlóan jelentős szerepe lehet az alkotmánybírósági felülvizsgálatnak akkor is, ha az OVB a megismételt eljárás során tartalmilag nem az Alkotmánybíróság döntésének megfelelő határozatot hozott, és az Országgyűlés az alapján rendelte el a népszavazást. Indokolható lehet az országgyűlési határozat eljárási kérdéseken túlmenő alkotmánybírósági vizsgálata abban az esetben is, ha az Alkotmánybíróságnak a hitelesítési eljárás során hozott döntése után az alkotmányossági, illetve törvényességi szempontból lényeges körülmények jelentős mértékben megváltoztak.

2. Mindebből következően az Alkotmánybíróságnak jelen ügyben szélesebb körben, a fenti szempontokat is figyelembe véve kellett volna megvizsgálnia a támadott országgyűlési határozatot. Egyetértek dr. Holló András alkotmánybíró különvéleményének azon részével, miszerint az alkotmánybírósági vizsgálatnak ki kellett volna terjednie arra az indítványozói kifogásra, hogy az Eüsztv. megsemmisítése miatt a kérdés elvesztette egyértelmű jellegét. E körben a testületnek azt kellett volna mérlegelnie, hogy az Eüsztv. megsemmisítése és az annak következtében létrejött helyzet alkotmányossági, illetve törvényességi szempontból lényeges körülmények olyan megváltozásának tekinthető-e, amely miatt az Országgyűlés népszavazást elrendelő határozatát meg kell semmisíteni. Az egyértelműség szempontjából nem a népszavazás kezdeményezőjének „eredeti szándékát” kell feltárni, hanem a kezdeményező által megfogalmazott kérdést kell értelmezni. A kérdés „ezzel ellentétes törvény” szövegrésze egyértelműen az Eüsztv.-re utal. [52/2003. (XI. 11.) AB-határozat,

¹⁶⁸ Magyar Közlöny 67. szám, 2004. május 18.

¹⁶⁹ ABH 2004, 457. o.

ABH 2003, 596, 600.] Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján úgy ítélem meg, az alkotmánybíróági felülvizsgálat szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a magyar jog hatályos rendelkezései milyen szabályokat tartalmaznak a népszavazásra szánt kérdéssel kapcsolatban [először: 52/2001. (XI. 29.) AB-határozat, ABH 201, 399, 403, 404.] Így egyértelműségi szempontból nem jelent problémát, ha eredményes népszavazás nyomán – az akkor hatályos jogszabályokat figyelembe véve – az Országgyűlésnek nem keletkezik jogalkotási kötelezettsége. Ezért a kifogásnak ezt a részét megalapozatlannak tartom. (E tekintetben egyetértek a jelen határozat indokolásával, de azzal nem, hogy a testület ezt nem tekintette érdemi szempontnak az országgyűlési határozat felülvizsgálatakor. Az alkotmányossági, illetve törvényességi szempontból lényeges körülmények jelentős mértékű megváltozását az Alkotmánybíróságnak meg kellett volna vizsgálnia.)

3. Az Alkotmánybíróságnak továbbá vizsgálnia kellett volna azt az indítványozói észrevételt, amely annak megállapítását kérte: az Országgyűlés mindaddig nem rendelhetett volna el a népszavazást, amíg nem alkotta meg az Alkotmány 70. § (1) bekezdésében foglalt, az országos népszavazáson való részvételhez való jog gyakorlásához szükséges eljárási szabályokat. Az Alkotmánybíróság ezt az indítványi felvetést elkülönítette, és azt az Abtv. 49. §-ában biztosított hatáskörében eljárva bírálta el. A vizsgálat eredményeképpen a 32/2004. (IX. 14.) AB-határozatban mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet állapított meg a választójogi szabályozás hiányosságai miatt és felhívta a törvényhozót, hogy jogalkotói kötelezettségének haladéktalanul tegyen eleget. A határozat indoklásából következően alkotmányellenes volna, ha a folyamatban lévő országos népszavazások, illetőleg a szükségessé váló időközi választások lebonyolítására a hiányos törvényi szabályozás alapján kerülne sor. (MK 2004/128. 11050, 11054.) Véleményem szerint alkotmányellenes helyzetben nem tartható népszavazás. Az Alkotmánybíróságnak ezért a Ve. 130. § (3) bekezdése alapján a népszavazást elrendelő 46/2004. (V. 18.) OGY-határozatot meg kellett volna semmisítenie, és az Országgyűlést új eljárásra kellett volna utasítania. Egyúttal meg kellett volna állapítania, hogy az Országgyűlés az országos népszavazás elrendelését megelőzően köteles eleget tenni a 32/2004. (IX. 14.) AB-határozatban megállapított jogalkotási kötelezettségének.”¹⁷⁰

¹⁷⁰ ABH 2004, 487–489. o.

4. A népszavazás eredménye, az „eredménytelenség” értékelése

A 2004. ÉVI ORSZÁGOS NÉPSZAVAZÁS VÉGEREDMÉNYE¹⁷¹

a) A választók nyilvántartása

Előző nap 16 óráig névjegyzékbe felvett választópolgárok száma	A szavazás napján a névjegyzékbe felvett választópolgárok száma	A szavazás napján a választók nyilvántartásából törölt választópolgárok száma	Választópolgárok száma a szavazás befejezésekor	Visszautasított választópolgárok száma
A	B	C	D	E
8 026 067	22 742	70	8 048 739	1955

b) Szavazás

Szavazóként megjelentek száma	Az urnában levő szavazólapok száma	Eltérés a szavazóként megjelentek számától (többlet: + / hiányzó: –)	Érvénytelen szavazatok száma	Érvényes szavazatok száma
F	G	H	I	J
3 017 739 (37,49%)	3 015 832	1907	4815 (0,16%)	3 011 017 (99,84%)

c) Eredmény

Az eredmény megállapítása

Az eredményre vonatkozó kiértékelés az Alkotmány 28/C. § (6) bekezdése alapján történt.

Az Alkotmány 28/C. § (6) bekezdése:

„Az országos népszavazás eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint a fele, de legalább az összes választópolgár több mint egynegyede a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott.”

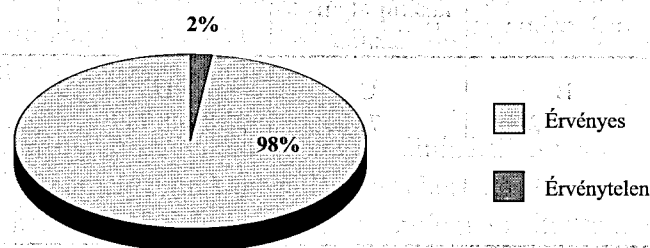
¹⁷¹ Országos népszavazás 2004. december 5. Választási Füzetek, 132. (Szerkesztő: Rytkó Emília), OVI kiadványa, Budapest, 2005, 17–19. o.

Az eredmény az első kérdés tekintetében:

1. Egyetért-e ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban, ezért az Országgyűlés semmisítse meg az ezzel ellentétes törvényt?

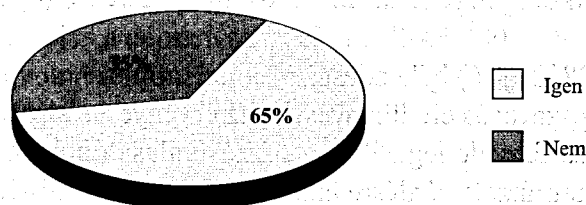
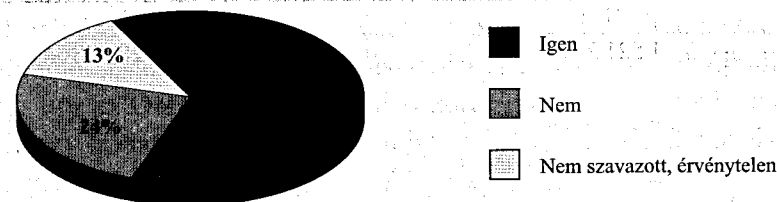
Az érvényes szavazólapokon leadott

érvénytelen szavazatok száma	érvényes szavazatok száma
L_1	M_1
53 697	2 957 320



Az érvényes szavazatokból

IGEN szavazatok száma	NEM szavazatok száma
N_1	O_1
1 922 680	1 034 640

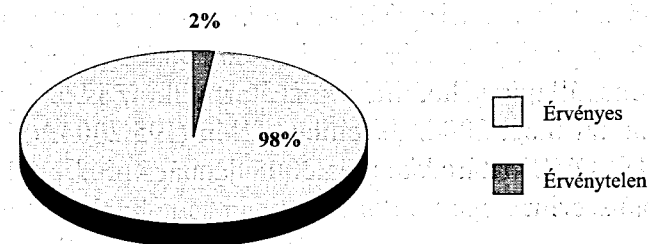
Az összes választójogosult %-ában:
A népszavazás eredménytelen

Az eredmény a második kérdés tekintetében:

2. Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. törvény 19. §-a szerinti „Magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?

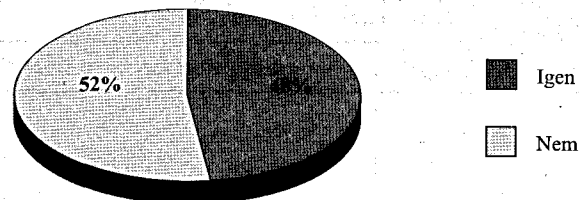
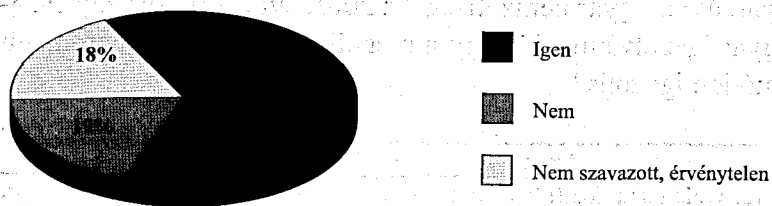
Az érvényes szavazólapokon leadott

érvénytelen szavazatok száma	érvényes szavazatok száma
L_2	M_2
61 168	2 949 849



Az érvényes szavazatokból

IGEN szavazatok száma	NEM szavazatok száma
N ₂	O ₂
1 521 271	1 428 578

Az összes választójogosult %-ában:
A népszavazás eredménytelen

A végeredmény megállapításához még hozzátartozik az is, hogy az OVB kétszer állapította azt meg, 2004. december 11-én (195/2004. (XII. 11.) és 196/2004. (XII. 11.) OVB-határozatok) és 2005. január 4-én.¹⁷² A belügyminiszteri beszámoló szerint:

„Mint az mindannyiunk számára ismeretes, az Országos Választási Bizottság által az ügydöntő országos népszavazás 2004. december 11-én megállapított

¹⁷² 1/2005. (I. 4.) OVB-határozat, 2/2005. (I. 4.) OVB-határozat. Magyar Közlöny 2. sz., 2005. január 10.

eredményét a Magyarok Világszövetségének beadványai nyomán a Legfelsőbb Bíróság december 14-én megsemmisítette. A Legfelsőbb Bíróság döntései értelmében 1154 szavazókörben kellett újból összeülni a szavazatszámoló bizottságoknak és megállapítani a szavazás szavazóköri eredményét, ezt követően kerülhetett csak sor a népszavazás végleges eredményének újbóli megállapítására. Így az Országos Választási Bizottság az országos népszavazás eredményét egy hónappal a szavazás napját követően, 2005. január 4-én állapította meg.”¹⁷³

A népszavazáskor hatályos alkotmány 28/C. § (6) bekezdése alapján, amely 1997-ben sajátos módon „összebetonozta” az érvényességet és az eredményességet, megállapítható volt, hogy a népszavazás eredménytelen. A matematikai képlet a következő: az összes választópolgár száma 8 026 067, ennek egynegyede 2 006 517. Az „egyértelmű” igenek, vagy nemek aránya mindkét kérdésben az alkotmányos limit alatt maradt.

A választópolgári részvétel mindösszesen 37,49% volt.

A hét elrendelt népszavazás közül a 2004-es – a részvétel szempontjából az utolsó előtti – a két érvénytelen népszavazás nem dicső csoportjába tartozik.

A választási részvétel tudománya által felvetett, szinte valamennyi negatív faktort produkálta a népszavazási kampány.¹⁷⁴ Az alacsony részvétel fő okát a hallatlanul átpolitizált, „gyűlöletkampányban”, mélyebb okát pedig abban látom, hogy tulajdonképpen az egész parlamenti pártrendszer – a kormánypártok direkt, az ellenzék indirekt – elleneztek, vagy az utóbbiak inkább tétován támogatták a népszavazási kérdéseket.

Az igenek és a nemek aránya a kórházprivatizáció esetében 65,01% kontra 34,99%. Még megdöbbentőbb a kettős állampolgárság esetében, ahol a nemek győztek (51,57%). Közel másfélmillió magyar választópolgár szavazott nemmel, az AB által egyébként – bár jogköre erre nem volt – megvilágított kérdésre a kedvezményes állampolgársági honosításra. A kampány nagy zavart okozott a fejekben és nagy kárt tett a magyar nemzetpolitikában. Ez a kezdeményezők felelőssége is volt.

¹⁷³ A belügyminiszter jelentése. J/14114. sz. Országgyűlési Iromány, Budapest, 2005. január 3. o.

¹⁷⁴ Hallók Tamás: *Választási részvétel és alkotmányjog*. HVG-ORAC, Budapest, 2015.

Hatodik népszavazás:

A háromdíjas (tandíj, vizitdíj, kórházi napidíj) népszavazás (2008. március 9.)

1. A népszavazási kezdeményezés

közvetlen kiváltó okai, összetevői, célja

A 2006. évi parlamenti választásokat követően a rendszerváltozás kezdete (1989/90) óta először fordult elő, hogy egy politikai szövetség, a szociálliberalis koalíció, újra parlamenti többséget szerzett. A parlament erősebben két-pártosodott, egymásnak feszült már a választási kampányban is. A 386 fős Országgyűlés megoszlása a következő volt: 54,4%-a kormánypárti képviselő – 45,6%-a ellenzéki képviselő. A második Gyurcsány-kormány viszonylag stabil többséggel alakulhatott meg.

A „forró ősz” és az őszi tömeges megmozdulások a miniszterelnök őszi beszédének nyilvánosságra kerülése után kezdődtek el és 2006. szeptember 17–18-ától, az MTV Székházának ostromától november 4-ig lényegében állandósultak.¹⁷⁵ Az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján kemény összecsapások voltak Budapesten és a rendőrség a Kossuth téri politikai rendezvényt feloszlatta, a helyszínt „művelési területté” nyilvánította.

A politika kikerült a parlamentből az utcára, a gyülekezési jog elvesztette békés jellegét. A legnagyobb ellenzéki párt, a FIDESZ-MPSZ és szövetségese a KDNP direkt és indirekt formában részt vett a parlamenten kívüli kormányellenes (miniszterelnök ellenes) tiltakozásokban.¹⁷⁶

Ezeknek a tiltakozásoknak egyik közvetlen demokratikus formája volt a 2006. október 24-én a forró ősz derekán Orbán Viktor és Semjén Zsolt pártelnökök által, pártjuk nevében az Országos Választási Bizottsághoz (a továbbiakban: OVB) egy beadványban benyújtott, eredetileg hét kérdésből álló referendum csomag.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Tüntetések könyve. *Negyedszázad 56 tüntetése Magyarországon (1988–2013)*. (Szerkesztette: Katona András és Salamon Konrád) Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014, 151–168. o.

¹⁷⁶ Szabó Máté: *A „forró ősz” 2006-ban Budapesten – értelmezési kísérlet politológiai-politikai-szociológiai szempontból*. In: Magyarország politikai évkönyve (szerkesztette: Sándor Péter–Vass László–Tolnai Ágnes). Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest, 2007, 1241–1261. o.

¹⁷⁷ Szigeti Péter: *Népszavazási kezdeményezések – 2006*, uo. 293–298. o.

A kérdésekről az OVB az irányadó törvény szerint 30 napon belül külön-külön határozatokat hozott az 566–567/2006. (XI. 20.) és az 568–572/2006. (XI. 21.) OVB-határozatszámok alatt.

Valamennyi OVB-határozat ellen kifogással éltek az Alkotmánybíróságnál (a továbbiakban: AB) az akkori hitelesítési rend szerint. Az Alkotmánybíróság a 12–18/2007. (III. 9.) AB-határozatokban bírálta el az indítványokat. A kérdéscsomag rendkívül tarka volt, lényegében a társadalom minden rétegét és a nagy társadalmi alrendszerek valamennyiét (gazdaság, oktatás, egészségügy) megszólította.

A hét kérdésből kettő – az OVB által megtagadott és az AB által, az egyértelműségi tesz alapján helyben hagyott – kérdés rögtön kiesett a kosárból.¹⁷⁸

Az OVB által hitelesített és az AB által jóváhagyott további három kérdés szép lassan levált a csomagról.¹⁷⁹

Talpon maradt viszont a témánk szempontjából releváns tandíj és vizitdíj, ahol a két intézmény (OVB, AB) eltérő jogértelmezése – az OVB tagadó, az AB megengedő álláspontja – alapvetően már a kérdés első hitelesítésekor jelen volt. A két kérdés így szólt:

– „Egyetért-e Ön azzal, hogy az államilag támogatott felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatóknak ne kelljen képzési hozzájárulást fizetniük?”¹⁸⁰

¹⁷⁸ „Egyetért-e Ön azzal, hogy a nyugdíjasok továbbra is a 2006. október 23-án hatályos törvényi rendelkezések szerint vállalhassanak munkát?”. 570/2006. (XI. 21.) OVB-határozat; 17/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 280. o.; „Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés – a fegyelmi és kártérítési felelősség mellett – törvényben szabályozza a miniszterelnök és a Kormány tagjai speciális, objektív felelősségét is a költségvetési hiány túllépéséért?” 572/2006. (XI. 21.) OVB-határozat; 18/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 288. o.

¹⁷⁹ „Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban?”; 567/2006. (XI. 20.) OVB-határozat; 13/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 242. o.; „Egyetért-e Ön azzal, hogy a gyógyszereket továbbra is csak gyógyszerárban lehessen árusítani?”; 569/2006. (XI. 21.) OVB-határozat; 12/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 233. o. „Egyetért-e Ön azzal, hogy a – 2002. június 15-i állapot szerint hatályos termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény szerinti – családi gazdálkodót első helyen illesse meg elővásárlási jog termőföld vagy tanya vásárlása esetén?” 571/2006. (XI. 21.) OVB-határozat; 14/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 251. o.

¹⁸⁰ 566/2006. (XI. 21.) OVB-határozat; 15/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 259. o.

- „Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziorvosi ellátásért, fogászati ellátásért és járóbeteg-szakellátásért továbbra se kelljen vizitdíjat fizetni?”¹⁸¹

A harmadik, később a szavazólapon is szereplő kérdést, a kórházi napidíjat, 2007. március 14-én kezdeményezte a FIDESZ-MPSZ–KDNP és azt a 107/2007 (IV. 11.) OVB-határozat tagadta meg. Az Alkotmánybíróság a 33/2007. (VI. 6.) AB-határozatával az OVB határozatát megsemmisítette és az OVB-t új eljárásra utasította. A határozathoz három alkotmánybíró (Bragyova András, Holló András, Lévay Miklós) fűzött különvéleményt.¹⁸² Így állt össze tehát a három díjas népszavazás.

Mielőtt a két hitelesítési eljárásban meghatározó intézmény (OVB, AB) elvi vitájára rátérnénk, szólni kell a népszavazási kezdeményezési csomag céljáról is. Az elemzők többsége szerint ez a csomag bevallottan kormánybuktató célzattal fogalmazódott meg és ez volt a célja a forró ősz össze többi eseményének, továbbá az azt követő, majdnem a ciklus egészen át tartó felépéseknek is (például „kordonbontás”).

Nagyon élesen fogalmaz a csomaggal kapcsolatban az egyik kifogást tevő és ezt az anonim véleményt megőrizte az indítvány ismertető részében a 12/2007 (III. 9.) AB-határozat: „a legsúlyosabb alkotmányossági problémát éppen a népszavazási javaslathalmaz egésze veti fel: a kezdeményezők egymástól teljesen független témák együttes népszavazásra való tűzésével meg akarják kerülni azt az alkotmányos tilalmat, amely szerint a miniszterelnök személyéről nem lehet népszavazást tartani (Alkotmány 28/C. § (5) bekezdés d) pont). [...] Lényegében a népszavazás intézményét a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjének erőszakkal való megdöntésére akarják használni” – veti fel indítványa kiegészítésében. Alapindítványában arra hivatkozik, hogy a népszavazás-kezdeményezési csomag az Alkotmány burkolt megváltoztatására irányul, mivel „az az ország alkotmányos rendjének lényegi megváltozását eredményezné – áttérést a képviseleti demokráciáról a közvetlen demokráciára.”¹⁸³

Különösen érezhető ez a kormányellenes jelleg a már idézett hetedik kérdésben (lásd 178–179. lábjegyzetekben).

Kétségtelenül igaz, hogy a népszavazásoknak – ha az Nsztv. 2. veretes preambuluma gondolkodunk – nem ez a céljuk és alkotmányos rendeltetésük,

¹⁸¹ 568/2006. (XI. 21.) OVB-határozat; 16/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 272. o.

¹⁸² ABH 2007, 394. o.

¹⁸³ ABH 2007, 234. o.

hanem „alkotmányos alapelv, hogy a hatalom birtokosa a nép. Hatalmát az Alkotmány keretei között, elsősorban választott képviselői útján gyakorolja. A demokratikus hatalomgyakorlás része, hogy az ország sorsát érintő legfontosabb ügyek eldöntésében, illetőleg a képviseleti döntések befolyásolásában vagy megváltoztatásában a nép közvetlenül, szavazás útján is részt vehessen.” (Nsztv. 2. preambuluma).

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy már az antik időkben a cserépszavazások alkalmazásakor is volt „zsarnokelűző, kormányváltó” jellege a közvetlen demokráciának a maga törvénytelenégeivel együtt. A történelemből közismert, hogy az athéni demokrácia legféltreimetezhetőbb eszközét, a cserépszavazást (igaz nem sokszor) a politikai ellenfelek kiszorítására, megbuktatására használták. Fura fintora a politikus sorsnak, hogy a cserépszavazás egyik megálmodóját, Themisztoklész – időszámításunk előtt 471-ben – ezzel az intézménnyel száműzték Athénból.

Régészek írják, hogy az agóra feltárása során tömegesen kerültek elő, előregyártott (kékcédulás?) „Ki Themisztoklészszel” feliratú cserépdarabkák. De nem menjünk ilyen messzire, hasonló volt az éle az első magyarországi „négyigenes” népszavazásnak is.

2. Az OVB és az AB jogértelmezési csatája

Bevezetesként talán annyit, hogy az országos népszavazás és népi kezdeményezés előzetes törvényességi ellenőrzését az 1997–98-as népszavazási kodifikáció teremtette meg. E kodifikáció – ahogyan arról korábban szó volt – két alkotmánymódosító törvényből (1997. évi LIX. törvény és XCVIII. törvény), a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvényből és az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvényből állt.

A törvények (a Ve. 1. és az Nsztv. 2.) a hitelesítési eljárás első felvonásában nagy szerepet adtak az OVB-nek, amelynek határozata ellen az Alkotmánybírósághoz lehetett kifogással élni.

Az OVB az aláírásgyűjtő ívek és az azon szereplő kérdések hitelesítését lényegében két alkotmányi és két törvényi szempont szerint végezte. Az első alkotmányi szempont, hogy a kérdés az Országgyűlés hatáskörébe tartozik-e. Az Alkotmány 28/B § (1) bekezdése szerint az országos népszavazás és népi kezdeményezés tárgya az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés lehet. Az alkotmányozó hatalom tudatosan az Országgyűlésről szóló fejezetben helyezte el az országos népszavazás és népi kezdeményezés intézményét. Ennek a

szabályozási koncepciónak az a magyarázata, hogy mindkét intézmény az Országgyűlés hatásköréhez képest ragadható meg, az Országgyűlés hatalmát korlátozza.

A második alkotmányi szempont, hogy a kérdés ne ütközzön az Alkotmány 28/C § (5) bekezdésében felsorolt tiltott népszavazási tárgykörökbe. Ezekről a konkrét „tesztek” során részletesen szólnunk.

A törvényi szempontok közül lényeges a kérdés egyértelműségének vizsgálata. Az Nsztv. 13. § (1) bekezdése szerint a népszavazásra feltett konkrét kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy arra egyértelműen lehessen válaszolni. Ha ezeknek a követelményeknek – a választópolgári és a jogalkotói egyértelműségnek – nem felel meg a kérdés, az OVB a hitelesítést megtagadta.

Ugyancsak köteles volt megtagadni az OVB az aláírásgyűjtő ív hitelesítését, ha az nem felelt meg a Ve.-ben foglalt követelményeknek. A Ve. 118. §-a pontosan körülírta az aláírásgyűjtő ív jogszabályi kellékeit.

Az aláírásgyűjtő ív szerves része, központi eleme a kérdés, amely az ív „preambulumának” is tekinthető. Valamennyi ívet a népszavazásra feltett kérdéssel kell kezdeni. A hitelesítés fontos szempontja a konkrét kérdés és a választópolgár akaratnyilvánításának (aláírásának) kapcsolata. Ezért írta elő többek között a törvény, hogy az aláírásoknak a kérdéssel azonos oldalon kell szerepelniük.

Lényegében ugyanezeket a szempontokat vizsgálta jogorvoslati eljárása során az Alkotmánybíróság is. Az alkotmánybírósági vizsgálat tárgya – a kifogások alapján – az OVB határozatának jogszabályi megalapozottsága.

Az Alkotmánybíróság mozgásteret alkotmányvédői szerepéből következően tágabb, mint az OVB jogalkalmazói pozíciója. Az Alkotmánybíróság döntéshozatala nem volt konkrét határidőkhöz kötve, döntését soron kívül, zárt ülésen hozta meg.

A két intézmény viszonylatában és a jogalkalmazás során számos elvi problémát vetett fel a jelen ügyben is releváns jogalkalmazási szempont vizsgálata, nevezetesen az Alkotmányban szereplő anyagi jogi normák, az ügynevezett tiltott tárgykörök megítélése. Az Alkotmánybíróság több határozatában értelmezte az egyes, gyakrabban előforduló kizáró okokat és a kiszámíthatóság érdekében „teszteket” állított fel.

A népszavazás alól kivett, tiltott tárgyak köre a parlamentarizmus történeti logikáját követi, és figyel az európai parlamenti demokráciákban is ismert megoldásokra. A parlamenti demokráciákban az alkotmányok általában védik a népszavazásokkal szemben

- a gazdasági alkotmányosságot, a parlamentek költségvetési jogát;
- a parlamentek hatáskörében lévő személyi, szervezeti döntések körét;
- a nemzetközi szerződések esetében a *pacta sunt servanda* elvét.¹⁸⁴

A 28. § (5) bekezdés a) pontja értelmezése során az Alkotmánybíróság a következőket állapította meg: „Az alkotmányi felsorolásból következik, hogy az alkotmányi szabályozás kiemelkedő jelentőségével a tiltott tárgykörök zárt, szoros értelmezése áll összhangban.

Az Alkotmány 28/C § (5) bekezdés a) pontjában szereplő rendelkezés konkrét törvények, többek között a költségvetésről, s költségvetés végrehajtásáról szóló törvény tartalmát vonja ki a népszavazás jogintézménye alól. A költségvetésről, a költségvetés végrehajtásáról szóló törvény az adott alkotmányi rendelkezés közvetlen végrehajtásaként megjelenő törvényhozási tárgykört jelenti. Az Alkotmány 19. § (3) bekezdés d) pontjában, valamint a 32/C. § (1) bekezdésében szereplő költségvetés és annak végrehajtása (zárszámadás) fordulat teljes egészében megegyezik az Alkotmány 28/C § (5) bekezdés a) pontjában szereplő kifejezésekkel.

A költségvetésről szóló törvény fogalmába semmiképpen sem tartozhat bele az összes olyan jogszabály, amelynek pénzügyi-költségvetési vonzata van. »A költségvetés végrehajtásáról« fordulat pedig semmiképpen nem jelenti valamennyi, a költségvetés érvényesítését szolgáló törvény tartalmát, hanem kifejezetten a zárszámadási törvényre utal. (...)

Az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdések közül alig van olyan, amelynek nincs költségvetési kapcsolódása. Önmagában már az országos népszavazás megtartása is költségvetési vonzatú, hiszen az Nsztv. 14. § (2) bekezdése szerint a népszavazást elrendelő határozatában az Országgyűlés dönt a népszavazás költségvetéséről. Önmagában az, hogy a népszavazás eredménye esetlegesen érinti az Országgyűlés mozgásterét, a következő költségvetési törvény megalkotásakor nem teszi tiltottá a népszavazást... Önmagában az, hogy a népszavazásra szánt kérdés távoli, közvetett összefüggésben áll valamely tiltott népszavazási tárgykörrel, nem eredményezi a kérdés tiltott tárgykörűvé választását.”¹⁸⁵

¹⁸⁴ Kukorelli István: *Az Országos Választási Bizottság és az Alkotmánybíróság feladatai az országos népszavazási kezdeményezések hitelesítési eljárásában*. In: *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*. Századvég Kiadó, Budapest, 2006, 114–127. o.

¹⁸⁵ 51/2001. (XI. 29.) AB-határozat, ABH 2001, 394–395. o.

A költségvetési tesztről szóló első, precedens értékű határozatnak (51/2001. (XI. 29.) AB-határozatnak) előadó bírása lehettem. A teszt főbb elemeit a testület – egy különvéleménnyel – nagy egyetértéssel fogadta el. A teljes ülési vitában elhangzottakról elmondhatom, hogy a tesztek kialakításakor mindig két fő szempont szerint mérlegelt a bíróság:

- az első szempont az egyik legfontosabb részvételi, politikai jog védelme,
- a második szempont a parlament, vagyis a képviselői demokrácia védelme a közvetlen demokrácia turbulens megnyilvánulásaitól.

Az egyes népszavazási kezdeményezéseket esetről esetre, de a tesztek alapján meghatározott mérce szerint, kiszámítható jogállami bíróságként bíráltuk el. Ezért fontosak az alapprecedensek, a mércék, a tesztek, amelyektől eltérni csak nagyon komoly indokolással, a körülmények jelentős változása esetén lehet.¹⁸⁶

Az idézett költségvetési alapprecedens főbb megállapításai a következők voltak:

- a bíróság az alapjog védelme érdekében a tiltott tárgykörök zárt, szoros értelmezéséből indul ki,
- a tilalom alapvetően a „róla szóló törvény” egészére vonatkozik, csak a közvetlenül és jelentős módon érintő kérdés ütközhet az alkotmányba,
- a költségvetéssel távoli, közvetett összefüggésben álló ügyek nem jelenthetik a népszavazásra feltenni kívánt kérdés tiltott tárgykörűvé válását, ha így lenne, lényegében semmilyen kérdésben sem lehetne népszavazást tartani, mert mindegyiknek magának a népszavazás elrendelésének is költségvetési vonzata van.

A 15/2005. (IV. 28.) AB-határozatával a testület kiegészítette a tesztet az-
al, hogy az esetenkénti mérlegelés során nem a költségvetéssel kapcsolatos
pénzügyi-jogi megfontolásokat, hanem az alkotmányjogi szempontokat veszi
alapul.¹⁸⁷

Ezek a szempontok ütköztek először a vizitdíjas OVB-határozat elbí-
rálásakor, amely kérdés ráadásul a jövőbeli költségvetésre vonatkozott. Az

¹⁸⁶ Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: *Alapjogok mérlegen. Az általános alapjogi tesztek dogmatikája*. HVG–ORAC, Budapest, 2016.

¹⁸⁷ 15/2005. (IV. 28.) AB-határozat, ABH 2005, 169. o.

Alkotmánybíróság az idézett teszt alapján az OVB határozatát megsemmisítette és új eljárásra utasította.¹⁸⁸

A korábbi gyakorlattól teljesen eltérő módon az OVB nem nyugodott bele a „vereségbe”, új eljárása során újabb tényekre hivatkozva ismét megtagadó határozatot hozott. Az AB már a tagdíjas határozatában is befogadta az új OVB-határozatot, kimondva:

„nincs akadálya annak, hogy az OVB a megismételt eljárásában olyan új körülményt vegyen figyelembe, amely az első döntés meghozatalakor még nem állt fenn”¹⁸⁹

Mindazonáltal az Alkotmánybíróság az OVB határozatát ismét megsemmisítette.

Hasonló a történet a tandíj ügyében is, itt a 105/2007. (III. 29.) OVB-határozat próbálta felülmúlni az AB döntését. Az Alkotmánybíróság a 32/2007. (VI. 6.) AB-határozatával ismét megsemmisítő határozatot hozott. Az első tandíjas OVB-határozatban (566/2006. XI. 20. OVB-határozat) még egy másik alkotmányos ok is értelmezésre szorult, nevezetesen a kormányprogram népszavazási kérdés általi érintettsége. Az AB az OVB-vel ellentétben megállapította:

„Az Alkotmány 28/C. §-a (5) bekezdésének f) pontja azt jelenti, hogy a kormányprogram egészéről nem tartható népszavazás. Az Alkotmánynak ez a rendelkezése nem zárja ki azonban, hogy a kormányprogram egyes elemeiről népszavazás döntsön, nem érintve a miniszterelnök, a Kormány és az Országgyűlés kapcsolatrendszerét, a miniszterelnök személyéről való döntést.”¹⁹⁰

A harmadik menetben az OVB nyögvenyelősen ugyan, tiltakozó megjegyzésekkel teletűzdelve, de végül is hitelesítette a tandíjról és a vizitdíjról szóló kérdéseket. Tanulságos határozatok két intézmény „együttműködéséről”, amelyekben egyaránt jogászok ülnek.¹⁹¹

Az ügy így lezárult, nem volt akadálya az aláírások gyűjtésének. Kubatov Gábor szerint közel másfélmillió ember támogatta aláírásával a szociális népszavazást.¹⁹²

¹⁸⁸ 568/2006. (XI. 20) OVB-határozat; 16/2007. (III. 9), AB-határozat, ABH 2007, 272. o.

¹⁸⁹ 32/2007. (VI. 6.) AB-határozat, ABH 2007, 387–388. o.

¹⁹⁰ 15/2007. (III. 9.) AB-határozat, ABH 2007, 263. o.

¹⁹¹ 154–155/2007. (VI. 25.) OVB-határozatok

¹⁹² Kubatov Gábor: 3 385 981 In: Magyarország politikai évkönyve 2008-ról (Szerkesztette: Sándor Péter, Vass László) Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány. Budapest, 2009, 345. o.

Az aláírások és az ívek ellenőrzését követően a három kérdésből álló népszavazás elrendelhető volt, ezt hatáskörében eljárva az Országgyűlés három határozatával megcselekedte.¹⁹³

Az ügy átpolitizálódásából logikusan következett, hogy ezeket a határozatokat is megtámadták az Alkotmánybíróság előtt. Az Alkotmánybíróság viszonylag gyorsan, 2008. január 23-án – miután a kifogások új érveket nem fogalmaztak meg – mindhárom OGY-határozatot helybenhagyta; valamennyi kifogást megalapozatlannak ítélte meg.¹⁹⁴

A határozatok jogerőssé válását követő napon Sólyom László köztársasági elnök 2008. március 9-ére tűzte ki a referendumot. Az államfő a törvényben biztosított legkorábbi időpontot választotta, döntését azzal indokolva, hogy ideje van már a két éve zajló kampány lezárásának.¹⁹⁵

Az elhúzódó népszavazási kampány kemény és megosztó volt. A két nagy párt kampányának illusztrációjaként az alábbiakat idézném:

„A Fidesz számára a népszavazás kampánya nem kizárólag, sőt nem elsősorban az adott politikai-társadalmi témákra történő voksolásról szólt.

Másról, többről volt szó ugyanis. Ahogyan arra a kampány során alkalmazott stratégia rávilágított, mindenekelőtt motiválttá kívánták tenni, mobilizálni akarták a saját táborukhoz tartozó szavazópolgárokat, valódi politikai közösgében kívánták manifesztálni a kommunikáció szintjén már korábban megfogalmazott „új többséget”. Az ellenzék számára kedvező eredmény ugyanis – legalábbis a Fidesz álláspontja szerint – magában foglalhatta az előrehozott választások lehetőségét is. Mint ahogy azt taglaltuk, a párt kommunikációjának a 2006-os események óta ez volt az egyik alappillére, és minden más – politikailag fontos taktikai elem – ennek az elképzelésnek volt alárendelve.”¹⁹⁶

Az MSZP kampányáról a következők olvashatóak:

„Ilyen közéleti és politikai helyzetben a kampánynak nem lehetett racionális célja, hogy elérje a nem szavazatok győzelmét. Ehelyett a fókuszba egy ennél realisabb és hosszabb távú politikai hatásokat is kiváltó cél került: a párt

¹⁹³ 109–111/2007. (XII. 19.) Országgyűlési határozatok. A határozatok a Magyar Közlöny 2007. évi 178. számában december 19-én jelentek meg.

¹⁹⁴ 5–7/2008. (I. 23.) AB-határozatok, ABH 2008, 113–150. o.

¹⁹⁵ 27–29/2008. (I. 24.) KE határozat Országos ügydöntő népszavazás elrendeléséről. Magyar Közlöny 11. szám, 2008. január 24.

¹⁹⁶ Giró-Szász András–Héjj Dávid–Schultz Gábor: *A Fidesz helyzete a magyar politikában – 2008.* Ld. uo. 80. o.

által elindított és támogatott reformok, politikai lépések hiteles bemutatási lehetőségének visszaszerzése.”¹⁹⁷

3. A népszavazás eredménye, az eredmény értékelése

A népszavazás eredményét a 149–151/2008. (III. 14.) OVB-határozatok tették közzé a Magyar Közlönyben.¹⁹⁸ Az eredményekből látható, hogy a népszavazás mindhárom kérdésben eredményes volt, a részvétel is viszonylag magasnak mondható: 50,5%.

Összehasonlítva az összes Magyarországon elrendelt népszavazással, a „háromdijas” népszavazás a második helyen áll. A részvételnek számos összetevője lehet.¹⁹⁹ Külön kiemelném azt a speciális tartalmat, amire több elemző felhívta a figyelmet: arról szavazunk, hogy többet fizessünk-e? A „zseb” komoly mozgató erő lehetett.

1. kérdés: „Egyetért-e Ön azzal, hogy a fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen kórházi napidíjat fizetni?”

A szavazást megelőző nap 16 óráig a névjegyzékbe felvett választópolgárok száma	A szavazás napján a névjegyzékbe igazolás alapján felvett választópolgárok száma	A választópolgárok száma a névjegyzékben a szavazás befejezésekor	Visszautasított polgárok száma	Szavazóként megjelent választópolgárok száma
A	B	C	D	E
8 016 783	23 342	8 040 125	6212	4 061 015

Szavazólapok száma	Eltérés a szavazóként megjelentek számától (többlet: + / hiányzó: -)	Érvénytelen szavazatok száma	Érvényes szavazatok száma	IGEN szavazatok száma	NEM szavazatok száma
F	G	H	I	J	K
4 059 185	-1830	32 268 (0,79%)	4 026 917 (99,21%)	3 385 981 (84,08%)	640 936 (15,92%)

¹⁹⁷ Vető Balázs–Szigetvári Viktor: *Az MSZP 2008-as népszavazási kampánya.* Ld. uo. 351. o.

¹⁹⁸ Magyar Közlöny 47. szám, 2008. március 21.

¹⁹⁹ Hallók Tamás: *Választási részvétel és alkotmányjog.* HVG–ORAC, Budapest, 2015.

2. kérdés: „Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziorvosi ellátásért, fogászati ellátásért és a járóbeteg-szakellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen vizitdíjat fizetni?”

A szavazást megelőző nap 16 óráig a névjegyzékbe felvett választópolgárok száma	A szavazás napján a névjegyzékbe igazolás alapján felvett választópolgárok száma	A választópolgárok száma a névjegyzékben a szavazás befejezésekor	Visszautasított polgárok száma	Szavazóként megjelent választópolgárok száma
A	B	C	D	E
8 016 783	23 342	8 040 125	6212	4 061 015

Szavazólapok száma	Eltérés a szavazóként megjelentek számától (többlet:+ / hiányzó:-)	Érvénytelen szavazatok száma	Érvényes szavazatok száma	IGEN szavazatok száma	NEM szavazatok száma
F	G	H	I	J	K
4 059 201	-1814	29 605 (0,73%)	4 029 596 (99,27%)	3 321 313 (82,42%)	708 283 (17,58%)

3. kérdés: „Egyetért-e Ön azzal, hogy az államilag támogatott felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatónak ne kelljen képzési hozzájárulást fizetniük?”

A szavazást megelőző nap 16 óráig a névjegyzékbe felvett választópolgárok száma	A szavazás napján a névjegyzékbe igazolás alapján felvett választópolgárok száma	A választópolgárok száma a névjegyzékben a szavazás befejezésekor	Visszautasított polgárok száma	Szavazóként megjelent választópolgárok száma
A	B	C	D	E
8 016 783	23 342	8 040 125	6212	4 061 015

Szavazólapok száma	Eltérés a szavazóként megjelentek számától (többlet:+ / hiányzó:-)	Érvénytelen szavazatok száma	Érvényes szavazatok száma	IGEN szavazatok száma	NEM szavazatok száma
F	G	H	I	J	K
4 059 121	-1894	33 863 (0,83%)	4 025 258 (99,17%)	3 309 616 (82,22%)	715 642 (17,78%)

Az eredményt a „győztesek” és a „vesztesek” értelemszerűen másként és másként értékelték. A szakirodalom is rendkívül megosztott volt. Az elemző cikkek köréből mindenképp kiemelném a Magyarország Politikai Évkönyvéből (2008) Szoboszlai György, Wiener György, Rytkó Emília, Hubai László, továbbá Tardos Róbert tanulmányát.²⁰⁰ Az utóbbi két írás a szavazatok területi eloszlásáról és a politikai részvétel és távolmaradás összefüggéseiről elmélkedik.²⁰¹ A szerzők közül Wiener György értékelését idézném:

„A viszonylag jelentős aktivitás az igenek elsőprő győzelmével társult. Mindhárom térítési díjat az érvényesen voksolók több mint 80%-a utasította el. Ez az arány a kórházi napidíj esetében 84,08%-ot, a vizitdíjnál és a képzési hozzájárulásnál pedig 82,42, illetőleg 82,22%-ot tett ki. Nem igazolódtott tehát az a feltevés (és közvélemény-kutatási adat) sem, hogy a választók a tandíjat az egészségügyi fizetési kötelezettségeknél jobban elfogadják; valószínű, hogy a szavazók túlnyomó többsége a három kérdést egységesen kezelve adta le voksát.”²⁰²

4. Záró gondolatok

Több elemző felteszi a kérdést, vajon elérte-e a szociális népszavazás a célját. Két válasz, két különböző tábor képviselőjétől.

„Elemzők hosszasan vitatkoznak arról, hogy az egyértelmű eredmény ellenére a népszavazás elérte-e a célját. Nos, a válasz véleményem szerint nem kérdéses. Nem csak azért, mert az Országgyűlés már a referendum másnapján döntést hozott a díjak 2008. április 1-jei eltörléséről és a nagyarányú vereség hatására leváltották az egészségügyi minisztert és később felbomlott a kormánykoalíció is, hanem azért is, mert bebizonyosodott, hogy a kormány nem tehet meg mindent az emberek háta mögött. A választóknak sikerült a

²⁰⁰ In: uo. 243–342. o. továbbá Tardos Róbert: *Ötven: ötven. Részvétel és távolmaradás a 2008-as népszavazáson*. In: A népakarat dilemmái. Népszavazások Magyarországon és a nagyvilágban. (szerk.: Enyedi Zsolt). Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány – Századvég Kiadó, Budapest, 2009, 133–196. o.

²⁰¹ Az eredményeket megyénkénti, településenkénti bontásban tartalmazza az OVI kiadványa, Választási Füzetek 157. kötete (Eredményadatok 2008. március 9.). Állami Nyomda, Budapest. 2008.

²⁰² Wiener György: *A 2008. évi népszavazás*. Uo. 299–300. o.

„reformnak” mondott intézkedéssorozatot még idejében leállítani. Magyarország győzött!”²⁰³

„A többpénztáras rendszer bevezetésének feladása és az adóreform körüli, régóta húzódó viták aztán kiélezték a koalíciós partnerek közötti viszonyt, ami Horváth Ágnes egészségügyi miniszter felmentésének bejelentésekor vált a közvélemény számára is láthatóvá.

A miniszterelnök e döntésére hivatkozva az SZDSZ március 31-én bejelentette, hogy április végén kilépnek a koalícióból, s így a népszavazás végül is a kormányzati együttműködés felbomlásához vezetett. Ez azonban, a Fidesz várakozásával ellentétben, nem járt együtt Gyurcsány Ferenc bukásával és az előrehozott választásokkal. Május elsejétől a szocialisták kisebbségben kormányoztak, s kísérletet tettek a „báronyos reformok” politikájának megvalósítására, ám október elején, a globális pénzügyi krízis hatásainak hazai megjelenésekor ez a korszak is lezárult, és megkezdődött az intenzív válságkezelés időszaka.”²⁰⁴

A háromdíjas népszavazás történetéhez, a „cél” eléréséhez tartozik, hogy 2009. április 7-én 92 MSZP-s képviselő aláírásával az MSZP kezdeményezte Gyurcsány Ferenc miniszterelnökkel szemben a bizalmatlanság kimondását és új jelöltként Bajnai Gordon miniszterelnökké választását. 2009. április 14-én az Országgyűlés 204 szavazattal megválasztotta az új miniszterelnököt.

A kormányváltás sajátos módja (a közel húsz lehetséges utód „keresgélése”, s az a tény, hogy maga a miniszterelnök írta alá és kezdeményezte az indítványt) külön alkotmányjogi tanulmány lehetne. Akkor és most is az volt a véleményem, hogy visszaélés-szerűen alkalmazták ezt az 1990-ben, német mintára, a stabilitás érdekében megálmodott konstruktív bizalmatlansági indítványt. A miniszterelnök azzal, hogy aláírta az indítványt, közjogi értelemben lemondott. Lemondás esetén egészen más az eljárás, ugyanis a köztársasági elnök jelöl miniszterelnököt, s a procedura elvezethet a parlament feloszlásáig. Meggyőződésem volt az is, hogy abban a sok szempontból válságos helyzetben mielőbb új választások kiírására, tiszta lapra lett volna szükség.²⁰⁵

²⁰³ Kubatov Gábor uo. 349. o.

²⁰⁴ Wiener György uo. 302. o.

²⁰⁵ Kukorelli István: *Teljes bizonytalanság a kormányváltás körül*. Kulcsár Anna interjúja. Magyar Nemzet, 2009. március 27., 4. o. A Magyar Nemzet tematikus számot szentelt

Magyarország sok szempontból válságban volt, s az egymásnak feszülő indulatok, a négyéves állandó kampány nem tett jót az országnak. Intézményes válságról beszélhetünk; például A Magyar Országgyűlés 1990–2010-es kötetünkben nem véletlenül adtuk a 2006–2010-es parlamenti ciklusnak ezt a nevet „A válságok parlamentje”.²⁰⁶

A parlamentarizmus válságaként értékelhető a népszavazás-cunami megérkezése Magyarországra.

Az OVB 2007-ben 412 népszavazási és népi kezdeményezés iránti beadványt bíralt el (2002-ben 18, 2003-ban 25, 2004-ben 9, 2006-ban 47 ilyen kezdeményezés volt).²⁰⁷ Az Alkotmánybíróság 2007-ben 60 OVB-határozattal összefüggő döntést (32 határozat, 28 végzés) tett közzé a Magyar Közlönyben. Ezen túl is több, a népszavazási joganyaggal kapcsolatos határozatot hozott. Ez a szám 2008-ra 116-ra (!) növekedett (92 határozat, 24 végzés). Teleírtuk a Magyar Közlönyt, játékosabbnál játékosabb, butábbnál butább kérdésekre adott komoly válaszokkal. Az OVB és az AB működése átpolitizálódott, a politika áttolta a felelősséget a döntésekért és több szempontból lehetetlenné tette az intézmények rendeltetésszerű működését.

A parlamenti ciklus alatt tovább mélyültek az árkok, a politikai eliten belül. Nagy károkat okoztak ezek az évek a jogász hivatásrendben is. Nem lehetett hitelesen, szakmailag érvelni, középen maradni. Csak két oldal létezhetett. Aki megszavazta a népszavazást, Fideszes alkotmánybíró lett, aki nem, az MSZP-s. Miután személyesen is részese voltam a folyamatoknak, a személyes sorsom alakulásával illusztrálnám az akkori közállapotokat és politikai kultúrát:

„– Futótűzként terjedt a hír a szakmában, hogy mikor lejárt a megbízatása, nem kapta meg a korábban valamennyi alkotmánybírónak automatikusan járó kitüntetést. Csak Ön és Bihari Mihály.

– „Büntiben” voltunk. Ennél komolyabb válasz nem adható. Hamar visszajutott hozzánk, hogy az akkori MSZP külön elnökségi ülésen tárgyalta meg a három díjas népszavazás ügyében született alkotmánybíróági döntést, és

a kérdésnek. Első oldalán csak egy sor szerepelt: Miniszterelnök kerestetik!

²⁰⁶ Kukorelli István–Smuk Péter: *A Magyar Országgyűlés 1990–2010. Öt parlamenti ciklus története*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2010, 84–102. o.

²⁰⁷ Az OVB beszámolója az Országgyűlésnek a 2008. március 9-ei népszavazásról. J/5518. sz. Országgyűlési Iromány, Budapest, 2008. április.

arról határoztak, hogy akik megszavazták azt, nem választhatók újra, miután lejárt a mandátumuk. Többségi döntést hoztak, nem egy résztvevő keresett meg utána, hogy nem is tudja, mit mondjon, gyalázatosnak találja a dolgot. De hát mit tehetett az ember? Kesernyésen somolygott. Ha durván fordítom, egy a kormánypárt számára kedvezőtlen határozat miatt alkalmatlanok voltunk az alkotmánybírói tisztség betöltésére. A távozó bírákat a miniszteri jogállásnak megfelelő szinten szokták kitüntetni. Az elnökök a nagykeresztet, a bírák a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét kapják, vagy a középkeresztet a csillaggal. Kivétel nélkül minden alkotmánybíró részesült ebben az elismerésben, kivéve minket. Mihályt aztán újraválasztották a 2010-es választások után, én pedig akkor kaptam meg az elmaradt kitüntetést. Hát itt tart a magyar politikai kultúra.”²⁰⁸

Azokban az években gyakran jártak észemben Babits Mihály szavai:

„Ki állíthat jobbra vagy balra engem?
Labdázatok, mindenkié vagyok!
Csak majd az Isten ha az Ítélet trombitája szól, állítand jobbra vagy balra.
A többi: játék. (Noha sírnom kell rajta.)”²⁰⁹

²⁰⁸ Váltóállítók között. Kővári Orsolya beszélgetései Kukorelli Istvánnal. Osiris, Budapest, 2012, 148. o.

²⁰⁹ Babits Mihály összes versei. Athenaeum, Budapest, 1942, *Jobb és bal* (részlet), 279. o.

Hetedik népszavazás:

A. 2016. október 2. napján megtartott országos népszavazás

A nem magyar állampolgárok kötelező betelepítése

1. A kezdeményezéstől a kitűzésig

A magyar közjogtörténet hetedik elrendelt országos népszavazását – az Alaptörvény után először – a kormány kezdeményezte.²¹⁰ A miniszterelnök kabinetfőnöke, Rogán Antal 2016. február 24-én nyújtotta be hitelesítés céljából a kérdést a Nemzeti Választási Bizottsághoz (a továbbiakban: NVB). A kérdés a következőképp szólt: „Akarja-e, hogy az Európai Unió az Országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhasssa nem magyar állampolgárok Magyarországra történő kötelező betelepítését?”

Az NVB a kérdést az alábbi 14/2016. sz. határozatával, többségi szavazással hitelesítette.²¹¹

„A Nemzeti Választási Bizottság 14/2016. számú határozata

A Nemzeti Választási Bizottság Magyarország Kormánya által benyújtott országos népszavazási kezdeményezés tárgyában – 9 igen és 3 nem szavazattal – meghozta a következő

határozatot:

A Nemzeti Választási Bizottság az „Akarja-e, hogy az Európai Unió az Országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhasssa nem magyar állampolgárok Magyarországra történő kötelező betelepítését?”

kérdést hitelesíti.

A határozat ellen – annak a választások hivatalos honlapján való közzétételét követő – 15 napon belül az ügyben érintett természetes és jogi

²¹⁰ A népszavazásra javasolt kérdés egy 2000-es „belső” kormányhatározaton alapult. (2004/2016. sz. korm. határozat).

²¹¹ Magyar Közlöny 28. szám, 2016. március 2.

személy, jogi személyiség nélküli szervezet személyesen, levélben vagy elektronikus dokumentumként a Kúriához címzett bírósági felülvizsgálat iránti kérelmet nyújthat be a Nemzeti Választási Bizottságnál (1054 Budapest, Alkotmány u. 3.; levélcím: 1397 Budapest Pf: 547., e-mail: nvb@nvi.hu). A bírósági felülvizsgálat iránti kérelmet úgy kell benyújtani, hogy az legkésőbb 2016. március 16-án 16.00 óráig megérkezzen. A bírósági felülvizsgálat iránti kérelem elektronikus dokumentumként való benyújtása esetén a kérelem benyújtójának jogi képviselője minősített elektronikus aláírásával látja el a kérelmet. Az elektronikus dokumentumként benyújtott kérelem mellékleteit oldalhú másolatban elektronikus okirati formába kell alakítani. A bírósági eljárásban az ügyvédi képviselet kötelező. A jogi szakvizsgálóval rendelkező személy – a szakvizsga-bizonyítvány egyszerű másolatának csatolásával – saját ügyében ügyvédi képviselet nélkül is eljárhat. A bírósági eljárás nem tárgyi illetékmentes. A felülvizsgálati kérelem benyújtóját tárgyi illetékfeljegyzési jog illeti meg.

Indokolás

I.

Magyarország Kormánya képviseletében Rogán Antal, a miniszterelnök kabinetfőnöke – aki a Kormány országos népszavazásáról kezdeményezéséről szóló 2004/2016. határozata 3. pontja alapján jogosult a képviseletre – 2016. február 24-én, 11 óra 35 perc 57 másodperckor népszavazásra javasolt kérdést nyújtott be a Nemzeti Választási Bizottsághoz a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Nsztv.) 5. § szerinti hitelesítés céljából.

A Nemzeti Választási Iroda elnöke az Nsztv. 10. §-ában rögzített hatáskörében eljárva elvégezte a kezdeményezés előzetes formai, valamint tartalmi vizsgálatát, és mivel az a jogszabályi követelményeknek megfelelt, azt a Nemzeti Választási Bizottság elé terjesztette.

II.

Az Nsztv. 11. §-a szerint a Nemzeti Választási Bizottság a kérdést akkor hitelesíti, ha az az Alaptörvényben, valamint az e törvényben a kérdéssel szemben támasztott követelményeknek megfelel.

A Nemzeti Választási Bizottság megállapítja, hogy a kérdés az Alaptörvényben, valamint az Nsztv.-ben megfogalmazott követelményeknek megfelel.

Mindezekre tekintettel a Nemzeti Választási Bizottság az Nsztv. 11. §-ában fogalt hatáskörében eljárva a Magyarország Kormánya által benyújtott országos népszavazásra javasolt kérdést hitelesíti.

III.

A határozat az Nsztv. 5. és 11. §-án, a jogorvoslatról szóló tájékoztatás az Nsztv. 29. §-ának (1) bekezdésén és a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény 223–225. §-án, az illetékekről szóló tájékoztatás az 1990. évi XCIII. törvény 37. § (1) bekezdésén, a 43. § (7) bekezdésén, valamint a 62. § (1) bekezdés s) pontján alapul.

Budapest, 2016. február 29.

Prof. Dr. Patyi András
a Nemzeti Választási Bizottság elnöke

A határozat rövid indokolásából kiderül, hogy 2016. február 29-i ülésén az NVB a kérdést hitelesítette, az nézete szerint megfelel az Alaptörvényben és a harmadik Nsztv.-ben (2013. évi CCXXXVIII. tv.) előírt követelményeknek. A határozat részletesen hivatkozik a jelentősen megváltozott, új jogorvoslati rendre, miszerint az Alaptörvény után megalkotott Nsztv. 3. értelmében, felülvizsgálati kérelem nyújtható be tizenöt napon belül a Kúriához. A bírósági eljárásban az ügyvédi képviselet kötelező.

Az NVB határozata ellen négy felülvizsgálati kérelem érkezett be, ezeket a Kúria egyesítette és egy eljárásban bírálta el. A kérelmek lényegében három irányból támadták a hitelesítő határozatot:

- Az Országgyűlés hatásköre nem áll fenn, a kérdés valamennyi Európai Unió tagállam hatásköre,
- A kérdés nemzetközi szerződésből fakadó kötelezettséget érint, azaz az Alaptörvény tiltott tárgykörébe ütközik (8. cikk. (3) bek. d/pont),
- A kérdés nem egyértelmű, sem a szavazópolgárok, sem a jogalkotó számára.

A Kúria az NVB határozatát a Knk.IV.37.222/2016/9. sz. végzésével helybenhagyta.²¹² Az érvelés mögötti elveket Pozsár-Szentmiklósy Zoltán a következőképpen sorolja fel:

„A döntés mögötti elvek a következők: (a) a kérdés hitelesítésével kapcsolatos vita elbírálása kizárólag az Alaptörvény és Nsztv. rendelkezései alapján történhet, nem igényli sem az uniós jog közvetlen alkalmazását, sem annak értelmezését; (b) az uniós jog és a nemzetközi szerződésből eredő kötelezettségek között a népszavazás szempontjából nem vonható párhuzam; (c) adott szabályozási tárgykörrel összefüggésben attól függetlenül megállapítható az Országgyűlés hatásköre, hogy azt az uniós jog szabályozza; (d) az Országgyűlés a törvényalkotás körébe vonhat olyan szabályozási kérdéseket, amelyek a Kormány hatáskörébe tartoznak; (e) a jogalkotói egyértelműség követelményéből nem következik, hogy a népszavazáson hozott döntésnek az Országgyűlés kizárólag törvényhozási úton tehet eleget; (f) a választópolgári egyértelműség követelménye arra vonatkozik, hogy a választópolgárok értsék és lássák át a kérdés lényegét, jelentőségét.”²¹³ Tanulmányában a szerző tárgyilagosan és kritikusan értékeli a kúriai döntést.

A Kúria döntése után az Országgyűlés a 8/2016 (V. 10.) OGY-határozatával elrendelte a népszavazást:

„8/2016. (V. 10.) OGY-határozat országos népszavazás elrendeléséről

Az Országgyűlés a Magyarország Kormánya által az Alaptörvény 8. cikk (1) bekezdése, továbbá a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény rendelkezései alapján benyújtott országos népszavazási kezdeményezésről a következő döntést hozza:

1. Az Országgyűlés az „Akarja-e, hogy az Európai Unió az Országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhatta nem magyar állampolgárok Magyarországra történő kötelező betelepítését?” kérdésben az országos népszavazást elrendeli.

²¹² Magyar Közlöny 62. szám, 2016. május 3.

²¹³ Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: *A Kúria végzése a betelepítési kvótáról szóló népszavazási kérdésről*. JeMa, 2016/1–2., 80. o.

2. Az országos népszavazás lebonyolításának költségvetésére 4946,5 millió forint fordítható.”²¹⁴

Az elrendelő határozat ellen benyújtott indítványokat az Alkotmánybíróság elutasította és jóváhagyta az országgyűlési határozatot, egy másik döntésével pedig (3130/2016. (VI. 29) AB-végzés) visszautasította a Kúria döntésével összefüggésben benyújtott alkotmányjogi panaszt.²¹⁵

Mindezek után a köztársasági elnök a 233/2016. (VII. 5.) KE-határozatával október második napjára kitűzte a népszavazást.²¹⁶

„A köztársasági elnök 233/2016. (VII. 5.) KE-határozata országos népszavazás időpontjának kitűzéséről

Az Alaptörvény 9. cikk (3) bekezdés e) pontja, a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény 1. § (1) bekezdése és 67. §-a, a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény 6. §-a, továbbá a 12/2016. (VI. 22.) AB-határozat alapján, az Országgyűlés 8/2016. (V. 10.) OGY-határozatával elrendelt országos népszavazást 2016. október 2. napjára tűzöm ki, a következő kérdésben: „Akarja-e, hogy az Európai Unió az Országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhatta nem magyar állampolgárok Magyarországra történő kötelező betelepítését?”

Áder János s. k.,
köztársasági elnök”

2. A népszavazás eredménye és az eredmény rövid értékelése

2016. október 2.: Akarja-e, hogy az Európai Unió az Országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhatta nem magyar állampolgárok Magyarországra történő kötelező betelepítését?

²¹⁴ Magyar Közlöny 66. szám, 2016. május 10.

²¹⁵ 12/2016 (VI. 22.) AB-határozat, ABH 2016, 241. o. Ld. továbbá ABH 2016, 1769. o.

²¹⁶ Magyar Közlöny 99. szám, 2016. július 6.

a) Névjegyzéki adatok

A szavazóköri névjegyzékben lévő választópolgárok száma	A küllépviseleti névjegyzékben lévő választópolgárok száma	A levélben szavazók névjegyzékében lévő választópolgárok száma	Választópolgárok száma összesen
A	B	C	D
7986 767	11 231	274 627	8 272 625

b) Szavazók adatai

A szavazóhelyiségben és a mozgóurnával szavazó választópol- gárok száma	A küllépviseleten szavazó választópolgárok száma	Érvényes szavazási iratok száma	Szavazóként megjelent, va- lamint érvényes szavazási iratot visszaküldő választó- polgárok száma összesen
E	F	G	H
3 506 618 (43,91%)	9360 (83,34%)	130 356 (47,47%)	3 646 334 (44,08%)

c) Szavazás adatai

Urnában lévő lebélyezett szavazólapok és érvényes szavazási iratokban lévő szavazólapok száma	Érvénytelen szavazólapok száma	Érvényes szavazatok száma
J	K	L
3 643 055	224 668 (6,17%)	3 418 387 (93,83%, az összes választópolgárhoz viszonyítva: 41,32%)

A SZAVAZATOK SZÁMA VÁLASZONKÉNT

IGEN szavazatok száma	NEM szavazatok száma
I	N
56 163 (1,64%)	3 362 224 (98,36%) ²¹⁷

²¹⁷ 150/2016. NVB-határozat – a 233/2016. (VII. 5.) KE-határozattal 2016. október 2. napjára kitűzött országos népszavazás eredményének megállapítása tárgyában. <http://www.valasztas.hu/hatarozat-megjelenito/-/hatarozat/150-2016-nvb-hatarozat-a-233-2016-vii-5-ke-hatarozattal-2016-oktober-2-napjara-kituzott-orszagos-nepszavazas-eredmenye-nek-megallapitasa-targyaban>. Ld. továbbá az NVB és az NVI elnökének országgyűlési

Az eredmény az Alaptörvény 1989-hez visszatérő többségi regulája (8. § (4) bek.) értelmében érvénytelen, miután a népszavazáson csupán a választópolgárok 44,08%-a vett részt. A résztvevők többsége (98,36%) egyébként azonosult a kérdéssel. A kormány általi népszavazási kezdeményezés komoly visszhangot váltott ki Európa-szerte, sokan biztosak voltak a sikerben. Éppen ezért az eredmény sokakat meglepett, az erős, minden állampolgárhoz elérő kormánypárti kampány ellenére.

„A népszavazás 2016 a kényszerbetelepítés ellen. Üzenjük Brüsszelnek, hogy ők is megértsék. Október 2.” című több oldalas ügynevezett kék broszúra lényegében minden háztartásba eljutott és több oldalról informálta, indokolta a nem szavazat szükségességét.

Meglepőnek mondható az eredmény azért is, mert a migráció kérdése évek óta tematizálta a politikai közbeszédet Magyarországon és Európában egyaránt. A kormány kampánya nagyban hasonlított a nemzeti konzultáció már jól bejáratott intézményéhez. A kezdeményezés a népszavazás típusai közül leginkább a konzultatív népszavazással rokonítható. Nézetem szerint, ha ezt a típust nem szünteti meg az Alaptörvény, célszerűbb lett volna jogszerűbb kérdéssel ezt az utat választani. Az ügydöntő népszavazás a kormány kezdeményezésére politikai hiba volt, közjogilag megbukott, politikailag ugyanakkor a kormány tudott támaszkodni és nyilatkozataiban támaszkodott is a közel három és félmillió támogató választópolgárra.

A népszavazás intézményét ebben az esetben sem a közvetlen demokrácia valódi intézményeként, hanem „a politikai kommunikációs tér eszközeként” fogták fel.²¹⁸

beszámolóit. B/12854 OGY-iromány. 2016. november 10. és B/12839 OGY-iromány. 2016. november 8.

²¹⁸ Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: uo. 11. o.

IV. Néhány összegző gondolat

A jogi szabályozás és a népszavazási kezdeményezések 30 éves leltára után milyen tanulságok vonhatók le?

Az első tanulság, hogy a *vizsgált három évtized* – amely az alkotmányozás és az alkotmányos rendszer stabilizációjának a korszaka – a hatalomgyakorlás két alkotmányos formájának a képviseleti és a közvetlen demokrácia küzdelméről tanúskodik. A közjogi-politikai viták felszínre hozták egyrészt a demagógiákat, az antiparlamentáris nézeteket, másrészt az elitista, a népet leváltani szándékozó nézeteket is. Ez jól látszik a három szabályozási korszak jogalkotói filozófiájában is.

A népszavazási kezdeményezések sűrűsödése méri a szakadékot a mindenkori politikai elit és a társadalom között, tudósít arról, hogy mennyire tekinthető legitimnek a kormányzat.

A közjogi viták eredményeként a jogrendszerben viszonylag egyensúlyba került a két hatalomgyakorlási intézmény. A népszavazás a vizsgált korszak végén kétségtelenül szervezettebb és koherensebben illeszkedik a parlamentáris demokráciához, mint az évtized kezdetén. Az egyensúly megteremtésében nagy szerepe volt az Alkotmánybíróságnak.

A másik tanulság, hogy a fajsúlyosabb népszavazásokat nem közvetlenül az állampolgárok, hanem általában az ellenzéki vagy a parlamenten kívüli pártok (érdekcsoportok) kezdeményezték inkább a kormányzó többséggel szemben. Különösen akkor élt ezzel a nyomásgyakorló eszközzel az ellenzék, amikor súlya kisebb volt a parlamentben, és parlamentáris eszközökkel nem tudta céljait megvalósítani. A népszavazás a mindenkori ellenzék számára, a hatalom (a többség) leváltására alkalmas eszközként, egyfajta „negatív” hatalomként „tudatosult”.

Politikai konszenzus hiányában a megoldandó kérdések (a törvények) „kikerültek az utcára”, e jelenségben sokan a közvetlen demokrácia túlzásait, az alkotmányos demokrácia destabilizálódását vélték felfedezni.

Az 1989–2019 közötti három évtized kétségtelenül megmutatta a közvetlen demokrácia korlátait, „veszélyeit” is. A népszavazási gyakorlat talán segítette a tisztánlátást, hogy ez az igen-nem-es intézmény mire alkalmas és mire nem. A népszavazási kampány a politikai demagógia terepe is, a feltett kérdések szakmai megítélésének össztársadalmi közvetítése és megértetése

egyáltalán nem könnyű feladat, s ez nem mindig érdeke a kezdeményező politikai erőknek sem.

A harmadik tanulság, hogy a népszavazás kitűnő legitimációszerző eszköz, amely nagy nyilvánosságot teremt és sikeressége esetén – ebben van kockázata is – befolyásolhatja a parlamenti választási eredményeket is. Több népszavazási kezdeményezésnek kimondottan ez volt a szándéka. Minden bizonnyal kimutatható az összefüggés az egyes népszavazási kezdeményezések és a közel eső országgyűlési választási eredmények között.

Végül a negyedik tanulság, hogy a kezdeményezést támogató aláírásokat egyáltalán nem volt könnyű gyűjteni, s az elrendelt népszavazásokon a választópolgári politikai részvétel relatíve alacsonynak minősíthető. A magyar közjogtörténet eddigi hét országos népszavazásának részvételi átlaga 42,7%, mindössze két népszavazás volt az „eredeti crédó” (1989) és a ma is hatályos alaptörvényi tétel (50%+1 fő) felett! Egyiket sem a kormány kezdeményezte.

Az elrendelt hét népszavazás mindegyiké rejt magában valamilyen kuriózumot, ez talán kiderül a tanulmányok végén található rövid összefoglalókból. A hétből hármat (a 13-ból 4 kérdést) a kormány, ebből egyet maga az alkotmányozó hatalom kezdeményezett.

A hét népszavazás során 13 kérdésben élhettek szavazatukkal a választópolgárok. Öt népszavazás hozott eredményt, kettő érvénytelen volt. A hét népszavazással az EU tagállamai viszonylatában – 1990–2008 között 21 tagállamban 78 népszavazást tartottak – az európai élmezőnybe tartozunk. Csak Olaszország (11), Írország (10), Szlovénia (10) és Litvánia (8) előz meg bennünket.²¹⁹

Összegzésként tanulságos lenne a hitelesítésre benyújtott kérdések katalógusának tartalomelemzése is. Az összesen 2158 népszavazási kérdésből reprezentatív módon és a nyomdafestékre is figyelve elég nehéz kivenni a tendenciákat.

A katalógusban rendre vissza-visszatérő kérdések („30 éves” kérdések) pl. az államfő választásának módja, a kisebb parlament iránti igény, a képviselői és a parlamenti tisztség összeférhetetlensége, a halálbüntetés visszaállítása, stb. Fokozott igény mutatkozott a kérdésekben az alkotmány módosítására, megváltoztatására, amely az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata (ld. különösen a 25/1999. (VII. 6.) AB-határozat és különösen az Alaptörvény

²¹⁹ Lawrence Le Duc: *A népszavazás demokráciája*. In: *A népakarat dilemmái*. uo. 110–112. o.

alapján) teljesen kizárt. Ezt a döntést erősen vitatja a közjogi szakirodalom.²²⁰ Megjelenik a kérdésekben a népharag és a demagógia is (pl. a pártok költségvetési támogatásának megvonása, a képviselők visszahívása, a parlament feloszlata, a közszereplők személye elleni kezdeményezések, stb.). A 2. mellékletben közzétett kérdésekből megállapítható – ítélje meg az olvasó –, hogy melyek érik el azt a szintet, amiről az Nsztv. 1., 2., 3. idézett preambuluma szoltak elvileg: az ország sorsát érintő kérdésekben lehetne népszavazást kezdeményezni. Ettől a legtöbb kérdés fényévnyi távolságra van.

Mégis, szükség van erre az intézményre, rendeltetésszerűen, egy árnyaltabb hatalommegosztási modell érdekében. Hogy ne csak a választás napján legyünk a politika cselekvő alanyai.

²²⁰ Ezt a döntést az OVB 10/1999. (IV. 14.) határozatának megsemmisítését követően hozta meg, másként értelmezve az Alkotmány 28/C. § (5) bekezdés c) pontját. A kritikák lényege, hogy 1997-ben megváltozott az Alkotmány, az Alkotmánybíróság mégis az 1993-as precedensére épít, sőt továbbmegy azon. (Ld. különösen Kilényi Géza idézett tanulmányát.)

V. Mellékletek

1. számú melléklet
A hét elrendelt népszavazás adatai

Népszavazásra feltett kérdések és a népszavazás eredménye 1989–2019.

Népszavazás időpontja	Népszavazásra feltett kérdés(ek)	Választójogosultak száma		Népszavazás időpontja	Megjelenetek száma	Részvételi arány	Érvényes szavazatok száma	Érvényes szavazatokból*		A népszavazás eredménye a kérdésben
								IGEN	NEM	
								szavazatok aránya		
1989. november 26.	Csak az országgyűlési választások után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására?	7 799 059		1989. november 26.	4 526 602	58,04%	4 283 642	50,07%	49,93%	érvényes, eredményes
	Kivonuljanak-e a pártszervek a munkahelyekről?						4 297 131	95,14%	4,85%	érvényes, eredményes
	Elszámoljon-e az MSZMP a tulajdonában, vagy a kezelésében levő vagyonról?						4 300 400	95,37%	4,63%	érvényes, eredményes
	Feloszlassák-e a Munkásörséget?						4 271 528	94,93%	5,07%	érvényes, eredményes
1990. július 29.	Kívánja-e ön, hogy a köztársasági elnököt közvetlenül válasszák meg?	7 820 161		1990. július 29.	1 093 612	13,98%	1 078 899	85,90%	14,10%	érvénytelen
1997. november 16.	Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság a NATO-hoz csatlakozva biztosítsa az ország védeltségét?	8 059 039		1997. november 16.	3 968 668	49,24%	3 919 114	41,50% (85,33%)	7,13% (14,67%)	eredményes
2003. április 12.	Egyetért-e azzal, hogy Magyar Köztársaság az Európai Unió tagjává váljon?	8 042 272		2003. április 12.	3 669 252	45,62%	3 648 717	38,00% (83,76%)	7,37% (16,24%)	eredményes

*Az IGEN és a NEM oszlopokban szereplő felső számadatok az összes választópolgárhoz, a zárójelben található alsó számok az érvényes szavazatok számához viszonyított arányt mutatják.

Népszavazás időpontja	Népszavazásra feltett kérdés(ek)	Választójogosultak száma		Népszavazás időpontja	Megjelentek száma	Részvételi arány	Érvényes szavazatok száma	Érvényes szavazatokból*		A népszavazás eredménye a kérdésben
								IGEN	NEM	
								szavazatok aránya		
2004. december 5.	Egyetért-e ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban, ezért az országgyűlés semmisítse meg az ezzel ellentétes törvényt?	8 048 739		2004. december 5.	3 017 739	37,49%	2 957 320	23,89% (65,01%)	12,85% (34,99%)	eredménytelen
	Egyetért-e ön azzal, hogy az országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiséget a 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti „magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?						2 949 849	18,90% (51,57%)	17,75% (48,43%)	eredménytelen
2008. március 9.	Egyetért-e ön azzal, hogy a fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen kórházi napidíjat fizetni?	8 040 125		2008. március 9.	4 061 015	50,51%	4 026 917	42,11% (84,08%)	7,97% (15,92%)	eredményes
	Egyetért-e ön azzal, hogy a háziorvosi ellátásért, fogászati ellátásért és a járóbeteg-szakellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen vizitdíjat fizetni?						4 029 596	41,31% (82,42%)	8,81% (17,58%)	eredményes
	Egyetért-e ön azzal, hogy az államilag támogatott felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatóknak ne kelljen képzési hozzájárulást fizetniük?						4 025 258	41,16% (82,22%)	8,90% (17,78%)	eredményes
2016. október 2.	Akarja-e, hogy az Európai Unió az országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhasa nem magyar állampolgárok Magyarországra történő betelepítését?	8 272 625		2016. október 2.	3 646 334	44,08%	3 418 387	1,64%	98,36%	érvénytelen

*Az IGEN és a NEM oszlopokban szereplő felső számadatok az összes választópolgárhoz, a zárójelben található alsó számok az érvényes szavazatok számához viszonyított arányt mutatják.

2. számú melléklet

Az Alkotmánybíróság által vizsgált országos népszavazásra feltett kérdések*

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
28/1998. (VI. 16.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy a Duna magyarországi szakaszán vízlépcső épüljön?”
397/H/1998. AB-határozat	„Nyilatkozat. A Pártja NÉPSZAVAZÁSI kérelmével egyetértek, kérem a pártingatlanok állami tulajdonba való visszavételét és a pártok állami költségvetésből juttatott támogatásának megszüntetését.”
2/1999. (III. 3.) AB-végzés	„Kérem, hogy az Országgyűlés a jogi feltételeket teremtsen meg a halálbüntetés átmeneti visszaállítására.”
11/1999. (V. 7.) AB-határozat	1. Egyetért-e azzal, hogy a társadalom védelme és az élet elleni bűncselekmények megelőzése céljából az Országgyűlés teremtsen meg a halálbüntetés visszaállításának jogi feltételeit? 2. „Egyetért-e az élet elleni erőszakos bűncselekmények elkövetői esetén a halálbüntetés átmeneti visszaállításával, és ennek jogi feltételei megteremtésével?” 3. „Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés teremtsen meg a jogi feltételét annak, hogy az erőszakos élet elleni bűncselekmények elkövetői esetében a halálbüntetés visszaállítható legyen?” 4. „Egyetért-e? Az Országgyűlés teremtsen meg a jogi feltételeket az erőszakos, élet elleni bűncselekmények elkövetői esetében a halálbüntetés átmeneti visszaállítására.” 5. „Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés az élet elleni bűncselekmények minősített eseteiben a jogi feltételeket teremtsen meg a halálbüntetés átmeneti visszaállítására?” 6. „Egyetért-e? Az Országgyűlés teremtsen meg a jogi feltételeket – az erőszakos, élet elleni bűncselekmények elkövetői esetében – a halálbüntetés visszaállítására.”
25/1999. (VII. 7.) AB-határozat	„Kívánja-e Ön, hogy a köztársasági elnököt közvetlen módon a választópolgárok válasszák meg?”
28/1999. (X. 6.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy Magyarország államformája királyság legyen?”
512/H/1999. AB-végzés	„Akarja-e Ön, hogy az államfőt (királyt) közvetlen választás útján az állampolgárok válasszák meg?”
40/1999. (XII. 21.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy Magyarország államformája királyság legyen?”

* A melléklet összeállításáért köszönetet mondok Dr. Németh Ágnesnek, az AB munkatársának, jogegységi tanácsadójának.

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
6/2000. (III. 17.) AB-határozat	„Az 1998. évi III. törvénynek megfelelően népi kezdeményezést indítunk Rácz Sándor az 1956-os Nagy-Budapesti Munkástanács Elnökének Köztársasági Elnökké történő jelölésére.”
25/2000. (VII. 6.) AB-határozat	„Támogatja-e, hogy törvény mondja ki: a Magyar Köztársaság területén nukleáris fegyvereket telepíteni nem lehet?”
32/2001. (VII. 11.) AB-határozat	1. „Akarja-e Ön, hogy a Munka Törvénykönyve a munkavállalóknak ismét heti két teljes pihenőnapot biztosítson, ezek egyike vasárnap legyen és a pihenőnapon végzett munkáért kiemelt díjazás járjon?” 2. „Akarja-e Ön, hogy az évenkénti nyugdíjmelést úgy határozzák meg, hogy a keresetnövekedés mellett a nyugdíjasok fogyasztása (fogyasztói kosara) alapján számított áremelkedést vegyék figyelembe?” 3. „Akarja-e Ön, hogy a sorkatonai szolgálat megszűnjön és azt önkéntes hivatásos haderő váltsa fel?” 4. „Akarja-e Ön, hogy a közoktatás az érettségi megszerzéséig minden tanuló számára térítésmentesen biztosítsa legalább egy idegen nyelvből a középfokú nyelvtudás megszerzésének és államilag elismert nyelvvizsga letételének feltételeit?”
50/2001. (XI. 22.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy békeidőben a sorkatonai szolgálat megszűnjön és azt önkéntes hivatásos haderő váltsa fel?”
51/2001. (XI. 29.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy az évenkénti nyugdíjmelés módjának meghatározásakor a keresetnövekedés mellett a nyugdíjasok fogyasztása (fogyasztói kosara) alapján számított áremelkedést is figyelembe vegyék?”
52/2001. (XI. 29.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Munka Törvénykönyve a munkavállalóknak ismét heti két teljes pihenőnapot biztosítson úgy, hogy ezek egyike vasárnap legyen és a vasárnap vagy más pihenőnapon végzett munkáért kiemelt díjazás járjon?”
53/2001. (XI. 29.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a közoktatás az érettségi megszerzéséig minden tanuló számára térítésmentesen biztosítsa legalább egy idegen nyelvből a középfokú nyelvtudás megszerzésének és államilag elismert nyelvvizsga letételének feltételeit?”
42/2002. (X. 11.) AB-határozat	„Támogatja-e, hogy az Országgyűlés tűzze napirendjére a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény olyan tartalmú módosítását, amely lehetővé teszi, hogy a 2002. évi, illetve az azt követő országgyűlési választások szavazólapjait megőrizzék, és levéltárba helyezték?”
50/2002. (X. 11.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon a 2002. évi országgyűlési választást megismételjék?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
62/2002. (XII. 3.) AB-határozat	„Akarja-e a nagybirtokrendszer korlátozása érdekében – az Európai Unió közösségi jogával összeegyeztethető – olyan mezőgazdasági üzemszabályozás törvényi megalkotását, amely a földhasználat jogcímétől függetlenül és minden üzemtípusra meghatározza a megengedhető összegzett birtokméretet?”
63/2002. (XII. 3.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy sem belföldi, sem külföldi jogi személy, sem jogi személyiség nélküli más szervezet – a 2002. június 15-i állapot szerint hatályos termőföldről szóló 1994. évi LV. törvényben meghatározott kivételekkel – termőföld tulajdonjogát az Európai Unióval kötendő csatlakozási szerződésben megállapított átmeneti mentesség lejártáig ne szerezhesse meg?”
72/2002. (XII. 19.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet – a Magyar Állam, a helyi önkormányzatok, a közalapítványok, az egyházi jogi személyek és a Földhitel- és Jelzálogbank kivételével –, valamint nem magyar állampolgárságú természetes személy termőföld tulajdonjogát sem Magyarország uniós csatlakozásáig, sem azt követően ne szerezhesse meg?”
73/2002. (XII. 19.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy uniós illetőségű állampolgár és cég csak letelepedettség, mezőgazdasági alaptervekenységű cégalapítás esetén és kizárólag haszonbérlet címén birtokolhasson termőföldet?”
74/2002. (XII. 19.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy külföldi magánszemély termőföld és védett természeti terület tulajdonjogát az Európai Unióval kötendő csatlakozási szerződésben megállapított átmeneti mentesség lejártáig ne szerezhesse meg?”
12/2003. (IV. 9.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy még az Európai Unióhoz való csatlakozásról szóló népszavazás előtt ügydöntő népszavazás kötelezze az Országgyűlést: hozzon határozatot arról, hogy az Európai Unióval folytatott tárgyalás keretében a Kormány tárgyalja újra »A tőke szabad áramlásáról« szóló fejezetet és onnan vegye ki a termőföldet?”
15/2003. (IV. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a – 2002. június 15-i állapot szerint hatályos termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény szerinti – családi gazdálkodót első helyen illesse meg elővásárlási jog termőföld vagy tanya vásárlása esetén?”
24/2003. (V. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a – 2002. június 15-i állapot szerint hatályos termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény szerinti – családi gazdálkodót első helyen illesse meg előhaszonbérleti jog termőföld vagy tanya vásárlása esetén?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
36/2003. (VI. 26.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy uniós illetőségű állampolgár és cég csak letelepedettség, mezőgazdasági alaptervekenységű cégalapítás esetén és kizárólag haszonbérlet címén birtokolhasson termőföldet?”
43/2003. (IX. 26.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet – a Magyar Állam, a helyi önkormányzatok, a közalapítványok, az egyházi jogi személyek és a Földhitel- és Jelzálogbank kivételével –, valamint nem magyar állampolgárságú természetes személy termőföld tulajdonjogát sem Magyarország uniós csatlakozásáig, sem azt követően ne szerezhesse meg?”
44/2003. (IX. 26.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy külföldi magánszemély termőföld és védett természeti terület tulajdonjogát az Európai Unióval kötendő csatlakozási szerződésben megállapított átmeneti mentesség lejártáig ne szerezhesse meg?”
48/2003. (X. 27.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés hozzon határozatot: a 2003. április 12-ei népszavazás döntsön arról is, hogy – az európai uniós csatlakozás után – termőföld és védett természetvédelmi terület tulajdonjogát – a Magyar Állam, a helyi önkormányzatok, a közalapítványok, az egyházi jogi személyek, a Földhitel- és Jelzálogbank Rt., valamint az erdő- és legeltetési társaságok mellett – a jogosultság sorrendjében (elővásárlási és előhasználati jog alapján) az a magyar állampolgár és az a magyar-igazolvánnyal rendelkező természetes személy – ajándékozás és öröklés kivételével – szerezhesse meg, aki letelepedett?”
52/2003. (XI. 11.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban, ezért az Országgyűlés semmisítse meg az ezzel ellentétes törvényt?”
5/2004. (III. 2.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti „Magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?”
25/2004. (VII. 7.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése a jelenleginél kisebb létszámmal működjön?”
36/2004. (X. 6.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy az Országgyűlés tegye meg a törvényes lépéseket egy Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásához?”
56/2004. (XII. 14.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy ügydöntő népszavazás döntsön az Európai Unió alkotmányának létrehozásáról szóló nemzetközi szerződés Magyar Köztársaságra vonatkozó, kötelező hatályú elismeréséről?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
57/2004. (XII. 14.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy az EU-Alkotmány törvénybe iktatásáról népszavazás döntsön?”
58/2004. (XII. 14.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság ne ismerje el az Európai Unió alkotmányának létrehozásáról szóló nemzetközi szerződés Magyar Köztársaságra vonatkozó, kötelező érvényű hatályát?”
59/2004. (XII. 14.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a minimálnyugdíj a mindenkori nyugdíjas létminimum összegére (KSH:35 000,-Ft.) legyen felemelve és az e feletti nyugdíjakat ennek figyelembevételével arányosan emeljék?”
15/2005. (IV. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés azonnali hatállyal állítsa le a gazdasági társaságokban és a közhasznú társaságokban meglévő állami tulajdon privatizációját?”
16/2005. (IV. 28.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a minimálnyugdíj a mindenkori nyugdíjas létminimum összegére (KSH: 35 000,-Ft) legyen felemelve és az e feletti nyugdíjakat ennek figyelembevételével arányosan emeljék?”
1/2006. (I. 30.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság ne ismerje el az Európai Unió alkotmányának létrehozásáról szóló nemzetközi szerződés Magyar Köztársaságra vonatkozó, kötelező érvényű hatályát?”
2/2006. (I. 30.) AB-határozat	„A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény (a továbbiakban: kisebbségi törvény) 61. § 2. bekezdésének értelmében alulírott magyar állampolgárok kijelentjük, hogy a magyarországi zsidó kisebbséghez tartozunk, és a kisebbségi törvényben foglalt feltételeknek megfelelünk. Kérjük a T. Országgyűlést, hogy a kisebbségi törvény 61. § 1. bekezdésében a népcsoportok felsorolását a zsidó kisebbségi népcsoporttal egészítse ki.” [népi kezdeményezés]
14/2006. (V. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban élő és külön törvény által már korábban elismert nemzetiségek és etnikai kisebbségek, külön törvényben szabályozott módon megválasztott országos vezetői, a Magyar Köztársaság Országgyűlésének teljes jogkörrel rendelkező tagjai legyenek?”
15/2006. (V. 15.) AB-határozat	„Kívánja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság köztársasági elnökét, a Magyarországon élő és választójoggal rendelkező magyar állampolgárok közvetlen, egyfordulós választás útján válasszák meg, a magyar állampolgársággal rendelkező és legalább negyvenötödik életévét betöltő személyek közül, akiknek jelölését legalább háromszázezer magyar állampolgárságú és választójoggal rendelkező személy törvényben szabályozott módon hitelesített aláírásával támogatja?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
16/2006. (V. 15.) AB-határozat	„Alulírottak országos népi kezdeményezést támogatunk az alábbi kérdésben: Szükségesnek látjuk Magyarországon is, egy állami keretek között működő Állatvédelmi Szervezet /Felügyelőség, Rendőrség/ életre hívását, amelynek feladata az állatokkal szemben elkövetett bűncselekmények felderítése, szükség esetén a Rendőrség segítségével az elkövetők elleni fellépés, az adott ügy jogi úton történő elbírálásának kezdeményezése, továbbá egyéb Állatvédelmi Szervezetekkel történő összefogással segítség nyújtása és ismeretterjesztés.” [népi kezdeményezés]
23/2006. (VI. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés helyezze hatályon kívül a Budapest főváros felszabadításánál elesett szovjet katonák emlékének megőrkítéséről szóló, 1945. évi IX. törvényt?”
24/2006. (VI. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban a büntető ügyekben eljáró első fokú bíróságok ítéletüket megelőzően a vádlott kérésére a bűnösség vagy ártatlanság kérdésében hat természetes személyből álló esküdtszék döntését kikérje, amely döntés kötelező az ítélező bíróra?”
27/2006. (VI. 21.) AB-határozat	„A magyarországi oroszok a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény (a továbbiakban: Kisebbségi törvény) 61. § (2) bekezdésének felhatalmazása alapján bizonytságot kívánnak tenni arról, hogy megfelelnek a kisebbségi törvényben foglaltaknak. Ezen oknál fogva alulírottak kijelentjük, hogy az orosz kisebbséghez tartozónak valljuk magunkat!” [népi kezdeményezés]
40/2006. (IX. 27.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban a büntető ügyekben eljáró elsőfokú bíróságok ítéletüket megelőzően a vádlott kérésére a bűnösség vagy ártatlanság kérdésében hat természetes személyből álló esküdtszék döntését kikérje, amely döntés kötelező az ítélező bíróra?”
41/2006. (IX. 27.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés helyezze hatályon kívül a Budapest főváros felszabadításánál elesett szovjet katonák emlékének megőrkítéséről szóló, 1945. évi IX. törvényt?”
44/2006. (X. 5.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a pártok éves támogatása mindig az államháztartási többletből kerüljön kifizetésre?”
46/2006. (X. 5.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy Magyarországon, az autópályákon töröljék el a maximális sebesség korlátozását.” [népi kezdeményezés]

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
48/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy ha az államháztartás éves szinten hiánnyal zár, akkor a pártok az éves támogatásukkal egyenértékű összeget fizessenek a Gyermekrák Alapítvány részére?”
49/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy csak azok a parlamenti képviselők kaphassák meg havi jövedelmüket és juttatásaikat, akik az ülésekről nem hiányoznak igazolatlanul, és csakis abban az esetben, ha országgyűlési képviselőként végzett munkájukról a nyilvánosság felé minden hónap végén írásban, a parlament honlapján részletesen beszámolnak?”
50/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a halálbüntetéssel kapcsolatos nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségeink a választópolgárok többségének akarata esetén felülvizsgálatra kerülhessenek?”
51/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a közbiztonság javítása miatt a rendőrség teljes intézkedési jogkörhöz jusson, és a bűncselekményt elkövetők társadalmi szerepükre vagy megítélésükre való megkülönböztetés nélkül gyorsított eljárással kapják meg büntetésüket?”
52/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a bűnözés visszaszorítása miatt a börtönlakók életkörülményei szigorodjanak, valamint olyan mértékű legyen a termelőmunkába való bekapcsolásuk, hogy az eltartásuk és a börtön fenntartásának költségeit fedezze?”
53/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy állampolgáraink részére a közterületeken való parkolás ingyenes legyen?”
54/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a diákok, a nyugdíjasok és a fogyatékos-sággal élők valamennyi tömegközlekedési eszközön ingyenesen utazhassanak?”
55/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy állampolgáraink részére az Internet használata ingyenes legyen?”
56/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés vizsgálja felül és alkosson új törvényt a pártok, valamint az országgyűlési képviselők finanszírozásának takarékosabbá, átláthatóbbá és ésszerűbbé tételéről?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
57/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Zöld Párt kezdeményezésére az Országgyűlés alkosson törvényt az Életkezdési Támogatás bevezetéséről, melynek keretében minden újszülött 1 millió forintot kap az államtól, amit közép-fokú iskolai végzettsége megszerzését követően, a házasságkötése után, csak otthonvásárlásra használhatna fel, továbbá gyermekszületés esetén az 1 millió forint kamatait is megkapja ugyanerre a célra?”
58/2006. (X. 13.) AB-határozat	„Kívánja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlésébe az országgyűlési választások útján képviselői mandátumot szerző országgyűlési képviselők számát százötven főben határozza meg a választási törvény?”
75/2006. (XII. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e a megerendszer megszüntetésével, helyette regionális szint létrehozásával?”
76/2006. (XII. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e a községi önkormányzatok – a helyi önkormányzatokról szóló – 1990. évi LXV. törvényben rögzített jogköreinek csökkentésével?”
12/2007. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy gyógyszereket továbbra is csak gyógyszer-tárban lehessen árusítani?”
13/2007. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban?”
14/2007. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a – 2002. június 15-i állapot szerint hatályos termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény szerinti – családi gazdálkodót első helyen illesse meg elővásárlási jog termőföld vagy tanya vásárlása esetén?”
15/2007. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az államilag támogatott felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatóknak ne kelljen képzési hozzájárulást fizetniük?”
16/2007. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziorvosi ellátásért, fogászati ellátásért és a járóbeteg-szakellátásért továbbra se kelljen vizitdíjat fizetni?”
17/2007. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a nyugdíjasok továbbra is a 2006. október 23-án hatályos törvényi rendelkezések szerint vállalhassanak munkát?”
18/2007. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés – a fegyelmi és kártérítési felelősség mellett – törvényben szabályozza a miniszterelnök és a Kormány tagjai speciális, objektív felelősségét is a költségvetési hiány túllépéséért?”
26/2007. (IV. 25.) AB-határozat	„Egyetért-e ön azzal, hogy vendéglátó üzletek vendégeinek a sörért ne kelljen fizetniük?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
30/2007. (V. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban a büntető ügyekben eljáró elsőfokú bíróságok ítéletüket megelőzően a vádlott kérésére a bűnösség vagy ártatlanság kérdésében hat természetes személyből álló esküdszék döntését kikérje, amely döntés kötelező az ítélező bíróra?”
32/2007. (VI. 6.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az államilag támogatott elsőfokú tanulmányokat folytató hallgatóknak ne kelljen képzési hozzájárulást fizetniük?”
33/2007. (VI. 6.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen kórházi napidíjat fizetni?”
34/2007. (VI. 6.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziorvosi ellátásért, fogászati ellátásért és a járóbeteg-szakellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen vizitdíjat fizetni?”
35/2007. (VI. 6.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy hazánk katonai semlegességének érdekében, a Magyar Köztársaság mondja fel NATO-tagságát?”
38/2007. (VI. 13.) AB-végzés	„Úgy dönt-e Ön, hogy az Alkotmány 70/I. §-ának végrehajtásaként – az államháztartási hiány teljes és azonnali felszámolása, egyúttal az országgyűlési választáson többséget kapott kormányprogram: a szegényeket sújtó bármilyen megszorítás nélkülözése céljából – a VAGYON-ADÓRÓL szóló törvény lényeges rendelkezései a következők legyenek: a) adóköteles legyen minden telekkönyvezett ingatlan, 100 000 forint becsült forgalmi érték feletti ingó vagyontárgy és az 1 000 000 forint összes névérték feletti társasági tulajdon (részvény stb.) és egyéb hazai értékpapír, b) az adó kulcsa a d) pont kivételével – általában – évi 5,30% legyen ingatlanokra és 0,53% legyen ingó vagyona, értékpapírra, c) az adó kulcsa a d) pont kivételével – az első évben – (az 1989-től tartó alkotmánysértő törvényhozási késedelem teljes halmazott összegeként) 90,10% legyen ingatlanokra és 9,01% ingó vagyona, értékpapírra, d) az adó kulcsa 0,00% legyen minden olyan adóköteles vagyontárgyra, amely a minimálbéres megélhetéshez szükséges: lakásra 45 m ² /lakóig, termőföldre 0,41 hektár/családtagig valamint az egyéni vállalkozó minimálbéres megélhetését szolgáló, vállalkozásba vett vagyona, ha a vállalkozásban maga is részt vesz, e) az éves bevallási kötelezettség minden adóköteles vagyontárgyra (és az első 1 000 000 forint adómentes értékpapírra) terjedjen ki, a kulcstól függetlenül, f) e törvény még 2006. december 31-ig lépjen hatályba, akár visszamenő hatállyal is, és hogy e törvény a vagyonosok számára semmilyen itt fel nem sorolt engedményt, kedvezményt ne tartalmazzon, csak az a)–f) pontok részleteit?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
43/2007. (VI. 27.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országos Egészségbiztosítási Pénztárt gazdasági társasággá történő átalakítását követően ne lehessen privatalizálni, hanem maradjon állami tulajdonban?”
52/2007. (IX. 26.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés elfogultsága és pártos döntései miatt mentse fel tisztsége alól Szigeti Pétert, az Országos Választási Bizottság elnökét?”
53/2007. (IX. 26.) AB-végzés	„Egyet ért-e Ön azzal, hogy az új alkotmányt közvetlenül a választópolgárok népszavazás keretében fogadják el?”
54/2007. (IX. 26.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságnak új alkotmánya legyen?”
57/2007. (X. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy művi meddővé tételt kizárólag és csakis pontosan meghatározott egészségügyi okból lehessen végezni?”
58/2007. (X. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziorvosi ellátásért, fogászati ellátásért és a járóbeteg-szakellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen vizitdíjat fizetni?”
59/2007. (X. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen kórházi napidíjat fizetni?”
60/2007. (X. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az államilag támogatott elsőfokú tanulmányokat folytató hallgatóknak ne kelljen képzési hozzájárulást fizetniük?”
61/2007. (X. 17.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy Magyarországon a választójog gyakorlása – több más európai országhoz hasonlóan – állampolgári kötelezettség legyen?”
62/2007. (X. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2010-es általános országgyűlési képviselő választáskor 193 parlamenti képviselő kerüljön megválasztásra a jelenlegi 386 helyett?”
63/2007. (X. 18.) AB-határozat	„Követeljük a Kormány azonnali lemondását és országgyűlési választások kiírását!” [népi kezdeményezés]
64/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a lakás célú ingatlanok utáni érték alapú: adót; hozzájárulást; díjat kizárólag a 25 (azaz huszonöt) millió forintot meghaladó forgalmi értékű ingatlanok esetében vethessék ki a közigazgatásban?”
65/2007. (X. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson az azonos neműek házasságának lehetővé tétele érdekében?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
66/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy 1989-ig minden politikai szerepvállaló – pártelnökök, miniszterek, államtitkárok, polgármesterek, önkormányzati képviselők, és a teljes családjuk – beleértve volt üzlettársaik, nagyszülei, ötdíziglen unokatestvéreik – teljes vagyonosodási vizsgálatát a törvények legszigorúbb betartásával – az APEH kivizsgálja?”
67/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy a pártok finanszírozása ne az adófizetők pénzéből, hanem a beszedett tagdíjakból és egyéb bevételekből – mivel a legtöbb ingatlanjaikat elherdálták – csak a közlönyben közzétett megnevezett adományozók név, cím, adószám, jogi személynél: telephellyel, adószámmal, állami megrendelések számával, összecszerűséggel, nyilvánosságra hozatala alapján történhessen?”
68/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy a pártok ellen – melyek ma már szinte gazdasági társaságokként működnek – ugyanúgy felszámolási illetve csődeljárás legyen kezdeményezhető?”
69/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy az eddig regnáló kormányok titkosított iratait – ami az állambiztonságot nem érinti – kötelező legyen nyilvánosságra hozni?”
70/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy a parlament létszáma 200 főben legyen maximálva – mivel ennyi képviselő a nálunk kétszer nagyobb országokban sem él az adófizetők nyakán?”
71/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy 2008 január 01-től a népszavazást kezdeményező – és nem az adófizetők – fizessék a népszavazás teljes költségét eredménytelenség esetén, mivel egy népszavazás becslült ára 5 milliárd forint, amit 10 millió magyarral elosztva, koponyánként – csecsemő, nyugdíjas, stb. ötszáz forintba kerül?”
72/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy a plenális üléseken nem részt vevő, vagy ki-be vonulható »Képviselők« – akár időszakosan is – teljes juttatás megvonásában (beleértve a »költségtérítést« is) részesüljenek?”
73/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy Magyarországnak ne olyan középszerű (lehet, hogy kiváló szónoki képességgel megáldott emberek – akik életükben nem dolgoztak, saját szakmájukban – már amelyiknek van – egy önálló gondolattal nem rendelkező szakmai senkik akarják megmondani, hogy nekünk mi a jó, csupán, hogy övék legyen a hatalom és a pénztár kulcsa?”
74/2007. (X. 18.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy a botrányosan megválasztott köztársasági elnökünk maradjon az Alkotmányban megszabott protokolláris feladatainál, és a napi politikától távol tartsa magát?”
75/2007. (X. 19.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson annak érdekében, hogy egy embernek egyidejűleg több házastársa legyen?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
77/2007. (X. 31.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése törvényt alkosson a szieszta bevezetéséről?”
78/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy a pártok gazdálkodását – nem a saját bevallása szerint – az Állami Számvevőszék és az APEH, szintén 1989-ig visszamenőleg – a legszigorúbban kivizsgálja és az eredményt minden napilapban – beleértve a regionális lapokat is, kötelezően közzé tegye?”
79/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Akarja-e tudni végre, hogy ki volt Kaya Ibrahim és Josif Tot, valamint az ügyet lehetővé tevők jogi felelősségre vonását?”
80/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Ön igazságosnak tartja-e, hogy pl. egy megélhetési orvhorgaszt 20-30 ezer Ft-ra büntetnek, addig milliárdok eltüntetésének a mai napig nincs felelőse?”
81/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Akarja-e hogy a jelenleg regnáló – az országot végzetesen megosztó pártok képviselőiknek – bemondásra tízmilliós költségtérítéseket fizessen az adóinkból?”
82/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy alkotmányunk úgy kerüljön tökéletesítésre, hogy arról ne a parlament 2/3-a, hanem a szavazó polgárok 2/3-os többsége döntsön, (sikertelen első forduló után, egyszerű többséggel), mivel politikusaink a konszenzus esélyét is eljátszották az elmúlt 16 évben. Az alkotmánytervezet kidolgozásához pártoktól független civil szervezetek szakértőinek bevonása kötelező legyen és csak maximum 2 tervezet kerülhessen népszavazásra?”
83/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Ön egyetért-e azzal, hogy eddigi kormányzatok alatt a Tőkés László és társaságának – a magyar adófizetők pénzéből juttatott több milliárdos összegek – teljes nyilvánosságra kerüljenek, valamint Tőkés Lászlót az utolsó fillérig elszámolásra kötelezzük. Ha erre nem hajlandó, egyszer és mindenkorra a magyar közéletben semmiféle szerepet ne kaphasson?”
84/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Ön elfogadja-e, hogy egyik »független« – de pártok által delegált hatóság – Alkotmánybíróság – ultimátummal utasítsa a másik »független« szintén pártok által delegált tagokból álló hatóságot – OVB-t – konkrét döntésre kényszerítve?”
85/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy képviselőink vannak értünk és nem mi öértük?”
86/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy ha ők vannak értünk – állítólag parlamenti demokrácia van –, akkor a parlamenti üléseken – munkahelyükön – kötelesek részt venni és választóikat képviselni?”
87/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy 30-40 éves rendszerekkel nem lehet egy XXI. sz.-i modern társadalmat működtetni?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
88/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Egyetért-e ön azzal, hogy nem óhajtja az ingyenélőknek, valamint se Orbán Viktor, se Gyurcsány Ferenc gyermekeinek felsőfokú tanulmányait, orvosi kezelését vagy esetleges kórházi kezelését ön fizetni az adójából?”
89/2007. (XI. 8.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy ön is képviselve legyen, ezért megalakuljon a függetlenek pártja – melynek csak olyan személy lehessen tagja, aki semmilyen pártnak legalább 5 éve nem tagja, támogatást, semmilyen párttól »függetlenként« nem kapott – és legalább 20 000 taglétszámnál ugyanolyan állami támogatásra, valamint a 2010-es parlamenti választásokon indulásra legyen jogosult? Tagdíj min. 1000,-Ft/hó vagy tetszés szerint bármilyen összeg?”
94/2007. (XI. 22.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LVII. törvény 19. §-a szerinti »Magyar igazolvánnyal« vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon hitelesíti”
95/2007. (XII. 22.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban?”
96/2007. (XI. 29.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az a magyar állampolgár, aki az MSZMP vagy a KISZ meghatározott országos vezető testületeinek tagja volt (az MSZMP KB tagja, az MSZMP PB tagja, az MSZMP KB titkára, az MSZMP KB osztályvezetője, az MSZMP KB osztályvezető-helyettese, a KISZ KB tagja, a KISZ KB titkára), ne tölthessen be szakállamtitkári, államtitkári, miniszteri vagy miniszterelnöki tisztséget az erről szóló törvény hatálybalépésétől számított 25 éven keresztül?”
97/2007. (XI. 29.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a képviselők számlával legyenek kötelesek elszámolni költségterítésükről?”
98/2007. (XI. 29.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak állami, önkormányzati tulajdonban maradjanak?”
99/2007. (XII. 6.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziorvosi-, fogászati- és járóbeteg szakellátásért, valamint a fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő január 1-jétől kötelező legyen hálapénzt fizetni?”
101/2007. (XII. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy egyes vény nélkül is kapható gyógyszereket a gyógyszertárakon kívül is lehessen forgalmazni?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
102/2007. (XII. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a gyógyszereket csak gyógyszertárban lehessen árusítani?”
103/2007. (XII. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy gyógyszereket továbbra is csak gyógyszer-tárban lehessen árusítani?”
105/2007. (XII. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon ne vezessék be a mindenki által kötelezően választandó üzleti alapon működő több biztosítós egészségbiztosítást?”
3/2008. (I. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziorvosi ellátásért, a fogászati ellátásért és a járóbeteg-szakellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen vizitdíjat fizetni?”
4/2008. (I. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az államilag támogatott, felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatóknak ne kelljen képzési hozzájárulást fizetniük?”
8/2008. (I. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon megmaradjon a szolidaritás elvű egy biztosítós kötelező egészségbiztosítási rendszer a népszavazást követő évtől számított 10 éven át?”
10/2008. (I. 31.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon a jelenlegi egybiztosítós szolidaritás elvű kötelező egészségbiztosítási rendszerben az üzleti biztosítók semmilyen formában ne kapjanak szerepet a népszavazást követő évtől számított 5 éven át?”
12/2008. (II. 15.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a nyugdíjasok státusza alkotmányban legyen rögzítve.”
18/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országos Egészségbiztosítási Pénztárt gazdasági társasággá történő átalakítását követően ne lehessen privatizálni, hanem maradjon állami tulajdonban?”
19/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy új, egy adónemből álló, a jelenleginél egyszerűbben működő, átláthatóbb, vállalkozásbarát Eszköz Forgalmi Adó (EFA, melynek mértéke 15%) legyen a régi adónevek helyett és Hálózati Pénzügyi Ellenőrzési Rendszer kerüljön bevezetésre Magyarországon?”
20/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a pártok a központi költségvetésen kívül csak természetes személyektől fogad hassanak el támogatást?”
21/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy szűnjön meg az országgyűlési képviselők elszámolási kötelezettséggel nem terhelt költségterítése?”
22/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselői tisztség összeférhetetlen legyen a polgármesteri tisztséggel?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
23/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az állami vezetők esetében rendszeresen vagyongyarapodási vizsgálatot kelljen lefolytatni?”
24/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy jogszabályban meghatározott munkakört betöltő köztisztviselők esetében rendszeresen vagyongyarapodási vizsgálatot folytasson le az állami adóhatóság?”
25/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy törvény tegye kötelezővé a miniszterelnök, a miniszterek, az államtitkárok és az országgyűlési képviselők vagyongyarapodásának évenkénti vizsgálatát?”
26/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés a benyújtott javaslat szerint fogadja el az egyes vagyonyilatkozottatelti kötelezettségekről szóló, T/4117. számú törvényjavaslatot?”
27/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy törvény tiltsa meg politikai hirdetés sajtó és szabadtéri reklámhordozó útján történő közzétételét?”
28/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy törvény tiltsa meg a kormány, a helyi önkormányzat és a költségvetési szerv tevékenységét és terveit ismertető, magyarázó vagy népszerűsítő hirdetés sajtó és szabadtéri reklámhordozó útján történő közzétételét?”
29/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés úgy módosítsa az országgyűlési képviselők tiszteletdíjáról, költségátérítéséről és kedvezményeiről szóló 1990. évi LVI. törvényt, hogy a tiszteletdíj és a költségátérítés összege az euró bevezetéséig ne emelkedhessen?”
30/2008. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a miniszterelnök, a miniszterek, valamint az államtitkárok illetménye a 2002. december 31-én hatályos – a miniszterelnökre, a miniszterekre, valamint a politikai államtitkárokra vonatkozó – törvényi rendelkezések szerinti összegben kerüljön meghatározásra és ez az összeg az euró bevezetéséig ne változzon?”
38/2008. (IV. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvényt egészítse ki egy olyan szabállyal, amely megtiltja 90 méternél és/vagy 25 szintnél magasabb épület építésének engedélyezését a módosítás hatálybalépését követő legalább öt évre?”
39/2008. (IV. 10.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy törvény tiltsa meg kutya közterületre piszkáltatását?”
40/2008. (IV. 10.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy törvény tiltsa meg kutya közterületre piszkáltatását, amelyet a helyi önkormányzat erre a célra nem jelöl ki?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
43/2008. (IV. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a Csjt. 2. szakaszában meghatározott házasságkötés a Lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény által meghatározott egyház, vallásfelekezet, vallási közösség megbízottja előtt is megköthető legyen?”
44/2008. (IV. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől politikai pártok politikai hirdetéseket kizárólag a választásra jogosultak lakcímére postázott levélküldemények útján tehessenek közzé?”
45/2008. (IV. 17.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a soron következő, különböző szintű (megyei jogú városi, megyei közgyűlésben, fővárosi közgyűlésben továbbá 100 lakos feletti helyi önkormányzatok testületeiben) önkormányzati választásokon az önkormányzati testületeket alkotó képviselők száma egységesen, az 1990. évi LXIV. törvényben foglaltaknak felére csökkenjen oly módon, hogy tört szám esetén a páratlan szám felé kell kerekíteni?”
46/2008. (IV. 17.) AB-határozat	Egyetért-e Ön azzal, hogy a pártok és alapítványaik az állam költségvetéséből ne kaphassanak semmilyen támogatást a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől?
48/2008. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e ön azzal, hogy a Magyar Országgyűlés törvényt alkosson június 4-e, a trianoni békeszerződés évfordulója Trianon-emléknappá nyilvánítása céljából?”
49/2008. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a parlament a főváros kivételével egységesen tiltsa be az augusztus 20.-i tűzijátékok megtartását?”
50/2008. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a parlament a kapcsolódó törvények módosításával a parlamenti pártok kampány időszakát 30 napra korlátozza?”
51/2008. (IV. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése a Magyar Villamos Művek Zrt. – hatályos törvényben foglaltak szerinti – tartós állami részesedésének (99%-os) mértékét a jövőben se változtassa meg?”
52/2008. (IV. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése a Tokaj Kereskedőház Zrt. – hatályos törvényben foglaltak szerinti – tartós állami részesedésének (99%-os) mértékét a jövőben se változtassa meg?”
53/2008. (IV. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése a Szerencsejáték Zrt. – hatályos privatizációs törvényben foglaltak szerinti – tartós állami részesedésének (100%-os) mértékét a jövőben se változtassa meg?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
56/2008. (IV. 25.) AB-végzés	„Megerősíti-e Ön az egészségbiztosítási pénztárakról és a kötelező egészségbiztosítás természetbeni ellátásai igénybevételének rendjéről az Országgyűlés által elfogadott törvény azon rendelkezését, hogy nem kizárólagos állami tulajdonban álló, zártkörűen működő részvénytársasági formában létesüljenek egészségbiztosítási pénztárak?”
57/2008. (IV. 25.) AB-végzés	„Megerősíti-e Ön az egészségbiztosítási pénztárakról és a kötelező egészségbiztosítás természetbeni ellátásai igénybevételének rendjéről az Országgyűlés által elfogadott törvény azon rendelkezését, hogy egészségbiztosítási szolgáltatást csak ebben a törvényben foglaltak szerint létrehozott egészségbiztosítási pénztár nyújthat?”
58/2008. (IV. 25.) AB-végzés	„Megerősíti-e Ön az egészségbiztosítási pénztárakról és a kötelező egészségbiztosítás természetbeni ellátásai igénybevételének rendjéről az Országgyűlés által elfogadott törvény azon rendelkezéseit, melyek az egészségbiztosítás ellátásának módját ebben a törvényben foglaltak szerint változtatják meg?”
59/2008. (IV. 25.) AB-végzés	„Megerősíti-e Ön az egészségbiztosítási pénztárakról és a kötelező egészségbiztosítás természetbeni ellátásai igénybevételének rendjéről az Országgyűlés által elfogadott törvényt?”
60/2008. (IV. 25.) AB-végzés	„Megerősíti-e Ön a kötelező egészségbiztosítás ellátásának módjáról az Országgyűlés által elfogadott törvényt?”
61/2008. (IV. 29.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság ne ismerje el az Európai Unió tagországainak állam- és kormányfői 2007. júniusi találkozásán hozott megállapodás szerinti EU-alapszerződés Magyar Köztársaságra vonatkozó, kötelező érvényű hatályát?”
62/2008. (IV. 29.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselőknek csak a bizonylattal alátámasztott elszámolható kiadásai után járhat költségérté- tés?”
64/2008. (IV. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési választásokon mandátumhoz jusson a pártlista, ha az azt állító párt területi listái elérik a választópolgárok által valamennyi területi pártlistára leadott és országosan összesített érvényes szavazatok 1 százalékát?”
65/2008. (IV. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy 2009. január 1-től bíróság oszlassa fel azt a pártot, amely a törvényben megengedett összegnél többet költ kampánycélokra az országgyűlési, az önkormányzati és az európai parlamenti választások, valamint rendkívüli népszavazások során?”
66/2008. (IV. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy bíróság oszlassa fel azt a pártot, amely a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől bármely kampánytevékenység finanszírozására a magánszektorból származó pénzeket használ fel?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
67/2008. (IV. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a miniszterelnök, a miniszterek, az államtitkárok is az országgyűlési képviselők személyi jövedelemadó bevallásai a nyilvánosság számára hozzáférhetőek legyenek?”
68/2008. (IV. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy törvény tegye kötelezővé a miniszterelnök, a miniszterek és az államtitkárok illetményének, valamint az állami költségvetés terhére biztosított egyéb juttatásainak, továbbá mindezek változásainak személyenkénti nyilvánosságra hozatalát?”
69/2008. (IV. 30.) AB-határozat	„Legyen-e Magyarországon több-biztosítós rendszer az egybiztosítós, szolidaritás alapú állami társadalombiztosítási egészségbiztosítás helyett?”
70/2008. (IV. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy ha valaki egyidejűleg országgyűlési képviselő és főállású polgármester vagy alpolgármester, akkor az ezen tisztségeinek betöltése után járó jövedelemnek és költségértítésnek csak az 50%-a illeszkedjen meg a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől, mert fizikailag is teljesen lehetetlen a feladatait két helyen egy időben ellátni?”
71/2008. (V. 22.) AB-végzés	„A nyugdíjmelés a nyugdíj összegétől független, egységesített, egyenlő-egyforma összegben történjen?”
72/2008. (V. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a jogalkalmazó szervezeteknek, társadalmi szervezeteknek és az érdekképviselői szervezeteknek az általuk képviselt és védett érdekeket, illetőleg társadalmi viszonyokat érintő törvények előkészítése során kifejtett véleményét kötelező legyen összefoglalóan leírni a törvényjavaslatok indoklásában?”
73/2008. (V. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban?”
74/2008. (V. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy pénznerő automatát továbbra is csak játékteremben és játékkaszinóban lehessen üzemeltetni?”
76/2008. (V. 29.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a jelen kérdésben tartott népszavazást követő év január 1.-től pénznerő automatát csak játékkaszinóban lehessen üzemeltetni?”
78/2008. (V. 29.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a költségvetésből finanszírozott valamennyi intézményben bármilyen jogviszonyban foglalkoztatottak legalább 3%-a roma legyen?”
79/2008. (V. 29.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy a BTK 269/A. § által védett nemzeti jelképeink sora (Magyar Nemzeti Himnusz, a Magyar Köztársaság zászlaja és címere) kiegészüljön a Szent Koronával?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
80/2008. (V. 29.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy a BTK 269/A. § által védett nemzeti jelképeink sora (Magyar Nemzeti Himnusz, a Magyar Köztársaság zászlaja és címere) kiegészüljön az »Árpádsávós zászlóval«?”
81/2008. (V. 29.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy a BTK 269/A. § által védett nemzeti jelképeink sora (Magyar Nemzeti Himnusz, a Magyar Köztársaság zászlaja és címere) kiegészüljön a Turulmadárral?”
82/2008. (V. 29.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy a BTK 269/A. § által védett nemzeti jelképeink sora (Magyar Nemzeti Himnusz, a Magyar Köztársaság zászlaja és címere) kiegészüljön az »1956-os lyukas zászlóval«?”
84/2008. (VI. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a helyi önkormányzatok egészségügyi feladataik ellátásának módjáról szabadon dönthessenek?”
85/2008. (VI. 13.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől törvény módosítással törölje a parlamenti képviselők alapilletményen felüli juttatásai közül a bizottsági pótdíjakat és a különböző költségterítéseket (utazás, szállás, reprezentáció)?”
86/2008. (VI. 13.) AB-végzés	„Akarja-e, hogy az elkövetkező 15 évben ne kerüljön sor új kormányzati negyed építésére, és az így megtakarításra kerülő 140 milliárd forint stratégiai iparvállalat: a volt diósgyőri Lenin Kohászati Művek és a volt Diósgyőri Gépgyár együttesének helyén létesülő Diósgyőri Acél- és Gépgyár Rt. megvalósítására kerüljön felhasználásra?”
88/2008. (VI. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon legyenek minél hamarabb előrehozott országgyűlési választások?”
89/2008. (VI. 19.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése törvény módosítással törölje a parlamenti képviselők alapdíján (alapilletményén) felüli juttatásokat: a bizottsági pótdíjakat, a különböző költségterítéseket (utazás, szállás, reprezentáció), az ingyenes laptopot, a telefonhasználat térítést, illetve az internet és postai szolgáltatásokra való jogosultságokat.”
90/2008. (VI. 19.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a magyarországi autópályákon a belső sávban a megengedett legnagyobb haladási sebesség 160 km/óra legyen?”
91/2008. (VI. 27.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az elmúlt 20 évben hatalmon levők nem a Magyar Nemzet, Nép és Állampolgárok érdekében gyakorolták hatalmukat?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
92/2008. (VI. 27.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlésnek törölni kell az Alkotmány 28/B. § azon rendelkezéseit, amelyek csak az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdéssről engednek népszavazást kiírni, mivel az elvonja az állampolgárok jogait az országos hatáskörű szervezetek (pl.: Alkotmánybíróság, OVB, Legfelső Bíróság, stb.) tevékenységének népszavazás útján történő véleményezésétől?”
93/2008. (VI. 27.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2006. évre készített költségvetés, az annak végrehajtásáról készített Állami Számvevőszéki jelentés tükrében, kimeríti a választási csalás fogalmát, ezért a Köztársaság Elnöke feloszlatassa az országgyűlést, és kiírassa az új választásokat?”
94/2008. (VI. 27.) AB-határozat	„A Magyar Köztársaságban előrehozott választást és új Alkotmányt akarunk.”
97/2008. (VII. 3.) AB-határozat	„A 73/A §-t és a 73/B §-t a törvényből és az alkotmányból való törlését országos népszavazást kezdeményezek”
98/2008. (VII. 3.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a több emberen, sok ember életét veszélyeztetve vagy különös visszaesőként elkövetett emberöléshez hasonlóan, a népi-irtási szándék bizonyíthatóságának hiányában is, soha el nem évülő népi-irtásnak minősüljenek mindazon intézkedések, is, amelyek a nép – nagyobb csoportjának halálát okozzák, – a csoport számára súlyos testi vagy lelki sérelmet okoznak, – a csoportot olyan életfeltételek közé kényszerítik, amelyek azt vagy annak egyes tagjait pusztulással fenyegetik, – a csoporton belül a születéseket meggátolják, vagy jelentősen korlátozzák, – a csoporthoz tartozó gyermekeket más csoportba kényszerítik?”
104/2008. (VII. 11.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2003. évi CXIII. törvény az Európai Parlament tagjainak választásáról úgy módosuljon, hogy 20 000 választópolgár aláírásával hitelesített érvényes ajánlásának megszerzése esetén a választáson ne csak a pártok, hanem az Egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvényben foglaltak szerint nyilvántartásba vett bármelyik társadalmi szervezet állíthasson listát?”
106/2008. (IX. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon ne vezessék be a mindenki által kötelezően választandó, üzleti alapon működő, több-pénztáras egészségbiztosítást.”
107/2008. (IX. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon ne vezessék be a mindenki által kötelezően választandó, üzleti alapon működő, több pénztáras egészségbiztosítást.”
108/2008. (IX. 18.) AB-határozat	„Akarja-e Ön azt, hogy a nép által választott képviselők visszahívhatók legyenek?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
110/2008. (IX. 26.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése a jelen népszavazás eredményének kihirdetése utáni egy hónapon belül legalább négy esetben vonja meg a bizalmat a Magyar Köztársaság Kormányától?”
111/2008. (IX. 26.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése a jelen népszavazás eredményének kihirdetése utáni három hónapon belül legalább négy esetben vonja meg a bizalmat a Magyar Köztársaság Kormányától?”
112/2008. (IX. 26.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése a jelen népszavazás eredményének kihirdetése utáni tizenkét hónapon belül legalább négy esetben vonja meg a bizalmat a Magyar Köztársaság Kormányától?”
113/2008. (IX. 26.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a következő országgyűlési képviselőválasztás során a jelölteknek már ne kelljen ajánlószelvényt gyűjteni?”
118/2008. (IX. 26.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés a Magyar Köztársaságban előrehozott választást, és új Alkotmányt alkosson – hozzon.”
119/2008. (IX. 26.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés a Magyar Köztársaságban előrehozott választást, és új Alkotmányt alkosson – hozzon.”
114/2008. (IX. 26.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlése, jogszabály (a Büntető Törvénykönyv) módosításával tegye szankcionálhatóvá a hálapénz adását és elfogadását az egészségügyben, a szociális szférában?”
121/2008. (X. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2008. évi I. törvény alapján megalakuló egészségbiztosítási pénztárak kizárólag egészségbiztosítási szolgáltatást nyújtsanak?”
122/2008. (X. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2008. évi I. törvény alapján megalakuló egészségbiztosítási pénztárak részvényeinek száz százaléka a Magyar Állam forgalomképtelen kincstári vagyonába tartozzon?”
123/2008. (X. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2008. évi I. törvény alapján megalakuló egészségbiztosítási pénztárak kizárólag non-profit gazdasági társaságokként működhessenek?”
126/2008. (X. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a – 2002. június 15-i állapot szerint hatályos termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény szerinti – családi gazdálkodót első helyen illesse meg elővásárlási jog termőföld vagy tanya vásárlása esetén?”
127/2008. (X. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a földterület megművelőjét illesse meg első helyen elővásárlási jog termőföld vásárlása esetén?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
128/2008. (X. 22.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy az elkövetkező 20 évben ne kerüljön sor új kormányzati negyed építésére, és az így megtakarításra kerülő több mint 140 milliárd forint felhasználásával a volt diósgyőri Lenin Kohászati Művek és a volt Diósgyőri Gépgyár együtteséből stratégiai iparvállalat kerüljön létesítésre, mindenek előtt a megvalósuló nemzetközi földgázvezetékek szállító csövei előállítására?”
129/2008. (X. 30.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy a 2006-ban alakult Országgyűlés kimondja a feloszlását.” [népi kezdeményezés]
133/2008. (XI. 14.) AB-végzés1	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés a nyugdíj emelést a nyugdíj összegtől független, egységesen, egyenlő – egyösszegű emeléssel.”
134/2008. (XI. 14.) AB-végzés2	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaság a nyugdíj emelést a nyugdíj összegtől független, egységesen, egyenlő – egyösszegű emeléssel.”
135/2008. (XI. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés helyezze hatályon kívül az egészségbiztosítási pénztárakról szóló 2008. évi I. törvényt?”
136/2008. (XI. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a biztosítottak szabadon választhassanak egészségbiztosítási pénztárat?”
137/2008. (XI. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a választási bizottság nem választott tagjait szavazati jog ne illesse meg?”
138/2008. (XI. 20.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a választási bizottság nem választott tagjait szavazati jog ne illesse meg.” [népi kezdeményezés]
140/2008. (XI. 20.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban az előrehozott választással.”
141/2008. (XI. 20.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban egy új Alkotmányt alkosson – hozzon?”
142/2008. (XI. 20.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban előrehozott választás legyen, a jelenlegi MSZP–SZDSZ-es koalíciós kormányzásnál az államadósság növekszik, a FIDESZ-es kormányzás idején az EU-s országokba beléptek közül.”
143/2008. (XI. 20.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban egy új Alkotmányt hozzanak, amely az ország érdekét szolgálják (sic!) és a kiskeresetű emberek tisztességes megélhetését is jobban biztosítja és az emberi méltóságot tartja tiszteletben.”
148/2008. (XII. 3.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson a választási bizottságok jogi személyiségéről?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
149/2008. (XII. 3.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a választási bizottságok üléséről készült jegyzőkönyvet a választási bizottság hozza nyilvánosságra?”
150/2008. (XII. 3.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt a választási bizottságok jogi személyiségéről.” [népi kezdeményezés]
151/2008. (XII. 3.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a választási bizottságok üléséről készült jegyzőkönyvet a választási bizottság hozza nyilvánosságra.” [népi kezdeményezés]
153/2008. (XII. 11.) AB-végzés	„Egyet ért-e Ön azzal, hogy az évi rendszeres nyugdíjemelések ne százalékos formában hanem egy adott azonos fix összegű emelés formájában történjenek, amelyek függetlenek a nyugdíj összeg nagyságrendjétől, ez igazságosabb és a nyugdíjak közötti összegének a különbsége állandó marad.”
156/2008. (XII. 18.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó törvények olyan tartalmú módosítását, hogy az önkormányzatok törzsvagyonaiban lévő közcélú vízellátási létesítmények létrehozására, fenntartására és üzemeltetésére irányuló tevékenység gyakorlása csak kizárólagos önkormányzati részesedéssel működő gazdálkodó szervezet részére legyen átengedhető” [népi kezdeményezés]
157/2008. (XII. 18.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó törvények olyan tartalmú módosítását, hogy az állam tulajdonában lévő közcélú vízellátási létesítmények létrehozására, fenntartására és üzemeltetésére irányuló tevékenység gyakorlása csak kizárólagos állami részesedéssel működő gazdálkodó szervezet részére legyen átengedhető” [népi kezdeményezés]
158/2008. (XII. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a választási bizottságok üléséről készült jegyzőkönyvet a választási bizottság hozza nyilvánosságra?”
159/2008. (XII. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson a választási bizottságok jogi személyiségéről?”
160/2008. (XII. 18.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt a választási bizottságok jogi személyiségéről” [népi kezdeményezés]
161/2008. (XII. 18.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a választási bizottságok üléséről készült jegyzőkönyvet a választási bizottság hozza nyilvánosságra.” [népi kezdeményezés]

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
162/2008. (XII. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési választásokon mandátumhoz jusson a pártlista, ha az azt állító párt területi listái elérik a választópolgárok által valamennyi területi pártlistára leadott és országosan összesített érvényes szavazatok 1 százalékát?”
163/2008. (XII. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési választások egyéni választókerületeit úgy határozzák meg, hogy minden egyes választókerület esetén, a választói névjegyzékben szereplő emberek száma ne térhesen el öt százaléknál nagyobb mértékben az országos átlagtól?”
168/2008. (XII. 18.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban egy új Alkotmány legyen?”
169/2008. (XII. 18.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban előrehozott választás legyen?”
170/2008. (XII. 18.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az évi rendszeres nyugdíjemelések ne százalékos formában, hanem egy adott azonos fix összegű emelés formájában legyen?”
1/2009. (I. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e ön azzal, hogy Magyarországon a jelen népszavazást követő év január 1-jétől a közüzemi távhőszolgáltatásért ne kelljen a tényleges hőfogyasztástól független alapdíjat fizetni?”
3/2009. (II. 4.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a földterület megművelőjét illesse meg elővásárlási jog termőföld vagy tanya vásárlása esetén?”
4/2009. (II. 4.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak működtetésének módjáról a helyi önkormányzatok dönthessenek?”
5/2009. (II. 4.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy az országgyűlési képviselő-választásokon csak olyanokat jelölhessenek, akik az Európai Unióhoz történő csatlakozás előtt (2004. május 1.) nem voltak országgyűlési képviselők?”
6/2009. (II. 4.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak állami, önkormányzati tulajdonban maradjanak?”
7/2009. (II. 4.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy az önkormányzati képviselő-választásokon (megyei jogú városban, megyei közgyűlésben, fővárosi közgyűlésben továbbá helyi önkormányzatok képviselő testületeiben) csak olyanokat jelölhessenek, akik az Európai Unióhoz történő csatlakozás előtt (2004. május 1.) nem voltak önkormányzati képviselők?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
8/2009. (II. 4.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó törvények olyan tartalmú módosítását, hogy a forgalomképtelennek, illetve korlátozottan forgalomképesnek minősített kizárólagos állami vagyona tartozó vagyonelemek ilyen minősítésének megváltoztatásához, valamint azok hasznosításához, elidegenítéséhez és megterheléséhez az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával meghozott előzetes jóváhagyó parlamenti döntés legyen szükséges” [népi kezdeményezés]
9/2009. (II. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2002. június 15-i állapot szerint hatályos termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény szerinti – családi gazdálkodót első helyen illesse meg elővásárlási jog termőföld vagy tanya vásárlása esetén?”
10/2009. (II. 13.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa által felállított Nemzetközi Büntető Törvényszék vizsgálja, vonja felelősségre a Magyarországon rendőrök által polgári lakosság ellen elkövetett emberiség elleni bűncselekmények elkövetőit, a bűncselekmények elkövetésére parancsot adó rendőrtiszteket /főtiszteket, ezen cselekmények elkövetését támogató, bűnpártoló Kormányzati tisztségviselő személyeket.”
11/2009. (II. 13.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa által felállított Nemzetközi Büntető Törvényszék vizsgálja, vonja felelősségre a Magyarországon rendőrök által polgári lakosság ellen elkövetett emberiség elleni bűncselekmények elkövetőit, a bűncselekmények elkövetésére parancsot adó rendőrtiszteket /főtiszteket, ezen cselekmények elkövetését támogató, bűnpártoló. Kormányzati tisztségviselő személyeket”
12/2009. (II. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy törvény rendelkezzen arról, hogy az országos és a helyi népszavazás, valamint az országos és a helyi népi kezdeményezés során az aláírások gyűjtése ne az egymás személyes adatainak megismerésére is alkalmas aláírásgyűjtő íven, hanem a választópolgárok által az okmányirodáktól névre szólóan igényelhető és aláírás után – az aláírásgyűjtést végző személy részére – egyénileg leadott olyan formanyomtatvány alkalmazásával történjen, amely tartalmazza a népszavazásra bocsátandó kérdést, illetve a népi kezdeményezés tárgyát, a formanyomtatványt aláíró személy nevét, személyi azonosítóját, lakcímét és saját kezű aláírását.”
13/2009. (II. 13.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az évi rendszeres nyugdíjemelések az alacsony és a magas összegű nyugdíjaknál, a nyugdíjösszegek nagyságrendjétől függetlenül minden nyugdíjas és rokkant nyugdíjas egy megállapított átlag, azonos, egyforma nyugdíjösszeg emelés legyen?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
14/2009. (II. 20.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a választási bizottság nem választott tagjait szavazati jog ne illesse meg.” [népi kezdeményezés]
15/2009. (II. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a választási bizottság nem választott tagjait szavazati jog ne illesse meg?”
16/2009. (II. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban hivatalos nemzeti ünnep legyen június 4-e (a nemzeti összetartozás), és október 6-a (az aradi vértanúk) napja?”
17/2009. (II. 20.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országos Választási Bizottságnak minden népszavazási kezdeményezésre határozatot kell hoznia?”
18/2009. (II. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e ön azzal, hogy Magyarországon közüzemi távhőszolgáltatás esetében az országgyűlés jelen népszavazást követő év január 1-jétől ne tegye lehetővé alapdíj alkalmazását?”
20/2009. (II. 25.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a közoktatási törvény tegye lehetővé a súlyos fegyelmi vétséget elkövető tanköteles tanuló intézményből történő kizárását?”
24/2009. (III. 6.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt a népszavazásra kerülő kérdések társadalmi szintű megvitatásáról annak érdekében, hogy a szavazó állampolgár minél jobb, megalapozottabb döntést hozhasson?”
25/2009. (III. 12.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a 13. havi nyugdíj a rendes nyugdíjba kerüljön beépítésre?”
26/2009. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy magyar termőföld állandó jelleggel legalább 10 év óta nem itt lakó külföldi állampolgárnak ne legyen eladható?”
27/2009. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy előrehozott országgyűlési képviselő választás legyen?”
28/2009. (III. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy törvény rendelkezzen arról, hogy országos és helyi népszavazás, illetve országos és helyi népi kezdeményezés során aláírást csak olyan személy gyűjthessen, akit a területi választási bizottság aláírásgyűjtőként nyilvántartásba vett?”
30/2009. (III. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törölje el az 1989. évi XXXIV. törvény 5. § (3) és (4) bekezdéseiben a pártok számára biztosított területi és országos listaállítási jogot, hogy ezentúl az Országgyűlésbe csak egyéni választókerületekből kerülhessenek képviselők?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
31/2009. (III. 20.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány és a kapcsolódó törvények olyan tartalmú módosítását, hogy az egyéni országgyűlési képviselők a választókerületükben névjegyzékbe vett választópolgárok egyötödének kezdeményezésére tartandó szavazáson, a választókerületben névjegyzékbe vett választópolgárok szavazatainak egyszerű többségével viszhívhatók legyenek.” [népi kezdeményezés]
32/2009. (III. 20.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány olyan tartalmú módosítását, hogy országos népszavazást lehessen tartani az Országgyűlés feloszlásáról.” [népi kezdeményezés]
33/2009. (III. 20.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány és a kapcsolódó törvények olyan tartalmú módosítását, hogy a köztársasági elnököt a választásra jogosult választópolgárok a szavazataik egyszerű többségével választassák meg.” [népi kezdeményezés]
37/2009. (III. 27.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 38/1995. (IV. 5.) Korm. rendelet szerinti elkülönített vízhasználók mellékvízmérőinek jelen népszavazást követő év január 1-jét követően esedékes hitelesítés miatti cseréjekor a vízszolgáltató az elkülönített vízhasználó tulajdonában lévő fogyasztásmérő helyett saját tulajdonában lévő fogyasztásmérőt szereljen fel?”
38/2009. (III. 27.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon a jelen népszavazást követő év január 1-jétől az egyetemes villamos energiaszolgáltatás háztartási (lakossági) fogyasztóinak a szolgáltatás rendelkezésre állásáért ne kelljen alapdíjat fizetni?”
39/2009. (III. 27.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon a jelen népszavazást követő év január 1-jétől az egyetemes gázszolgáltatás háztartási (lakossági) fogyasztóinak a szolgáltatás rendelkezésre állásáért ne kelljen alapdíjat fizetni?”
40/2009. (III. 27.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon távhőszolgáltatás esetében az országgyűlés hozzon törvényt az alapdíj alkalmazásának tilalmáról?”
63/2009. (VI. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy gyógyszerárban csak gyógyszereket lehet árúsítani?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
64/2009. (VI. 18.) AB-határozat	1) „Megerősíti-e Ön az egészségbiztosítási pénztárakról és a kötelező egészségbiztosítás természetbeni ellátásai igénybevételének rendjéről az Országgyűlés által elfogadott törvény azon rendelkezését, hogy nem kizárólagos állami tulajdonban álló, zártkörűen működő részvénytársasági formában létesüljenek egészségbiztosítási pénztárak?” 2) „Megerősíti-e Ön az egészségbiztosítási pénztárakról és a kötelező egészségbiztosítás természetbeni ellátásai igénybevételének rendjéről az Országgyűlés által elfogadott törvény azon rendelkezését, hogy egészségbiztosítási szolgáltatást csak ebben a törvényben foglaltak szerint létrehozott egészségbiztosítási pénztár nyújthat?” 3) „Megerősíti-e Ön az egészségbiztosítási pénztárakról és a kötelező egészségbiztosítás természetbeni ellátásai igénybevételének rendjéről az Országgyűlés által elfogadott törvény azon rendelkezéseit, melyek az egészségbiztosítás ellátásának módját ebben a törvényben foglaltak szerint változtatják meg?” 4) „Megerősíti-e Ön az egészségbiztosítási pénztárakról és a kötelező egészségbiztosítás természetbeni ellátásai igénybevételének rendjéről az Országgyűlés által elfogadott törvényt?” 5) „Megerősíti-e Ön a kötelező egészségbiztosítás ellátásának módjáról az Országgyűlés által elfogadott törvényt?”
65/2009. (VI. 18.) AB-végzés	„Népszavazási kérdés, sorsdöntő – Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság államforma Magyar Demokratikus Királyság államformára változzék és ezáltal tagja legyen a Szentkirály Népközségének, elfogadja-e ön Magyarország demokratikus királyának és Szentkirály Népközsége demokratikus királyának Svoren Pétert és a XVI. Dalai Lámát?”
66/2009. (VI. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon jelen népszavazást követő év január 1-jétől a gázszolgáltatás háztartási (lakossági) fogyasztói számára a szolgáltatás igénybevételének szüneteltetését követően ne kelljen csatlakozási díjat fizetni?”
75/2009. (VII. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon jelen népszavazást követő év január 1-jétől a gázszolgáltatás háztartási (lakossági) fogyasztói számára a szolgáltatás igénybevételének szüneteltetéséhez ne kelljen a mérőórát leszereltetni?”
84/2009. (IX. 3.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy jelen népszavazást követő év január 1-jétől Magyarországon teljes egészében a kormány finanszírozza a közüzemi távhőszolgáltatással fűtött, 1994 előtt épült lakások egyedi hőfogyasztás-mérésének kialakítását?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
85/2009. (IX. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy jelen népszavazást követő év január 1-jétől az országgyűlés teremtsen forrást a távhőszolgáltatással fűtött, 1994 előtt épült lakások egyedi hőfogyasztás-mérése kialakításának teljes körű finanszírozására?”
87/2009. (IX. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak állami, önkormányzati tulajdonban maradjanak?”
88/2009. (IX. 24.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány és a kapcsolódó törvények módosítását úgy, hogy országos népszavazást lehessen tartani arról, hogy az állam költségvetéséből a pártok ne részesülhessenek semmilyen juttatásban.” [népi kezdeményezés]
91/2009. (IX. 30.) AB-végzés	„Új kormányváltásra van szükség” [népi kezdeményezés]
92/2009. (X. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a nyugdíjmeléseknél minden nyugdíjas nyugdíját – nyugdíjának összegétől függetlenül – egységesen, egyenlő (azonos) összegben emeljék?”
93/2009. (X. 16.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány és a kapcsolódó törvények módosítását úgy, hogy országos népszavazást lehessen tartani arról, hogy a Parlamentbe csak »a 176 országgyűlési egyéni választókerületben megválasztásra kerülő képviselők juthassanak be.«” [népi kezdeményezés]
94/2009. (X. 16.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány és a kapcsolódó törvények módosítását úgy, hogy országos népszavazást lehessen tartani arról, hogy az országgyűlési képviselők a választási körzetükben élő választók negyedének indítványozására visszahívhatók legyenek.” [népi kezdeményezés]
95/2009. (X. 16.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány és a kapcsolódó törvények módosítását úgy, hogy országos népszavazást lehessen tartani arról, hogy a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeink a választók többségének akarata esetén felmondhatók legyenek.” [népi kezdeményezés]
96/2009. (X. 16.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a választási bizottságok nem választott tagjait a választási bizottság ülésén – szavazati jog helyett – tanácskozási jog illesse meg?”
98/2009. (X. 22.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők mandátumuk megszűnésekor végkielégítést ne kaphassanak?”
99/2009. (X. 22.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési és önkormányzati képviselők a leadott szavazatukért teljes anyagi felelősséggel tartozzanak?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
100/2009. (X. 22.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők tiszteletdíjuk felét kapják mindaddig, amíg az országgyűlés mulasztásos törvényszerűséget követ el?”
101/2009. (X. 22.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a kormány tagjai, továbbá az általuk megbízott személyek megbízatásuk megszűnésekor ne kaphassanak végkielégítést?”
102/2009. (X. 22.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők képviselői munkájukért a mindenkori minimálbér hatszorosát meg nem haladó összeget kaphassanak?”
106/2009. (XI. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy jelen népszavazást követő év január 1-jétől Magyarországon teljes egészében a kormány finanszírozza a távhőszolgáltatással fűtött, 1994 előtt épült lakások egyedi hőfogyasztás-mérésének kialakítását?”
107/2009. (XI. 12.) AB-végzés	„Akarja-e Ön, hogy az Országgyűlés az 1978. évi IV. törvényt akként módosítsa, hogy ne legyen büntethető az a személy (illetőleg cselekmény büntethetőséget kizáró ok legyen), aki saját, illetőleg mások személyét, lakását, tulajdonát, testi épségét, életét fenyegető, veszélyeztető jogtalan támadást úgy hárít el vagy előz meg, hogy a megelőzéshez, elhárításhoz szükséges mértéket bármilyen arányban, bármilyen eszközzel túllépi, még akkor sem, ha a támadás megelőzése, megakadályozása, elhárítása közben és annak következtében a támadó súlyosan megsérül vagy életét veszti?”
108/2009. (XI. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Országos Választási Bizottság, valamint a területi választási bizottságok rendelkezzenek nekik felelős, saját hivatali szervezettel?”
111/2009. (XI. 20.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy Magyarországon jelen népszavazást követő év január 1-jétől a forint alapú, ingatlanvásárlási célú hitelek (ideértve az ingatlanra kötött jelzáloghiteleket is) előtörlesztési díjának mértékét a hitelező ne változtathassa meg egyoldalúan a hitelszerződés aláírását követően?”
112/2009. (XI. 20.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy Magyarországon jelen népszavazást követő év január 1-jétől a forint alapú, ingatlanvásárlási célú hitelek (ideértve az ingatlanra kötött jelzáloghiteleket is) kezelési költségének mértékét a hitelező ne változtathassa meg egyoldalúan a hitelszerződés aláírását követően?”
113/2009. (XI. 20.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy Magyarországon jelen népszavazást követő év január 1-jétől a forint alapú, ingatlanvásárlási célú hitelek (ideértve az ingatlanra kötött jelzáloghiteleket is) kamatát a hitelező ne változtathassa meg egyoldalúan a hitelszerződés aláírását követően?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
114/2009. (XI. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon jelen népszavazást követő év január 1-jétől a gázszolgáltatás háztartási (lakossági) fogyasztói számára a szolgáltatás igénybevételének szüneteltetéséhez ne kelljen a mérőórát leszereltetni?”
1/2010. (I. 19.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a szándék bizonyíthatóságának hiányában is soha el nem évülő népiértésnek minősüljenek, és ehhez mérten büntetendők legyenek mindazon tettek és intézkedések, amelyek az emberek bármilyen csoportjának tagjai számára a népiértést büntetni rendelő hatályos jogszabályokban felsorolt következményeket okozzák?”
2/2010. (I. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a szavazatszámoló bizottság, a helyi választási bizottság, az országgyűlési egyéni választókerületi választási bizottság, a területi választási bizottság és az Országos Választási Bizottság nem választott tagjait – a bizottság ülésén – szavazati jog ne illesse meg?”
3/2010. (I. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az eddig a Kormány hatáskörébe tartozó, rendeleti szinten szabályozott, a felsőoktatásban hallgatók által igénybe vehető tanulmányi ösztöndíjakkal kapcsolatos feltételeket az Országgyűlés törvényi szinten szabályozza?”
4/2010. (I. 21.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt a választási bizottságok jogi személyiségéről.” [népi kezdeményezés]
5/2010. (I. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt a jogi személy fogalmának meghatározásáról?”
6/2010. (I. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt a választási bizottságok (szavazatszámoló bizottságok, Országos Választási Bizottság, területi választási bizottságok, országgyűlési egyéni választókerületi választási bizottságok, helyi választási bizottságok) jogi személyiségéről?”
7/2010. (I. 21.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a közterületen található parkolóhelyeket kizárólag a helyi önkormányzatok üzemeltethessék, így az üzemeltetésből származó összes bevétel őket illesse meg?”
9/2010. (I. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Országos Választási Bizottság elnökét a miniszterelnök kezdeményezésére a köztársasági elnök előterjesztésére az Országgyűlés választja meg?”
10/2010. (I. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Országos Választási Bizottság Országgyűlés által választott tagjai között kapjon helyet magyar nyelv- és irodalom tanári képesítéssel rendelkező választópolgár?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
11/2010. (I. 28.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt a személyi szabadságukban az állam által jogtalanul korlátozottak tisztességes kártérítéséről úgy, hogy a jogtalan fogva tartásért az állam által fizetendő nem vagyoni kártérítés ne lehessen kevesebb 3 millió Ft alapdíjnál plusz a fogva tartás minden napjára számított 160 000 forintnál.”
12/2010. (II. 4.) AB-határozat	„Támogatjuk, hogy Magyarországon ne legyen olimpia.”
13/2010. (II. 4.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy az áramszolgáltatók ne vásárolhassanak a szabad piaci feltételek alapján elérhető és a biztonságos ellátás követelményeinek megfelelő legolcsóbb áramnál drágább áramot.”
15/2010. (II. 11.) AB-végzés	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy a kutya a sertéshez és a kacsához hasonlóan minősüljön ehető haszonállatnak?”
16/2010. (II. 11.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a 2004. évi XXIX. törvény 141–143. §-ában szabályozott panasz tárgyában hozott döntés ellen – a törvényben foglalt feltételek nem teljesítése esetén – a panaszos bírósághoz fordulhasson igényének érvényesítése végett?”
17/2010. (II. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki: az Alkotmánybíróság tagjának a határozat meghozatala során az iratokhoz csatolt különvéleménye hivatalos lapban ne kerüljön közzétételre?”
24/2010. (III. 4.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy akik ezt igénylik, vagy aktuálisan, elérhető gyógyszerár hiányában szükségük van rá, azok se vásárolhassanak semmilyen gyógyszernek minősülő terméket – pl. egyes köhögés, nátha, fájdalom és lázcsillapító, görcsoldó, bélműködést szabályozó szereket – gyógyszerháron kívül?”
26/2010. (III. 4.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy magyar vízmű, magyar vízi-közmű, magyar vízi-közművet kiszolgáló Magyarországon lévő kút, és Magyarországon lévő termálkút csak a Magyar Állam és a magyar önkormányzatok tulajdonában lehessen?”
28/2010. (III. 11.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy népszavazási eljárásban a választók szavazataikat szabad elhatározásuk szerint papíron vagy sms-ben adhassák le.”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
29/2010. (III. 11.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az országgyűlés törvénnyel helyezze hatályon kívül az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 28. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezést, miszerint »Az Alkotmánybíróság az eljárásból eredő költségeket felszámíthatja az indítványozónak, ha annak rosszhiszeműsége az indítvány előterjesztésével kapcsolatban megállapítható?»”
30/2010. (III. 11.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a soron következő választástól az országgyűlési képviselők száma jelentős mértékben, a jelenlegi háromszáznolcvanhatról kettőszázötvenkettőre csökkenjen?”
36/2010. (III. 31.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy az Alkotmánybíróságnak a hozzá beérkező beadványokról 30 napon belül, soron kívüli eljárásban 3 napon belül kötelező legyen határozatot hozni.” [népi kezdeményezés]
37/2010. (III. 31.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényben tiltsa meg a hitelszerződések bármely fél által történő utólagos módosítását?”
38/2010. (III. 31.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Európa Unió jogharmonizáció keretében az 1978. évi IV. törvénybe »A Büntető Törvénykönyvről« bekerüljön, mint bűncselekmény a Holokauszt tagadásának tényállása, mely szerint büntettet követ el az a személy, aki nyíltan felvállalva hirdeti, hogy nem történt a német koncentrációs táborokban zsidó és cigány népirtás, azaz tagadja a Holokauszt megtörténtét?”
41/2010. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon a jelenlegi egybiztosítós szolidaritás elvű kötelező egészségbiztosítási rendszerben nyereségértékelt magánbefektetők tulajdoni részt ne szerezhessenek?”
42/2010. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy jelen népszavazást követő év január 1-jétől Magyarországon a vízszolgáltató köteles legyen a tulajdonában lévő vízmérőkkel lecserélni az elkülönített vízhasználók saját tulajdonú mellékvízmérőit?”
43/2010. (IV. 22.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány és a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy szűnjön meg a sztrájkhoz való jog, a munkavállalók érdekeit bírósági eljárásban érvényesíthessék.”
44/2010. (IV. 22.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy az országos népszavazási eljárás aláírásgyűjtő ívét az Országos Választási Bizottság helyett a kezdeményező által szabadon választható városi bíróság hitelesítse.”
45/2010. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az Országos Igazságszolgáltatási Tanács létszáma a jelenlegi 15 tag mellett további 6 taggal – a bírósági ülnököket képviselő 2 taggal, a választópolgárokat képviselő 2 taggal és a jogtanácsosokat képviselő 2 taggal – kiegészülve 21 főből álljon?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
46/2010. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmánybíróság előtti eljárásban az indítványozót megilleti a saját ügyének irataiba történő betekintés és a másolatkérés joga?”
47/2010. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők tiszteletdíjuk felét kapják mindaddig, amíg az országgyűlés mulasztásos törvénysértést követ el?”
48/2010. (IV. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az Alkotmánybíróság előtti eljárásban a jogi képviselet kötelező: a beadványt – ügyvéd, jogtanácsos által készített vagy ellenjegyzett iratban, míg – a jogi szakvizsgálóval rendelkező indítványozónak személyesen kell előterjesztenie?”
52/2010. (IV. 29.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy jelen népszavazást követő év január 1-jétől a 38/1995. (IV. 5.) Korm. rendelet szerinti elkülönített vízhasználók ugyanezen rendelet szerinti fogyasztónak minősüljenek?”
53/2010. (IV. 29.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés a jelen kérdésben tartott népszavazás napját követő 1 éven belül alkossa meg a nemzeti és etnikai kisebbségek országgyűlési képviseletéről szóló törvényt?”
54/2010. (IV. 29.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők választásán induló, legalább 3 éve bejegyzett, etnikai kisebbségek képviseletét alapszabályában rögzített pártok a pártlistára leadott és országosan összesített szavazatok legalább 2%-nak elérése esetén képviselői mandátumhoz jussanak?”
57/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Kezdeményezzük az Alkotmány és a kapcsolódó törvények módosítását úgy, hogy országos népszavazást lehessen tartani az Alkotmány módosításáról.”
58/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Országos Választási Bizottság, a területi választási bizottság, az országgyűlési egyéni választókerületi választási bizottság, a helyi választási bizottság és a szavazatszámoló bizottság nem választott tagjait a bizottság ülésén – szavazati jog helyett – tanácskozási jog illesse meg?”
59/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a jogszabályban meghatározott közfeladatot ellátó testületi szerv tagja, ha a testületi ülésen szubjektív véleményt fejt ki egy adott kérdésben illetve a beadvány előterjesztőjével szemben, úgy a testület többségi szavazattal hozott döntésével az illető személyt felszólítsa a testületi tagságról való lemondásra, amelynek az érintett testületi tag 8 napon belül köteles eleget tenni?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
60/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki: a polgármesteri és az alpolgármesteri tisztség egyidejű betöltetlensége, illetőleg tartós akadályoztatásuk esetén a képviselő-testület (közgyűlés) ülését a jegyző hívja össze és vezeti?”
61/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki, hogy ha a bíróság a polgármesternek e tisztségével összefüggő bűncselekménye miatt a polgármester büntetőjogi felelősségét megállapítja, úgy az illetékes bíróság az erről szóló jogerős ítéletet haladéktalanul köteles az illetékes választási bizottság részére megküldeni?”
62/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki, hogy valamennyi törvényi rendelkezésben a „várossá nyilvánítás” kifejezés helyére a „városi cím adományozása” kifejezés lép?”
63/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki, hogy 5000 lélekszám alatti nagyközségnek városi cím nem adományozható, illetve amennyiben a város lakossága 5000 fő alá csökken, úgy a városi címet az adományozó visszavonja?”
64/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a bíróságok tekintetében a minden év július 15-étől augusztus 20-áig terjedő időszakra szóló „Törvénykezési szünet” elnevezést az Országgyűlés törvényben „Ítélezési szünet” elnevezésre módosítsa?”
65/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvényt oly módon, hogy az Országgyűlés, az Országgyűlés állandó bizottsága, a köztársasági elnök, a Kormány vagy annak tagja, az országgyűlési képviselő, az Állami Számvevőszék elnöke, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, a legfőbb ügyész, az országgyűlési biztos alkotmánybírósági eljárást kezdeményező irata (és az eljárás során később előterjesztett beadványai), valamint az Alkotmánybíróság által hivatalból indított eljárás kezdeményező irata közérdekű adat, amely beadványokat – az Alkotmánybírósághoz való érkezésüktől számított 8 napon belül – a Hivatalos Értesítőben közzé kell tenni?”
66/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvényt, amely kimondja, hogy az Alkotmánybírósághoz benyújtásra kerülő beadvány elkészítéséhez is igénybe vehető a jogi segítségnyújtás?”
67/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvényt oly módon, hogy az 1. § c) pontjában foglalt – a jogszabály, valamint az állami irányítás egyéb jogi eszköze nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálata iránti – eljárást bármely magyar választópolgár is kezdeményezhesse?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
68/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 29. §-át oly módon, hogy a törvényszöveg az alábbiakat tartalmazza: »Az Alkotmánybíróság szervezetére és belső működésére vonatkozó részletes szabályokat az Alkotmánybíróság ügyrendje állapítja meg, amelyet az Országgyűlés – az Alkotmánybíróság javaslatára – törvényben határoz meg«?”
69/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson az Alkotmánybíróság előtti eljárás szabályairól, és ennek keretében meghatározza az alkotmánybírósági eljárásban az indítványozók, valamint az Alkotmánybíróság és Hivatala eljárási jogait és kötelezettségeit, az Alkotmánybíróság által hozható határozatok körét, valamint meghozataluk eljárási szabályait?”
70/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy az e törvényben szabályozott eljárás elhúzódása miatti kifogás intézményét (Pp. 114/A–114/B. §) – a bíróság mulasztására vonatkozó részében – mellőze, és a bíróság mulasztásából megvalósuló eljárás elhúzódásával – [Pp. 114/A. § (2) bekezdés a) és c) pont] – szembeni eljárási szabályokat külön törvényben alkossa meg, az alábbi rendelkezések szerint: – a mulasztást kifogásoló fél a kérelmét a mulasztó bírósággal szemben – külön bírósági eljárás kezdeményezésével – terjesztheti elő; – a fél a kérelmét közvetlenül a felettes bíróságnál terjesztheti elő, amely bíróság a kérelem tárgyában 15 napon belül köteles határozatot hozni; – a mulasztás tényét a kérelmet elbíráló bíróság a határozatában megállapítja és kötelezi a mulasztó bíróságot a szükséges intézkedés megtételére; – a mulasztást kifogásoló eljárásban a kérelmezőnél felmerült költségeket – alapos kérelem esetében – a mulasztó bíróság köteles a kérelmezőnek megfizetni; – a kérelmet elbíráló bíróság határozata ellen a felek fellebbezést terjeszthetnek elő; – az eljárás illetékmentes; – a mulasztás tényét megállapító bírósági határozat esetén a mulasztó bíróság elnöke köteles a mulasztó bíróval szemben fegyelmi és kártérítési eljárást kezdeményezni a mulasztással összefüggésben történt köteleességszegés és a bíróságot ért kár miatt?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
71/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) 212. § (2) bekezdését oly módon, hogy „ha a bíróság tanácsban jár el, és a tanács nem egyhangú határozatot hoz, akkor a bíró különvéleményét jegyzőkönyvbe kell foglalni vagy a különvéleményt külön iratban a jegyzőkönyvhöz kell csatolni és e különvéleményre az írásba foglalt határozatban is utalni kell?”
72/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy a felekkel szemben a bíróság pénzbírságot nem szabhat ki?”
73/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp) oly módon, hogy az rendelkezzen arról, miszerint – a bírósági határozat elleni fellebbezésnek, kifogásnak, felülvizsgálati kérelemnek a jogorvoslatot elbíráló bírósághoz való felterjesztéséről a feleket a bíróság – felterjesztéssel egyidejűleg – írásban értesíti; – a bíróság a feleket előzetesen értesíti, ha a tárgyaláson tanú vagy szakértő meghallgatására kerül sor; – a bíróság az idézésben feltünteti, hogy a tárgyalás a kitűzött határnapon várhatóan meddig fog tartani, illetve a megidézett személy milyen időtartamra köteles rendelkezésre állni?”
74/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp) oly módon, hogy az rendelkezzen arról, miszerint felülvizsgálati kérelemnek van helye: – a fellebbezést hivatalból elutasító; – a perújítási kérelmet hivatalból elutasító, valamint a perújítási kérelmet elutasító; – az igazolási kérelmet elutasító; – a kézbesítési vélelem megdöntése iránti kérelmet elutasító; – az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet elutasító; – az előzetes bizonyítás iránti kérelmet elutasító; – a féllel, a tanúval, a szakértővel, a jogi képviselővel szemben pénzbírságot kiszabó másodfokú bíróság által hozott jogerős végzése ellen?”
75/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy a bírósági jegyzőkönyv tartalmazza szó szerint: – a bíróság tanácselnöke és a bírók által tett valamennyi nyilatkozatot, – a szóban kihirdetett határozat indokolását?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
76/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy az rendelkezzen arról, hogy – a peres vagy nemperes eljárásban hozott végzés elleni fellebbezést – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a másodfokú bíróság az érkezéstől számított 60 napon belül bírálja el; – a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága az ítélet (részítélet, közbenső ítélet) ellen előterjesztett felülvizsgálati kérelmet az érkezéstől számított 2 hónapon belül hozott intézkedéssel – az érkezéstől számított 6 hónapon belül tartandó – tárgyalásra kitűzi vagy pedig 6 hónapon belül érdemben elbírálja; – a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága a végzés ellen előterjesztett felülvizsgálati kérelmet 4 hónapon belül elbírálja; – a soron kívüli eljárás alatt azt kell érteni, hogy a kérelemnek a bírósághoz való érkezését követően a szükséges intézkedést azonnal, de legalább 3 munkanapon belül meg kell tenni, illetve a kérelem tárgyában az érdemi határozatot meg kell hozni?”
77/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy – az I. fokon eljáró megyei bíróság hatáskörébe tartozó ügyben helye van fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelemnek; – az I. fokon eljáró megyei bíróság hatáskörébe tartozó ügyben helye van egyezségi kísérletre idézésnek?”
78/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy az rendelkezzen arról, miszerint fellebbezésnek van helye: – a határozat kijavítása iránti kérelem tárgyában hozott; – a kizárási bejelentés tárgyában hozott; – az eljáró bíróság kijelölése tárgyában hozott bírósági határozat elleni?”
79/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki: a településrészi önkormányzati testület vezetője, illetve tagja nem lehet a település polgármestere, alpolgármestere?”
80/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvényt (Ötv.) 12. § (1) bekezdésének rendelkezését egészítse ki azzal, hogy a képviselő-testület (közgyűlés) ülését a településrészi önkormányzati testület indítványára is össze kell hívni?”
81/2010. (V. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson a bírák által betartandó etikai normákról és az – állampolgárok által is kezdeményezhető – etikai eljárás szabályairól?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
82/2010. (V. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson a köztisztviselők által betartandó etikai normákról és az – állampolgárok által is kezdeményezhető – etikai eljárás szabályairól?”
83/2010. (V. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a bűnhalmazatban vagy visszaesőként szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekményt harmadik vagy további alkalommal elkövető személyre kiszabandó büntetési tétel alsó és felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedjen és amennyiben az így megemelt büntetési tétel felső határa eléri vagy meghaladja a tizenhat évet, úgy az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kelljen kiszabni?”
84/2010. (V. 20.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az országos népszavazás, illetve országos népi kezdeményezés aláírásgyűjtő ívének hitelesítése iránti eljárás ne az Országos Választási Bizottság, hanem a megalapozott döntés-előkészítéshez szükséges szakértői háttérrel rendelkező igazságügyért felelős miniszter hatáskörébe tartozzon?”
85/2010. (V. 20.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a soron következő általános országgyűlési képviselőválasztáskor 176 parlamenti képviselő kerüljön megválasztásra a jelenlegi 386 helyett?”
86/2010. (V. 20.) AB-végzés	„Akarja-e Ön, hogy Magyarország államformája királyság legyen?”
87/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy szabálysértés helyett bűncselekménynek minősüljön a kettőezer forintot meghaladó lopás, sikkasztás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság, a kettőezer forintot meghaladó kárt okozó készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel való visszaélés, csalás, szándékos rongálás és a kettőezer forintot meghaladó vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés?”
89/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők képviselői munkájukért a mindenkor minimálbér hatszorosát meg nem haladó összeget kaphassanak?”
90/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy országgyűlési biztos nem lehet rektor, rektorhelyettes, dékán, dékánhelyettes, tanszékvezető?”
91/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az Állami Számvevőszék elnöke, alelnöke nem lehet rektor, rektorhelyettes, dékán, dékánhelyettes, tanszékvezető?”
92/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a Magyar Nemzeti Bank elnöke, alelnöke nem lehet rektor, rektorhelyettes, dékán, dékánhelyettes, tanszékvezető?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
93/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a hivatásos bíró nem lehet rektor, rektorhelyettes, dékán, dékánhelyettes, tanszékvezető?”
94/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az ügyész nem lehet rektor, rektorhelyettes, dékán, dékánhelyettes, tanszékvezető?”
95/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a bírósági ülnökök választásával kapcsolatos eljárás során a bírósághoz fordulás jogát biztosítani kell?”
96/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az Országos Választási Bizottság nem választott tagjait a bizottság ülésén szavazati jog ne illesse meg?”
97/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a területi választási bizottság nem választott tagjait a bizottság ülésén szavazati jog ne illesse meg?”
98/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az országgyűlési egyéni választókerületi választási bizottság nem választott tagjait a bizottság ülésén szavazati jog ne illesse meg?”
99/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a helyi választási bizottság nem választott tagjait a bizottság ülésén szavazati jog ne illesse meg?”
100/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy bírósági jegyzőkönyv nem készülhet bíró által diktált hangfelvétel útján?”
101/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy a bírósági jegyzőkönyv szó szerint tartalmazza a szóban kihirdetett és megindokolt bíróság által hozott határozatot?”
102/2010. (VI. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (Pp.) oly módon, hogy a bírósági jegyzőkönyv szó szerint tartalmazza a bírósági tanács elnöke, illetve tagjai által tett valamennyi nyilatkozatot?”
105/2010. (VI. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmánybíróságnak az indítvány elbírálása tárgyában hozott érdemi határozata meghozatala előtt a határozattervezetet – legalább 15 napos határidő biztosításával – az indítványozóval közölni kell, amelyre az indítványozó írásban véleményt terjeszthet elő?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
108/2010. (VI. 23.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a törvények preambuluma jogot és kötelezettséget nem állapíthat meg, és a preambulumban foglaltak a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése tekintetében a jogalkalmazó szervek által nem érvényesíthetők?”
109/2010. (VI. 23.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki, hogy az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény preambuluma nem része a törvénynek, így az abban foglaltak az országos népszavazásra, illetve az országos népi kezdeményezésre előterjesztett aláírásgyűjtő ív hitelesítésének eldöntésénél figyelmen kívül hagyandó?”
110/2010. (VI. 23.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarország területén lévő vasútvonalat megszüntetni, vagy az üzemeltetést felfüggeszteni csak az Országgyűlés 2/3-os szótöbbségével lehessen?”
111/2010. (VI. 23.) AB-végzés	„Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. Tv.) népszavazás útján is módosítható legyen?”
112/2010. (VI. 23.) AB-végzés	„Akarja-e Ön, hogy a Magyar Köztársaság államformája népszavazás útján is módosítható legyen?”
113/2010. (VI. 23.) AB-végzés	„Egyet ért-e Ön azzal, hogy a nyugdíjmeléléseknél minden nyugdíjas nyugdíját, amit »nyugdíj« elnevezéssel illet a jogalkotó és a nyugellátások rendszerébe tartoznak – a nyugdíjak összegétől, nagyságrendjétől függetlenül – egységesen, egyenlő (azonos) összegben emeljék?”
115/2010. (VI. 30.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy Magyarországon törvény biztosítsa, hogy a magyarországi székhelyű bankok által folyósított, forint alapú, ingatlanszámla célú hitelek (ideértve az ingatlanra kötött jelzáloghiteleket is) teljes hiteldíjmutatóját a hitelező ne változtathassa meg egyoldalúan a hitelszerződés aláírását követően?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
116/2010. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben szabályozza azt, hogy az 1997. évi C. törvény (Ve.) 84. § (6) bekezdés szerinti bíróság előtti nemperes eljárásban a kérelmezőt és az ellenérdekű felet a szóbeli nyilatkozattétel során az alábbi jogok megilletik: – kérhetik jogorvoslati kérelmükben a választási eljárásban keletkezett iratoknak a választási szerv által részükre történő kézbesítését, a bírósági eljárásban pedig azoknak a bíróság által történő ismertetését; – kérhetik a másik fél nyilatkozatának megismerését; – kérhetik a választási bizottság határozata ellen benyújtott több bírósági felülvizsgálat iránti kérelemnek bíróság előtti egyesítését és a kérelemnek egy eljárásban történő elbírálását; – kérhetik, hogy a szóbeli nyilatkozatot a bíróság szó szerint vegye jegyzőkönyvbe?”
117/2010. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselőknek csak a bizonylattal alátámasztott elszámolható kiadásai után járhat választókerületi pótlék és lakhatási támogatás?”
118/2010. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben szabályozza – az 1997. évi C. törvény (Ve.) 84. § (6) bekezdés szerinti – a bíróság előtti nemperes eljárásban a kérelmező és az ellenérdekű fél számára biztosított szóbeli nyilatkozattétel gyakorlásának feltételeit?”
119/2010. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők mandátumuk megszűnésekor végkielégítést ne kaphassanak?”
120/2010. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a kormány tagjai, továbbá az általuk megbízott személyek megbízatásuk megszűnésekor ne kaphassanak végkielégítést?”
121/2010. (VI. 30.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy a szándék bizonyíthatóságának hiányában is soha el nem évülő népiértésnek minősüljenek, és ehhez mérten büntetendők legyenek az emberek bármilyen csoportjának tagjai ellen elkövetett, a népiértést büntetni rendelő hatályos jogszabályokban felsorolt következményeket okozó tettek és intézkedések?”
122/2010. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés egészítse ki az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 22. §-át az alábbi (4) bekezdéssel: (4) Az eljárás megindítására a Polgári perrendtartásról szóló törvény (Pp.) 73/A.–73/C. §-ában foglalt kötelező jogi képviselő szabályai is irányadók?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
124/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a Büntető Törvénykönyvben a határozott ideig tartó szabadságvesztés általános és az egyes bűncselekményeknél tételesen meghatározott legrövidebb és leghosszabb tartama, valamintalmazati és összbüntetésbe foglalt maximuma egységesen a jelenlegi kétszeresére emelkedjen?”
125/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa az 1989. évi XXXIV. törvény 5. § (1) bekezdését, hogy egyéni választókerületekben csak független jelölt indulhasson?”
126/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt az Országos Választási Bizottság – eljárási és működési szabályait tartalmazó – ügyrendjéről?”
127/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a nők méltó közéleti szereplésvállalásának elérése érdekében az európai parlamenti, az országgyűlési és a helyi önkormányzati választásokról szóló törvények egészüljenek ki olyan rendelkezésekkel, amelyek előírják, hogy csak olyan listát lehet bejelenteni, amelyen egymás után váltakozva hol az egyik, hol a másik nemhez tartozó személyek szerepelnek?”
128/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a társadalmi szervezet működése feletti törvényességi felügyelet a bíróság hatáskörébe tartozzon?”
129/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényben tiltsa meg az etnikai alapon történő pozitív megkülönböztetést?”
130/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmánybíróságnak – a törvényben meghatározott feltételek szerint – minden évben a Magyar Közlönyben jelentést kell közzé tennie a megelőző évben általa befejezett és folyamatban levő ügyek számáról?”
131/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvényt oly módon, hogy az Alkotmánybíróság székhelye ne Esztergomban, hanem Székesfehérvárott legyen?”
132/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés módosítsa az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvényt oly módon, hogy az Alkotmánybíróság székhelye Esztergom helyett Budapest legyen?”
133/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról az Országos Választási Bizottság székhelye Budapest; üléseit a megyék ABC sorrendjében a megyék székhelyén tartja, negyedévenkénti váltakozással?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
134/2010. (VII. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy jogtalan fogva tartásért az állam által fizetendő nem vagyoni kártérítés ne lehessen kevesebb személyenként 3 millió Ft alapdíjnál plusz a fogva tartás minden napjára számított 160 000 forintnál?”
145/2010. (VII. 14.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az országgyűlés módosítsa a pártok működéséről és gazdálkodásáról szóló törvényt, hogy a pártok országgyűlési képviselőnek csak független jelöltet állíthassanak?”
146/2010. (VII. 14.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény 5. § (2) bekezdésének helyébe az alábbi rendelkezés lépjen: (2) Közúton járművet az vezethet, aki biztonságos vezetésre alkalmas állapotban van, a jármű vezetésére előírt engedéllyel rendelkezik. Az alkoholszondás ellenőrzésnek mindenki köteles magát alávetni, ez alól a külön törvényekben foglalt mentességgel rendelkező személy – bíró, ügyész – sem vonhatja ki magát.”
147/2010. (VII. 14.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Országos Választási Bizottság, a Fővárosi Választási Bizottság, továbbá a 19 területi választási bizottság külön-külön saját hivatali szervezettel rendelkezik és azt működteti?”
148/2010. (VII. 14.) AB-határozat	„A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény – a továbbiakban: kisebbségi törvény – 61. § 2. bekezdésének értelmében alulírott magyar állampolgárok kijelentjük, hogy a magyarországi bunyevác kisebbséghez tartozunk és a kisebbségi törvényben foglalt feltételeknek megfelelően. Kérjük a Tisztelt Országgyűlést, hogy a kisebbségi törvény alapján a bunyevác népcsoportot ismerjék el nemzeti kisebbségként, és a hivatkozott törvény 61. § 1. bekezdésében a 'Magyarországon honos népcsoportok' felsorolását, a bunyevác kisebbségi népcsoporttal egészítse ki.” [népi kezdeményezés]
149/2010. (VII. 14.) AB-határozat	„Az Országgyűlés tűzze napirendjére és tárgyalja meg a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosítását – mely alapvetően évfolyamonként és intézménytípusonként sávosan határozza meg az osztályok maximális létszámát – úgy, hogy az egyes osztályok létszáma ne lehessen nagyobb a rájuk vonatkozó maximális létszámhatárnál.” [népi kezdeményezés]
150/2010. (VII. 14.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmány 30/A. § (1) bekezdésének d) és m) pontjában foglalt esetekben – jogszabálysértés esetén – az érintett a köztársasági elnök határozatának bírósági felülvizsgálatát kérhesse?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
152/2010. (VII. 14.) AB-végzés	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlési választásokon a pártok képviselőnek csak független jelöltet ajánlhassanak?”
153/2010. (VII. 14.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságnak új alkotmánya legyen?”
154/2010. (VII. 14.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az új alkotmányt közvetlenül a választópolgárok népszavazás keretében fogadják el?”
155/2010. (IX. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmány 70/K. §-ában foglalt igények érvényesítése során mely bíróság és milyen eljárási szabályok alapján járjon el?”
156/2010. (IX. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz esetén az indítványban foglalt valamennyi kérdés elbírálásáról önálló határozatban döntsön?”
157/2010. (IX. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az Országos Választási Bizottság állásfoglalásait, határozatait és a testületi ülésen született egyéb döntéseit, valamint az elnökére átruházott hatáskörben hozott határozatokat a Határozatok Tára hivatalos lapban kell nyilvánosságra hozni?”
158/2010. (IX. 8.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény 10. § c) pontjának és a 13. § (1) bekezdésének hatályon kívül helyezése tárgyában?”
159/2010. (IX. 8.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy törvény tiltsa meg a Magyarországon megkötött, de a törvény hatálybalépéséig le nem törlesztett, forint alapú, ingatlanvásárlási célú hitelek (ideértve az ingatlanra kötött jelzáloghiteleket is) teljes hiteldíjmutatója értékének bármilyen egyoldalú módosítását?”
160/2010. (IX. 8.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy törvény tiltsa meg a hatálybalépését követően Magyarországon megkötött, forint alapú, ingatlanvásárlási célú hitelek (ideértve az ingatlanra kötött jelzáloghiteleket is) teljes hiteldíjmutatója értékének bármilyen egyoldalú módosítását?”
161/2010. (IX. 8.) AB-határozat	„Kívánja-e Ön, hogy az Országgyűlés napirendjére tűzze a köztársasági elnök megválasztása módjának kérdését, miszerint az elnökválasztás jogkörét a jövőben már közvetlenül a választópolgárok közössége, vagy továbbra is az Országgyűlés gyakorolja?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
162/2010. (IX. 15.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti »Magyar igazolvánnyal« vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?”
163/2010. (IX. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmánybíróság elnökét az Országgyűlés 4 évre válassza?”
164/2010. (IX. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a 2009. december 31-e előtt az Alkotmánybíróság által hozott olyan határozatokat és végzéseket, amelyekben az Alkotmánybíróság az indítványt visszautasította vagy az eljárását – az indítvány visszavonása kivételével – megszüntette az Országgyűlés nyilvánítsa semmissé, és a törvényben rendelje el ezekben az ügyekben az érdemi határozat meghozatalát?”
165/2010. (IX. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az országgyűlési képviselőjelölt mentelmi jogának felfüggesztése ne tartozzon az Országos Választási Bizottság hatáskörébe, hanem a mentelmi jog felfüggesztéséről a köztársasági elnök döntsön?”
166/2010. (IX. 15.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Alkotmánybíróságnak a hozzá érkező beadványokról 30 napon belül, soron kívüli eljárásban 15 napon belül kötelező legyen határozatot hozni?”
167/2010. (IX. 15.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Sólyom László 2005-ben történt köztársasági elnökké választása nem az Alkotmányban meghatározott titkos szavazással történt, ezért minden, a 2005–2010. közti elnöki megbízása alatt elnöki jogkörben hozott intézkedése semmis?”
168/2010. (IX. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmánybíróság határozatában, végzésében – az indítványozó kérelmére – fel kell tüntetni az indítványozó nevét?”
171/2010. (IX. 23.) AB-határozat	„A Magyar Országgyűlés tűzzön napirendjére és tárgyaljon meg az ifjúsággal kapcsolatos közfeladatokról szóló törvénytervezetet!”
172/2010. (IX. 23.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy azok a bírók, akiknek jogerős határozata jogtalan fogva tartást eredményezett, bíróként ne dolgozhassanak tovább?”
174/2010. (IX. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki: az Országos Választási Bizottság döntéseit csak nyilvános ülésén hozhatja meg és nem rendelhet el zárt ülést?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
175/2010. (IX. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a népszavazási eljárásban az Országos Választási Bizottság helyett a Legfelsőbb Bíróság járjon el?”
176/2010. (IX. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben rögzítse: »[a] képviselő-testület (közgyűlés) a polgármesternek a testület feloszlása kimondására előterjesztett indítványát köteles megtárgyalni és arról döntést hozni?«”
177/2010. (X. 6.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényben mondja ki: a polgármesteri, illetve az alpolgármesteri tisztség egyidejű betöltetlensége, illetőleg egyidejű tartós akadályoztatásuk esetén a képviselőtestület (közgyűlés) ülését a korelnök hívja össze és vezeti?”
178/2010. (X. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e ön azzal, hogy az országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a nem magyar állampolgár, aki tud magyarul, magát magyarnak vallja, és ő vagy az ősei közül legalább egy ember magyarországi állampolgára volt?”
179/2010. (X. 15.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti »Magyar igazolvánnyal« vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?”
181/2010. (X. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az áramszolgáltatók ne vásárolhassanak a szabadpiaci feltételek alapján elérhető és a biztonságos ellátás követelményeinek megfelelő legolcsóbb áramnál drágább áramot?”
182/2010. (X. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarország területén Olimpiát rendezzenek?”
185/2010. (X. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy népszavazási eljárásban a választók szavazataikat szabad elhatározásuk szerint papíron vagy sms-ben adhassák le?”
186/2010. (XI. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy a választható jelöltek az Országgyűlés által létrehozott jelölőbizottság olyan személyek közül jelölhesse, aki – a törvényben megszabott feltételek szerint – erre a tisztségre pályázatot nyújtott be, és mint jelöltet az Országgyűlés főtákará nyilvántartásba vette?”
187/2010. (XI. 12.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az Alkotmánybíróság tagja nem lehet rektor, rektorhelyettes, dékán, dékánhelyettes, tanszékvezető?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
189/2010. (XI. 12.) AB-végzés	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy a kutya a sertéshez és a kacsához hasonlóan minősüljön ehető haszonállatnak.”
190/2010. (XI. 18.) AB-határozat	„Alulírottak egyetértünk azzal, hogy az Országgyűlés nemzetközi szerződés megkötését kezdeményezze az Európai Unió tagállamai, illetve a Földközi-tengerrel határos országok között, amely nemzetközi szerződés azt tartalmazza, hogy a Gibraltári-szorosban gát épüljön azért, hogy a globális felmelegedés miatti tengervízszint-emelkedés ne érintse a Földközi-tenger partvidékét.”
191/2010. (XI. 18.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés tűzze napirendjére és tárgyalja meg, hogy az Országgyűlés nemzetközi szerződés megkötését kezdeményezze az Európai Unió tagállamai, illetve a Földközi-tengerrel határos országok között, amely nemzetközi szerződés azt tartalmazza, hogy a Gibraltári-szorosban gát épüljön azért, hogy a globális felmelegedés miatti tengervízszint-emelkedés ne érintse a Földközi-tenger partvidékét.” [népi kezdeményezés]
2/2011. (I. 19.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy az országgyűlési választásokon az egyéni választókerületi jelölés módja megváltozzon úgy, hogy minden választópolgár abban az egyéni választókerületben, amelyben a lakóhelye van, a jelenlegi egy helyett legfeljebb három egyéni választókerületi jelöltet ajánlhasson?”
3/2011. (I. 19.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy az országgyűlési választásokon az egyéni választókerületi jelölés módja megváltozzon úgy, hogy a jelenlegi legalább hétszázötven helyett, csak legalább kétszáz választópolgárnak az aláírásával hitelesített ajánlására legyen szükség?”
4/2011. (I. 28.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy ha az Országos Választási Bizottság megállapítja, hogy egy népszavazás megtartásához összegyűlt a szükséges számú támogató aláírás, akkor kötelező legyen 90 napon belül megtartani a szavazást.”
9/2011. (III. 1.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az öregségi nyugdíjkorhatár ne haladhassa meg a 62 évet?”
13/2011. (III. 23.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy pénznyerő automatát továbbra is csak játéktéremben és játékkaszinóban lehessen üzemeltetni?”
14/2011. (III. 23.) AB-határozat	„Akarja-e Ön, hogy az országgyűlési választásokon a területi választókerületekben a listás képviselőket úgy válasszuk meg, hogy összesen három szavazati lehetőségünket tetszőlegesen felhasználva, az induló pártok listái közül kiválasztott legfeljebb három listát (akár egy listát 3 szavazattal is) támogathassunk?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
16/2011. (III. 23.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az állampolgárok magánnyugdíjpénztári tagdíjait kizárólag az általuk kiválasztott magánnyugdíjpénztár kezelheti?”
17/2011. (III. 23.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a magánnyugdíjpénztári tagdíjat törvény nem módosíthatja – még időlegesen sem – nyugdíjjárulékra?”
18/2011. (III. 23.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a magánnyugdíjpénztári befizetéseket az Állam (Kormány) semmilyen módon, még átmenetileg sem vonhatja el?”
19/2011. (III. 23.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés az új Alkotmányt – annak kihirdetése előtt – bocsássa népszavazásra.” [népi kezdeményezés]
25/2011. (III. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az összes bírósági eljárásban a magán-személyek ügyvéd közreműködése nélkül járassanak el, figyelembe véve, hogy jelenleg sem kötelező minden bírósági eljárásban ügyvéd részvétele?”
30/2011. (IV. 7.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy március 22. A Víz Világnapja munkaszüneti nap legyen.” [népi kezdeményezés]
31/2011. (IV. 7.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy szeptember 21. A Béke Nemzetközi Napja munkaszüneti nap legyen.” [népi kezdeményezés]
32/2011. (IV. 7.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy április 22. A Föld Napja munkaszüneti nap legyen.” [népi kezdeményezés]
33/2011. (IV. 7.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy december 10. Az Emberi jogok Napja munkaszüneti nap legyen.” [népi kezdeményezés]
34/2011. (IV. 22.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a nyugdíjemeléseknél minden nyugdíjas nyugdíját – nyugdíjának összegétől függetlenül – egységesen, egyenlő (azonos) összegben emeljék?”
36/2011. (V. 6.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az Alkotmánybíróságnak először 2010. december 31-ig, majd utána 5 évenként a határozatait felül kell vizsgálnia, és teljes ülésén döntenie kell arról, hogy hatályában mely határozatait tartja fenn?”
41/2011. (VI. 9.) AB-határozat	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy Magyarországon a paksi atomerőmű 100 kilométeres körzetén belül lévő és később létesülő atomreaktorok együttes összteljesítménye ne haladhassa meg a 2 GW-ot.”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
42/2011. (VI. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselőknek csak a bizonylattal alátámasztott elszámolható kiadásai után járhat választókerületi pótlék és lakhatási támogatás?”
43/2011. (VI. 9.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Alkotmány egészüljön ki azzal, hogy a Magyar Köztársaság kiváló társadalmi értéknek tekinti az emberek istenhitét.” [népi kezdeményezés]
44/2011. (VI. 9.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés tűzze napirendjére és tárgyalja meg, hogy az Alkotmány egészüljön ki azzal, hogy a Magyar Köztársaság kiváló társadalmi értéknek tekinti az emberek istenhitét.” [népi kezdeményezés]
45/2011. (VI. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy jogerős ítélet nélkül legfeljebb 1 évig tartasson az előzetes fogvatartás?”
46/2011. (VI. 9.) AB-végzés	„Kezdeményezzük a vonatkozó jogszabályok módosítását úgy, hogy a paksi atomerőmű 100 kilométeres körzetében ne létesülhessen új atomreaktor.”
50/2011. (VI. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmánybíróság előtti eljárásban bármely magyar állampolgár jogosult valamennyi indítványozó által kezdeményezett eljárás irataiba betekinteni, és az iratról – a személyes adatok kivételével – másolat kiadását igényelni?”
54/2011. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az országgyűlési választásokon az egyéni választókerületekben a független jelöltet pártok kampányukkal és anyagiakkal ne támogathassák?”
55/2011. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési és önkormányzati képviselők a leadott szavazatukért teljes anyagi felelősséggel tartozzanak?” Az OVB indoklásában megállapította, hogy az aláírásgyűjtő íven szereplő kérdés nem felel meg a népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1998. évi III. törvény (a továbbiakban: Nsztv.) 13. § (1) bekezdésében foglalt feltételnek, amely szerint a népszavazásra feltett kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy arra egyértelműen lehessen válaszolni. Az OVBh. indoklása szerint: „(...) az aláírásgyűjtő ív mintapéldányán szereplő kérdés tartalma nem értelmezhető, és ezáltal nem felel meg a választópolgári egyértelműség kritériumának, a jogalkotó jogalkotási feladata sem határozható meg.”
56/2011. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson a bírák által betartandó etikai normákról és az – állampolgárok által is kezdeményezhető – etikai eljárás szabályairól?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
57/2011. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson a köztisztviselők által betartandó etikai normákról és az – állampolgárok által is kezdeményezhető – etikai eljárás szabályairól?”
58/2011. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy 40 év szolgálati idő megléte után az öregségi nyugdíj – az öregségi nyugdíjkorhatárra tekintet nélkül – a nyugdíj csökkentése nélkül, az eredményes népszavazást követő év januárjának 1. napjától igénybe vehető legyen?”
59/2011. (VI. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziorvosi-, fogászati-, és járóbeteg szakellátásért, valamint a fekvőbeteg gyógyintézeti ellátásért a személyi jövedelemadóról szóló törvényben szerepeltetett hálapénz adása és elfogadása büntethető legyen?”
60/2011. (VII. 7.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy büntetőeljárásokban a büntethetőség alsó korhatára 12 év legyen?”
65/2011. (VII. 13.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törölje el az 1989. évi XXXIV. törvény 5. § (3) és (4) bekezdéseiben a pártok számára biztosított területi és országos listaállítási jogot, hogy ezentúl az Országgyűlésbe csak egyéni választókerületekből kerülhessenek képviselők?”
68/2011. (VIII. 31.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény 84. § (1) bekezdését az Országgyűlés helyezze hatályon kívül és a törvény tegye lehetővé, hogy a választópolgár kötelező ügyvédi képviselet nélkül kérhesse a választási bizottság határozatának bírósági felülvizsgálatát?”
69/2011. (VIII. 31.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arra nézve, hogy azok a bírósági felülvizsgálati kérelmet előterjesztő kérelmezők, akik a választási jogorvoslati eljárásban nem rótták le a Legfelsőbb Bíróság 2/2010. (III. 23.) jogegységi határozatban megjelölt illetéket és emiatt kérelmük érdemi vizsgálat nélkül, vagy hivatalból elutasításra került, a megalkotott törvény hatálybalépésétől számított 60 napon belül – illetékfizetés nélkül – kérhetik a bíróságtól az elutasított kérelmük érdemi elbírálását?”
70/2011. (VIII. 31.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az ingatlan adásvételi szerződések ügyvéd, közjegyző vagy jogtanácsos közreműködése nélkül is alkalmasak legyenek az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzésre?”
73/2011. (X. 19.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés jogszabályi úton avatkozson be a deviza alapú hitelek szerződéseibe és változtassa meg azokat úgy, hogy a forint árfolyamának ingadozása miatti adósságállomány és törlesztőrészlet-változások 50%-a a hitelt nyújtó bankokat terhelje vagy illesse meg?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
74/2011. (X. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Országos Választási Bizottság elnökét a miniszterelnök kezdeményezésére a köztársasági elnök előterjesztésére az Országgyűlés válasz-sza meg?”
75/2011. (X. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés tűzze napirendjére és tárgyalja meg, hogy 40 év szolgálati idő megléte után az öregségi nyugdíj – az öregségi nyugdíjkorhatárra tekintet nélkül – a nyugdíj csökkentése nélkül igénybe vehető legyen?” [népi kezdeményezés]
77/2011. (X. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy ingatlanfedezetű banki hitel esetén a fizetéseképtelenné váló adós fedezetül szolgáló ingatlanának vagy ingatlan-jainak elárverezését követően az esetleg fennmaradó tartozás kerüljön elengedésre a gazdasági válságra való tekintettel?”
78/2011. (X. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés dolgozzon ki jogszabályt a fizetéseképtelenné váló természetes személyek adósságrendezési eljárására vonatkozóan?”
79/2011. (X. 28.) AB-határozat	„Kezdeményezzük: az Országgyűlés tárgyalja meg, hogy a 70. életévét betöltött választópolgár választójogának gyakorlását közjegyzői okiratban nagykorú cselekvőképes gyermekére átruházhassa.” [népi kezdeményezés]
80/2011. (X. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a magyar települések, mint városok egy része szintén kamerázza az utcáit, ezzel a régi és békés állapotát elvéve?”
81/2011. (X. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a hazai tartós munkanélkülieknek szintén jegyet kell venni a tömegközlekedésre Magyarországon, ha nincs mi-ből utazniuk, pl. állásinterjúra?”
82/2011. (X. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a hazai gondozatlan kert- és udvar tulajdonosokat meg kell bírságotlani és egyben felszólítani?”
84/2011. (XI. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy aki nagy nyilvánosság előtt a Holodomor áldozatának méltóságát azáltal sérti, hogy a Holodomor tényét tagadja, kétségbe vonja, vagy jelentéktelen színben tünteti fel, büntetett követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő?”
85/2011. (XI. 10.) AB-határozat	„Kezdeményezzük: az Országgyűlés tárgyalja meg, hogy a köztársasági elnök által kinevezett bírák szolgálati viszonyát a köztársasági elnök a bíró 62. életévének betöltésével – bírói nyugdíjra való jogosultság megszerzése okából – megszüntesse.” [népi kezdeményezés]

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
86/2011. (XI. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy olyan bérezésre van szükség Magyarországon, amely elismeri a dolgozók munkáit, és keveseket készít hitel felvételre?”
87/2011. (XI. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a homoszexuális magyar honfitársaink az évenkénti egyszeri meleg-felvonulásért és ennek elfogadásáért kampányolva nem bűnözők, csak mások?”
88/2011. (XI. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy hazánkban Magyarországon szintén legyen elfogadott a homoszexualitás, mint sok más európai UNIO-s ország-nál?”
89/2011. (XI. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon a részmunkaidő csak a kismamákra, rokkantnyugdíjasokra és könnyebb betegségben lévő polgárookra legyen értendő?”
90/2011. (XI. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a homoszexuális magyar polgárokkal szembeni előítéletet a Kormánynak meg kell szüntetni mihamarabb, hiszen EU tagok vagyunk?”
91/2011. (XI. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Kormány 4-6 óra közé részmunkaidőre csökkentette a közmunkára kényszerültek napi óraszámát 8 órától 2011 január hónapban?”
92/2011. (XI. 10.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarország területén a paksi atomerőmű 100 kilométeres körzetén belül lévő és később létesülő atomreaktorok együttes összteljesítménye ne haladhassa meg a 2 GW-ot?”
93/2011. (XI. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e ön azzal, hogy Magyarországon a lakossági ivóvíz szolgáltatás alapdíjának országgyűlés általi megszüntetésével a szolgáltatás rendelkezésre-állásának költségeit a fogyasztott vízmennyiség arányában kelljen megfizetni?”
95/2011. (XI. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy aki nagy nyilvánosság előtt a náciizmus és/vagy kommunizmus áldozatának méltóságát azáltal sérti, hogy a náci és/vagy kommunista diktatúrák által elkövetett bűncselekmények tényét tagadja, kétségbe vonja, vagy jelentéktelen színben tünteti fel, büntetett követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
96/2011. (XI. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés – a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (Jat.) 54. §-a alapján – alkosson elvi állásfoglalást arról, hogy az Alkotmány 29/C. § (5) bekezdés d) pontjában foglalt népszavazás-kezdeményezési tilalom csak az Országgyűlés által létrehozott saját szervezetére és az Országgyűlés által választandó személyekre vonatkozik és az említetteken túlmenően alkotmányos lehetőség van országos népszavazás kezdeményezésére az Alkotmányban nem szabályozott, személyi és szervezetiakutási (-átalakítási, -megszüntetési) kérdésekben?”
97/2011. (XI. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (Jat.) 54. §-a alapján elvi állásfoglalást arról, hogy az Alkotmány, az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.), valamint a választási eljárásról szóló 1997. évi C. (Ve.) törvény rendelkezései alapján a választópolgárt nem terheli és nem is terhelte illetékfizetési kötelezettség a Ve-ben nevesített jogorvoslati eljárásokban?”
98/2011. (XI. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a szabadságvesztését töltő elítélt számára kötelező legyen a munkavégzés?”
100/2011. (XI. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató továbbra is köteles legyen a rendes felmondást megindokolni?”
101/2011. (XI. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató továbbra is köteles legyen a rendkívüli felmondást megindokolni?”
102/2011. (XI. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató a munkaviszonyt rendkívüli felmondással továbbra is csak akkor szüntethesse meg, ha a munkavállaló a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségét szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi, vagy egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi?”
103/2011. (XI. 24.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy magyar termőföld csak a Magyar Állam és intézményei-, a magyar önkormányzatok és intézményei-, a magyarországi székhellyel rendelkező egyházak és intézményei-, állandó jelleggel Magyarországon élő magyar állampolgár-, vagy olyan külföldi állampolgár tulajdonában lehessen, aki legalább 15 év óta megszakítás nélkül Magyarországon él, és ugyanezen idő óta megszakítás nélkül agrártevékenységgel foglalkozik, e tevékenységből legalább 15 éve itt adózik, és az agrártevékenységhez képesítéssel rendelkezik?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
104/2011. (XI. 24.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2002. június 15-ei állapot szerint hatályos termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény szerinti – családi gazdálkodót első helyen illesse meg elővásárlási jog termőföld vagy tanya vásárlása esetén?”
105/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkotson törvényt arra, hogy a »KÉRDÉSEK AZ ÚJ ALKOTMÁNYRÓL« kérdőíven visszaküldött válaszokat a Magyar Országos Közjegyzői Kamara Elnöksége, mint közjegyzőkből álló testület összesítse és az így kapott eredményről állítson ki tanúsítványt, majd e tanúsítványt küldje meg az új Alkotmány elfogadása előtt valamennyi országgyűlési képviselőnek.”
106/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az álláskereső járadék folyósításának időtartama az álláskeresővé válást megelőzően folyamatosan munkaviszonyban töltött idő egyötödénél, de legfeljebb 270 napnál kevesebb ne lehessen?”
107/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tartson, amelyben az érintett személy a 18. életévét betöltötte?”
108/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaviszony egyoldalú megszüntetésére irányadó szabályok a 2011. január 1-jén hatályos szabályok szerint legyenek?”
109/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a Munka Törvénykönyve szerinti alapszabadság mértéke a 2011. január 1-jén hatályos szabályokhoz képest ne csökkenjen?”
110/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az általános öregségi nyugdíjkorhatár előtt jogszerűen folyósított nyugdíj összege ne csökkenjen?”
111/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaviszonyban járó szabadság kiadására vonatkozó szabályok a 2011. január 1-jén hatályos szabályok szerint legyenek?”
112/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató rendes felmondása esetén a felmondási idő legalább 30 nap legyen?”
113/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató rendes felmondásának indoka csak a munkavállaló képességeivel, a munkaviszonnyal kapcsolatos magatartásával, illetve a munkáltató működésével összefüggő ok lehet?”
114/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a jogszerűen megszerzett nyugdíjjogosultságot az Országgyűlés ne vonja el?”
115/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaviszonyban járó fizetett éves szabadság legalacsonyabb mértéke ne legyen kevesebb húsz napnál?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
116/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaidőkereten felül végzett munkáért járó bérpótléokra vonatkozó szabályok a 2011. január 1-jén hatályos szabályok szerint legyenek?”
117/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató a munkaviszonyt rendkívüli felmondással csak akkor szüntethesse meg, ha a munkavállaló a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségét szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi, vagy egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi?”
118/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaidő-beosztás szerinti pihenőnapon végzett munkáért járó bérpótléokra vonatkozó szabályok a 2011. január 1-jén hatályos szabályok szerint legyenek?”
119/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató rendes felmondása esetén a felmondási idő legalább fele alatt a munkáltató a munkavállalót a munkavégzés alól felmentse?”
120/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató rendes felmondása esetén a felmondási idő alatt a munkavégzés alól felmentett munkavállalót átlagkeresete illesse meg?”
121/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaviszonyban járó szabadságot kettőnél több részletben változatlanul csak a munkavállaló kérésére lehessen kiadni?”
122/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az álláskereső járadék összege ne lehessen alacsonyabb az álláskeresővé válást megelőző 12 havi átlagkereset 80%-ánál?”
123/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy 3 hónapnál hosszabb próbaidőt munkaviszony esetében ne lehessen kikötni?”
124/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaidő-beosztás szerinti pihenőnapon végzett munkáért járó bérpótlék mértéke, abban az esetben, ha a munkavállaló nem kap másik pihenőnapot, ne lehessen alacsonyabb a személyi alapbér száz százalékánál?”
125/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaidőkereten felül végzett munkáért járó bérpótlék mértéke ne lehessen alacsonyabb a személyi alapbér ötven százalékánál?”
126/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2011. január 1-ig jogszerűen megszerzett nyugdíjjogosultságot az Országgyűlés ne vonja el?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
127/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt el nem érő személy számára 2011. január 1-jén jogszerűen folyósított nyugdíj összege csak a 2011. január 1-jén hatályos jogszabályok szerinti okból csökkenjen?” Határozatában az OVB azzal érvelt, hogy a feltenni kívánt kérdésben megtartásra kerülő országos népszavazás eredményének az Országgyűlés csak úgy tudna eleget tenni, ha magát az Alkotmányt, pontosabban annak 70/E. § (3) bekezdését módosítaná. Az Alkotmány módosítására azonban csak az Alkotmányban előírt eljárási rendben, az Alkotmány által feljogosított alkotmányozó hatalom által kerülhet sor. Így „Az Alkotmány módosítására irányuló kérdésben választópolgárok által kezdeményezett népszavazásnak nincs helye”
128/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a öregségi nyugdíjkorhatárt el nem érő személy számára járó nyugdíj összege ne csökkenjen?”
129/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az álláskeresői járadék folyósításának feltételei és összege a 2011. január 1-jén hatályos szabályok szerint legyenek?”
130/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az álláskeresői járadék összegének 2011. január 1-jén hatályos számítási szabályai az álláskereső hátrányára ne változzanak meg?”
131/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az álláskeresői járadék folyósításának leg-hosszabb időtartama 9 hónap legyen?”
132/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató köteles legyen a felmondást megindokolni?”
133/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a tankötelezettség korhatára vonatkozó szabályok megegyezzenek a 2011. január 1-jén hatályosakkal?”
134/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy új jogszabálynak az érintettek nézve hátrányos rendelkezését a jogszabály hatálybalépését megelőző időszakra vonatkozóan ne lehessen alkalmazni?”
135/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a tankötelezettség továbbra is annak a tan-évnek a végéig tartson, amelyben az érintett személy a 18. életévét be-töltötte?”
136/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy 100 napnál hosszabb próbaidőt a munka-viszony esetében ne lehessen kikötni?”
137/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az álláskeresői járadék folyósításának leg-hosszabb időtartama 260 nap legyen?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
138/2011. (XII. 2.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a kellő felkészülés érdekében – az Országgyű-lés alkosson törvényt arról, hogy az Alaptörvény hatálybalépésének napja (2012. január 1.) helyett az Alaptörvényben nevesített, időben legutoljára kihirdetett sarkalatos törvény kihirdetése napját követő ha-todik hónap első napja legyen?”
147/2011. (XII. 2.) AB-végzés	„Megerősíti-e Ön a Magyar Országgyűlés által 2011. április 18-án el-fogadott Magyarország Alaptörvényét?”
148/2011. (XII. 2.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaviszonyban járó szabadságot kettő-nél több részletben változtatlanul csak a munkavállaló kérésére lehessen kiadni?”
149/2011. (XII. 2.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az alapszabadság kétharmadát a munkálta-tó a munkavállaló kérésének megfelelő időpontban legyen köteles ki-adni?”
150/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a jövőben hazánkban a munkáltatók a túl-órát szabadnapban adhatja ki bárkinek, és ne pénzben mutakozzon fi-zetéskor?”
151/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a diplomások, középfokú végzettségűek, szakmunkások közmunkán belül akár sepregetnek ma munkahelyek hí-ján a hátrányos térségekben élve?”
152/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a gyilkosok, korrupciós ügyek, stb. súlyos cselekménnyel vádolt polgárok 24 óráig nem kaphatnak ügyvédet, aki védje őket tárgyalásokon?”
153/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a hazai templomainkat településeken nem illik berácsoltatni, mert elveszíti templomi mivoltát, és más ország sem teszi ezt?”
154/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a hamburgeradó és egyéb egészséget ve-szélyeztető élelmiszerre plusz adót rónak, hiszen Európában az egyik legmagasabb a hazai élelmiszerek áfája?”
155/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy több hazai képzést kellene támogatni fel-nőttképzésen belül a magyar Kormányának a munkáltatói igényeknek és az elhelyezkedési reményben?”
156/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor tizennegyedik élet-évét nem töltötte be” módosuljon úgy, hogy „Nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor tizenkettődik életévét nem töltötte be”.
157/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkaidő-beosztás szerinti pihenőnapon végzett munkáért járó bérpótlék mértéke, abban az esetben, ha a mun-kavállaló nem kap másik pihenőnapot, továbbra se lehessen alacso-nyabb a személyi alaphér száz százalékánál?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
158/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató rendes felmondásának indoka továbbra is csak a munkavállaló képességeivel, a munkaviszonnyal kapcsolatos magatartásával, illetve a munkáltató működésével összefüggő ok lehessen?”
159/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató rendes felmondása esetén a felmondási idő továbbra is legalább 30 nap legyen?”
160/2011. (XII. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a munkáltató rendes felmondása esetén a felmondási idő alatt a munkavégzés alól felmentett munkavállalót továbbra is átlagkeresete illesse meg?”
161/2011. (XII. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény (Ve.) 4. § (4) bekezdésében foglalt rendelkezést – az Országos Választási Bizottság eljárásában, munkaterhére tekintettel – akként módosítsa, hogy a napokban megállapított határidőket munkanapok szerint kell számítani?”
162/2011. (XII. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a polgármester nem lehet országgyűlési képviselő?”
163/2011. (XII. 15.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a bírók teljes körű, az ítéletek tartalmára is kiterjedő ítélkezési tevékenységével összefüggő személyes felelősségét visszaállítsák, és azt a bírói szervezettől független eljárási és szervezeti keretek között bírálják el?”
167/2011. (XII. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az alapszabadság kétharmadát a munkáltató a munkavállaló kérésének megfelelő időpontban legyen köteles kiadni?”
168/2011. (XII. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés semmisítse meg a köztársasági elnök által 2011. április 25-én aláírt Alaptörvényt?”
169/2011. (XII. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés rendelkezzen a legfontosabb társadalmi, politikai, érdekvédelmi, szakmai és civil szervezetek képviselőiből álló Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásáról?”
170/2011. (XII. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a már törvényesen megszerzett jogokat visszamenőleg senkitől elvenni, vagy csökkenteni ne lehessen?”
171/2011. (XII. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy új jogszabálynak az érintettekre nézve hátrányos rendelkezését a jogszabály hatálybalépését megelőző időszakra vonatkozóan ne lehessen alkalmazni?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
172/2011. (XII. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők, valamint az európai parlamenti képviselők választásán a választójog 2012. január 1-jétől is magyarországi lakóhelyhez kötődjön?”
173/2011. (XII. 21.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az országgyűlési képviselők, valamint az európai parlamenti képviselők választásán a választójog 2012. január 1-jétől is magyarországi lakóhelyhez kötődjön?”
1/2012. (II. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvényt (Ve.) módosítsa oly módon, hogy az Országos Választási Bizottság köteles a honlapján nyilvánosságra hozni az országos népszavazás és országos népi kezdeményezés kérdésének hitelesítése tárgyában hozott határozata ellen – az Alkotmánybírósághoz – benyújtott kifogás(oka)t?”
2/2012. (II. 10.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés semmisítse meg a 2011. április 18. napján elfogadott »Magyarország Alaptörvénye« című jogszabályt?”
3/2012. (II. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt az Országos Választási Bizottság – eljárási és működési szabályait tartalmazó – ügyrendjéről?”
4/2012. (II. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvényt módosítsa oly módon, hogy a területi választási bizottság (TVB) köteles a honlapján nyilvánosságra hozni: – az érkezés napját követő napon a hozzá beérkezett beadványt; – legkésőbb a TVB ülését megelőző napon a TVB ülésének tervezett napirendjét; – legkésőbb a TVB ülése napján a beadvány elbírálásával összefüggésben a TVB-tagok részére készített előterjesztést és egyéb írásbeli dokumentumokat; – a TVB ülését követő napon a TVB határozatait és a TVB-üléséről készült jegyzőkönyvet; – legkésőbb a beérkezését követő napon a TVB határozata ellen előterjesztett jogorvoslati kérelmeket; – legkésőbb a jogorvoslat elbírálásától számított 3 napon belül a jogorvoslat elbírálása tárgyában az Országos Választási Bizottság, illetve a bíróság által hozott határozatot?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
5/2012. (II. 22.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvényt módosítsa oly módon, hogy az Országos Választási Bizottság (OVB) köteles a honlapján nyilvánosságra hozni: – az érkezés napját követő napon a hozzá beérkezett beadványt; – legkésőbb az OVB ülését megelőző napon az OVB ülésének tervezett napirendjét; – legkésőbb az OVB ülése napján a beadvány elbírálásával összefüggésben az OVB-tagok részére készített előterjesztést és egyéb írásbeli dokumentumokat; – az OVB ülését követő napon az OVB határozatait és az OVB üléséről készült jegyzőkönyvet; – legkésőbb a beérkezését követő napon az OVB határozata ellen előterjesztett jogorvoslati kérelmeket; – legkésőbb a jogorvoslat elbírálásától számított 3 napon belül a jogorvoslat elbírálása tárgyában hozott bírósági és alkotmánybírósági határozatot?”
6/2012. (II. 22.) AB-határozat	„Kezdeményezzük: az Országgyűlés tárgyalja meg, hogy az Alkotmánybíróság kerüljön megszüntetésre és az általa ellátott hatásköröket a bíróságok lássák el.” [népi kezdeményezés]
7/2012. (III. 1.) AB-határozat	„Támogatja-e Ön, hogy az Országgyűlés tárgyalja meg, hogy megtiltásra kerüljön a közterületen történő életvitelszerű lakhatás?”
8/2012. (III. 1.) AB-határozat	„Kezdeményezzük, hogy az Országgyűlés tűzze napirendre azt, hogy legyen önálló büntetőjogi törvényi tényállása a családon belüli erőszaknak Magyarországon.” [népi kezdeményezés]
9/2012. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy az Alkotmánybíróság naprakész nyilvántartást vezessen arról, hogy mely indítványok elbírálásának előkészítésében mely köztisztviselők, szakértők vettek részt?”
10/2012. (III. 9.) AB-határozat	„Akarja-e, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmánya hatályban maradjon és Magyarország Alaptörvénye ne lépjen hatályba?”
11/2012. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy továbbra is bárki az Alkotmánybírósághoz fordulhasson, ha úgy látja, hogy egy jogszabály alkotmányosértő?”
12/2012. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy a Költségvetési Tanács ne akadályozhassa meg, hogy az országnak költségvetése legyen?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
13/2012. (III. 9.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy az Alkotmánybíróság előtti eljárásban bármely magyar állampolgár jogosult valamennyi indítványozó által kezdeményezett eljárásban, az indítvány elbírálásával kapcsolatos álláspontját kifejteni?”
14/2012. (III. 9.) AB-végzés	„Ön egyetért-e az országos szeretett egység-bizottságok létrehozásával, felállításával?”
15/2012. (III. 14.) AB-határozat	„Támogatja-e Ön, hogy az Országgyűlés tárgyalja meg, hogy a kukázás az ország területén kerüljön megtiltásra?” [népi kezdeményezés]
16/2012. (III. 30.) AB-határozat	„Támogatja-e Ön, hogy az Országgyűlés tárgyalja meg – Józsefváros polgármestere véleménye figyelembe vételével – a hajléktalanellátás színvonala emelése végett az ország területi egységeire eső arányos terhelés kialakítását?”
17/2012. (III. 30.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt el nem érő személy számára 2011. január 1-jén jogszerűen folyósított nyugdíj összege csak a 2011. január 1-jén hatályos jogszabályok szerinti okból csökkenjen?”
18/2012. (IV. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal: az Országgyűlés tárgyalja meg, hogy a kellő felkészülés érdekében az Alaptörvény hatálybalépésének napja (2012. január 1.) módosuljon az Alaptörvényben nevesített, időben legutoljára kihirdetett sarkalatos törvény kihirdetése napját követő hatodik hónap első napjára?” [népi kezdeményezés]
19/2012. (IV. 21.) AB-határozat	„Kezdeményezzük: az Országgyűlés tárgyalja meg azt a kérdést, hogy az államháztartás központi alrendszerének, az államháztartás önkormányzati alrendszerének és a kormányzati szektorba sorolt egyéb szervezetek adósságának a költségvetési év utolsó napjára tervezett értékét oly módon kell meghatározni, hogy annak alapján az államadósság megelőző évhez (a továbbiakban: viszonyítási év) viszonyított növekedési üteme ne haladja meg a központi költségvetésről szóló törvényben meghatározott, a költségvetési évre várható infláció és bruttó hazai termék reál növekedési üteme felének a különbségét?” (sic!) [népi kezdeményezés]
20/2012. (IV. 21.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkosson törvényt arról, hogy a polgármester nem lehet országgyűlési képviselő?”
23/2012. (V. 11.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a öregségi nyugdíjkorhatárt el nem érő személy számára járó nyugdíj összege ne csökkenjen?”
24/2012. (V. 11.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy az általános öregségi nyugdíjkorhatár előtt jogszerűen folyósított nyugdíj összege ne csökkenjen?”

AB-határozat száma	népszavazásra vagy népi kezdeményezésre feltett kérdések
26/2012. (V. 18.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon a közterületen történő parkolásért ne lehessen díjat szedni?”
27/2012. (V. 18.) AB-végzés	„Egyet ért-e Ön azzal, hogy az egész országban szüntessék meg az utcai parkolási díjak szedését?”
28/2012. (V. 25.) AB-határozat	162 darab aláírásgyűjtő ív mintapéldánya (az AB-határozat nem nevezi a kérdéseket)
29/2012. (V. 25.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a jogszerűen megszerzett nyugdíjjogosultságot az Országgyűlés ne vonja el?”
36/2012. (IX. 7.) AB-határozat	„Egyetért-e azzal, hogy az Országgyűlés alkotson törvényt arról, hogy a polgármester nem lehet országgyűlési képviselő?”
37/2012. (IX. 20.) AB-határozat	„Támogatja-e Ön, hogy az Országgyűlés tárgyalja meg, hogy megtiltásra kerüljön a közterületen történő életvitelszerű lakhatás?” [népi kezdeményezés]
15/2013. (VI. 17.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt el nem érő személy számára 2011. január 1-jén jogszerűen folyósított nyugdíj összege csak a 2011. január 1-jén hatályos jogszabályok szerinti okból csökkenjen?”
3105/2013. (V. 17.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a pénzintézetek a fogyasztói kölcsönszerződéseket utólag egyoldalúan ne módosíthassák?”
3003/2014. (I. 31.) AB-végzés	„Egyetért-e Ön azzal, hogy 2014. december 31-ig, állami finanszírozással Felcsúton labdarúgó stadion ne épüljön?”
10/2016. (IV. 28.) AB-határozat	„Egyetért-e Ön azzal, hogy a 2011. január 1-ig jogszerűen megszerzett nyugdíjjogosultságot az Országgyűlés ne vonja el?”

Szakirodalom

A népakarat dilemmái. (Szerkesztette: Enyedi Zsolt). DKMK–Osiris, Budapest, 2009

A népszavazás szabályozása és gyakorlata Európában és Magyarországon. Tanulmánykötet. /Szerkesztette: Gáva Krisztián és Téglási András.) NKE, Budapest, 2016

Balogh Zsolt–Holló András–Kukorelli István–Sári János: *Az alkotmány magyarázata.* KJK Kerszöv, Budapest, 2002,

Bragyova András–Dezső Márta: *Az országos népszavazás Magyarországon.* In: Jakab András–Takács Péter (szerk.): *A magyar jogrendszer átalakulása* (Budapest: Gondolat–ELTE ÁJK, 2007) 86–99. o.

Chronowski Nóra: *Aktuális kérdések a népszavazási eljárásban.* In: Ünnepi kötet Ivancsics Imre egyetemi docens, decan emeritus 70. születésnapjára. (Szerk. Csefkó Ferenc). Pécs, 2008; 107. o.

Chronowski Nóra – Vincze Attila: *Népszavazások uniós ügyekben és a magyar gyakorlat.* Közjogi Szemle 2019/3. sz. 17–24. o.

Cserny Ákos–Péteri Attila: *Választójogi és népszavazási kommentárok.* Wolters Kluwer, Budapest, 2017

Dezső Márta: *A közvetlen demokrácia bekapcsolása a magyar államszervezetbe, a népszavazás hatása a törvényhozásra és a kormányzásra.* In: Inotai András (szerk.) *EU-tanulmányok IV.* (Budapest: Nemzeti Fejlesztési Hivatal, 2004) 465–485. o.

Dezső Márta: *Népszavazás és népi kezdeményezés.* In: *Alkotmánytan I.* (Szerk. Kukorelli István). Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 173–200. o.

Dezső Márta: *A referendum funkciója Európa államaiban*. In: Ünnepi tanulmányok Holló András 60. születésnapjára. (Szerk. Bragyova András). Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003, 135–160. o.

Erdős Csaba: *A közvetlen demokrácia fogalmának nyomában*. Jog-Állam-Politika 2018/3., 21–35. o.

Erdős Csaba: *A versengő népszavazási kezdeményezések szabályozásának változásai*. In: A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli. Ünnepi kötet Kukorelli István egyetemi tanár 65. születésnapjára. (Szerk.: Chronowski Nóra, Pozsár-Szentmiklósy Zoltán, Smuk Péter, Szabó Zsolt). Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 650–662. o.

Halmi Gábor: *Népszavazás és képviselői demokrácia*. Júra, 2008. 2. sz. 29–43. o.

John Naisbitt: *Megatrendek. Tíz új irányzat, amelyek átalakítják életünket*. OMKK, Budapest, 1988.

Kilényi Géza: *A képviselői és a közvetlen demokrácia viszonya a magyar államszervezetben*. Magyar Közigazgatás, 1999, 12. sz. 673–681. o.

Kukorelli István: *A képviselői és a közvetlen demokrácia az Alkotmánybíróság értelmezésében*. In: Bitskey Botond (szerk.): Tíz éves az Alkotmánybíróság (Budapest: Alkotmánybíróság, 2000, 191–203. o.

Kukorelli István: *A közvetlen demokrácia „visszafejlesztésének” irányai*. In: Emlékkönyv Dr. Szentpéteri István egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. (Szerkesztette: Tóth Károly). Acta Juridica et Politica XLIX., Szeged, 1996.

Papp Imre: *A politikai részvételi jogok*. In: Halmai Gábor–Tóth Gábor–Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi Jogok (Budapest: Osiris, 2003) 737–790. o.

Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: *A népszavazás a hatalommegosztás rendszerében*. In: A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli. Ünnepi kötet Kukorelli István egyetemi tanár 65. születésnapjára. (Szerk.

Chronowski Nóra, Pozsár-Szentmiklósy Zoltán, Smuk Péter, Szabó Zsolt). Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 79–88. o.

Teljes körű népszavazási szakirodalom található: Soltész István: *Bibliográfia az Alkotmányról, az államról, az Országgyűlésről, a központi állami szervekről és a választási rendszerekről (1000–2014)* című művében. Az Országgyűlési Könyvtár a honlapján (www.ogyk.hu) széles körben hozzáférhetővé tette a bibliográfiát, amelyben közel 1000 népszavazási tétel szerepel.

Szabadság és felelősség, tanulmányok a közvetlen demokráciáról magyar és német nyelven (Szerkesztette: Szabó Zsolt). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2013

Szalai András: *A parlamentáris kormányzat alkotmány alkotmányos korlátai*. PhD értekezés, Szeged, 2013

Szentpéteri István: *A közvetlen demokrácia fejlődési irányai*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1965

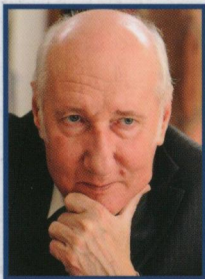
Szoboszlai György: *A népszavazás alkotmányos helye és a politika*. In: Magyarország Politikai Évkönyve (Szerk.: Kurtán Sándor–Sándor Péter–Vass László), Budapest, 1998, 103–119. o.

Térey Vilmos: *Az alkotmány 28/B–C–D–E. §-ok kommentárja*. In: Az Alkotmány kommentárja I. kötet. (Szerkesztette: Jakab András). Századvég Kiadó, Budapest, 2009, 907–939. o.

Unger Anna: *Demokrácia a képviselőtől túl. A közvetlen demokrácia intézményrendszere és szerepe az Európai Unió demokratizációjában, a demokrácia részvételi elmélete alapján*. Doktori Értekezés ELTE Politikatudományi Doktori Iskola. Kézirat, Budapest, 2018

Kukorelli István alkotmányjogász, egyetemi tanár 1952-ben született Téten.

A Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett 1970-ben. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán 1976-ban szerzett jogi diplomát. Kandidátusi disszertációját 1988-ban védte meg, 1998-ban habilitált, 2010 óta az MTA doktora. Miközben más egyetemeken is rendszeresen oktat (pl. Győrben), 1976-tól megszakítás nélkül az ELTE ÁJK Alkotmányjogi Tanszékének tanára, amelynek több cikluson keresztül át tanszékvezetője volt. Jelenleg a Kari Doktori Iskola Tanácsának elnöke. 1994-99 között az OVB tagja, majd 1997-től elnöke. 1999-



2008-ig alkotmánybíró. Számos közéleti tisztséget vállalt, például 2007-2017 között a Magyar Alkotmányjogászok Egyesületének, 2011-2019 között pedig a Bencés Diákszövetségnek az elnöke. Közreműködött a Bibó Szakkollégium létrehozatalában (1983) és annak állandó oktatója. Részesen volt az 1989-90-es rendszerváltozásnak és a későbbi alkotmányozási folyamatoknak. Az alkotmányjog témakörében 17 könyve, több tankönyve és közel 550 publikációja és politikai publicisztikája jelent meg. Az alkotmányos rendszerváltozás, a magyar felsőoktatási, jogi és akadémiai közélet egyik meghatározó és tevékeny alakja.

Úgy gondolom, ezt a könyvet sokan olvassák majd, tanulók, politikusok, de a népszavazással csak „kicsit” foglalkozó választópolgárok is. Lehet belőle tanulni, történelmet, politológiát, politikát stb. Fel lehet használni kodifikáció során, jogalkalmazás szinte valamennyi területén. Hiszen bemutatja a népszavazással kapcsolatos szabályozás alakulását, történetét. Levezeti az Országos Választási Bizottság (majd: Nemzeti Választási Bizottság), valamint az Alkotmánybíróság három évtizedes népszavazási döntésmechanizmusának alakulását, hatását a törvényhozásra is. Megtudhatjuk, ha valaki már elfelejtette, vagy csak most kezdett el foglalkozni ezzel a kérdéssel, mi is volt az a „népszavazási cunami”? Kívülálló nem is sejti mennyi munka van egy népszavazási

kérdés megfogalmazásában, és mennyi idő telik el a kérdés feltevésétől a népszavazás megtartásáig. Minden egyes népszavazás egy-egy történelmi korszakot ölel fel. Hatalmas munkát végzett a szerző, hiszen nemcsak harminc év szabályozási mechanizmusát értékeli, hanem az Alkotmánybíróság 1990-től kialakult népszavazással kapcsolatos gyakorlatát is.

Bízom benne, hogy annak, aki a könyvet kezébe veszi hasonló érzései, gondolatai lesznek, mint nekem: részben nosztalgia, részben filozofálgatás arról, hogyan tovább?

Kell nekünk népszavazás? Vagy inkább nem kell?

Dr. Pálffy Ilona
az NVI elnöke

Ára: 2500,- Ft



ISBN 978-615-5862-31-1



9 786155 862311

Kukorelli István:

KELL-E NEKÜNK NÉPSZAVAZÁS?

Elrendelt népszavazások Magyarországon 1989 – 2019

